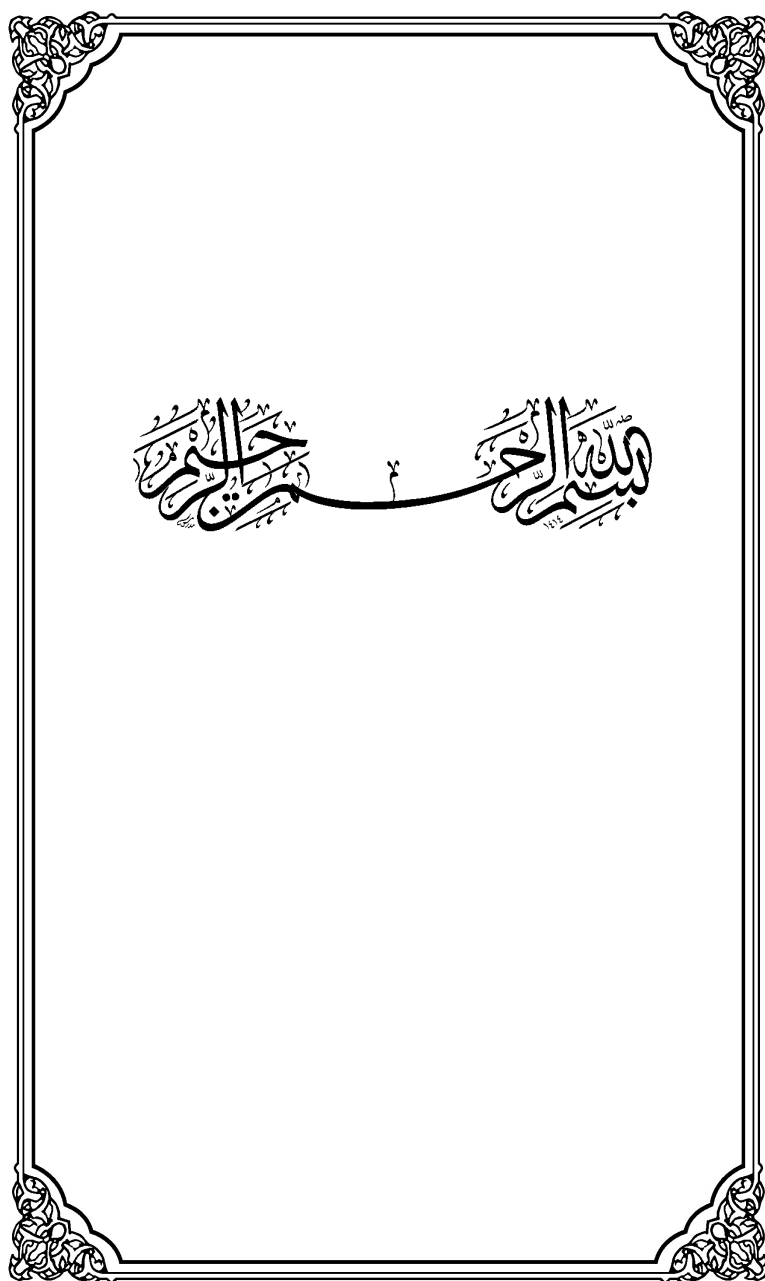

درسنامه

فقه و مناسک (ویراست ششم)

آموزش تکمیلی

از سلسله درس‌های فقه و مناسک

حجت الاسلام والمسلمین استاد عباس ظهیری

تهیه و تدوین:

حجت الاسلام والمسلمین رضا هوشیاری

جمهوری اسلامی ایران

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت

درسنامه فقه و مناسک (آموزش تکمیلی) (ویراست ششم)

- تهیه و تدوین: حجت الاسلام والمسلمین رضا هوشیاری
- تهیه شده: معاونت فرهنگی - مدیریت آموزش
- آماده سازی متن: بهزاد معیری پور
- نوبت چاپ: اول - بهار ۱۳۹۷
- شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
- قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال

کلیه حقوق محفوظ است

نشانی: تهران: خیابان آزادی، نبش رودکی، سازمان حج و زیارت، طبقه دوم،

معاونت فرهنگی - مدیریت آموزش

قم: بلوار عمار یاسر - خیابان شهید قدوسی

ساختمان حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت

تلفن: ۶۴۵۱۲۲۵۵ - ۰۲۱ و ۳۷۱۸۶ - ۰۲۵

سامانه آموزش کارگزاران فرهنگی: <http://amoozshbeseh.ir>

پیش‌گفتار

بن‌مایه ابعاد مختلف اجتماعی و سیاسی حج و تأمین مراتب حضور آن بر اساس آموزه‌های اسلامی، انجام درست مناسک می‌باشد؛ چنانچه امام خمینی (ره) در پیام حج‌شان می‌فرماید:

مراتب معنوی حج، که سرمایه حیات جاودان است و انسان را به افق توحید و تنزیه نزدیک می‌نماید. حاصل نخواهد شد مگر آنکه دستورات عبادی حج به طور صحیح و شایسته و مو به مو عمل شود.^۱

این رویکرد و نگاه به مناسک حج، سبب شده است که تعلیم و آموزش مناسک حج یکی از وظایف و مأموریت‌های اصلی و بنیادین روحانیون، معین و معینه‌ها در کاروان‌ها قرار گیرد. امام خمینی (ره) با نگاه به این رسالت مهم کارگزاران فرهنگی حج در اکثر پیام‌ها و بیاناتشان به انجام و مراقبت درست و تام در آموزش مناسک و فراگیری آن توصیه می‌کنند.

روحانیون معظم کاروان‌ها هم خود را صرف در تعلیم و تعلم مناسک حج کنند و بر مسئله‌دانان است که از همراهان خود مواظبت کنند که خدای نخواستہ تخلف از دستورات نشود.^۲

جایگاه رفیع مناسک در سفر الهی حج ایجاب می‌کند که روحانیون ارجمند به عنوان متصدیان اصلی امور دین و راهنمای زائران در انجام اعمال حج قبل از سفر آمادگی‌های لازم را برای

۱. صحیفه حج، ج ۱، ص ۱۷۵.

۲. همان.

احاطه بر مسائل، آرا و دیدگاه مراجع گرانقدر کسب نمایند تا بتوانند در اداره جلسات و پاسخگویی به زائران و راهنمایی آنها به درستی ایفای نقش کنند و مردم نیز با اعتماد به ایشان وظایف شرعی خود را انجام دهند. این ضرورت، معاونت فرهنگی حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج را بر آن داشته است که با استفاده از تجارب گذشته، هر ساله قبل از اعزام کارگزاران محترم فرهنگی حج تمتع به ارائه دوره آموزشی با عنوان «آموزش تکمیلی» با محوریت فقه و مناسك با روی کرد بازآموزی و ممارست بر منابع و مسائل مورد نیاز و مبتلابه را طراحی و اجرا نماید.

متن حاضر از مجموعه دروس ارائه شده توسط استاد ارجمند جناب حجت الاسلام والمسلمین عباس ظهیری برای این دوره است که با جدیت و تلاش محقق و فاضل ارجمند جناب حجت الاسلام والمسلمین رضا هوشیاری استخراج و تدوین گردیده است. دسته‌بندی مطالب، حذف موارد تکراری و چینش مناسب و درسنامه‌ای و اختصار و تأکید بر مهم‌ترین مسایل مورد نیاز از ویژگی‌های این مجموعه است. ویراست جدید مجموعه، به‌روزرسانی فتاوی مراجع عظام تقلید و افزودن فتاوی برخی از علمای دیگر، از سال ۱۳۹۴ در دستور کار قرار گرفت که با پیگیری‌های مستمر، در سال جاری به نتیجه رسید. ارائه نظرات و پیشنهادهای اصلاحی روحانیون، معین‌ها، معینه‌ها و اساتید موجب امتنان خواهد بود.

لازم می‌دانیم از زحمات و مساعدت و مساعی ارزنده حجج اسلام والمسلمین استاد ظهیری و هوشیاری و سایر عزیزانی که در ارائه مباحث و تهیه و تنظیم این مجموعه اهتمام ورزیدند تشکر و تقدیر نماییم.

معاونت فرهنگ

مدیریت آموزش

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۵
مقدمه تدوینگر.....	۲۱

بخش اول: عمره مفرده

درس اول: عمره مفرده

هدف‌های آموزشی.....	۲۵
حکم عمره مفرده.....	۲۵
فاصله بین دو عمره.....	۲۶
زمان انجام عمره مفرده.....	۲۸
اعمال عمره مفرده.....	۲۹
خودآزمایی.....	۳۰

درس دوم: احرام

هدف‌های آموزشی.....	۳۱
میقات ذوالحلیفه (مسجد شجره).....	۳۲
طریقه احرام بانوان معذور در میقات شجره.....	۳۳
اذن شوهر در نذر زن.....	۳۳
میقات عمره برای کسانی که داخل مکه هستند.....	۳۴
حکم تکلیفی تجاوز از میقات بدون احرام.....	۳۶
حکم تکلیفی تجاوز از محاذی میقات بدون احرام.....	۳۶

تجاوز از ميقات بدون احرام، از روى چهل يا نسيان.....	۳۷
موارد جواز احرام قبل از ميقات يا محاذى آن.....	۳۹
۲. واجبات احرام.....	۴۱
الف) نيت.....	۴۱
ب) تلبيه.....	۴۲
استحباب تكرار تلبيه.....	۴۳
زمان قطع تلبيه.....	۴۴
زمان قطع تلبيه در عمره مفرده.....	۴۴
زمان قطع تلبيه در عمره تمتع.....	۴۵
مراد از خانه‌هاى مكه در فتاواى فوق.....	۴۵
زمان قطع تلبيه در حج تمتع.....	۴۵
ج) لباس احرام.....	۴۶
شرائط لباس احرام.....	۴۶
نازك و بدن‌نما نبودن لباس احرام.....	۴۷
حرير در لباس احرام بانوان.....	۴۷
وصل كردن حوله احرام با سنجاق و سوزن.....	۴۸
۳. محرمات احرام.....	۴۸
الف) محرمات مشترك.....	۴۹
ب) محرمات اختصاصى مردها.....	۵۰
ج) محرمات اختصاصى بانوان.....	۵۰
نگاه در آينه.....	۵۰
كفاره روغن ماليدن به بدن در حال اضطرار.....	۵۱
خوردن و بوييدن ميوه‌هاى خوشبو.....	۵۱
استظلال از تنعيم تا مسجد الحرام.....	۵۲
استظلال با سايه متحرك در مسير حركت بعد از منزل نمودن.....	۵۲
استظلال در شب.....	۵۳
كفاره استظلال.....	۵۴
استفاده از كمربند دوخته براى مردان در حال احرام.....	۵۴

فهرست مطالب ۹

ساعت مچی با بند دوخته	۵۴
استفاده از ماسک توسط بانوان محرم	۵۵
پوشیدن دستکش برای بانوان	۵۵
نشان دادن زیورآلات معمول به مرد توسط زن مُحرم	۵۶
۴. مستحبات احرام	۵۶
۵. مکروهات احرام	۶۰
خودآزمایی	۶۲

درس سوم: طواف

هدفهای آموزشی	۶۳
واجبات طواف	۶۳
تذکرات قبل از شروع به طواف	۶۴
طهارت از حدث	۶۵
مقدمه	۶۵
عروض حدث اکبر در اثنای طواف	۶۷
وظیفه مسلوس و مبطون نسبت به طواف و نماز آن	۶۹
۱. وظیفه مسلوس	۶۹
۲. وظیفه مبطون و مانند آن	۷۰
وظیفه مستحاضه نسبت به وضو و غسل برای طواف و نماز آن	۷۱
۱. مستحاضه قلیله	۷۱
۲. مستحاضه متوسطه	۷۲
۳. مستحاضه کثیره	۷۳
وظیفه مستحاضه نسبت به تطهیر بدن و لباس	۷۴
طهارت بدن و لباس از نجاست	۷۵
نجس شدن بدن و لباس در حال طواف	۷۵
علم به نجاست در اثنای طواف	۷۶
علم به نجاست بعد از طواف	۷۷
طواف با بدن یا لباس نجس نسیاناً	۷۷
چند مسأله از طهارت در خبث	۷۸

۱۰ در سنامه فقه و مناسك

۱. خون کمتر از درهم در بدن و لباس در حال طواف ۷۸
۲. حكم محمول متنجس مثل ساعت و انگشتر و دستمال در طواف ۷۸
۳. حكم نجس بودن لباس‌های كوچك غير ساتر مثل جوراب در پا ۷۸
- حدّ مطاف ۷۹
- حكم طواف در طبقه اول (نیم طبقه) جدید ۸۰
- طواف در طبقه دوم ۸۱
- شك در اشواط طواف ۸۳
- ظن در اشواط طواف ۸۶
- قطع طواف بدون عذر ۸۸
- طواف مستحب و فرق آن با طواف واجب ۸۹
- خودآزمایی ۹۲

درس چهارم: نماز طواف

- هدف‌های آموزشی ۹۳
- نماز طواف ۹۳
- مكان نماز طواف ۹۳
- اذان و اقامه برای نماز طواف ۹۵
- رعایت موالات بین طواف و نماز ۹۵
- شك و ظن در ركعات نماز طواف ۹۶
- شك و ظن در افعال نماز طواف ۹۷
- وجوب تصحیح نماز ۹۷
- وظیفه معذورین از قرائت صحیح در نماز طواف ۹۸
- خودآزمایی ۱۰۱

درس پنجم: سعی

- هدف‌های آموزشی ۱۰۳
- سعی ۱۰۳
- سعی در مسعای جدید ۱۰۳
- سعی از زیرزمین ۱۰۴
- سعی از طبقه یا طبقات فوقانی ۱۰۵

فهرست مطالب ۱۱

سعی از طبقه فوقانی فعلی	۱۰۵
تکرار قسمتی از سعی به گمان و جوب	۱۰۶
تکرار قسمتی از سعی غفلتاً	۱۰۷
قطع سعی و شروع از اول	۱۰۸
حکم شک و ظن در اشواط سعی	۱۰۹
تفاوت سعی با طواف	۱۱۰
خودآزمایی	۱۱۱

درس ششم: حلق یا تقصیر

هدف‌های آموزشی	۱۱۳
تقصیر دیگری قبل از تقصیر خود	۱۱۴
حکم وضعی تقصیر دیگری	۱۱۴
کفاره چیدن موی دیگری قبل از تقصیر خود	۱۱۶
خودآزمایی	۱۱۷

درس هفتم: طواف نساء و نماز آن

هدف‌های آموزشی	۱۱۹
حکم تکلیفی طواف نساء	۱۱۹
احکام وضعی و آثار مترتب بر طواف نساء	۱۲۰
ترک طواف نساء	۱۲۳
شک در انجام طواف نساء	۱۲۵
تداخل در طواف نساء	۱۲۶
ترتیب بین تقصیر و طواف نساء در عمره مفرده	۱۲۷
طواف نساء در عمره تمتع	۱۲۸
طواف نساء و طواف وداع نزد عامه	۱۲۸
خودآزمایی	۱۳۰

بخش دوم: احکام حج تمتع

درس هشتم: اعمال حج تمتع

هدف‌های آموزشی	۱۳۳
عمره تمتع و فرق آن با عمره مفرده	۱۳۴

۱۲ در سنامه فقه و مناسك

احكام بين عمره تمتع و حج تمتع.....	۱۳۵
۱. خروج از مكه، پس از عمره تمتع و پيش از احرام حج.....	۱۳۶
الف) حكم تكليفى خروج از مكه.....	۱۳۶
ب) حكم وضعى خروج از مكه.....	۱۳۶
۲. تراشيدن يا کوتاه كردن موى سر، بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج.....	۱۳۸
الف) تراشيدن موى سر.....	۱۳۸
ب) کوتاه كردن موى سر.....	۱۳۹
۳. انجام عمره مفرده بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج.....	۱۴۰
خودآزمائى.....	۱۴۲

درس نهم: احرام حج تمتع

هدف‌هاى آموزشى.....	۱۴۳
محل احرام حج تمتع.....	۱۴۳
حكم ترك احرام در حج تمتع، جهلاً يا نسياناً.....	۱۴۴
ملاك ضيق وقت در مسئله ترك تلبيه و نيت در حج تمتع.....	۱۴۵
خودآزمائى.....	۱۴۷

درس دهم: وقوف به عرفات

هدف‌هاى آموزشى.....	۱۴۹
واژه‌شناسى كلمه عرفات.....	۱۴۹
وجه تسميه عرفات.....	۱۵۰
تأثير گناه بر انسان‌ها و روش دفع آن.....	۱۵۱
اركان توبه.....	۱۵۳
وجوب وقوف به عرفات.....	۱۵۳
منظور از وقوف.....	۱۵۴
انواع وقوف به عرفات.....	۱۵۴
وقوف اختيارى عرفات.....	۱۵۴
وقوف ركنى عرفات.....	۱۵۵
ترك عمدى وقوف ركنى عرفات.....	۱۵۶
وقوف اضطرارى عرفات.....	۱۵۶

فهرست مطالب ۱۳

۱۵۶	احکام عرفات
۱۵۷	خروج غیر ضروری از عرفات و کفاره آن
۱۵۹	خودآزمایی

درس یازدهم: وقوف به مشعرالحرام

۱۶۱	هدفهای آموزشی
۱۶۱	نامهای مشعرالحرام
۱۶۱	مشعر الحرام
۱۶۲	جمع ، جَمْعَاء ، جُمَعَاء
۱۶۲	مزدلفه
۱۶۳	اعمال مشعرالحرام
۱۶۵	حکم تعدد نیت در بیتوته و وقوف مشعر الحرام
۱۶۵	حکم بانوان، معذورین و همراهانشان در مشعر
۱۶۶	خروج معذورین از مشعرالحرام قبل از نیمه شب
۱۶۷	حکم وقوف در مشعر، در حال خواب یا بیهوشی
۱۶۷	وقوف در حال عبور از مشعر
۱۶۸	وظیفه همراهان، بعد از استقرار معذورین در منا
۱۶۹	حکم نیابت همراه معذورین
۱۶۹	نیابت معذورین از وقوف اختیاری مشعر
۱۷۰	زمان وقوف اختیاری و اضطراری مشعر
۱۷۱	وقوف در غیر مشعر، با اعتقاد مشعر
۱۷۲	خروج از مشعر قبل از اذان صبح
۱۷۴	کوچ از مشعر در روز عید پیش از طلوع آفتاب
۱۷۵	ذکر خداوند در مشعر
۱۷۶	مستحبات وقوف در مشعر
۱۸۰	خودآزمایی

درس دوازدهم: صور درک وقوفات عرفات و مشعر و احکام آن

۱۸۱	هدفهای آموزشی
۱۸۱	صور درک وقوفات

۱۴ در سنامه فقه و مناسك

- احكام صور دوازدهگانه وقوفات عرفات و مشعر..... ۱۸۲
 صورت يازدهم: درك وقوف اضطرارى نهارى مشعر فقط ۱۸۷
 خودآزمایی ۱۹۰

درس سيزدهم: اعمال منا در روز عيد قربان

- هدف‌های آموزشی ۱۹۱
 رعايت ترتيب بين واجبات منا تكليفاً ۱۹۱
 شرايط سنگريزه‌های رمی ۱۹۲
 حكم جمع آوری سنگريزه از كوه‌های مكه ۱۹۴
 زمان رمی ۱۹۵
 قضای رمی جمره عقبه ۱۹۵
 رمی در شب ۱۹۵
 استنابه رمی در شب عيد ۱۹۶
 كيفيت و شرايط رمی جمرات ۱۹۶
 حكم رمی، در جمرات جديد توسعه یافته ۱۹۷
 رمی جمرات از طبقه دوم ۱۹۹
 خودآزمایی ۲۰۰

درس چهاردهم: قربانی در منا

- هدفهای آموزشی ۲۰۱
 شرايط قربانی ۲۰۱
 ۱. شرط سنی ۲۰۱
 ۲. عدم بیماری (صحت و سلامتی) ۲۰۳
 ۳. خیلی پیر نباشد ۲۰۴
 ۴. تام الاجزا بودن ۲۰۴
 ۵. لاغر نبودن ۲۰۴
 ۶. خصی نبودن ۲۰۵
 ۷. نکوبیده بودن بیضه‌ها ۲۰۵
 ۸. در اصل خلقت، بی دم و بیگوش و بیشاخ نباشد ۲۰۶
 ۹. در اصل خلقت بدون بیضه نباشد ۲۰۶

فهرست مطالب ۱۵

نیابت در قربانی	۲۰۷
نیت در قربانی	۲۰۷
ایمان ذابح	۲۰۸
حکم تکلیفی زمان ذبح	۲۰۸
تأخیر قربانی از روز عید وضعاً	۲۰۹
مقدم کردن قربانی بر رمی جمره عقبه عمداً	۲۱۰
ذبح قربانی در شب	۲۱۱
تثلیث قربانی و مصرف آن	۲۱۲
روزه بدل از قربانی	۲۱۳
ملاک عدم تمکن از قربانی	۲۱۳
اقتراض برای قربانی	۲۱۴
فروش لوازم زائد بر مؤونه سفر جهت تهیه هدی	۲۱۴
کسب برای تهیه هدی	۲۱۵
زمان روزه‌های بدل از قربانی	۲۱۵
زمان سه روز روزه	۲۱۵
زمان هفت روز روزه	۲۱۶
توالی در روزه‌ها	۲۱۶
خودآزمایی	۲۱۷

درس پانزدهم: حلق و تقصیر

هدفهای آموزشی	۲۱۹
حلق و تقصیر	۲۱۹
وظیفه بانوان در حلق و تقصیر	۲۱۹
وظیفه مردان در حلق و تقصیر	۲۲۰
وظیفه کسی که مو ندارد	۲۲۱
تراشیدن سر با ماشین ته زن به جای تیغ	۲۲۲
حلق و تقصیر در شب یازدهم	۲۲۲
انجام حلق یا تقصیر به اعتقاد وقوع قربانی	۲۲۳
اثر حلق و تقصیر در حلیت محرمات	۲۲۳

۲۲۴	 مستحبات حلق
۲۲۵	 خودآزمایی

درس شانزدهم: بیتوته در منا

۲۲۷	 هدفهای آموزشی
۲۲۸	 مقدار و زمان بیتوته
۲۲۸	 معیار محاسبه نیمه شب
۲۲۹	 کسانی که بیتوته در منا بر آنها واجب نیست
۲۳۱	 مقدار و کیفیت عبادت در مکه بدل بیتوته در منا
۲۳۲	 كفاره ترك بیتوته
۲۳۵	 ترك بیتوته قسمتی از اول شب
۲۳۶	 محل ذبح كفاره ترك بیتوته
۲۳۶	 وجوب بیتوته شب سیزدهم
۲۳۸	 خودآزمایی

درس هفدهم: رمی جمرات سه گانه

۲۳۹	 هدفهای آموزشی
۲۳۹	 رمی روزهای یازدهم و دوازدهم
۲۴۰	 ترك رمی جمرات عمداً
۲۴۰	 رمی روز سیزدهم
۲۴۰	 رمی جمرات سه گانه در شب
۲۴۱	 جواز رمی روز یازدهم قبل از ذبح و قبل از حلق یا تقصیر
۲۴۱	 حکم دوران امر بین رمی مباشری در شب و نیابی در روز
۲۴۲	 نایب گرفتن جهت رمی
۲۴۳	 رمی جمرات به طور مباشری و نیابی
۲۴۳	 استنابه از طرف معذور بدون اذن او
۲۴۴	 رفع عذر پس از رمی جمرات توسط نایب
۲۴۵	 تقدم قضای رمی روز قبل بر اداء
۲۴۵	 فاصله انداختن بین قضای رمی روز قبل و ادای روز حاضر
۲۴۶	 مقدار فاصله

فهرست مطالب ۱۷

شک در صحت رمی	۲۴۶
شک در انجام رمی جمرات	۲۴۶
شک در رمی جمره اولی یا وسطی حین رمی جمره عقبه	۲۴۷
شک در تعداد سنگ‌ها	۲۴۷
وقت جبران رمی جمرات	۲۴۹
نَقَر از منا در روز دوازدهم	۲۵۰
خارج شدن از منا قبل از ظهر و لزوم بازگشت	۲۵۱
خروج معذورین از رمی در روز دوازدهم بعد از بیتوته	۲۵۲
خروج غیر معذورین از منا پس از نیمه شب دوازدهم	۲۵۵
مستحبات منا	۲۵۶
خودآزمایی	۲۵۸

درس هجدهم: اعمال مکه

هدف‌های آموزشی	۲۵۹
زمان انجام اعمال مکه	۲۵۹
تقدیم اعمال مکه بر وقوفین	۲۶۰
خائفین ازدحام و تقدیم اعمال مکه بر وقوفین	۲۶۰
تقدیم طواف نساء بر وقوفین	۲۶۲
تقدیم اعمال مکه و کشف خلاف	۲۶۲
چند مسأله	۲۶۴
خودآزمایی	۲۶۸

بخش سوم: نیابت در حج و عمره

درس نوزدهم: شرایط نیابت

هدف‌های آموزشی	۲۷۱
نیابت معذورین از وقوف اختیاری مشعر	۲۷۷
نیابت معذورین از قرائت صحیح در حج واجب	۲۷۸
نیابت معذورین از قرائت صحیح در حج و عمره مستحبی	۲۷۹
مماثلت	۲۸۰
نیابت ضروره	۲۸۰

۲۸۰	 وظیفه نایب در تقلید
۲۸۱	 شرایط منوب عنه
۲۸۲	 بلوغ منوب عنه
۲۸۲	 ایمان در منوب عنه
۲۸۴	 خودآزمایی

بخش چهارم: فقه عمومیه و احکام مرتبط با حج و عمره

درس بیستم: احکام تقلید

۲۸۷	 هدفهای آموزشی
۲۸۷	 عمل بدون تقلید
۲۸۸	 تغییر مرجع تقلید
۲۸۸	 حالت اول: عدول از غیر اعلم به اعلم
۲۸۸	 حالت دوم: عدول از مرجع مساوی به مساوی
۲۸۹	 بقاء بر تقلید میت
۲۸۹	 صورت اول: حکم بقاء با فرض اعلمیت مجتهد فوت شده
۲۹۰	 صورت دوم: حکم بقاء در صورت تساوی یا شک در اعلمیت حی
۲۹۱	 یادگیری احکام عمره و حج
۲۹۱	 رجوع قهری «احتیاط واجب» بدون نیت رجوع
۲۹۳	 خودآزمایی

درس بیست و یکم: احکام طهارت (وضو، غسل و...)

۲۹۵	 هدفهای آموزشی
۲۹۵	 مسح پا در وضو
۲۹۶	 وضو گرفتن بانوان در مسجدالحرام
۲۹۷	 اغسال
۲۹۷	 غسل های واجب
۲۹۸	 غسل های واجب و صحت عبادات
۲۹۹	 غسل های مستحبی
۳۰۱	 غسل های جایگزین وضو
۳۰۲	 خودآزمایی

درس بیست و دوم: احکام بانوان در حج و عمره

۳۰۳	هدفهای آموزشی
۳۰۳	احکام حیض
۳۰۴	معیار یائسگی
۳۰۵	خروج خون از مهبل
۳۰۶	تجاوز خون از ده روز
۳۰۸	نقاء متخلل (پاکی وسط در ایام حیض)
۳۱۰	حکم لکه بینی بانوان
۳۱۰	ورود حائض و جنب به مسجدین
۳۱۱	ورود مستحاضه به مسجدین
۳۱۱	حکم آمیزش در ایام استحاضه
۳۱۳	خودآزمایی

درس بیست و سوم: احکام نماز (۱)

۳۱۵	هدفهای آموزشی
۳۱۵	قرائت
۳۱۵	حکم نمازی که با قرائت باطل خوانده شده است
۳۱۷	غلط بودن قرائت و لزوم شرکت در نماز جماعت
۳۱۸	جزئیت «بسم الله الرحمن الرحيم» برای سوره
۳۱۹	ثمرات جزئیت «بسم الله الرحمن الرحيم»
۳۱۹	معیار صحت قرائت
۳۲۰	رعایت مدّ در قرائت
۳۲۰	حکم تکلیفی رعایت مدّ
۳۲۱	حکم وضعی عدم رعایت مدّ در نماز
۳۲۲	وقف به حرکت
۳۲۲	وصل به سکون
۳۲۳	خودآزمایی

درس بیست و چهارم: احکام نماز (۲)

۳۲۵	هدفهای آموزشی
-----	---------------

اذان و اقامه	۳۲۵
ركوع	۳۲۶
قرار دادن دست‌ها روى زانوها	۳۲۶
سجده بر فرش	۳۲۷
دعا كردن در نماز به غير عربى	۳۲۸
حكم شركت در نماز جماعت اهل سنت	۳۲۹
اهتمام به مستحبات	۳۳۱
نماز در اماكن تخيير	۳۳۲
محدوده تخيير	۳۳۲
خودآزمائى	۳۳۴
درس بيست و پنجم: اهميت تخميس اموال و خمس سپرده‌هاى حج عمره	
هدفهاى آموزشى	۳۳۵
مسئله اول: عدم جواز تصرف در مال متعلق خمس	۳۳۶
مسئله دوم: عدم جواز به ذمه گرفتن خمس بدون اذن حاكم شرع	۳۳۶
مسئله سوم: مبداء سال خمسى، قهرى است نه انتخابى	۳۳۶
مسئله چهارم: مبداء سال خمسى براى معامله اتفاقى	۳۳۷
مسئله پنجم: سال خمسى چند شغلى‌ها	۳۳۷
خمس سپرده‌هاى حج و عمره	۳۳۸
خمس اصل پول ثبت نامى	۳۳۹
خمس سود حاصله از طريق يکى از عقود صحيحه شرعيه	۳۴۰
خودآزمائى	۳۴۱

مقدمه تدوین گر

قال علی علیه السلام: «لا خیر فی عبادۃ لیس فیها تفقہ».^۱

بدون فهم عمیق و بصیرت کامل، عبادت ارزشی ندارد. بصیرت و آگاهی لازم زائران بیت الله الحرام و رسیدن به کمال عبادت، درگرو تعلیم و تعلّم صحیح مناسک و احکام شرعی آن است که در بیانات حضرت امام (ره) از آن به عنوان یکی از امور مهم یاد شده و فرموده‌اند:

از امور مهمه‌ای که لازم است حجاج محترم و علمای کاروان‌ها وقت شریفشان را صرف آن کنند، یاد دادن و یادگرفتن مسائل حج است.^۲

کتاب حاضر حاصل سه دوره آموزش فقه و مناسک در سال‌های ۱۳۸۹، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۳ توسط استاد محترم **حجت الاسلام والمسلمین عباس ظهیری** است که به عنوان احکام مورد نیاز در حج و عمره جهت استفاده روحانیون محترم بیان شده که جا دارد از زحمات ایشان در تبیین و توضیح مسائل، کمال تشکر را داشته باشیم. درس‌های استاد، پس از پیاده‌سازی و انجام اصلاحات و حذف زوائد و حواشی بیانی، تلخیص و جهت استفاده بهتر با دسته‌بندی مناسب به صورت درسنامه حاضر تدوین گردید. در مواردی که بیان استاد، در تطبیق نظرات مراجع ابهام داشته و

۱. تحف العقول، ص ۲۰۴.

۲. صحیفه امام، ج ۱۸، ص ۸۸.

يا مجمل بيان شده بود و به تفصيل بيشتري نياز داشت، مباحث تبين و تكميل گردیده و در بعضی از مباحث، مقدمه يا مطالب تكميلي آورده شده است.

اين مجموعه شامل بيست و پنج درس، در چهار بخش تنظيم شده است:

بخش اول: احكام عمره مفرده (شامل ۷ درس)

بخش دوم: احكام حج تمتع (شامل ۱۱ درس)

بخش سوم: نيابت در حج و عمره (شامل ۱ درس)

بخش چهارم: فقه عمومي و احكام مرتبط با حج و عمره (شامل ۶ درس)

و در پايان هر درس سؤالات مربوطه آمده است.

مراجع بزرگوار تقليدي كه نظراتشان در اين درسنامه آمده است عبارتند از: حضرات آيات عظام امام خميني، خامنه‌اي، بهجت، تبريزي، خويي، شبيري زنجانى، سيستانى، سبحانى، صافى، گلپايگانى، فاضل لنكرانى، مكارم شيرازى، نوري همدانى، وحيد خراسانى و هاشمى شاهرودى و در بعضى موارد فتاوى ساير مراجع نيز آمد است.

ضمن آرزوى موفقيت براى تمامى روحانيون، معين‌ها و معينه‌هاى معزز، اميدواريم نظرات اصلاحى و تكميلي خود جهت ارتقاى اين درسنامه را در اختيار ما بگذارند.

در پايان از مديريت محترم آموزش بعثه مقام معظم رهبرى به خاطر اهتمام‌شان در تهيه اين متن تشكر و قدردانى مى‌شود.

والسلام

رضا هوشيارى

تابستان ۱۳۹۶

بخش اوّل:

عمره مفردہ

درس اول:

عمره مفرده

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با حکم عمره مفرده.
۲. آشنایی با حکم تکرار عمره.
۳. آشنایی با زمان انجام عمره مفرده.
۴. آشنایی با اعمال عمره مفرده.

حکم عمره مفرده

عمره هم مانند حج دو قسم است: واجب و مستحب، و بر کسی که شرایط استطاعت را داشته باشد واجب می‌شود،^۱ هرچند برای حج مستطیع نباشد همچنان که عکس این هم همین‌طور است که اگر شخص برای حج استطاعت داشته باشد و برای عمره مستطیع نباشد باید حج به جا آورد. لیکن باید معلوم باشد که برای کسانی که از مکه دور هستند مثل ایرانیان که وظیفه آنها حج تمتع است، هیچ‌گاه استطاعت حج از استطاعت عمره، و استطاعت عمره از استطاعت حج جدا نیست؛ چون حج تمتع مرکب از هر دو عمل

۱. آیت الله مکارم: بنابر احتیاط واجب برای کسانی که اهل مکه هستند یا دور از آن.

است، به خلاف كسانی كه در مكه یا قریب به آن هستند كه وظیفه آنها حج و عمره مفرد است كه نسبت به آنها استطاعت برای یکی از دو عمل تصور می‌شود.^۱

بنابراین كسانی كه استطاعت انجام عمره مفرد را دارند (بدون استطاعت برای حج)، چنانچه اهل مكه یا نزدیک به آن باشند، واجب است (آیت الله مكارم: بنابر احتیاط واجب) عمره را انجام دهند و چنانچه اهل مكه نیستند و از آن دور می‌باشند، نسبت به انجام عمره مفرد، دو قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب، باید عمره مفرد را یک بار به جا آورد. (آیت الله العظمی مكارم)

قول دوم: انجام عمره مفرد مستحب است. (بقیه مراجع عظام)
تبصره: کسی كه به نیابت از دیگری حج انجام می‌دهد و خودش مستطیع نیست طبق نظر آیت الله العظمی مكارم بنابر احتیاط واجب باید یک عمره مفرد برای خودش انجام دهد و طبق نظر بقیه مراجع واجب نیست، گرچه احتیاط آن است كه به جا آورد.^۲

فاصله بین دو عمره

تكرار عمره مانند تكرار حج مستحب است و در مقدار فاصله بین دو عمره اختلاف وجود دارد و در آن چند قول است:^۳

قول اول: در کمتر از ۳۰ روز از عمره قبلی، بنابر احتیاط واجب

۱. مناسك محشی، م ۱۷۱.

۲. مناسك محشی، م ۱۷۹.

۳. مناسك محشی، م ۱۷۳، ۱۸۶ و ۱۸۷.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۲۷﴾

به قصد رجاء انجام دهد، نه استحباب. (حضرت امام)

قول دوم: فاصله انداختن بین دو عمره لازم نیست و می‌توان در یک روز چندین عمره بجا آورد. (آیات عظام بهجت، خامنه‌ای، جوادی، زنجانی، سبحانی، گلپایگانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

آیت‌الله خامنه‌ای افزوده است: «ولی بنابر احتیاط در هر ماه قمری فقط یک عمره برای خود می‌تواند بجا آورد و اگر دو عمره برای افراد دیگر انجام دهد یا یک عمره برای خود و یک عمره هم برای دیگری بجا آورد فاصله مذکور شرط نیست.»

ناگفته نماند که این احتیاط، استحبابی است نه وجوبی.

آیت‌الله بهجت افزوده است: «... اگرچه افضل آن است که عمره ثانیه در ماه بعد یا با فاصله ده روز انجام شود.»

و آیت‌الله سبحانی افزوده است لکن در دو مورد نباید انجام داد:

۱- روزهای تشریق (۱۱-۱۳ ذی الحجه)

۲- بین عمره تمتع و حج تمتع.

قول سوم: فاصله یک ماه شرط نیست، بلکه در هر ماه قمری می‌توان یک عمره انجام داد. و انجام دو عمره در یک ماه قمری، برای دو نفر یا برای خود و دیگری جایز است. (آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی و صافی)

قول چهارم: در هر ماه قمری فقط یک عمره برای خود یا برای دیگری می‌توان انجام داد و بیشتر از یک عمره اشکال دارد. (آیت‌الله مکارم)

قول پنجم: انجام بیش از یک عمره در یک ماه برای خود یا

يك نفر بنا بر احتياط جايز نيست، ولي انجام چند عمره به نيت افراد مختلف اشكال ندارد.^۱ (آيت الله وحيد)

قول ششم: احوط آن است كه در کمتر از ۱۰ روز به قصد رجا باشد، مگر آن كه عمره دوم به نيابت از ديگري باشد كه رعايت فاصله لازم نيست. (آيت الله اراكى)

تذكر: در مقام عمل براى عمره مجدّد در کمتر از يك ماه، زائران محترم نيت «رجاء ثواب» داشته باشند كه با توجه به عدم لزوم قصد الوجه در عبادات، و اين كه ما طالب ثواب و اجر هستيم و انجام عمل به قصد رجاء ثواب حتى به نظر كسانى كه قائل به استحباب عملى هستند، جايز است كه در اين صورت به نظر همه مراجع عمره مجدّد اشكالى نخواهد داشت و لازم به ذكر اختلاف فتاوا در اين زمينه نيست.

زمان انجام عمره مفرده

عمره مفرده زمان معينى ندارد و در تمام سال مى توان بجا آورد. بجز در حد فاصل بين عمره تمتع و احرام حج تمتع كه حكم تكليفى و وضعى آن در اعمال حج تمتع درس هشتم مى آيد و نيز در ايام تشرى (۱۱ تا ۱۳ ذى الحجه) كه برخى مراجع عظام همچون آيات عظام زنجانى و سبحانى فرموده اند: انجام عمره مفرده در اين ايام مشروع نيست.^۲

۱. جزوه دفتر استفتائات معظم له، ص ۸۴.

۲. مناسك محشى، حاشيه مسأله ۱۷۳.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۲۹﴾

اعمال عمره مفرده

اعمال عمره مفرده به ترتیب عبارت است از:

۱. احرام
۲. طواف
۳. نماز طواف
۴. سعی
۵. حلق یا تقصیر
۶. طواف نساء
۷. نماز طواف نساء

خودآزمایی

۱. انجام چندین عمره مفرده در هر روز برای خود طبق نظر کدامیک از مراجع جایز است؟
۲. حکم تکرار عمره مفرده چیست؟ (آیت الله صافی)
۳. تکرار عمره مفرده در کمتر از ده روز (آیت الله سیستانی)
۴. حکم عمره مفرده را بنویسید. (آیت الله مکارم)

درس دوم:

احرام

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با محل احرام عمره و حکم عبور از میقات بدون احرام.
۲. آشنایی با واجبات احرام.
۳. آشنایی با محرمات احرام.
۴. آشنایی با مستحبات و مکروهات احرام.

۱. محل احرام (میقات)

میقات اسم زمان از کلمه «وقت»؛ و جمع آن مواقیت است و در اصطلاح متشرعه: محل احرام را «میقات» می‌نامند.

۱- مسجد شجره در ذوالحلیفه (مدینه)	} مواقیت پنجگانه
عمره
بخش اول: مسلخ	
۲- وادی عقیق (عراق)	
بخش وسط: غمره	
بخش سوم: ذاتِ عرق	
۳- قرن المنازل (مسیر طائف)	
۴- یلملم (مسیر یمن)	
۵- جحفه (مسیر جده)	

فرق بين ميقات شجره با ساير مواقيت در اين است كه در غير شجره، مسجد موضوعيت ندارد، ولي در ميقات ذوالحليفه اختلاف است.

ميقات ذوالحليفه (مسجد شجره)

در رابطه با احرام در مسجد شجره دو قول است:^۱
قول اول: منطقه ذوالحليفه ميقات است، مسجد و محاذي مسجد از سمت راست و چپ كفایت مي‌كند. (آيات عظام تبريزي، جوادى، سبحانى، صافى، گليايگاني، مكارم و هاشمي شاهرودي)
قول دوم: مسجد موضوعيت دارد كه در رابطه با آن چهار نظر مطرح است:

۱. بنا بر احتياط واجب داخل مسجد محرم شود و قسمت‌هاي توسعه يافته نيز مجزي است، ولي قسمت قديمي بهتر است. (آيات عظام امام،^۲ اراكي، فاضل و نوري)
۲. داخل مسجد در صورت امكان واجب است و بنا بر احتياط واجب در مسجد قديم محرم شود. (آيت الله بهجت)
۳. واجب است در داخل مسجد محرم شود و احرام خارج از مسجد كفایت نمي‌كند. (آيت الله خامنه‌اي)
۴. بايد در مسجد شجره - هر چند قسمت‌هاي جديد آن باشد - نيت احرام را انشاء كند؛ يعني از قلب خود بگذارند، ولي مكان تلبيه واجب، منطقه ذوالحليفه است. (آيت الله زنجاني)

۱. مناسك محشي، م ۲۰۰ و ۲۰۲.

۲. در تحرير الوسيله چنين آمده است: «والاحوط الاقتصار على نفس مسجد الشجرة لا عنده في الخارج، بل لا يخلو من وجه». (تحرير الوسيله، ج ۱، ص ۳۸۶).

طریقه احرام بانوان معذور در میقات شجره

۱. در صورت امکان در حال عبور از مسجد محرم شوند؛ یعنی از یک در وارد و از در دیگر خارج شوند. و در حال حرکت تلبیه را بگویند.

۲. اگر از غیر آیات عظام امام راحل، بهجت و خامنه‌ای تقلید می‌کنند، احرام از محاذی راست یا چپ مسجد شجره کفایت می‌کند.

۳. طبق نظر امام و آیت الله بهجت اگر نتواند در حال عبور از مسجد محرم شود، در محاذی راست یا چپ مسجد محرم شود و به احتیاط واجب در جحفه یا محاذی آن تجدید احرام کند. و در این احتیاط می‌تواند به مرجع دیگری رجوع کند.

۴. با نذر در مدینه (یا قبل از رسیدن به میقات) محرم شوند.^۱ به نظر مقام معظم رهبری که احرام از محاذی مسجد شجره را صحیح نمی‌داند، بانوان معذور می‌توانند با نذر محرم شوند، همانطور که به نظر همه مراجع نیز احرام با نذر صحیح است. بجز آیت الله زنجانی که قائلند چون از میقات می‌گذرد نذر مجوز احرام در غیر میقات نیست.

صیغه نذر: «لله علی أن أُحَرِّمَ مِنْ هَذَا الْمَكَانِ»؛ برای خدا بر عهده من است که از این مکان محرم شوم.

اذن شوهر در نذر زن

در برخی موارد بانوان معذور ناگزیرند جهت صحت احرام، قبل

۱. مناسک محشی، م ۲۳۲، ۲۳۳ و ۲۴۷.

از میقات (مثل مدینه) با نذر محرم شوند.
 حال سؤال این است که آیا اذن شوهر در صحت نذر زن شرط
 است یا نه؟ در این مسأله سه قول است:
قول اول: نذر زن باید با اذن شوهر باشد مطلقاً. (آیات عظام امام،
 صافی، گلپایگانی، نوری و فاضل)
 آیت الله فاضل افزوده‌اند: اجازه برای سفر، از اذن در نذر کفایت
 می‌کند.

قول دوم: اگر نذر زن مزاحم حق شوهر نباشد، اجازه لازم
 نیست. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خویی، جوادی، زنجانی، سبحانی،
 سیستانی و مکارم)
قول سوم: اگر شوهر حضور دارد، بنابر احتیاط واجب باید نذر
 زن با اجازه او باشد. (آیت الله خامنه‌ای)
تذکر: حکم احرام با نذر قبل از میقات و از آن جمله احرام
 بانوان معذور با نذر خواهد آمد.

میقات عمره برای کسانی که داخل مکه هستند

مسأله ۱: کسی که در غیر ماه‌های حج به مکه رفته و عمره
 مفرده انجام داده و تا ماه‌های حج در مکه مانده است، در محل
 احرام عمره تمتع او سه قول است:^۱
قول اول: باید به یکی از مواقیت پنجگانه برود و نمی‌تواند از
 تنعیم محرم شود. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، تبریزی، خویی،
 صافی، گلپایگانی، مکارم، نوری و فاضل)

بخش اول: عمره مفرده ﴿۳۵﴾

قول دوم: چنین افرادی که می‌خواهند عمره تمتع انجام دهند، هرگاه در مسیر آنان به مکه میقاتی وجود دارد باید از همان جا محرم شوند و اگر میقاتی وجود ندارد و یا خوف دستگیری از طرف مأموران دولتی را دارد می‌تواند از حدیبیه محرم شود. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: بنابر احتیاط واجب باید به یکی از مواقیت پنجگانه برود، اگر چه حج تمتع استحبابی باشد. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: لازم نیست به مواقیت پنجگانه برود، بلکه می‌تواند از حرم بیرون رفته و از آنجا محرم شود. (آیات عظام زنجانی و هاشمی شاهرودی)

مسأله ۲: کسی که در مکه است و می‌خواهد برای عمره مفرده محرم شود، در محل احرام او، دو قول است:^۱

قول اول: احرام خارج از حرم: میقات آن هر نقطه‌ای خارج از حرم است. (آیات عظام زنجانی و هاشمی شاهرودی)

احرام بستن برای عمره مفرده باید از همان مواقیت عمره تمتع باشد و اگر مکلف در مکه باشد و بخواهد عمره مفرده به جا آورد، جایز است از حرم خارج شده و احرام ببندد و واجب نیست به یکی از مواقیت عمره تمتع برود و بهتر است که احرامش از یکی از این سه محل باشد: حدیبیه، جعرانه و تنعیم. (آیات عظام تبریزی، خویی و سیستانی)

قول دوم: احرام از ادنی الحل: باید به ادنی الحل برود و افضل آن است که از جعرانه یا حدیبیه یا تنعیم محرم شود. (آیات عظام امام،

۱. مناسک محشی، م ۱۷۵، ۱۷۶ و ۲۲۸.

خامنه‌ای، بهجت، فاضل، گلپایگانی، صافی، سبحانی، نوری، وحید و مکارم)

حكم تكلیفی تجاوز از میقات بدون احرام

عبور از میقات بدون احرام دو حالت دارد:

حالت اول: در آن ماه عمره انجام نداده ← عبور از میقات بدون احرام جایز نیست اختیاراً.^۱ (اتفاقی)
آیت الله سبحانی اضافه کرده‌اند: ولی اگر این حرام را مرتکب شد و از میقات دوم احرام بست حج او صحیح است.
حالت دوم: در آن ماه عمره انجام داده که در این صورت دو قول است:^۲

قول اول: عبور از میقات بدون احرام جایز نیست. (حضرت امام)
قول دوم: عبور از میقات بدون احرام جائز است. (بقیه مراجع عظام)

حكم تكلیفی تجاوز از محاذی میقات بدون احرام

در این مسئله چند قول است:^۳

قول اول: بنابر احتیاط واجب جایز نیست، اگرچه میقات دیگری در پیش باشد. (آیات عظام امام، اراکی، تبریزی، نوری، مکارم و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: نباید بدون احرام از محاذی میقات عبور کند. (صافی و گلپایگانی) آیت الله سبحانی افزوده‌اند: ولی اگر این حرام را

۱. مناسك محشی، م ۲۱۸.

۲. مناسك محشی، م ۲۴۲.

۳. مناسك محشی، م ۲۰۷، ۲۰۸ و ۲۱۸.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۳۷﴾

مرتکب شد و از میقات دوم احرام بست حج او صحیح است.

قول سوم: احوط این است که مکلف از محاذی میقات نگذرد مگر با احرام، اگرچه بعید نیست که گذشتن جایز باشد در صورتی که در پیشروی مکلف میقات یا محاذی میقاتی باشد. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: اقرب جواز عدول اهل مدینه است از مرور به ذوالحلیفه برای احرام از جحفه اختیاراً. (آیت الله بهجت)

قول پنجم: گذشتن از نزدیک مواقیت پنجگانه بدون احرام اختیاراً جایز نیست و گذشتن از محاذات دور مانعی ندارد، ولی برای ورود به مکه یا حرم باید قبل از حرم، محرم شود. (آیت الله زنجانی)

قول ششم: بنابر احتیاط مستحب بدون احرام عبور نکند. (آیت الله فاضل)

تجاوز از میقات بدون احرام، از روی جهل یا نسیان

اگر تلبیه و نیت را در عمره فراموش کند یا به جهت ندانستن مسأله نگوید و بدون احرام از میقات عبور کند، دو حالت دارد:^۱

حالت اول: بازگشت به میقات بدون عسر و حرج امکان دارد، و با برگشتن به اعمال عمره می‌رسد، در این صورت دو قول است:

قول اول: لزوم بازگشت به میقات برای احرام. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل، خوئی، وحید، سیستانی، زنجانی، بهجت، تبریزی، هاشمی شاهرودی، گلپایگانی، صافی، سبحانی و نوری)

۱. مناسک محشی، م ۲۱۵.

آيت الله سيستاني اضافه كرده‌اند: اين حكم در غير مسجد شجره است و كسى كه از مسجد شجره عمداً بدون احرام عبور كرده، مى‌تواند از جحفه محرم شود، گرچه گناه كرده است.

قول دوم: عدم لزوم بازگشت به ميقات وجواز احرام، در محل تنبّه. (آيت الله مكارم)

حالت دوم: بازگشت به ميقات امكان ندارد، كه در اين حالت دو صورت دارد:

صورت اول: قبل از ورود به منطقه حرم متوجه شود، كه در اين صورت چهار نظر مطرح است:

قول اول: جواز احرام از هر جايى كه متوجه عدم تلبيه و نيت شده است. (آيات عظام امام، خوئى، بهجت، فاضل، مكارم و نورى)

قول دوم: بنابر احتياط واجب، حركت به سمت ميقات، به مقدارى كه مى‌تواند. (آيات عظام خامنه‌اى، هاشمى شاهرودى، تبريزى و سيستاني)

قول سوم: وجوب احرام از ميقات موجود در مسير، و اگر ميقات ديگرى در پيش‌رو نباشد، بازگشت به سمت ميقات قبلى، به مقدارى كه مى‌تواند، و در صورت عدم امكان بازگشت، احرام در همان مكان. (آيات عظام گلپايگانى، وحيد، صافى و سبحانى: اگر بازگشت ممكن نيست اگر داخل حرم نشده در همانجا لبّيك بگويد و محرم شود و اگر داخل حرم شده به مرز حرم يعنى ادنى الحل برگردد و در آنجا لبّيك بگويد و محرم شود و اگر آن هم ممكن نيست از همانجا كه مسأله را ياد گرفته يا به يادش آمده است لبّيك بگويد و محرم شود.)

قول چهارم: اگر ميقات ديگرى در پيش‌رو دارد، از آن ميقات

بخش اول: عمره مفرده ﴿۳۹﴾

محرم شود والا از همان جا که هست محرم گردد. (آیت الله زنجانی)
صورت دوم: بعد از ورود به منطقه حرم متوجه شود، که در این صورت سه نظر مطرح است:

قول اول: وجوب خروج از حرم اگر می تواند و به اعمال عمره می رسد، و در صورت عدم امکان خروج، جواز احرام در همان مکان. (آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، خوئی، سیستانی، زنجانی، تبریزی، هاشمی شاهرودی، نوری و مکارم)

قول دوم: وجوب خروج از حرم و در صورت عدم امکان خروج، بنابر احتیاط واجب، حرکت به سمت خارج حرم، هر قدر که می تواند. (آیات عظام وحید و بهجت)

قول سوم: به ترتیب، حرکت به سمت میقات، هر قدر که می تواند و الا احرام از ادنی الحل و در صورت عدم تمکن، احرام در مکه. (آیات عظام گلپایگانی، صافی و سبحانی)

موارد جواز احرام قبل از میقات یا محاذی آن

احرام بستن قبل از میقات یا محاذی آن مشروع نمی باشد، مگر در چند مورد:

۱. محرم شدن قبل از میقات با نذر^۱

در رابطه با احرام با نذر چهار قول است:

قول اول: اگر بدانند مستلزم ارتکاب محرم می شود، مانند استظلال، انعقاد نذر مورد اشکال است. (آیت الله سیستانی)

۱. مناسک محشی، م ۲۰۷، ۲۰۹ و ۲۱۷.

قول دوم: صحت نذر برای کسی که می‌داند ناچار می‌شود در روز با وسیله مسقف حرکت کند، محل اشکال است، بلی اگر بداند که برای احرام عمره تمتع نمی‌تواند به یکی از مواقیت معروفه برود نذر اشکال ندارد و معصیت هم نکرده است، ولی احتیاط آن است که در ادنی الحل تجدید احرام کند و در هر دو صورت کفاره استظلال را باید بدهد. (آیت الله فاضل)

قول سوم: چنانچه از یکی از مواقیت یا حوالی نزدیک آن می‌گذرد، باید از میقات محرم شود و محاذات میقات کفایت نمی‌کند و نذر، مجوز احرام بستن در غیر میقات نیست و اگر از مواقیت و حوالی آنها نمی‌گذرد هر کجا خارج حرم محرم شود صحیح است هر چند قبل از محاذات مواقیت باشد و نیاز به نذر نیست، البته اگر نذر کند که قبل از حرم از مکان معینی مثلاً جده محرم شود باید به نذر خود عمل کند. (آیت الله زنجانی)

قول چهارم: نذر احرام قبل از میقات، جایز و مشروع است مطلقاً. (سایر مراجع عظام)

آیت الله سبحانی اضافه کرده‌اند: لکن اگر همراه با استظلال در روز باشد، باید کفاره بدهد و نذر زن هم باید با حق شوهر منافات نداشته باشد.

۲. جهت درک ثواب عمره رجبیه

کسی که می‌خواهد ثواب عمره رجبیه را درک کند و بترسد با رفتن به میقات روز پایانی ماه رجب به اتمام برسد و شب اول ماه شعبان شود، برای درک عمره رجبیه احرام قبل از رسیدن به میقات جایز خواهد بود.

بخش اول: عمره مفرده ﴿٤١﴾

امام خمینی (ره) می‌فرماید: **ثانیهما: إذا أراد إدراك عمرة رجب و خشى فوقها إن أخر الإحرام إلى الميقات، فيجوز أن يحرم قبل الميقات، و تحسب له عمرة رجب و إن أتى ببقية الأعمال في شعبان، و الأولى الأحوط تجديده في الميقات. كما أنّ الأحوط التأخير إلى آخر الوقت؛ و إن كان الظاهر جوازه قبل الضيق إذا علم عدم الإدراك إذا أخر إلى الميقات.**^۱

توجه: همه مراجع عظام تقلید می‌فرمایند: ملاک عمره رجبیه، احرام بستن در ماه رجب است نه این که اعمال در ماه رجب واقع شود، البته در مورد نظر آیت الله فاضل در برخی استفتائات آمده که با احرام بستن قبل از غروب روز آخر ماه، عمره برای ماه جدید که اعمال را در آن انجام داده است حساب می‌شود، ولی در کتاب «تفصیل الشریعه» فرموده‌اند: اگر احرام در ماه رجب واقع شود و اعمال در ماه شعبان، ثواب عمره رجبیه را دارد و از این حیث ماه رجب با ماه‌های دیگر تفاوت دارد.^۲

۲. واجبات احرام

واجبات احرام عبارت است از:

(۱) نیت؛ (۲) تلبیه؛ (۳) لباس احرام

الف) نیت

مستحب است نیت احرام بر زبان جاری شود، چنانچه در «عروه

الوثقی» چنین آمده است:

۱. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۸۸، م ۲ و ر.ک: العروه الوثقی مع تعالیک الامام خمینی، ص ۸۰۱.

۲. تفصیل الشریعه، کتاب الحج، ج ۳، ص ۹۷-۹۹.

«يستفاد من جملة من الأخبار استحباب التلفظ بالنية والظاهر تحقّقه بأي لفظ كان»^۱ متن مذکور مورد وفاق همه محشین عروه است.

نیت احرام: محرم می شود به احرام عمره مفرده و ترک می کنیم همه کارهایی را که بر محرم حرام است قرینةً الى الله.

اموری که در نیت معتبر است:^۲

۱. قصد عمل و قصد قربت و اخلاص. (اتفاقی)
۲. قصد ترک محرماتی که مبطل عمره و حج است. (اتفاقی)
۳. قصد ترک محرمات غیر مبطل عمره و حج. (اختلافی)

قول اول: لازم است. (آیات عظام بهجت، صافی، گلپایگانی و مکارم)

قول دوم: لازم نیست (سایر مراجع عظام)

ب) تلبیه

تلبیه یعنی لبیک گفتن.^۳ تلبیه در احرام، همانند تکبیرة الاحرام در نماز است، بنابراین هنگامی که حاجی تلبیه بگوید، محرم می شود و اعمال عمره تمتع را آغاز می کند.

در حقیقت تلبیه به منزله اجابت دعوت پروردگار مهربان است که مکلفان را به حج فراخوانده است، از این رو شایسته است که ذکر تلبیه با خضوع و خشوع کامل اداء شود. (آیت الله خامنه ای)

صورت تلبیه: «لبيك اللهم لبيك، لبيك لا شريك لك لبيك».

۱. عروة الوثقى مع تعاليق الامام خميني، ص ۸۰۷، م ۱۲.

۲. مناسك محشى، م ۲۵۲.

۳. مناسك محشى، م ۲۵۹.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۴۳﴾

در گفتن جمله: «إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَ الْمَلِكُ لَا شَرِيكَ لَكَ» سه قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب «إِنَّ الْحَمْدَ...» را بگوید. (آیات عظام، بهجت، مکارم، سبحانی، صافی و گلپایگانی)

قول دوم: باید این جمله گفته شود. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: واجب نیست، اگرچه احتیاط مستحب است که آن جمله اضافه شود. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، جوادی، نوری، سیستانی، فاضل و هاشمی شاهرودی)

گفتن لبیک پنجم

در مورد «لبیک» بعد از جمله «إِنَّ الْحَمْدَ...» دو قول است:^۱

قول اول: لبیک پنجم را نگوید. (آیت الله مکارم)

قول دوم: لبیک پنجم واجب نیست هرچند ضرر نمی‌زند. (سایر مراجع عظام)

و آیت الله صافی افزوده‌اند: «گفتن لبیک پنجم بهتر است.» آیت الله سبحانی اضافه کرده‌اند: احتیاط مستحب است که به دو صورت بگوید یعنی هم با اضافه کردن کلمه لبیک به آخر آن و هم بدون کلمه لبیک در آخر بگوید.

استحباب تکرار تلبيه

مقدار واجب در لبیک بیش از یک مرتبه نیست، ولی مستحب است تکرار آن و برای هفتاد مرتبه گفتن آن ثواب زیادی ذکر شده

۱. مناسک محشی، م ۲۵۹.

است و در تكرار گفتن «لبيك» يا «لبيك اللهم لبيك» كافى است.^۱

زمان قطع تلبیه

زمان قطع تلبیه در عمره مفرده

حالت اول: از بیرون حرم می‌آید که در آن سه قول است:

قول اول: هنگام ورود به حرم باید تلبیه را قطع کند. (آیات عظام خامنه‌ای، تبریزی، خویی، جوادی، سبحانی، مکارم و فاضل)

قول دوم: هنگام ورود به حرم بنابر احتیاط واجب باید تلبیه را قطع کند. (آیات عظام امام، سیستانی، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول سوم: تکرار تلبیه تا زمان ورود به حرم، مستحب است و بعد از آن استحبابی ندارد. (آیات عظام بهجت و زنجانی)

حالت دوم: برای احرام عمره مفرده از مکه خارج شده است که در آن چهار قول است:

قول اول: هنگام مشاهده کعبه معظمه باید تلبیه را قطع کند. (آیات عظام خامنه‌ای، تبریزی، خویی، جوادی، سبحانی، فاضل و مکارم)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب هنگام مشاهده کعبه معظمه باید تلبیه را قطع کند. (آیات عظام امام، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول سوم: هنگام دیدن موضع خانه‌های قدیمی مکه باید تلبیه را قطع کند. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: تکرار تلبیه تا زمانی که به جایی برسد که بتواند مسجد الحرام را ببیند مستحب است. (آیات عظام بهجت و زنجانی)

۱. مناسك محشى، م ۲۶۷ و ۲۶۸.

زمان قطع تلبیه در عمره تمتع^۱

قول اول: بنابر احتیاط واجب هنگام پیدا شدن خانه‌های مکه باید لبیک گفتن را قطع کند. (آیات عظام امام، جوادی، سیستانی، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول دوم: هنگام پیدا شدن خانه‌های مکه باید لبیک گفتن را قطع کند. (آیات عظام خامنه‌ای، تبریزی، خویی، سبحانی، فاضل و مکارم)
قول سوم: تکرار تلبیه تا دیدن خانه‌های مکه مستحب است و بعد از آن مستحب نیست. (آیات عظام بهجت و زنجانی)

مراد از خانه‌های مکه در فتاوی فوق

قول اول: خانه‌هایی که در زمان انجام عمره جزو مکه باشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سبحانی، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: خانه‌های قدیمی مکه. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خویی و سیستانی)

قول سوم: خانه‌های زمان پیامبر ﷺ (آیت الله زنجانی)

زمان قطع تلبیه در حج تمتع^۲

قول اول: بنابر احتیاط واجب تا ظهر روز عرفه بیشتر نگویید. (آیات عظام امام، جوادی، سیستانی، صافی، گلپایگانی و نوری)
قول دوم: واجب است تا ظهر روز عرفه بیشتر نگویید. (آیات

۱. مناسک محشی، م ۲۶۸.

۲. مناسک محشی، م ۲۶۸.

عظام خامنه‌ای، تبریزی، خویی، سبحانی، فاضل و مكارم)

ج) لباس احرام

سومین واجب احرام، پوشیدن دو جامه احرام برای مردان که یکی «لنگ» است و دیگری «رداء» که باید به دوش بیندازند.^۱

در پوشیدن لباس احرام برای بانوان دو قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب زن‌ها نیز دو جامه احرام را بپوشند، اگرچه بیرون آوردن لباس‌های دوخته بر آنها واجب نیست. (آیات عظام گلپایگانی و سبحانی): طواف و سعی را با آن انجام دهند.

قول دوم: بر زن‌ها پوشیدن دو جامه احرام واجب نیست. (سایر

مراجع عظام)

تذکر: آیات عظام فاضل و صافی فرموده‌اند: احتیاط مستحب آن است که بانوان نیز دو جامه احرام را در وقت محرم شدن بپوشند. و به نظر آیت الله صافی در طواف و سعی نیز همراه داشته باشند.

شرایط لباس احرام

تمام چیزهایی که در لباس نمازگزار شرط شده در لباس احرام نیز شرط است.^۲

۱. مناسك محشی، م ۲۶۹.

۲. مناسك محشی، م ۲۷۴.

نازک و بدن نما نبودن لباس احرام^۱

لنگ: لازم است جامه‌ای که لنگ قرار می‌دهد، نازک و بدن نما نباشد.

رداء: در رداء سه نظر است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب بدن نما نباشد. (آیات عظام بهجت،

تبریزی، خویی، زنجانی، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: احتیاط مستحب آن است که بدن نما نباشد. (آیات

عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: جامه‌های احرام باید به قدری ضخیم باشند که بدن

از پشت آنها نمایان نباشد. و اگر به قدری نازک باشد که در حال

عرق کردن با چسبیدن به تن بدن نمایان گردد طواف و نمازش

اشکال دارد. (آیت الله سبحانی)

حریر در لباس احرام بانوان^۲

قول اول: باید از حریر خالص نباشد. (آیات عظام خامنه‌ای،

تبریزی، خویی، زنجانی، صافی و گلپایگانی)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب حریر خالص نباشد. (آیات

عظام امام، فاضل، سبحانی، مکارم، سیستانی، نوری و هاشمی

شاهرودی)

قول سوم: بنابر اقوی جایز است. زنان در لباس حریر احرام

۱. مناسک محشی، م ۲۷۵.

۲. مناسک محشی، م ۲۷۶.

ببندند، گرچه احتياط در ترك آن است. (آيت الله بهجت)

وصل كردن حوله احرام با سنجاق و سوزن^۱

قول اول: جايز است. (آيات عظام امام، خامنه‌اي، فاضل، مكارم و نوري)

آيت الله خامنه‌اي افزوده‌اند: مشروط به اينكه از عنوان ازار و رداء خارج نشود.

قول دوم: بنا بر احتياط واجب جايز نيست. (آيات عظام بهجت و سبحاني)

قول سوم: نسبت به ازار (لنگ) بنا بر احتياط واجب جايز نيست. (آيات عظام تبريزي، خويي و سيستاني)

قول چهارم: اگر به صورت يقه پيراهن در بيايد، جايز نيست. (آيات عظام صافي و گلپايگاني)

قول پنجم: مردها بايد از اموري همچون گره زدن و بستن لبه‌هاي جامه احرام، با هر وسيله تا لزوم نداشته باشد، اجتناب نمايند. (آيت الله زنجاني)

۳. محرمات احرام

كسي كه محرم مي‌شود في الجمله بيست و چهار كار بر او حرام مي‌شود كه هجده مورد آن بين زن و مرد مشترك است و چهار مورد اختصاصي مردها و دو مورد اختصاصي بانوان است:^۲

۱. مناسك محشي، م ۲۷۸، ۳۵۱ و ۳۵۲.

۲. مناسك محشي، ص ۲۱۵، فصل سوم.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۴۹﴾

تذکر: آیت الله سبحانی بیست و سه مورد ذکر کرده که مورد سیزدهم و چهاردهم را یکی شمرده‌اند. زینت نمودن دو قسم است: الف. مشترک بین زن و مرد مثل انگشتر برای زینت و یا حنا بستن.

ب. قسمی که مخصوص بانوان است.

الف) محرمات مشترک

۱. عقد
۲. جماع
۳. استمناء
۴. نگاه در آئینه
۵. استعمال عطر
۶. روغن مالیدن به بدن
۷. انگشتر به دست کردن به قصد زینت
۸. سرمه کشیدن
۹. ازاله مو
۱۰. ناخن گرفتن
۱۱. کشیدن دندان
۱۲. بیرون آوردن خون از بدن
۱۳. فسوق (دروغ، فحش و فخر فروشی)
۱۴. جدال
۱۵. کشتن جانوران ساکن در بدن
۱۶. شکار حیوانات خشکی

۱۷. كندن درخت و گياه حرم

۱۸. بستن سلاح

ب) محرمات اختصاصی مردها

۱. استظلال

۲. پوشاندن سر

۳. پوشیدن لباس دوخته

۴. پوشیدن چیزی كه تمام روی پا را بگیرد

آیات عظام صافی و گلپایگانی اضافه کرده‌اند: و احتیاط آن است كه از پوشیدن چیزی كه قسمتی از روی پا را هم بپوشاند نیز خودداری كند، ولی بند نعلین اشكال ندارد.

ج) محرمات اختصاصی بانوان

۱. پوشاندن صورت

۲. پوشیدن زیور به قصد زینت

تذکر ۱: در کلیت این موارد بین فقها اختلافی نیست، اگرچه در برخی از جزئیات و شرایط آن اختلاف است.

تذکر ۲: بعضی از محرمات كفاره ندارند و برخی كفاره دارند كه در ادامه به بعضی از موارد كفاره‌دار اشاره می‌شود.

نگاه در آینه^۱

۱. به قصد زینب: جایز نیست. (اتفاقی)

۱. مناسك محشی، م ۳۶۳ - ۳۶۸.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۵۱﴾

۲. بدون قصد زینب، در آن چهار قول است:
قول اول: جایز است. (آیات عظام خامنه‌ای، بهجت، تبریزی، خویی، سبحانی، سیستانی و مکارم)
قول دوم: احتیاط در ترک است. (آیات عظام امام، فاضل و نوری)
قول سوم: جایز نیست. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)
قول چهارم: اگر در معرض تزیین باشد، جایز نیست. (آیت الله زنجانی)

کفاره روغن مالیدن به بدن در حال اضطرار^۱

در صورت اضطرار چرب کردن بدن مانعی ندارد، ولی در مورد کفاره آن پنج قول است:
قول اول: کفاره ندارد مطلقاً. (آیات عظام خامنه‌ای، خویی و فاضل)
قول دوم: کفاره دارد مطلقاً. (آیات عظام زنجانی و نوری)
قول سوم: بنابر احتیاط واجب کفاره دارد مطلقاً. (آیات عظام تبریزی و مکارم)
قول چهارم: در فرض معطر بودن کفاره دارد. (آیات عظام امام، سبحانی، صافی و گلپایگانی)
قول پنجم: در فرض معطر بودن بنابر احتیاط واجب کفاره دارد. (آیات عظام بهجت و سیستانی)

خوردن و بوییدن میوه‌های خوشبو^۲

۱. خوردن میوه‌های خوشبو جایز است. (اتفاقی)

۱. مناسک محشی، م ۳۹۷ و ۴۰۰.

۲. مناسک محشی، م ۳۴۰.

۲. در مورد بوییدن میوه‌های خوشبو سه قول است:
 قول اول: جایز است. (آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، سبحانی، گلپایگانی، مکارم و نوری)
 قول دوم: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام خامنه‌ای، خویی، سیستانی، صافی و فاضل)
 قول سوم: باید مواظبت کند که بوی خوش آنها به مشامش نرسد. (آیت الله زنجانی)

استظلال از تنعیم تا مسجد الحرام^۱

قول اول: مانعی ندارد. (آیات عظام امام، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم و نوری)
 قول دوم: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام خامنه‌ای، بهجت، تبریزی و سیستانی)
 قول سوم: بنابر احتیاط واجب تا دخول مکه متیقن سابق استظلال نکند. (آیت الله خویی)
 قول چهارم: جایز نیست مگر آنکه مشقت شدید داشته یا از اختیار محرم، خارج باشد. (آیت الله زنجانی)
 قول پنجم: استظلال در روز جایز نیست، و در شب هم در صورت باد شدید یا باران جایز نیست. (آیت الله سبحانی)

استظلال با سایه متحرک در مسیر حرکت بعد از منزل نمودن^۲

قول اول: جایز است. (آیات عظام امام، صافی، گلپایگانی، فاضل،

۱. مناسك محشی، م ۵۰۹ و ۵۱۰.

۲. مناسك محشی، م ۴۹۰ و ۴۳۸.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۵۳﴾

مکارم و نوری)

قول دوم: احتیاط واجب در ترک استظلال است. (آیات عظام

خامنه‌ای، بهجت، تبریزی، سبحانی و سیستانی)

قول سوم: بنابر احتیاط، در قسمت جدید شهر مکه ترک

استظلال کند. (آیت الله خویی)

قول چهارم: جایز نیست. (آیت الله زنجانی)

استظلال در شب^۱

قول اول: جایز است. (آیات عظام امام، بهجت، صافی، گلپایگانی،

فاضل و نوری)

قول دوم: چنانچه موجب تحفظ از باران، گرما، سرما، باد و

مانند آن نباشد جایز است. (آیت الله خویی)

قول سوم: تنها در صورت باران جایز نیست. (آیت الله مکارم)

قول چهارم: در صورت باران یا باد شدید جایز نیست.

(آیت الله سبحانی)

قول پنجم: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیت الله تبریزی)

قول ششم: بنابر احتیاط واجب در شبهای بارانی جایز نیست.

(آیت الله سیستانی)

قول هفتم: بنابر احتیاط واجب در شبهای بارانی و سرد به خاطر

تحفظ از سرما جایز نیست. (آیت الله خامنه‌ای)

۱. مناسک محشی، م ۴۴۴ و ۴۸۵.

كفاره استظلال^۱

قول اول: يك گوسفند بنابر احتياط واجب. (امام خميني)
قول دوم: يك گوسفند مگر در بين الطلوعين و شب غير باراني
كه لزوم كفاره مبني بر احتياط است. (آيت الله زنجاني)
قول سوم: بايد يك گوسفند كفاره بدهد. (ساير مراجع)

استفاده از كمربند دوخته براي مردان در حال احرام^۲

قول اول: جايز است. (آيات عظام خامنه‌اي، تبريزي، سيستاني،
فاضل و مكارم)
قول دوم: بنابر احتياط واجب جايز نيست. (آيات عظام امام،
بهجت، خويي و نوري)
قول سوم: جايز نيست مگر در صورت لزوم. (آيت الله زنجاني)
قول چهارم: در صورتي كه كمربند پهن نباشد و پوشش حساب
نشود اشكال ندارد. (آيت الله سبحاني)
قول پنجم: استفاده از هميان يا كمربندي كه براي حفظ پول به
كمربندند جايز است. (آيات عظام صافي و گلپايگاني)

ساعت مچي با بند دوخته^۳

قول اول: اشكال ندارد. (آيات عظام تبريزي، زنجاني، سبحاني،

۱. مناسك محشي، م ۴۴۸ و ۴۴۴.

۲. مناسك محشي، م ۳۴۷.

۳. مناسك محشي، م ۳۴۷.

سیستانی، فاضل و مکارم)

قول دوم: اگر لباس صدق نکند اشکال ندارد. (آیت الله خامنه‌ای)
قول سوم: بنابر احتیاط واجب از ساعتی که بند دوخته دارد
اجتناب کند. (آیات عظام امام، بهجت، خویی، صافی، گلپایگانی و
نوری)

استفاده از ماسک توسط بانوان محرم^۱

قول اول: در حال ضرورت مانعی ندارد. (آیات عظام بهجت،
تبریزی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، صافی و نوری)
قول دوم: جایز است. (آیات عظام خامنه‌ای و مکارم)

پوشیدن دستکش برای بانوان^۲

قول اول: پوشیدن انواع دستکش برای بانوان محرم جایز نیست.
(آیات عظام خامنه‌ای، بهجت، تبریزی، جوادی، زنجانی، سیستانی،
شاهرودی، مکارم و وحید)
قول دوم: بنابر احتیاط واجب پوشیدن انواع دستکش برای بانوان
محرم جایز نیست. (آیات عظام صافی و فاضل)
قول سوم: پوشیدن قفازین^۳ برای بانوان محرم جایز نیست.
(آیات عظام امام، گلپایگانی و نوری)

۱. مناسک محشی، م ۴۲۹.

۲. مناسک محشی، م ۳۵۳.

۳. چیزی که زنهای عرب در آن پنبه می‌گذاشتند و برای حفاظت از سرما دست می‌کردند.

نشان دادن زیورآلات معمول به مرد توسط زن مُحرم^۱

قول اول: بنابر احتیاط مستحب برای شوهر و دیگر محارم ظاهر نسازد. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: نباید به مردها حتی شوهر خود نشان دهد. (سایر مراجع)

۴. مستحبات احرام

مستحبات احرام چند چیز است:^۲

۱. آنکه قبلاً بدن خود را پاکیزه نموده و ناخن و شارب خود را بگیرد و موی زیر بغل و عانه را با نوره ازاله نماید.
۲. کسی که قصد حج دارد از اول ماه ذی قعدة و شخصی که قاصد عمره مفرده است پیش از یک ماه موی سرو ریش را رها کند.^۳
۳. آنکه پیش از احرام در میقات غسل احرام بنماید^۴ و این غسل از زن حیض و نفساء نیز صحیح است^۵ و تقدیم این غسل به

۱. مناسك محشی، م ۳۹۳.

۲. آیت الله سیستانی: پاره‌ای از مستحبات و مکروهاتی که اینجا ذکر شده مبتنی بر قاعده تسامح است، پس باید رعایت آنها به قصد رجا باشد نه ورود.
آیت الله مکارم: این امور و امور مربوط به ترک مکروهات را به قصد رجا به جا می‌آورد.

۳. آیت الله مکارم: و بعضی از فقها به وجوب آن قائل شده‌اند و این قول گرچه است احوط است.

۴. آیت الله خامنه‌ای: مستحب است که پیش از مُحرم شدن در میقات و یا پیش از رسیدن به میقات مثلاً در مدینه غسل کند و احوط آن است که این غسل را ترک نکند. (مناسك حج، م ۱۵۶ و ۱۵۷)

۵. آیت الله زنجانی: بنابر احتیاط مستحب موکد، کسی که می‌خواهد محرم شود،

بخش اول: عمره مفرده ﴿۵۷﴾

خصوص در صورتی که خوف آن باشد که در میقات آب یافت نشود جایز است و در صورت تقدیم، اگر در میقات آب یافت شد مستحب است غسل را اعاده نماید و بعد از این غسل^۱، اگر مکلف لباسی را پوشید یا چیزی را خورد که بر محرم حرام است باز هم اعاده مستحب است و اگر مکلف در روز غسل نمود از غسل تا آخر شب آینده کفایت می‌کند و همچنین اگر غسل در شب نمود تا آخر روز آینده کافی است ولی اگر بعد از غسل و پیش از احرام به حدث اصغر محدث شد غسل را اعاده نماید.^۲

۴. آنکه دو جامه احرام از پنبه باشد.^۳

برای احرام، غسل نماید و انجام آن قبل از میقات نیز صحیح است، چهار چیز غسل احرام را باطل می‌کند: الف) پوشیدن پیراهن و به سر بستن دستمال و روسری و مقنعه برای مردان و زدن نقاب برای بانوان؛ ب) خوردن غذای معطر؛ ج) اگر در میقات یا حوالی آن غسل کرده چنانچه قبل از تلبیه گفتن بخوابد غسل او باطل می‌شود؛ د) فاصله انداختن به مقدار یک روز... و سایر مبطلات وضو و غسل، غسل احرام را باطل نمی‌کند.

آیت الله صافی، آیت الله گلپایگانی: و کسی که به خاطر عذر تمکن از غسل ندارد، رجاء بدل از غسل تیمم نماید. (آداب و احکام حج، ص ۴۱۰).

آیت الله هاشمی شاهرودی: بلکه محل اشکال است و کسی که به خاطر عذر، تمکن از غسل ندارد، رجاء بدل از غسل، تیمم نماید.

۱. **آیت الله سبحانی:** پوشیدن لباسی که بر محرم حرام است یا خوردن چیزی که بر محرم حرام است و استعمال طیب و روپوش زدن برای خانم‌ها و خوابیدن.

۲. **آیت الله بهجت:** در انتقاض غسل سابق به غیر نوم، تأمل است و اظهار در نوم، عدم انتقاض است، و آنکه اعاده، شبیه به مستحب در مستحب است. (مناسک، ص ۶)

۳. **آیت الله خامنه‌ای:** در مناسک معظم له یافت نشد.

آیت الله صافی، آیت الله گلپایگانی: و بهتر آن است که در پارچه سفید محرم شود و ﴿۵۷﴾

۵. آنکه احرام را به ترتیب ذیل ببندد، در صورت تمکن بعد از فریضه ظهر و در صورت عدم تمکن بعد از فریضه دیگر^۱ و در صورت عدم تمکن از آن، بعد از شش یا دو رکعت نماز نافله، در رکعت اول پس از حمد سوره توحید و در رکعت دوم سوره جحد را بخواند و شش رکعت افضل است^۲ و بعد از نماز حمد و ثنای الهی را به جا آورد و بر پیغمبر و آل او صلوات بفرستد، آنگاه بگوید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَنِي مِمَّنْ اسْتَجَابَ لَكَ، وَ آمَنَ بِوَعْدِكَ، وَ اتَّبَعَ أَمْرَكَ، فَأَنِّي عَبْدُكَ، وَ فِي قَبْضَتِكَ، لَا أُوقِي إِلَّا مَا وَقَيْتَ، وَ لَا أَخْذُ إِلَّا مَا أُعْطِيتَ، وَ قَدْ ذَكَرْتُ الْحَجَّ، فَاسْأَلُكَ أَنْ تَعَزِّمَ لِي عَلَيْهِ عَلَى كِتَابِكَ، وَ سُنَّةِ نَبِيِّكَ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ، وَ تُقَوِّبَنِي عَلَى مَا ضَعُفْتُ، وَ تُسَلِّمَ لِي مَنَاسِكِي فِي يُسْرٍ مِّنْكَ وَ عَافِيَةٍ، وَ اجْعَلَنِي مِمَّنْ وَفَدِكَ الَّذِي رَضِيتَ وَ ارْتَضَيْتَ وَ سَمَّيْتَ وَ كَتَبْتَ. اللَّهُمَّ إِنِّي خَرَجْتُ مِنْ شُقَّةٍ بَعِيدَةٍ، وَ أَنْفَقْتُ مَالِي ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِكَ. اللَّهُمَّ فَتَمِّمْ لِي حَجَّتِي وَ عُمْرَتِي. اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ التَّمَتُّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ عَلَى كِتَابِكَ، وَ سُنَّةِ نَبِيِّكَ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ، فَإِنْ

نیت احرام و نیت پوشیدن جامه احرام بلکه نیت کندن لباس دوخته را نیز بر زبان آورد.
۱. آیات عظام بهجت، فاضل: در صورت عدم تمکن از فریضه ادا، بعد از فریضه قضا محرم شود.

آیت الله زنجانی: بنابر احتیاط مستحب مؤکد بعد از خواندن نماز - واجب یا مستحب - نیت کرده تلبیه بگوید؛ ولی خواندن نماز از زن در حال حیض و نفاس، مشروع نیست.

۲. آیت الله خامنه‌ای: مستحب است که بعد از نماز ظهر، یا بعد از هر نماز واجب دیگر و یا بعد از دو رکعت نماز مستحبی محرم شود و در برخی احادیث آمده است که [پیش از احرام] شش رکعت نماز مستحب است و فضیلت بیشتری دارد.
(مناسک حج، م ۱۵۷)

بخش اول: عمره مفرده ﴿۵۹﴾

عَرَضَ لِي عَارِضٌ يَحْبِسُنِي، فَخَلَّنِي حَيْثُ حَبَسْتَنِي بِقَدْرِكَ الَّذِي قَدَّرْتَ عَلَيَّ. اَللّٰهُمَّ
اِنْ لَمْ تَكُنْ حَاجَةً فَعُمْرَةٌ، اَحْرَمَ لَكَ شَعْرِي وَبَشْرِي وَلَحْمِي وَدَمِي وَعِظَامِي وَ
مُخَيَّ وَعَصِي مِنَ النِّسَاءِ وَالْثِيَابِ وَالطَّيِّبِ، اَبْتَغِيْ بِذَلِكَ وَجْهَكَ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ».

۶. هنگام پوشیدن دو جامه احرام بگوید:

«اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي رَزَقَنِيْ مَا اُوَارِيْ بِهِ عَوْرَتِيْ، وَ اُوَدِّيْ فِيْهِ فَرَضِيْ، وَ اَعْبُدُ فِيْهِ رَبِّيْ،
وَ اُنْتَهِيْ فِيْهِ اِلَى مَا اَمَرَنِيْ، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي قَصَدْتُهُ قَبْلَعَيْنِيْ، وَ اَرَدْتُهُ فَاَعَانَنِيْ وَ قَبْلَنِيْ وَ
لَمْ يَقْطَعْ بِيْ، وَ وَجْهَهُ اَرَدْتُ فَسَلَّمَنِيْ فَهُوَ حَصْنِيْ وَ كَهْفِيْ وَ حِرْزِيْ وَ ظَهْرِيْ وَ
مَلَاذِيْ وَ مَلَاذِيْ وَ رَجَائِيْ وَ مُنْجَايَ وَ ذُخْرِيْ وَ عُذَّتِيْ فِيْ شِدَّتِيْ وَ رَخَائِيْ».

۷. آنکه تلبیه‌ها را در حال احرام تکرار کند؛ خصوصاً در موارد آینده:

الف) وقت برخاستن از خواب.

ب) بعد از هر نماز واجب و مستحب.

ج) وقت رسیدن به سواره.

د) هنگام بالا رفتن از تلّ یا سرازیر شدن از آن.

ه) وقت سوار شدن یا پیاده شدن.

و) آخر شب.

ز) اوقات سحر.

زن حایض و نفساء^۱ نیز این تلبیه‌ها را بگویند.

و شخص متمتع، تلبیه گفتن او در عمره مستمر خواهد بود تا آنکه

خانه‌های مکه را ببیند و اما تلبیه حج تا ظهر روز عرفه مستمر است.^۲

۱. آیت الله بهجت، آیت الله فاضل: ... و جنب.

۲. آیت الله بهجت: و همچنین بر مردان مستحب است تلبیه را بلند بگویند.

۵. مكروهات احرام

مكروهات احرام چند چيز است:

۱. احرام در جامه سياه^۱، و افضل احرام در جامه سفيد است.
۲. خوابیدن محرم بر رخت^۲ و بالش زرد رنگ.
۳. احرام بستن در جامه چركين و اگر جامه در حال احرام چرك شود بهتر آن است كه مكلف مادامي كه در حال احرام است آن را نشويد.^۳
۴. احرام بستن در جامه راه راه.^۴
۵. استعمال حنا^۵ پيش از احرام، در صورتي كه اثر آن تا حال احرام باقي بماند.^۶

-
۱. آيت الله تبريزي، آيت الله سيستاني: بلکه احوط ترك آن است. آيت الله صافي، آيت الله گلپايگاني: بلکه اولي ترك پوشيدن هر پارچه رنگ شده است مگر رنگ سبز كه در بعضي روايات معتبره استثنا شده است.
 ۲. آيت الله بهجت: بر بالش سياه رنگ. آيت الله هاشمي شاهرودي: تيره رنگ.
 ۳. آيت الله مكارم: ولي مي تواند آنها را تبديل به احرامي تميز كند.
 ۴. آيات عظام سيستاني و هاشمي شاهرودي: احرام بستن در جامه نقشه دار و مانند آن.
 ۵. آيت الله بهجت: اظهار جواز استعمال حنا است قبل از احرام، هرگاه اثر آن باقي بماند تا حال احرام. (مناسك شيخ، ص ۸).
 - آيت الله صافي، آيت الله گلپايگاني: با قصد زينت خلاف احتياط است.
 - آيت الله مكارم: اگر قصد زينت داشته باشد اشكال دارد و فرقي ميان حنا و رنگ هاي امروز نيست.
 ۶. آيت الله سبحاني: بستن حنا و رنگ كردن موها قبل از احرام به رنگي كه براي زنان آرايش به حساب بيايد و رنگ آن تا وقت احرام باقي بماند ولي رنگي كه مطابق رنگ طبيعي موي زن مي باشد مكروه نيست و احتياط آن است كه در حال احرام از آن رنگ نيز استفاده نكند.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۶۱﴾

۶. حمام رفتن^۱، و اولی آن است که محرم بدن خود را با کیسه و مثل آن نساید.^۲
۷. لبیک گفتن محرم در جواب کسی که او را صدا نماید.^۳

-
۱. آیت الله تبریزی، آیت الله سیستانی: اولی بلکه احوط آن است که محرم بدن خود را با کیسه و مثل آن نساید.
- آیت الله سبحانی: رفتن به حمام‌های عمومی که شرایط خاصی داشته باشد.
- آیت الله مکارم: کراهت حمام رفتن ثابت نیست ولی بدن خود را با کیسه و مثل آن نمالد.
۲. آیت الله خامنه‌ای: رفتن به حمام و شستن بدن با کیسه و مانند آن نیز در حال احرام مکروه است. (مناسک حج، م ۱۵۸) آیت الله هاشمی شاهرودی: حمام رفتن مکروه نیست بلکه کیسه کشیدن و مالیدن بدن جهت بیرون آوردن چرک بدن و امثال آن مکروه است.
۳. آیت الله تبریزی، آیت الله سیستانی: بلکه احوط ترک آن است.
- آیت الله فاضل: و همچنین ساییدن صورت، چنانچه نداند موجب بیرون آمدن خون می‌شود و همچنین کشتی گرفتن.

خودآزمایی

۱. کسانی که از مکه خارج شده‌اند، برای عمره مفرده از چه محلی باید محرم شوند؟ (آیت الله خویی)
۲. تجاوز از محاذی میقات بدون احرام... (آیت الله تبریزی)
۳. حکم احرام قبل از میقات با نذر چیست؟ (حضرت امام)
۴. تا چه زمانی تکرار تلبیه در عمره تمتع مستحب است؟ (آیت الله خامنه ای)
۵. حکم نگاه کردن در آینه در حال احرام بدون قصد زینت چیست؟ (آیت الله سیستانی)
۶. اگر محرم مجبور شود به بدن خود روغن بمالد، آیا کفاره واجب می شود؟ (آیت الله صافی)
۷. اگر بعد از انجام عمره از مکه خارج شود، آیا برای ورود به مکه باید مجدداً محرم شود؟ (آیت الله سیستانی)
۸. حکم خوردن و بوییدن میوه های خوشبو در حال احرام چیست؟ (آیت الله نوری)
۹. آیا استظلال در شب برای مردها جایز است؟ (آیت الله مکارم)
۱۰. حکم استفاده مردها از کمر بند دوخته در حال احرام چیست؟ (امام خمینی)
۱۱. آیا پوشیدن دو جامه احرام برای بانوان واجب است؟ (آیت الله گلپایگانی)
۱۲. احرام بستن مردها در پارچه ای که نازک و بدن نماست چه حکمی دارد؟ (آیت الله نوری)

درس سوم:

طواف

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با واجبات طواف.
۲. آشنایی با حکم شک و ظن در اشواط طواف.
۳. آشنایی با احکام قطع طواف.
۴. آشنایی با تفاوت‌های طواف مستحب و طواف واجب.

واجبات طواف

واجبات طواف دو قسم است:

قسم اول: شرائط طواف کننده: یعنی چیزهایی که شرط صحت طواف است که عبارتند از:

- ۱- نیت
- ۲- طهارت از حدث اکبر مثل جنابت و حیض و نفاس، و حدث اصغر یعنی باید با وضو باشد.
- ۳- طهارت از خبث (پاکی بدن و لباس)
- ۴- ختنه‌بودن مردها

- ۵- ستر عورت و رعایت شرایط ساتر
- قسم دوم: مقومات طواف: یعنی چیزهایی که داخل در حقیقت طواف است که عبارتند از:
 - ۱- شروع از حجرالاسود؛
 - ۲- ختم نمودن هر دوری به حجرالاسود؛
 - ۳- خانه کعبه سمت چپ طواف کننده واقع شود؛
 - ۴- داخل کردن حجر اسماعیل در طواف؛
 - ۵- بودن طواف بین خانه کعبه و مقام ابراهیم (اختلافی)؛
 - ۶- خروج طواف کننده از خانه و آنچه از آن محسوب می‌شود؛
 - ۷- آن که هفت شوط باشد، نه کمتر و نه زیادت.

تذکرات قبل از شروع به طواف

- تذکر اول: قبل از شروع طواف به طواف کنندگان رکن حجرالاسود را نشان دهید و از همان جا نیت کنند که می‌خواهیم از حجرالاسود طواف را آغاز کنیم که اگر بعد از شروع اشتباه در تطبیق هم داشتند خللی، به نیت و طواف ایشان وارد نشود.
- تذکر دوم: حجر اسماعیل را نشان دهید و تذکر بدهید که داخل حجر نشوند و با جمعیت طواف را انجام دهند.
- تذکر سوم: تلاش کنند که تعداد دورهای طواف را حتماً به خاطر بسپارند تا شک و ظن نسبت به اشواط طواف برایشان حاصل نشود که باعث بطلان طواف شود.

طهارت از حدث

مقدمه

مسئله ۱: در هیچ یک از اعمال حج و عمره طهارت از حدث و خبث شرط نیست مگر در طواف و نماز آن.

مسئله ۲: طهارت از حدث در طواف واجب و نماز آن، شرط واقعی است؛ یعنی عالم و جاهل و ناسی در آن مساویند.^۱

فرع اول: شک در حدوث حدث، اگر کسی شک دارد که وضویش باطل شده یا نه؟ بنابر طهارت گذارد و لازم نیست تجدید وضو کند.^۲

اگر خانمی بعد از طواف و نماز آن شک کند که در اثنای طواف حائض شده یا پس از آن، طواف و نمازش صحیح است.

فرع دوم: شک در تحصیل طهارت، که سه حالت دارد:

۱. قبل از عمل: باید طهارت را تحصیل کند.

۲. در اثنای عمل: عمل باطل است.

۳. بعد از عمل: عملی که انجام داده، صحیح است، ولی برای اعمال بعدی باید تحصیل طهارت کند.

پس اگر بعد از طواف شک کند که آن را با طهارت به جا آورده یا نه، طوافش صحیح است، ولی برای نماز طواف باید تحصیل طهارت کند.^۳

۱. مناسک محشی، م ۵۴۸.

۲. مناسک محشی، م ۵۵۵.

۳. مناسک محشی، م ۵۵۷.

فرع سوم: عروض حدث اصغر در اثنای طواف که سه صورت دارد:^۱

صورت اول: اینکه حدث قبل از رسیدن به نصف طواف حادث شده، که در این صورت دو قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب طواف را تمام کند و اعاده نماید. (آیات عظام امام و نوری)

قول دوم: طواف باطل است و باید پس از وضو طواف را از اول بجا آورد. (سایر مراجع)

صورت دوم: پس از تمام شدن شوط چهارم، حدث حاصل شده که باید طواف را قطع کند و پس از وضو از همانجا که قطع کرده تمام کند. (اتفاقی)

آیت الله زنجانی اضافه کرده اند: این در حدث غیراختیاری است و الا حدث اختیاری طواف را باطل می کند و بعد از وضو باید اعاده کند.

صورت سوم: عروض حدث در حد فاصل بین سه شوط و نیم تا تمام شدن شوط چهارم بوده، که در این صورت پنج قول مطرح است: قول اول: بنابر احتیاط واجب پس از وضو طواف را تمام کرده و سپس اعاده کند. (آیات عظام امام، تبریزی، جوادی، خویی، گلپایگانی، صافی و نوری)

قول دوم: طواف را قطع نموده و پس از تحصیل طهارت از همانجا که قطع کرده ادامه دهد. (آیات عظام بهجت، خامنه ای، مکارم و سبحانی)

بخش اول: عمره مفرده ﴿۶۷﴾

البته آیت الله بهجت این حکم را در صورتی فرموده که عروض حدث از روی سهو و غفلت باشد که غالباً هم چنین است.

همچنین آیت الله خامنه‌ای حکم مذکور در هر دو مورد را در صورتی فرموده‌اند که با تحصیل طهارت موالات اشواط طواف به هم نخورد و الا بنا بر احتیاط واجب طواف قبلی را تکمیل و یک طواف جدید به جا آورد و می‌تواند به جای آن یک طواف کامل به قصد اعم از تمام و اتمام به جا آورد و در هر صورت می‌تواند طواف قبلی را رها نموده و طواف جدیدی را شروع کند.

قول سوم: طوافش باطل است و باید پس از تحصیل طهارت آن را دوباره انجام دهد. (آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی)

قول چهارم: در هر جای طواف حدثی عارض شود می‌تواند طواف را رها کند و پس از تحصیل طهارت آن را از سر بگیرد و اگر بخواهد احتیاط کند مسأله چهار صورت دارد. پس اگر قبل از نصف طواف محدث شود، طواف را از سر بگیرد و اگر بعد از نصف و قبل از تکمیل دور چهارم باشد، طواف را تکمیل و اعاده نماید و اگر پس از دور چهارم باشد در حدث اختیاری، طواف را تکمیل و اعاده نماید و در حدث غیر اختیاری طواف را تمام کند و صحیح است. (آیت الله فاضل)

قول پنجم: در حدث اختیاری طواف باطل است و در غیر اختیاری، بعد از طهارت طواف قبلی را تکمیل کرده و نماز آن را بخواند و دوباره یک طواف کامل به جا آورد. (آیت الله زنجانی)

عروض حدث اکبر در اثنای طواف

اگر در اثنای طواف حدث اکبر؛ مثل جنابت یا حیض عارض

شود، باید فوراً از مسجدالحرام بیرون رود و بعد از برطرف شدن عذر و تطهیر جهت طواف برگردد.

صورت اول: حدوث حدث اکبر قبل از شوط چهارم که در آن دو قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب یک طواف کامل به نیت اعم از تمام و اتمام به جا آورد. (آیات عظام تبریزی و خویی)

قول دوم: اگر پیش از تمام شدن شوط چهارم بوده باید پس از غسل طواف را اعاده کند. (آیات عظام امام، سیستانی و مکارم)

قول سوم: اگر حدث اکبر پیش از رسیدن به سه شوط و نیم بوده طواف باطل است و باید پس از غسل طواف را اعاده کند.

(آیات عظام خامنه‌ای، زنجانی، سبحانی، صافی، فاضل و گلپایگانی)
آیت الله سبحانی افزوده‌اند: در این امر فرقی بین حدث اکبر و اصغر نیست.

صورت دوم: حدوث حدث اکبر بعد از اتمام شوط چهارم (آیت الله سبحانی پس از نصف طواف) باشد، که در آن چند نظر است:

قول اول: پس از غسل طواف را تکمیل کند. (آیات عظام امام، صافی، سیستانی، فاضل، گلپایگانی، زنجانی و سبحانی و هاشمی شاهرودی)

تذکر: طبق نظر آیت الله فاضل این حکم در صورتی است که حدث غیر اختیاری باشد و إلا باید بین تکمیل و اعاده طواف و نماز جمع نماید.

البته در هر دو صورت می‌تواند طواف را رها کند و از سر بگیرد.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۶۹﴾

قول دوم: پس از غسل بنا بر احتیاط واجب یک طواف کامل به نیت اعم از تمام و اتمام به جا آورد. (آیات عظام تبریزی و خویی)
قول سوم: اگر موالات عرفیه بهم نخورده، طواف را تکمیل کند والا بنا بر احتیاط واجب تکمیل و اعاده نماید و می تواند یک طواف به نیت اعم از تمام و اتمام به جا آورد. و در هر صورت می تواند طواف قبلی را رها نموده و از نو طواف کند. (آیت الله خامنه ای)

وظیفه مسلوس و مبطون نسبت به طواف و نماز آن^۱

۱. وظیفه مسلوس

حالت اول: وقتی دارند که در آن وقت می توانند طواف و نماز را با طهارت انجام دهند، باید آن وقت را انتخاب کنند. (اتفاقی)
حالت دوم: فقط مقداری از طواف و نماز را می توانند بدون خروج قطرات بول انجام دهند که در آن چند قول است:
قول اول: برای طواف و نماز یک وضو کافی است، مادامی که خروج بول به صورت طبیعی نباشد. (آیات عظام تبریزی، خویی، زنجانی و سیستانی)

قول دوم: ، اگر نماز را بلافاصله بعد از طواف بخواند برای طواف و نماز یک وضو کافی است، و در غیر این صورت باید یک وضوی دیگر برای نماز بگیرد. (آیت الله مکارم)
قول سوم: برای طواف یک وضو بگیرد و چهار شوط آن را به جا آورد و بعد تجدید وضو کرده، سه شوط دیگر آن را انجام دهد.

۱. مناسک محشی، م ۷۳۸ - ۷۴۰ و ۷۵۰.

(آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول چهارم: اگر حرج و مشقت نباشد در اثنای عمل تجدید وضو لازم است و گرنه یک وضو برای طواف و یک وضو برای نماز کافی است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت و نوری)

قول پنجم: مثل قول چهارم، و بنابر احتیاط واجب نایب هم بگیرد. (آیات عظام سبحانی و فاضل)

۲. وظیفه مبطلون و مانند آن

حالت اول: وقتی دارند که در آن وقت می‌توانند طواف و نماز را با طهارت انجام دهند، باید آن وقت را انتخاب کنند. (اتفاقی)

حالت دوم: فقط مقداری از طواف و نماز را می‌توانند بدون خروج مدفوع یا ریح انجام دهند که در آن چند قول است:

قول اول: برای طواف و نماز یک وضو کافی است، مگر حدی غیر از آنچه مستند به بیماری اوست از او سر بزنند. (آیات عظام زنجانی و سیستانی)

قول دوم: برای طواف و نماز یک وضو کافی است، و بنابر احتیاط واجب در صورت امکان نایب هم بگیرد. (آیات عظام تبریزی و خویی)

قول سوم: باید برای طواف نایب بگیرد. (آیت الله بهجت)

قول چهارم: برای طواف و نماز یک وضو کافی است، اگر نماز را بلافاصله بعد از طواف بخواند و در غیر این صورت برای هر یک وضو بگیرد. (آیت الله مکارم)

قول پنجم: اگر حرج و مشقتی نباشد، در اثنای عمل تجدید

بخش اول: عمره مفرده ﴿۷۱﴾

وضو لازم است، وگرنه یک وضو برای طواف و یک وضو برای نماز کافی است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و نوری)

قول ششم: مثل قول پنجم و بنابر احتیاط واجب نایب هم بگیرد. (آیات عظام سبحانی و فاضل)

قول هفتم: نایب بگیرد و بنابر احتیاط واجب خودش نیز برای طواف یک وضو بگیرد و چهار شوط آن را به جا آورد و بعد تجدید وضو کرده سه شوط دیگر آن را انجام دهد. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

وظیفه مستحاضه نسبت به وضو و غسل برای طواف و نماز آن

۱. مستحاضه قلیله

در این که مستحاضه قلیله برای هر کدام از طواف و نماز آن باید وضو بگیرد یا نه، چند قول است:^۱

قول اول: برای هر کدام از طواف و نماز آن باید یک وضو بگیرد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت و فاضل)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب برای هر کدام از طواف و نماز، یک وضو بگیرد. (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: در صورت استمرار خون بنابر احتیاط واجب برای هر کدام از طواف و نماز، یک وضو بگیرد. (آیات عظام سبحانی، صافی، گلپایگانی و نوری)

۱. مناسک محشی، م ۷۲۵ و ۷۲۷.

قول چهارم: چنانچه نماز را بدون فاصله قابل توجهی از طواف
بجا آورده باشد لازم نیست برای آن مجدداً اعمال مستحاضه را
به جا آورد، و الا باید برای نماز طواف هم اعمال مستحاضه را تکرار
کند، مگر در صورتی که اطمینان داشته باشد که پس از طواف تا
پایان نماز آن، از وی خون بیرون نیامده است. (آیت الله شبیری
زنجانی)

۲. مستحاضه متوسطه

در رابطه با وظیفه مستحاضه متوسطه نسبت به وضو و غسل
برای طواف و نماز آن چند قول است:
قول اول: برای هر کدام از طواف و نماز آن یک غسل و یک
وضو. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و نوری)
قول دوم: برای طواف یک غسل و یک وضو، و برای نماز فقط
وضو بگیرد. (آیات عظام بهجت و فاضل)
قول سوم: بنابر احتیاط واجب یک غسل و وضو برای طواف، و
یک وضو برای نماز آن. (آیات عظام تبریزی و خویی)
قول چهارم: برای طواف یک غسل و یک وضو، و برای نماز نیز
بنابر احتیاط واجب یک غسل و یک وضو. (آیات عظام صافی و
گلپایگانی)

قول پنجم: یک غسل قبل از طواف، و برای هر کدام از طواف
و نماز بنابر احتیاط واجب یک وضو بگیرد، و چنانچه برای
نمازهای یومیه در آن روز غسل انجام داده باشد، لازم نیست برای
طواف و نماز آن دوباره غسل کند. (آیت الله سیستانی)

بخش اول: عمره مفرده ﴿۷۳﴾

قول ششم: اگر وظیفه خود را برای نمازهای یومیه انجام داده است، وظیفه جداگانه‌ای غیر از وضو ندارد. (آیت الله سبحانی)
قول هفتم: مستحاضه متوسطه حکم قلیله را دارد. (آیات عظام شبیری زنجانی و مکارم)

۳. مستحاضه کثیره

در رابطه با وظیفه مستحاضه کثیره برای طواف و نماز آن چند قول است:^۱

قول اول: برای هر کدام از طواف و نماز آن باید غسل کند و وضو بگیرد، مگر آن که از وقت غسل اول تا آخر نماز خون در باطن هم قطع باشد، که در این صورت لازم نیست برای نماز غسل کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، جوادی آملی و نوری)
آیت الله بهجت افزوده‌اند: اگر خون کاملاً قطع شده باشد، برای نماز وضو مجدد لازم نیست.

قول دوم: بنابر احتیاط واجب، برای طواف و نماز یک غسل انجام دهد و برای هر یک وضو هم بگیرد. (آیات عظام تبریزی، فاضل و هاشمی شاهرودی: البته ایشان گرفتن وضو برای هر یک را احتیاط مستحب می‌دانند).

قول سوم: اگر غسل نمازهای یومیه خود را به موقع به جا آورده، فقط باید برای هر یک از طواف و نماز وضو بگیرد. (آیات عظام سبحانی و مکارم)

قول چهارم: اگر خون مستمر باشد که بیرون آمدن خون از پنبه

۱. مناسک محشی، م ۷۲۵.

منقطع نشود يك غسل كافى است. و اگر مستمر نباشد، بلكه به نحوى باشد كه بتواند پس از طواف با غسلى ديگر نماز را انجام دهد در حالى كه خون بيرون نزده باشد، در اين صورت اگر پس از غسل و انجام طواف خون بيرون نيامده بود مى تواند با همان غسل نماز را بخواند و اگر بيرون آمده بود به احتياط واجب براى نماز دوباره غسل كند. (آيت الله سيستانى)

قول پنجم: براى طواف علاوه بر غسل، وضو هم بگيرد و براى نماز اگر فاصله قابل توجهى بين طواف و نماز طواف ايجاد نشده، لازم نيست براى آن مجدداً اعمال مستحاضه را به جا آورد و الا بايد براى نماز طواف هم وظائف مستحاضه را تكرر كند، مگر در صورتى كه اطمينان داشته باشد كه پس از طواف تا پايان نماز، از وي خون بيرون نيامده است. (آيت الله زنجانى)

قول ششم: اگر بعد از غسل هاى صلاتى خون نبيند، تجديد غسل لازم نيست. و اگر خون ببيند، براى هر کدام از طواف و نماز يك غسل احتياطاً به جا آورد، و اگر فاصله بين غسل و طواف زياد مى شود، احتياطاً در موقع ورود به مسجدالحرام تيمم بدل از غسل هم بنمايد. (آيات عظام صافى و گلپايگانى)

وظيفه مستحاضه نسبت به تطهير بدن و لباس

اگر ظاهر فرج آلوده به خون باشد، در رابطه با تطهير فرج براى طواف و نماز، و نيز تعويض يا تطهير پنبه چند قول است:

قول اول: بايد خود را تطهير كند و بنابر احتياط واجب پنبه را

بخش اول: عمره مفرده ﴿۷۵﴾

تطهیر و یا تعویض نماید. (آیات عظام امام، خامنه ای، بهجت، تبریزی، خویی، فاضل)

قول دوم: باید خود را تطهیر کند و پنبه را تطهیر و یا تعویض نماید. (آیات عظام سبحانی، شبیری زنجانی، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول سوم: باید خود را تطهیر کند، ولی تطهیر یا تعویض پنبه لازم نیست، اگرچه احتیاط مستحب است. (آیات عظام سیستانی و مکارم)

طهارت بدن و لباس از نجاست

بدن و لباس هنگام طواف باید پاک باشد و طواف با بدن و لباس نجس اگر از روی علم و عمد باشد، باطل است.

نجس شدن بدن و لباس در حال طواف^۱

اگر در بین طواف نجاستی به بدن یا لباس او عارض شود:

قول اول: پس از تطهیر طواف را تکمیل نماید (آیات عظام امام، خامنه ای، بهجت، زنجانی، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم و نوری)

آیت الله خامنه ای افزوده اند: به شرط عدم فوت مولات.

قول دوم: اگر جامه پاکی همراه دارد، لباس نجس را تعویض کند و طواف را تکمیل کند و الا اگر این حادثه بعد از تمام شدن شوط چهارم بوده پس از تطهیر، طواف را تکمیل کند و اگر قبل از تمام شدن شوط چهارم بوده پس از تطهیر بنابر احتیاط یک طواف کامل به قصد اعم از تمام یا اتمام به جا آورد. (آیات عظام تبریزی و خویی)

۱. مناسک محشی، م ۵۶۸.

قول سوم: در صورت عدم امکان تطهیر در حین طواف، اگر قبل از اتمام سه و نیم شوط باشد طواف باطل است، و اگر بعد از سه و نیم شوط تا قبل از تکمیل چهار شوط باشد بنابر احتیاط واجب پس از تطهیر، طواف را تمام کند و نماز بخواند و دوباره طواف و نماز را اعاده کند. و اگر بعد از دور چهارم باشد پس از تطهیر، طواف را تکمیل کند. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

علم به نجاست در اثنای طواف^۱

اگر در بین طواف علم پیدا کند که بدن یا لباسش از اول طواف نجس بوده در آن چند قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب پس از تطهیر، طواف را تمام کند و نماز طواف را بخواند و طواف و نماز را اعاده نماید. (آیات عظام امام، بهجت و نوری)

قول دوم: پس از تطهیر طواف را تکمیل نماید. (آیات عظام خامنه‌ای، زنجانی، سبحانی، سیستانی، فاضل و مکارم)
آیت الله خامنه‌ای افزوده‌اند: به شرط عدم فوت موالات.

قول سوم: اگر جامه پاکی همراه دارد لباس نجس را تعویض کند و طواف را تکمیل کند، و الا اگر این حادثه بعد از تمام شدن شوط چهارم بوده پس از تطهیر، طواف را تکمیل کند و اگر قبل از تمام شدن شوط چهارم بوده پس از تطهیر بنابر احتیاط واجب یک طواف کامل به قصد اعم از تمام یا اتمام به جا آورد. (آیات عظام

۱. مناسك محشی، م ۵۷۰.

تبریزی و خویی)

قول چهارم: در صورت عدم امکان تطهیر در حین طواف، اگر قبل از اتمام سه و نیم شوط باشد طواف باطل است، و اگر بعد از سه و نیم شوط تا قبل از تکمیل چهار شوط باشد بنابر احتیاط واجب پس از تطهیر، طواف را تمام کند و نماز بخواند و دوباره طواف و نماز را اعاده کند. و اگر بعد از دور چهارم باشد پس از تطهیر، طواف را تکمیل کند. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

علم به نجاست بعد از طواف

اگر بعد از طواف بفهمد که با بدن یا لباس نجس طواف کرده، طوافش صحیح است.^۱

طواف با بدن یا لباس نجس نسیاناً

اگر فراموش کند نجاست بدن یا لباس را و طواف کند، در این صورت سه قول است:^۲

قول اول: بنابر احتیاط واجب طواف را اعاده کند. (آیات عظام امام و صافی)

قول دوم: طوافش باطل است و باید اعاده کند. (آیات عظام سبحانی و گلپایگانی)

آیت الله سبحانی افزوده‌اند: جاهل به حکم نیز مانند ناسی است.

قول سوم: طواف او صحیح است. (آیات عظام خامنه‌ای، بهجت، تبریزی، خویی، سیستانی، زنجانی، فاضل، مکارم و هاشمی شاهرودی البته به نظر ایشان اگر نماز طواف را با این حال انجام دهد باید اعاده کند).

۱. مناسک محشی، م ۵۶۶.

۲. مناسک محشی، م ۵۷۱.

چند مسأله از طهارت در خبث

۱. خون کمتر از درهم در بدن و لباس در حال طواف

در این مسأله سه نظر وجود دارد:^۱

- قول اول: بنابر احتیاط واجب معفو نیست و باید اجتناب شود.
(آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، خویی، سیستانی، صافی، فاضل و مکارم)
قول دوم: معفو نیست. (آیات عظام سبحانی، گلپایگانی، نوری و جوادی)
قول سوم: مانعی ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای و زنجانی)

۲. حکم محمول متنجس مثل ساعت و انگشتر و دستمال در طواف

در این مسأله سه نظر وجود دارد:^۲

- قول اول: بنابر احتیاط واجب معفو نیست. (آیات عظام امام و فاضل)
قول دوم: معفو نیست. (آیت الله نوری)
قول سوم: مانعی ندارد. (سایر مراجع)

۳. حکم نجس بودن لباس‌های کوچک غیر ساتر مثل جوراب در پا

در این مسأله سه نظر وجود دارد:^۳

- قول اول: بنابر احتیاط واجب معفو نیست. (آیات عظام امام، سیستانی، صافی و فاضل)
قول دوم: معفو نیست. (آیات عظام گلپایگانی و نوری)
قول سوم: مانعی ندارد. (آیات عظام خامنه‌ای، بهجت، تبریزی،

۱. مناسك محشی، م ۵۶۲ و ۱۴۱۴.

۲. مناسك محشی، م ۵۶۲ و ۱۴۱۴.

۳. مناسك محشی، م ۵۶۲.

خویی، زنجانی، سبحانی و مکارم)

حدّ مطاف

سؤال: آیا طواف بین خانه کعبه و مقام ابراهیم (۲۶ ذراع = ۱۳/۵ متر) واجب است یا خارج از آن محدوده هم جایز است؟

جواب: در این مسأله پنج قول است:^۱

قول اول: رعایت این فاصله واجب است مگر آنکه ضرورت اقتضا کند، یعنی نتواند در این حد طواف کند و زمانی که خلوت باشد نیابد که در این صورت با رعایت الاقرب فالاقرب خارج از مطاف جایز است. (آیات عظام امام، بهجت، صافی و گلپایگانی)

قول دوم: مثل قول اول با این تفاوت که در قسمت حجر اسماعیل مبدأ مطاف از حجر محاسبه می‌شود نه از خانه. (آیات عظام فاضل و زنجانی)

قول سوم: در صورت امکان بنا بر احتیاط در مطاف طواف کنند مگر در موارد ازدحام که خارج از این محدوده هم کافی است. (آیت الله تبریزی)

قول چهارم: طواف حدّ خاصی ندارد و خلف مقام هم جایز است. (آیات عظام خامنه‌ای، خوئی، سیستانی، نوری، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول پنجم: در حال ازدحام و اتصال طواف کنندگان، طواف در بیرون مقام صحیح است. (آیت الله جوادی آملی)

۱. مناسک محشی، م ۵۹۲ و شرط قبل از آن و م ۶۳۸.

سؤال: اگر كسى نتواند در حدّ مطاف طواف كند وظیفه‌اش چیست؟

جواب: در این مسأله چهار قول است:^۱

قول اول: اگر به خاطر ازدحام جمعیت طواف در محدوده تقریباً ۱۲ متری با زحمت و خرج همراه باشد می‌تواند در خارج از محدوده با رعایت الاقرب فالاقرب طواف كند و صبر كردن تا اینکه مطاف خلوت شود لازم نیست هر چند موافق احتیاط است. (آیت الله سبحانی)

قول دوم: در صورت مشقت داشتن و عدم تحرّی، خارج از مطاف نیز جایز است. (آیات عظام امام و بهجت)

قول سوم: به محض ورود به مسجدالحرام و ازدحام جمعیت، به خاطر ضرورت عرفی می‌تواند پشت مقام طواف كند، با رعایت الاقرب فالاقرب. (آیات عظام صافی و فاضل)

آیت الله صافی افزوده‌اند: به شرط اتصال به جمعیت.

قول چهارم: تحرّی لازم است و اگر امکان طواف در مطاف در هیچ زمانی نبود، باید نایب بگیرد تا در مطاف برای او طواف كند و احتیاط مستحب آن است كه خودش هم خارج مطاف طواف كند و اگر نتواند نایب بگیرد، خارج مطاف جایز است. (آیت الله زنجانی)

حكم طواف در طبقه اول (نیم طبقه) جدید

اخیراً سازه جدید موقتى كه بین مسجدالحرام احداث شده بود برداشته شده، ولى بجای گنبدهای كوچك قدیمی كه اطراف

بخش اول: عمره مفرده ﴿۸۱﴾

مسجدالحرام بود، مطافی به صورت نیم طبقه احداث شده که ارتفاع آن چندین متر پائین تر از دیوار کعبه است، حکم طواف در آن چگونه است؟ در این باره چند نظر است؟

قول اول: طواف صحیح است. (آیات عظام خامنه‌ای، نوری، مکارم، سیستانی، جوادی، هاشمی شاهرودی و وحید)

قول دوم: در صورت وجود حرج نوعی برای طواف در محدوده، طواف صحیح است. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: با نظر به اینکه خارج از محدوده طواف بین کعبه و مقام است، در حال اختیار مجزی نیست ولی در صورتی که طواف در این محدوده برای او حرجی بوده و مشقت شدید دارد، طواف در نیم طبقه اشکال ندارد، (آیات عظام امام راحل، بهجت، سبحانی، صافی، فاضل و گلپایگانی).

البته به نظر امام راحل و آیت الله بهجت در صورتی که با تحرّی و بررسی، می‌تواند در اوقات خلوت بین کعبه و مقام طواف کند، واجب است رعایت شود.

طواف در طبقه دوم

قابل توجه است که با تحقیقی که انجام شده طبقه دوم حدود نیم متر بالاتر از دیوار کعبه است.

قول اول: در حال ضرورت و ازدحام، طواف معذورین از طبقه بالا اشکال ندارد. (آیات عظام مکارم، بهجت، جوادی و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: چنانچه طبقه دوم همسطح یا بالاتر از دیوار کعبه است طواف صحیح نیست و باید نایب بگیرند تا از همکف طواف کند و نماز را در همکف بخوانند. (آیات عظام سیستانی، صافی و نوری). آیت الله صافی افزوده است: احتیاطاً خود او هم اگر می تواند از طبقه فوقانی طواف انجام دهد.

قول سوم: معذورین بنابر احتیاط واجب بین طواف از طبقه دوم و نایب گرفتن جهت طواف از صحن مسجدالحرام، جمع نمایند. (آیات عظام خامنه ای، تبریزی، سبحانی، فاضل و وحید)

قول چهارم: در حال اختیار طواف در طبقه دوم کفایت نمی کند و اگر نتواند در مطاف (بین کعبه و مقام) طواف کند و طواف در این محدوده یا در طبقه اول حرج نوعی باشد، باید نایب بگیرد تا در مطاف از طرف او طواف کند ولی اگر از نایب گرفتن هم معذور است یا این کار بر ایشان مشقت شدید دارد، در طبقه دوم طواف کند. (آیت الله زنجانی)

چند تذکر:

۱- افرادی که از طبقه فوقانی با ویلچر طواف داده می شوند، چون طولانی می شود باید تذکر داده شود که خوابشان نرود که وضو باطل شود.

۲- پس از طواف نایب، منوب عنه در صورت امکان باید پشت مقام ابراهیم علیه السلام نماز بخواند.

۳- بین طواف نایب و نماز طواف توسط منوب عنه فاصله

نیافتد و موالات حفظ شود.

شک در اشواط طواف

۱. شک در اثنای طواف:

در شک در تعداد اشواط طواف چند حالت متصور است:^۱
حالت اول: هیچ طرف شک ۷ نباشد، مثل شک بین ۵ و ۶: در این صورت طواف باطل است. (اتفاقی)
حالت دوم: یک طرف شک ۷ و طرف دیگر کمتر از هفت باشد، مثل شک بین ۶ و ۷، در این حالت چند قول است:^۲
قول اول: باید آن شوط را تکمیل کند و نماز طواف را به جا آورد و مجدداً طواف و نماز را اعاده کند. (آیت الله سبحانی)
قول دوم: اگر شک در نقیصه در غیر از ۶ و ۷ باشد، طوافش باطل است، و اگر شک در پایان شوط بین ۶ و ۷ باشد، بنابر احتیاط واجب طواف را اعاده کند، ولی اگر در این صورت بنابر ۶ گذاشت و از روی جهل به مسأله طواف را تمام کرد و متوجه مسأله نشد تا وقت اعاده گذشت، طوافش صحیح است. (آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی).

آیت الله هاشمی شاهرودی افزوده اند: و همچنین در تمام صور شک در نقیصه یا شک در نقیصه و زیاده چنانچه پس از شک و فراغ از طواف یقین پیدا کند که آنچه انجام داده است هفت دور بوده است نه کمتر و نه بیشتر

۱. مناسک محشی، م ۶۲۴ - ۶۲۷.

۲. مناسک محشی، م ۶۲۶.

که در صورت حصول این یقین اعاده طواف لازم نمی‌باشد.
قول سوم: بنابر احتیاط واجب طوافش باطل است. (آیت الله مکارم)
قول چهارم: طواف باطل است. (سایر مراجع عظام)
 آیت الله زنجانی اضافه کرده‌اند: در صورتی که اطمینان دارد که تا پیش از پایان طواف، نسبت به تعداد اشواط طواف، حجت شرعی پیدا می‌کند، می‌تواند طواف را در حال شک ادامه دهد و اگر حجت شرعی پیدا کرد طوافش صحیح است والا باطل است.
حالت سوم: یک طرف شک ۷ و طرف دیگر بیشتر از ۷ باشد، که دو صورت دارد:

صورت اول: هنگام رسیدن به حجرالاسود، بین ۷ و ۸ شک کند که در این صورت دو قول است:^۱
قول اول: اگر احتمال بدهد هنگام طواف نسبت به رعایت عدد اشواط، التفات داشته است، به شکش اعتنا نکند و الا باید طواف را اعاده کند. (آیت الله زنجانی)
قول دوم: به شکش اعتنا نکند و طوافش صحیح است. (سایر مراجع عظام)

صورت دوم: شک بین هفت و بیشتر از هفت قبل از رسیدن به حجرالاسود و تمام شدن دور، که در این مسأله سه قول وجود دارد:
قول اول: طوافش باطل است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، گلپایگانی، صافی، خوئی، تبریزی، سیستانی، سبحانی، زنجانی و هاشمی شاهرودی)

آیت الله زنجانی اضافه کرده‌اند: ولی اگر اطمینان دارد تا پیش از پایان طواف، نسبت به تعداد اشواط، حجت شرعی پیدا می‌کند؛ مثلاً از رفیقی که اشواط او را می‌شمرد می‌پرسد، می‌تواند طواف را در حال شک ادامه دهد و اگر حجت شرعی پیدا کرد طوافش صحیح است و الا باطل است.

آیات عظام خویی، تبریزی و سیستانی اضافه کرده‌اند: احتیاط مستحب اتمام و اعاده طواف است به قصد رجا.

قول دوم: احوط بطلان طواف است. (آیات عظام اراکی و بهجت)
قول سوم: آن دور را تمام کند و طوافش صحیح است.^۱ (آیات عظام فاضل و مکارم)

۲. شک بعد از فراغ از طواف:

حکم شک در اشواط طواف، قبل از شروع به نماز:

اگر پس از انصراف از طواف و قبل از شروع به نماز شک نماید، دو حالت دارد:^۲

حالت اول: شک بین هفت و بیشتر از هفت که در این صورت دو قول است:

قول اول: اگر احتمال بدهد هنگام طواف نسبت به رعایت عدد اشواط، التفات داشته است، به شکش اعتنا نکند و الا باید طواف را اعاده کند. (آیت الله زنجانی)

قول دوم: به شکش اعتنا نکند. (سایر مراجع عظام)

۱. مناسک محشی، م ۶۲۵.

۲. مناسک محشی، م ۶۲۲.

حالت دوم: شك بين هفت و کمتر از هفت كه در اين حالت چهار قول است:

قول اول: بنابر احتياط واجب بنابر کمتر بگذارد و تكميل كند و طواف را اعاده كند. (آيات عظام امام، مكارم، شاهرودى و نورى)
قول دوم: اعتنا نكند. (آيات عظام بهجت، اراكى، گلپايگانى، سبحانى، صافى و فاضل)

قول سوم: طواف باطل است، مگر اينكه بعد از دخول در نماز طواف شك كند كه به شكش اعتناء نمى كند. (آيات عظام خوئى و تبريزى)
قول چهارم: اگر موالات عرفيه بهم خورده، اعتنا نكند. (آيات عظام سيستانى و هاشمى شاهرودى)

حكم شك در اشواط طواف پس از شروع در نماز طواف: اگر پس از شروع به نماز طواف در تعداد اشواط طواف شك كند، اعتنا نكند و طوافش صحيح است. (اتفاقى)
قاعده كلى: به شك در عمل سابق پس از وارد شدن به عمل لاحق (و مترتب بر آن) اعتنا نمى شود.

ظن در اشواط طواف

اگر بعد از شك در اشواط طواف، ظن به يك طرف برود، آيا معتبر است؟

در اين مسأله دو قول است:^۱

قول اول: حكم يقين را دارد. (آيت الله بهجت)
قول دوم: ظن در اشواط طواف حكم شك را دارد و مبطل

۱. مناسك محشى، م ۶۲۹.

طواف است. (سایر مراجع عظام)

وظیفه کثیرالشک در طواف: اگر کسی در طواف سه بار شک کند، چه در طواف واجب و چه در طواف مستحب، کثیرالشک می‌شود که در رابطه با وظیفه او چند قول است:^۱
قول اول: اگر به حدّ وسواس رسیده، نباید اعتنا کند و الا مبطل است. (آیت الله خوئی)

قول دوم: بنابر اقل گذاشته و طواف را تمام کند و دوباره اعاده نماید. البته می‌تواند به شمارش دیگری اکتفا کند هرچند از گفته او اطمینان پیدا نکند و همچنین اگر کثرت شک به حدّ وسواس برسد اعتنا نکند. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: به شکش اعتنا نکند. (سایر مراجع عظام)
آیت الله سبحانی اضافه کرده‌اند: بنا را بر طرفی نگذارد که موجب بطلان طواف او باشد.

سؤال: اگر کسی در حال طواف شک برایش پیش بیاید و با حال شک ادامه دهد و در ادامه به یقین منتهی شود، آیا این طواف صحیح است؟

جواب: در این مسأله چهار قول است:^۲

قول اول: ادامه دادن طواف در حال شک در صورتی که به یقین منتهی شود اشکال ندارد و طواف صحیح است. (آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، جوادی، سیستانی، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)
قول دوم: بنابر احتیاط واجب صحیح نیست. (آیات عظام خویی،

۱. مناسک محشی، م ۶۲۸.

۲. مناسک محشی، م ۶۶۰.

تبریزی و فاضل)

قول سوم: اگر به قصد رجاء كشف وضعیت خودش ادامه دهد، صحیح است. (آیات عظام سبحانی، صافی و گلپایگانی)
 قول چهارم: اگر اطمینان دارد که در ادامه عمل به اطمینان یا حجت شرعی می‌رسد می‌تواند ادامه دهد و اگر چنین اطمینانی ندارد، نمی‌تواند ادامه دهد و در صورت استقرار شک، طواف و سعی او باطل است. (آیت الله زنجانی)

قطع طواف بدون عذر

۱. حکم تکلیفی:

قطع طواف مستحبی جایز است. (اتفاقی)
 اما در مورد قطع طواف واجب اختلاف است و در آن سه قول است:^۱
 قول اول: مکروه است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، نوری، فاضل، هاشمی شاهرودی و سیستانی)
 قول دوم: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام بهجت، جوادی و مکارم)
 قول سوم: جایز نیست. (آیات عظام صافی، گلپایگانی، خویی، سبحانی و زنجانی)

۲. حکم وضعی قطع طواف واجب و از نو شروع کردن آن
 اگر طواف واجب را قطع کند در صورتی که رها کردن طواف به جهت شک در عدد اشواط بوده که مبطل است و وظیفه‌اش همان بوده، ولی در صورتی که طواف صحیح بوده و به خیال باطل شدن و

۱. مناسك محشی، م ۶۱۵.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۸۹﴾

بدون بهم خوردن موالات، طواف دیگر را شروع کند، در صحت آن سه قول است:^۱

قول اول: طوافی که از نو شروع کرده مجزی است. (آیات عظام بهجت، خامنه‌ای، زنجانی، صافی، گلپایگانی، فاضل و مکارم و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: طواف جدید به شرط اعتقاد به صحت آن یا در صورت جاهل قاصر بودن مجزی است و الا اشکال دارد. (آیات عظام خویی، جوادی و سیستانی)

قول سوم: طواف دوم اشکال دارد. (آیات عظام امام، سبحانی و نوری)
آیت الله سبحانی افزوده‌اند: و باید این شخص اگر طوافی را که قطع کرده اگر بیشتر از نصف بوده، اتمام و اعاده کند و اگر کمتر از نصف بوده و موالات بهم خورده اعاده نماید.
و آیت الله العظمی نوری: اگر بدون بهم خوردن موالات، طواف دوم را شروع کند و گرنه طواف دوم صحیح است.

طواف مستحب و فرق آن با طواف واجب

یکی از اعمال مستحب در مکه معظمه، طواف است.

طواف مستحب با طواف واجب چند فرق دارد:

۱. در طواف مستحب طهارت از حدث شرط نیست، به خلاف طواف واجب که طهارت از حدث شرط صحت آن است.^۲
۲. شک در طواف مستحبی مبطل نیست و باید بنابر اقل

۱. مناسک محشی، م ۷۶۱.

۲. مناسک محشی، م ۵۶۴.

بگذارد،^۱ بخلاف شك در طواف واجب كه حكم آن بيان شد.

۳. محل نماز طواف واجب، پشت مقام ابراهيم عليه السلام است، به خلاف طواف مستحب كه نماز آن را مي توان در همه جاي مسجدالحرام خواند.^۲

تذكر ۱: در جواز ترك نماز طواف مستحبي اختلاف است:^۳

قول اول: ترك نماز طواف مستحبي مورد تأمل و اشكال است. (آيات عظام بهجت و مكارم)

قول دوم: نماز طواف مستحبي سزاوار نيست ترك شود. (آيت عظام سبحاني، صافي و گلپايگاني)

قول سوم: نماز طواف مستحبي، مستحب است. (آيت الله سيستاني)

قول چهارم: ترك عمدی آن جايز است. (آيات عظام امام، خامنه اي، جوادي، هاشمي شاهرودي، زنجاني، فاضل، تبريزي، خويي و نوري)

تذكر ۲: به زائران تأكيد شود كه نماز طواف مستحبي را پشت مقام نخوانند تا جاي نماز طواف واجب اشغال نشود.

انجام طواف مستحبي قبل از اعمال واجب

سؤال: آيا قبل از انجام اعمال عمره تمتع يا بعد از برگشت از منا و قبل از انجام اعمال مكه مي تواند طواف مستحبي انجام دهد؟

در اين مسأله چند قول است:^۴

قول اول: تا طواف واجب خود - ولو طواف نساء - را انجام نداده نمي تواند طواف مستحبي انجام دهد. (آيت الله زنجاني)

۱. مناسك محشي، م ۶۲۷.

۲. مناسك محشي، م ۷۸۱ و ۷۹۲.

۳. مناسك محشي، م ۷۸۱. مناسك محشي، م ۱۲۰۱.

۴. مناسك محشي، م ۱۲۰۱.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۹۱﴾

قول دوم: می‌تواند طواف مستحبی بجا آورد. (آیات عظام بهجت،
سیستانی و فاضل)

البته آیات عظام سیستانی و فاضل فرموده‌اند: متمتع پس از احرام
حج و قبل از خروج به عرفات به احتیاط واجب نباید طواف
مستحبی کند هر چند طواف حج را مقدم داشته باشد.
قول سوم: احتیاطاً ترک کند. (سایر آیات عظام)

خودآزمایی

۱. انجام طواف با بدن و لباس نجس (عالمأ، جاهلاً و نسیاناً) چه حکمی دارد؟
(حضرت امام)
۲. طهارت از حدث اصغر و اکبر در کدامیک از اعمال حج و عمره شرط است؟
(آیت الله خامنه‌ای)
۳. اگر بعد از اتمام شوط چهارم طواف عمدأ وضوی خود را باطل کند، وظیفه‌اش چیست؟ (حضرت امام)
۴. اگر قبل از اتمام شوط چهارم طواف، حائض شود، وظیفه‌اش چیست؟
(حضرت امام)
۵. آیا طواف معذورین از طبقه دوم مجزی است؟ (آیت الله زنجانی)
۶. اگر پس از طواف شک کند که برای طواف وضو گرفته یا نه، وظیفه‌اش چیست؟ (حضرت امام)
۷. اگر در اثنای طواف بین ۶ و ۷ شک کند وظیفه‌اش چیست؟ (آیت الله مکارم)
۸. اگر طواف واجب را قطع کنند و بدون بهم خوردن موالات، طواف جدید را شروع کنند، آیا صحیح است؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۹. وظیفه مستحاضه قلیله برای طواف و نماز آن چیست؟ (آیت الله سیستانی)
۱۰. آیا مستحاضه کثیره برای طواف و نماز آن باید غسل کند؟ (آیت الله صافی)
۱۱. اگر فراموش کند نجاست بدن و لباس را و بعد از طواف یادش بیاید، چه وظیفه‌ای دارد؟ (آیت الله سیستانی)
۱۲. آیا در طواف، خون کمتر از درهم معفو است؟ (آیت الله خویی)
۱۳. اگر در حد فاصل بین سه و نیم تا تمام شدن شوط چهارم حدث اصغر عارض شود، چه وظیفه‌ای دارد؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۱۴. آیا طواف خارج از حد مطاف جایز است. (آیت الله وحید)
۱۵. آیا طواف خانمی که از روی علم و عمد آن را با جوراب نجس انجام داده صحیح است؟ (آیت الله مکارم)
۱۶. اگر در اثنای طواف، بدن یا لباس نجس شود، وظیفه چیست؟

درس چهارم:

نماز طواف

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با مکان نماز طواف.
۲. آشنایی با حکم شک و ظن در رکعات و افعال نماز طواف.
۳. آشنایی با احکام قرائت و ملاک صحت آن.
۴. آشنایی با وظیفه معذورین از قرائت صحیح.

نماز طواف

بعد از طواف، باید دو رکعت نماز طواف مانند نماز صبح بجا آورد.^۱

مکان نماز طواف

در مورد محل نماز طواف چند نظر مطرح است:^۲
قول اول: واجب است نزد مقام و بنا بر احتیاط واجب پشت مقام

۱. مناسک محشی، م ۷۷۳.

۲. مناسک محشی، م ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۹۷ و ۸۰۴.

بجا آورده شود. (آیات عظام امام، خویی، صافی و نوری)
 آیت الله نوری افزوده است: و در صورت ازدحام، در غیر پشت
 مقام مانعی ندارد هرچند بهتر است نسبت به مقام نزدیک‌تر باشد.
 قول دوم: واجب است نزد مقام و پشت مقام به جا آورده شود.
 (آیات عظام خامنه‌ای، تبریزی، سیستانی، فاضل، زنجانی و هاشمی
 شاهرودی)

آیات عظام خامنه‌ای و هاشمی شاهرودی فرموده‌اند: واجب است
 نماز طواف پشت مقام ابراهیم و در صورت عدم ایجاد زحمت
 برای دیگران نزدیک مقام اقامه شود، و در صورتی که این امر میسر
 نشود، می‌تواند آن را در مسجدالحرام پشت مقام و با فاصله از آن
 به جا آورد.

قول سوم: نماز طواف باید پشت مقام و هر چه نزدیک‌تر به آن
 خوانده شود و بنابر احتیاط واجب هنگام نماز باید مقام پیش او
 قرار گیرد و اگر ممکن نشد در یکی از دو طرف مقام بخواند و اگر
 ممکن نشد هر جای مسجدالحرام زمان رسول الله ﷺ که خلف
 مقام بر آن صدق کند کافی است و باید رعایت الاقرب فالاقرب را
 بنماید (آیت الله گلپایگانی)

قول چهارم: جایگاه نماز نزد مقام است بنابراین پشت مقام و دو
 جانب آن مادامی که جلوتر از مقام نباشد یکسان است. (آیت الله
 سبحانی)

قول پنجم: واجب است نزد مقام و در صورت امکان پشت مقام
 به جا آورده شود. (آیت الله مکارم)

بخش اول: عمره مفرده ﴿۹۵﴾

قول ششم: نماز طواف در دو طرف مقام و با فاصله در صورت ازدحام و ممانعت مأموران در صورت عدم امکان در پشت مقام تا حدی که نزد (خلف) مقام صادق باشد، جایز است. (آیت الله جوادی)

اذان و اقامه برای نماز طواف

غیر از نمازهای یومیه و قضای آن، هیچ نماز مستحب و واجبیه اذان و اقامه ندارد و اذان و اقامه برای آنها مشروع نیست. پس نباید برای نماز طواف اذان و اقامه گفته شود، البته می‌تواند سه مرتبه «الصلاة» به قصد رجاء بگوید.^۱

رعایت موالات بین طواف و نماز

سؤال: فاصله انداختن بین طواف و نماز آن تا چه اندازه جایز است و در صورت تأخیر نماز، آیا اعاده طواف لازم است؟ در این مسأله چند قول است:^۲

قول اول: میزان مبادرت عرفیه است و در هر صورت با تأخیر نماز، اعاده طواف لازم نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، صافی، گلپایگانی، مکارم و نوری).

قول دوم: فاصله انداختن به مقدار ده دقیقه برای استراحت و رفع خستگی یا یافتن جای مناسب و مانند آن اشکال ندارد، ولی به کارهای جدای از نماز طواف مثل خواندن نماز قضا و مانند آن

۱. ر.ک: رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۵۳۹، م ۹۱۶.

۲. مناسک محشی، م ۸۲۰.

مشغول نشود. و در صورت اخلال عمدی بنابر احتیاط واجب طواف را اعاده کند. (آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: ظاهراً مقدار مخلّ به موالات عرفیه نسبت به افراد و هنگام ازدحام و غیر آن فرق می‌کند و به طور کلی فاصله از ده تا پانزده دقیقه برای استراحت و رفع خستگی و تطهیر، مخلّ نیست و اگر عمداً موالات را به هم زد، بنابر احتیاط واجب طواف را هم اعاده کند. (آیات عظام تبریزی، خویی و فاضل)

قول چهارم: اگر به جهت عذری مانند تشکیل صفوف جماعت یا تجدید وضو به تأخیر بیافتد اشکال ندارد و اگر بدون عذر نماز را تأخیر بیندازد باید بعد از خواندن نماز، طواف و نماز را اعاده کند. (آیات عظام جوادی و زنجانی)

قول پنجم: مبادرت عرفیه بین طواف و نماز لازم است و باید فاصله زیاد نباشد. و اگر کسی عمداً فاصله زیاد انداخت باید علاوه بر نماز، طواف و نماز را اعاده کند. و اگر عمداً به این ترتیب عمل نکند و اعمال مترتبه را انجام دهد از احرام خارج نشده و باید اعمال را اعاده نماید، اگر وقت تدارک گذشته، عمره او باطل است. و در این مسأله بین جاهل قاصر و مقصر فرقی نیست.^۱ (آیت الله سبحانی)

شک و ظن در رکعات نماز طواف

شک در رکعات نماز طواف مبطل نماز است و در ظن در

۱. مناسك معظم له، م ۶۷ و استفتاء ۱۸۷.

رکعات نماز طواف دو قول است:^۱

قول اول: بنابر احتیاط واجب طبق ظن عمل کند و نماز را اعاده نماید. (آیت الله مکارم)

قول دوم: ظن در رکعات نماز معتبر است. (سایر مراجع عظام)

شک و ظن در افعال نماز طواف

در شک در افعال نماز، اگر قبل از گذشتن از محل باشد باید انجام بدهد و اگر محل آن گذشته اعتنا نکند.

و در مورد ظن در افعال نماز چهار قول است:^۲

قول اول: باید احتیاط کند؛ یعنی عمل را طبق گمان انجام دهد و نماز را اعاده کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، زنجانی، مکارم و نوری)

قول دوم: ظن در افعال نماز حکم شک را دارد. (آیات عظام خویی، تبریزی، سبحانی، هاشمی شاهرودی و سیستانی)

قول سوم: ظن در افعال نماز معتبر است. (آیات عظام بهجت، جوادی، گلپایگانی و فاضل)

قول چهارم: به احتیاط واجب به ظن در افعال عمل کند ولی در مواردی که عمل به ظن مستلزم احتمال زیاده رکن یا ترک رکن است به احتیاط واجب نماز را هم اعاده کند. (آیت الله صافی)

وجوب تصحیح نماز

واجب است بر هر مکلفی که نماز خود را یاد بگیرد و قرائت و

۱. مناسک محشی، م ۷۷۶.

۲. مناسک محشی، م ۷۷۶.

ذكرهاى واجب را پيش كسى درست كند كه تكليف الهى را به طور صحيح به جا آورد، خصوصاً كسى كه مى خواهد به حج برود بايد نماز را صحيح كند، چون بعضى گفته اند اگر نماز او درست نباشد عمره او باطل است و همچنين حج نيز باطل است. پس علاوه بر آنكه به اين قول، از حجة الاسلام برائت ذمه پيدا نمى كند، ممكن است چيزهايى كه در احرام بر او حرام شده بود، مثل زن و چيزهايى كه گذشت، بر او حلال نشود.^۱

وظيفه معذورين از قرائت صحيح در نماز طواف

اگر شخصى نتواند قرائت يا ذكرهاى واجب را ياد بگيرد، در مورد وظيفه اش نسبت به نماز طواف چند قول است:^۲

قول اول: اگر نتوانست ياد بگيرد، بايد نماز را به هر ترتيبى مى تواند خودش بخواند و مجزى است. (آيات عظام امام، خامنه اى، جوادى، سيستانى، فاضل، مكارم، زنجانى، نورى و هاشمى شاهرودى)

امام خمينى (ره) اضافه كرده اند: اگر ممكن است كسى را بگمارد كه نماز را تلقين او كند و احتياط آن است كه به شخص عادلى اقتدا كند.

ضمناً آيت الله سيستانى تفصيلى دارند كه مى فرمايند: اگر مقدار زيادى از سوره حمد را بتواند به طور صحيح بخواند، كافى است و اگر نتواند، به احتياط واجب مقدارى از قرآن را كه مى تواند صحيح بخواند به آن اضافه كند و اگر نتواند، تسبيح بگويد و اگر وقت

۱. مناسك محشى، م ۷۸۸.

۲. مناسك محشى، م ۷۸۹.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۹۹﴾

برای یادگرفتن تمام حمد نباشد، اگر به مقدار معتنابه یاد بگیرد کافی است و اگر نتواند، مقداری از قرآن را بخواند که عرفاً قرآن خواندن صدق کند، و اگر نتواند تسبیح بگوید. و اما سوره از جاهلی که نتواند یاد بگیرد ساقط است.

قول دوم: خودش بخواند و اگر ممکن است نماز طواف را پشت مقام به جماعت بخواند و در صورت عدم امکان جماعت، عمل به وظیفه یومیه کافی است. (آیت الله بهجت)

قول سوم: نماز را به جماعت بخواند، ولی اکتفا به آن اشکال دارد و باید فرادی نیز بخواند و اگر نایب هم بگیرد بهتر و مطابق احتیاط است. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول چهارم: در صورت تسامح در یادگیری، بنابر احتیاط واجب خودش بخواند و جماعت هم بخواند و نایب هم بگیرد و در صورت عدم تسامح به هر ترتیبی می تواند خودش بخواند.^۱ (آیات عظام تبریزی و خوئی)

قول پنجم: اگر متمکن از تصحیح نیست، آنچه بلد است برای او کافی است و اگر متمکن است واجب است تصحیح کند و می تواند اکتفا کند به تلقین دیگری و اگر هیچ یک از این دو را نتواند تا وقت برای تصحیح تنگ شود، باید نماز را با همان قرائت بخواند و بنابر احتیاط واجب آن را به جماعت هم بخواند و نائب هم برای آن بگیرد.^۲ (آیت الله وحید)

قول ششم: اگر کسی با احرام عمره وارد مکه شد و عمداً از

۱. مناسک محشی، م ۷۸۹ و ۷۹۱ و ۸۲۲.

۲. مناسک حج آیت الله وحید، م ۳۲۸.

قرائت صحيح سر باز زد معصيت كار است و در صورتى كه براى او حرجى نباشد بايد در احرام بماند و قرائت نماز را اصلاح كند و در صورت حرجى بودن مى تواند طواف و نماز را به جا آورده و سپس نماز را ياد بگيرد و به طور صحيح اعاده كند و اگر نتوانست ياد بگيرد احتياطاً نايب هم بگيرد. (آيت الله سبحانى)

خودآزمایی

۱. حکم اذان و اقامه گفتن برای نماز طواف چیست؟ (آیت الله بهجت)
۲. اگر عمداً نماز را تا زمان از بین رفتن موالات از طواف تأخیر بیاورد، وظیفه چیست؟ (آیت الله سیستانی)
۳. در ظن در رکعات نماز طواف، وظیفه چیست؟ (آیت الله مکارم)
۴. در ظن در افعال نماز وظیفه چیست؟ (آیت الله گلپایگانی)
۵. کسانی که از قرائت صحیح معذورند، برای نماز طواف چه وظیفه‌ای دارند؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۶. محل اقامه نماز طواف کجاست؟ (آیت الله نوری)

درس پنجم:

سعی

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با حکم سعی در مسعای جدید و زیرزمین و طبقه فوقانی.
۲. آشنایی با حکم تکرار قسمتی از سعی از روی جهل یا فراموشی.
۳. آشنایی با حکم قطع سعی و شک در اشواط آن.
۴. آشنایی با تفاوت سعی و طواف.

سعی

بعد از نماز طواف باید بین صفا و مروه سعی نماید و واجب است سعی هفت مرتبه (شوط) باشد و از صفا شروع کند و در دور هفتم به مروه ختم کند.^۱

سعی در مسعای جدید

سؤال: آیا سعی در مسعای جدید در همکف جایز است؟
جواب: در این مسأله چهار قول است:
قول اول: اشکال ندارد مطلقاً. (آیات عظام خامنه‌ای، جوادی،

۱. مناسک محشی، م ۸۲۵-۸۲۸.

مكارم، زنجانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: اگر برای مقلد احراز شود که عرض مسعی جدید در بین کوه صفا و مروه است مانعی ندارد؛ در غیر این صورت اگر نتواند در مسعی قدیم سعی را انجام دهد در مسعی جدید با رعایت اقرب فالاقرب به مسعی قدیم اشکال ندارد. (آیات عظام بهجت و صافی)

قول سوم: سعی در مسعی جدید به اندازه ۵ متر مجزی است. و در مازاد آن در صورت احراز بودن بین صفا و مروه مجزی است و گرنه بنابر احتیاط مجزی نیست. (آیت الله وحید)

قول چهارم: اگر اطمینان دارد که کوه صفا و مروه تا مسعی جدید امتداد داشته، مجزی است. (آیت الله سیستانی)

حضرت آیت الله سیستانی می فرمایند: اگر اطمینان پیدا کرد که مسعی جدید بین جبل صفا و مروه هست، سعی او صحیح است ولو اینکه اطمینان از نظر مجتهد دیگر حاصل شود در صورتی که فتوای او مستند به بینه‌ای باشد که تعارض نداشته باشد. اما اگر واقعاً شک دارد که بین دو کوه است و نمی‌تواند در بین دو کوه سعی را انجام دهد، در این صورت باید به وظیفه مسدود در عمره عمل کند؛ یعنی آن سعی را انجام دهد و قربانی کند و تقصیر نماید تا از احرام خارج شود.

سعی از زیرزمین

در مورد سعی از زیرزمین مسعی دو قول است:

قول اول: سعی از زیرزمین مسعی بنابر احتیاط واجب مجزی

بخش اول: عمره مفرده ﴿۱۰۵﴾

نیست (آیت الله وحید) و این احتیاط قابل رجوع است.

قول دوم: سعی از زیرزمین مجزی است. (سایر مراجع عظام)

سعی از طبقه یا طبقات فوقانی

اگر بین صفا و مروه را دو طبقه یا چند طبقه کنند و تمام طبقات بین دو کوه باشد از هر طبقه جایز است سعی کند، گرچه احوط سعی از همان راهی است که از اول متعارف بوده.^۱

سعی از طبقه فوقانی فعلی

سعی در طبقه فوقانی اگر محرز نیست که بین صفا و مروه است، جایز نیست.^۲

البته آیت الله خامنه‌ای به جای جمله «جایز نیست»، فرموده‌اند: «صحیح نیست».

آیات عظام مکارم، سبحان و زنجانی اضافه کرده‌اند: طبقه فوقانی میان دو کوه نیست.

در مورد سعی از طبقه فوقانی فعلی سه قول است:^۳

قول اول: مجزی نیست. (آیات عظام سیستانی، شبیری زنجانی و فاضل)

قول دوم: صحیح نیست مگر آنکه برایش محرز شود که میان دو

کوه است. (آیات عظام خامنه‌ای، خویی و بهجت)

قول سوم: مجزی است. (آیات الله جوادی)

۱. مناسک محشی، م ۸۳۵.

۲. مناسک محشی، م ۸۵۶.

۳. مناسک محشی، م ۸۷۶.

قول چهارم: اشكال دارد. (سایر مراجع عظام)

تذکر ۱: آیت الله خامنه‌ای اضافه کرده‌اند: کسی که نمی‌تواند در طبقه اول سعی کند، باید برای خود نایب بگیرد و سعیش در طبقه دوم صحیح و مجزی نیست.

تذکر ۲: آیت الله زنجانی فرموده‌اند: اگر ضرورت چنان باشد که منجر به ترک سعی در طبقه همکف شود، می‌تواند در طبقه بالا سعی نماید. ولی اکنون که زیرزمین مسعی احداث شده در صورتی که عرض آن از مسعای جدید زیاده‌تر نباشد می‌تواند در آن سعی نماید، و با وجود دو مسعای همکف و سپس زیرزمین، مورد ضرورت سعی در طبقه بالا بسیار نادر ممکن است اتفاق بیفتد.

تکرار قسمتی از سعی به گمان وجوب

سؤال: اگر کسی در حال سعی هروله نکرد و به خیال آن که هروله واجب است برگشته و آن مقدار را با هروله تکرار کرده است آیا سعیش اشكال دارد؟

جواب: در این مسأله چهار قول است:^۱

قول اول: اشكال دارد. (آیات عظام امام و نوری)

قول دوم: اشكال دارد مگر آنکه جاهل قاصر باشد. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: اشكال ندارد. (آیات عظام زنجانی، صافی، فاضل،

بخش اول: عمره مفرده ﴿۱۰۷﴾

گلپایگانی، مکارم، بهجت، خوئی، خامنه‌ای و هاشمی شاهرودی [البته در حال اختیار نباید چنین کند].

قول چهارم: اگر به قصد انجام وظیفه واقعی باشد، اشکالی ندارد. (آیات عظام تبریزی و سبحانی: لکن احتیاط در اتمام و اعاده سعی از اول است.)

توجه: با ارجاع نظر امام و آیت الله نوری به بقیه مراجع می‌توان گفت که سعی این فرد اشکالی ندارد، اگرچه احتیاط در اتمام و اعاده سعی است.

تکرار قسمتی از سعی غفلتاً

سؤال: شخصی به جهت کنترل همراهان خود در حین سعی، گاهی به عقب برمی‌گشته و بدون توجه، مجدداً همان مسافت را طی می‌کرده، آیا سعی او صحیح است؟
جواب: در این مسأله چهار قول است^۱:

قول اول: اشکال دارد و باید اعاده شود. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، صافی، گلپایگانی، فاضل و نوری)

قول دوم: در صورتی که به قصد سعی طی نکند، سعی او صحیح است؛ و در غیر این صورت سعی او به جهت زیادی عمدی باطل است. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: اشکال ندارد. (آیات عظام تبریزی، جوادی، خوئی، زنجانی،

مكارم و هاشمی شاهرودی)

قول چهارم: اشكال دارد مگر آن كه جاهل قاصر باشد يا مقدار اضافه را بدون قصد انجام دهد. (آيت الله سيستاني)

قطع سعی و شروع از اول

اگر سعی را قطع نماید و از اول شروع کند، درصحت آن چهار قول است:

قول اول: سعی جدید اشكال دارد. (حضرت امام)
قول دوم: سعی جدید اشكال دارد، مگر آنكه آنقدر فاصله بباندازد كه موالات سعی اول به هم بخورد يا شخص جاهل قاصر باشد و به اعتقاد صحت، سعی را از اول انجام دهد. (آيات عظام جوادى و سيستانى)

قول سوم: اشكال ندارد. (سایر مراجع عظام)
قول چهارم: اگر از آنچه انجام داده منصرف شده و پس از فوت موالات عرفیه از اول شروع کرد سعی او اشكال ندارد، لیکن اگر نصف سعی را انجام داده احتیاطاً آن را به هفت برساند و سعی را به عنوان تکلیف فعلی مجدداً انجام دهد. (آيت الله سبحانى)
تذکر ۱: این در مواردی است كه سعی اول باطل نشده باشد، ولی اگر سعی باطل شد مثل موارد شك، رها كردن سعی و از اول شروع كردن لازم است.

تذکر ۲: با توجه به امکان رجوع مقلد از دو قول اول، می توان

بخش اول: عمره مفرده ﴿۱۰۹﴾

گفت که در نهایت قطع سعی و از اول شروع کردن آن اشکال ندارد.

حکم شک و ظنّ در اشواط سعی

شک در تعداد اشواط سعی باعث بطلان سعی است مگر در یک مورد که عبارت است از شک بین ۷ و بیشتر هنگامی که به مروه رسیده که در این صورت اعتنا نمی‌کند و سعی او صحیح است.^۱

ظن در تعداد اشواط سعی حکم شک را دارد و مبطل است.

سؤال: اگر کسی در حال سعی شک برایش پیش بیاید و با حال شک ادامه دهد و در ادامه به یقین منتهی شود، آیا این سعی صحیح است؟

جواب: در این مسأله سه قول است:^۲

قول اول: ادامه دادن سعی در حال شک اشکال ندارد و سعی صحیح است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، سیستانی، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب صحیح نیست. (آیات عظام خویی، تبریزی و فاضل)

قول سوم: اگر به قصد رجاء کشف وضعیت خودش ادامه دهد، سپس به عدد، یقین حاصل نماید و سعی را به پایان برساند سعی او صحیح است. (آیات عظام جوادی، صافی، گلپایگانی و سبحانی)

۱. مناسک محشی، م ۸۵۲.

۲. مناسک محشی، م ۸۸۶.

تفاوت سعى با طواف

- ۱- طواف مستحبى داريم، ولى سعى مستحبى نداريم.
- ۲- در سعى طهارت از حدث اصغر و اكبر شرط نيست، پس جنب و حائض و نفساء سعيشان با اين حالت صحيح است، به خلاف طواف واجب.

خودآزمایی

۱. حکم سعی در مسعای جدید چیست؟ (آیت الله وحید)
۲. آیا سعی از طبقه فوقانی مجزی است؟ (آیت الله سیستانی)
۳. اگر نتواند از مسعای طبقه همکف سعی را انجام دهد، وظیفه چیست؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۴. تکرار قسمتی از سعی به گمان وجوب یا از روی غفلت چه حکمی دارد؟ (آیت الله صافی)
۵. شک بین ۵ و ۷ در مروه آیا مبطل سعی است؟ (آیت الله مکارم)
۶. اگر در اثنای سعی شک عارض شود و ادامه دهد و بعد یقین برایش حاصل شود، آیا سعی او صحیح است؟ (آیت الله صافی)
۷. قطع سعی و شروع سعی جدید آیا جایز و مجزی است؟ (حضرت امام)

درس ششم:

حلق یا تقصیر

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با وظیفه معتمرین در تقصیر.
۲. آشنایی با حکم تقصیر دیگری قبل از تقصیر خود.
۳. آشنایی با كفاره چیدن موی دیگری قبل از تقصیر.

در عمره مفرده بعد از سعی، حلق یا تقصیر واجب است، و حلق، افضل از تقصیر است و در عمره تمتع وظیفه فقط تقصیر است. البته وظیفه خانم‌ها تقصیر است و حلق جایز نمی‌باشد، چه در عمره مفرده و چه در حج. در تقصیر دو قول است:^۱

قول اول: بنابر احتیاط واجب به زدن ناخن اکتفا نکند و اگر خواست ناخن بگیرد بنابر احتیاط واجب پس از کوتاه کردن مو باشد. (آیات عظام مکارم، سیستمی و سبحانی)

۱. مناسک محشی، م ۸۸۸ و ۸۹۴.

قول دوم: مخیر است بین چیدن ناخن یا کوتاه کردن قدی از موی سر یا شارب یا ریش. (سایر مراجع عظام)

تقصیر دیگری قبل از تقصیر خود

اگر قبل از این که تقصیر کند بخواهد ناخن دیگری را به قصد تقصیر بچیند اشکال ندارد، اما کوتاه کردن موی دیگری قبل از تقصیر خود جایز نیست؛ چرا که قبل از تقصیر، فرد محرم است و یکی از محرمات احرام ازاله مو است از بدن خود یا دیگری، محرم باشد یا محلّ.

پس از نظر تکلیفی کوتاه کردن موی دیگری قبل از تقصیر خود، حرام است.

حکم وضعی تقصیر دیگری

سؤال: اگر قبل از تقصیر خود، موی دیگری را به قصد تقصیر بچیند، آیا آن شخص از احرام خارج می شود یا نه؟ یعنی حکم وضعی آن چیست؟

جواب: در این مسأله سه قول است:^۱

قول اول: اگر چه کار حرامی است، ولی آن شخص از احرام خارج می شود و این تقصیر مجزی است. (آیات عظام امام، خامنه ای، جوادی، نوری، بهجت، زنجانی و هاشمی شاهرودی)
آیت الله زنجانی افزوده است: البته اگر حاجی با توجه به حرمت

۱. مناسك محشی، م ۱۱۴۶ و ۱۱۶۰.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۱۱۵﴾

حلق بر دیگری، از او بخواهد که برایش حلق نماید، بنابر احتیاط این حلق کفایت نمی‌کند.

قول دوم: بنابر احتیاط واجب مجزی نیست و آن شخص باید خودش تقصیر نماید. (آیات عظام صافی، گلپایگانی، فاضل و مکارم)
قول سوم: مجزی نیست و همچنان شخص در احرام باقی است. (آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی و سبحانی)

تذکر: در عمره تمتع آیات عظام خوئی، تبریزی و سیستانی یک نظر خاص دارند که باید توجه شود و آن اینکه شخصی که تقصیر نکرده اگر موی دیگری را به قصد تقصیر بچیند همانطور که گفته شد به نظر اعظم مذکور این تقصیر باطل است. حال اگر تقصیر صحیح را انجام ندهد و محرم شود به احرام حج، عمره او باطل است و حج تمتع او به حج افراد تبدیل می‌شود. چنانکه در بخش استفتائات مناسک آیت الله سیستانی آمده:

السؤال: في عمرة التمتع إذا قصر أحد المعتمرين لصاحبه قبل أن يقصر لنفسه، ثم قصر له الثاني جهلاً منهما بالحكم و أحرمنا من بعد ذلك لحج التمتع، فما حكمهما؟

الجواب: ينقلب حجهما إلي الإفراد.^۱

ناگفته نماند که اصل این مسأله تقریباً مورد وفاق است که اگر شخصی تقصیر را عمداً یا جهلاً ترک کند و یا باطل انجام دهد و تدارک نکند تا محرم شود به احرام حج تمتع، عمره او باطل است و حج او مبدل به حج افراد می‌شود و باید پس از اعمال حج، عمره مفرده انجام

۱. مناسک الحج و ملحقاتها، ص ۳۱۸.

دهد؛ ولی نسبت به بطلان تقصیر در فرض مذکور مورد اختلاف است.

كفاره چیدن موی دیگری قبل از تقصیر خود

اگر قبل از تقصیر خود، موی دیگری را به قصد تقصیر بچیند، در لزوم كفاره آن چند قول است:^۱

قول اول: كفاره آن یک گوسفند است. (آیات عظام خوئی، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی و مکارم)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب یک گوسفند كفاره بدهد. (آیات عظام امام، فاضل، نوری، صافی و گلپایگانی)

قول سوم: كفاره ندارد. (آیت الله بهجت)

قول چهارم: اگر غافل یا جاهل باشد كفاره ندارد و اگر عالم باشد باید یک گوسفند كفاره بدهد. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

قول پنجم: اگر عمداً دیگری را تقصیر نماید كفاره دارد ولی ساهی و جاهل و افراد غیرملتفت كفاره ندارد. (آیت الله سبحانی)

خودآزمایی

۱. آیا در عمره می‌توان به چیدن ناخن برای تقصیر اکتفا کرد؟
(آیت الله مکارم)
۲. حکم تکلیفی تقصیر دیگری قبل از تقصیر خود در عمره چیست؟ (آیت الله زنجانی)
۳. اگر قبل از تقصیر خود، موی دیگری را به قصد تقصیر بچیند، آیا مجزی است؟ (آیت الله فاضل)
۴. كفاره تقصیر دیگری قبل از تقصیر خود چیست؟ (آیت الله بهجت)
۵. اگر در عمره تمتع هر کدام از معتمرین از روی جهل دیگری را تقصیر کند و برای حج محرم شوند، تکلیف حجتشان چیست؟
(آیت الله سیستانی)

درس هفتم:

طواف نساء و نماز آن

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با حکم تکلیفی و وضعی طواف نساء.
۲. آشنایی با حکم شک در انجام طواف نساء.
۳. آشنایی با فتاوی مراجع در
۴. آشنایی با حکم تطبیقی طواف نساء و طواف وداع.

بعد از تقصیر در عمره مفرده باید طواف نساء و نماز آن را به‌جا آورد و این دو عمل از نظر شرایط و احکام با طواف و نماز اول فرقی ندارد جز در نیت. در عمره تمتع طواف نساء واجب نیست و اعمال آن با تقصیر به پایان می‌رسد.

حکم تکلیفی طواف نساء

مسأله: طواف نساء در عمره مفرده و حج تمتع واجب است، حتی بر کسانی که قدرت بر عمل زناشویی نداشته باشند، ولی رکن نمی‌باشد.

جزئیت طواف نساء: در جزئیت طواف نساء اختلاف است:^۱
قول اول: طواف نساء جزو اعمال حج است. (آیت الله زنجانی)
قول دوم: طواف نساء جزو اعمال نیست. (سایر مراجع عظام)
سؤال: پیرمردان و پیرزنانی که عمل زناشوئی از آنان ممکن نیست و ازدواج هم نمی‌کنند و نیز کسی که عَنین است، آیا اگر طواف نساء را نیاورند، اشکال دارد؟^۲
جواب: گرچه طواف نساء جزو اعمال نیست، لکن عمل واجبی است که باید انجام داده شود.

متن مذکور را همه مراجع عظام پذیرفته‌اند و بر آن حاشیه‌ای نزده‌اند، فقط آیت الله زنجانی فرموده است: طواف نساء از اجزای واجب حج و عمره مفرده است و بر عَنین و کسانی که نمی‌توانند زناشوئی کنند نیز واجب است.

احکام وضعی و آثار مترتب بر طواف نساء

۱. طواف نساء رکن نیست و ترک آن و لو عمداً باعث بطلان حج و عمره نمی‌شود.
۲. حلیت آمیزش، تقبیل، نظر با شهوت و دیگر استمتاعات مشروط به انجام طواف نساء است.^۳
- البتّه به نظر آیات عظام خویی، تبریزی و سیستانی لذت بردن محرم از صحبت و همنشینی با عیال خود اشکال ندارد، بلکه به نظر

۱. مناسك محشی، م ۱۲۱۸.

۲. مناسك محشی، م ۱۲۱۸.

۳. مناسك محشی، م ۱۲۰۵ و قبل از م ۳۱۳.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۱۲۱﴾

آیت الله سیستانی نگاه کردن به همسر از روی شهوت در صورتی که موجب خروج منی نشود اشکال ندارد، گرچه احتیاط مستحب آن است که پرهیز کند.^۱

۳. بچه ممیز در تمام مسائل مربوط به طواف نساء، حکم بالغ را دارد. اما در مورد بچه غیر ممیز دو قول است:^۲

قول اول: بنابر احتیاط واجب باید ولی طفل او را طواف نساء بدهد. (آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: بر ولی طفل واجب است او را طواف نساء دهد تا زن یا مرد بعد از بلوغ بر او حلال شود. (آیات عظام تبریزی، سیستانی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، زنجانی و هاشمی شاهرودی)

تبصره: البته آیت الله تبریزی فرموده‌اند: بعد از طواف حج و نماز و سعی، ظاهراً عقد حلال می‌شود ولیکن بنابر احتیاط، استتماعات جایز نمی‌شود، گرچه اظهر اختصاص حرمت به جماع است.^۳

۴. نقش طواف نساء در حلّیت عقد کردن، شاهد بر عقد شدن و خواستگاری کردن

در این باره دو قول است:^۴

قول اول: بنابر احتیاط واجب حلّیت این اعمال منوط به انجام طواف نساء است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

۱. مناسک محشی، م ۱۱۸۲.

۲. مناسک محشی، م ۱۱۸۱.

۳. مناسک محشی، م ۱۱۸۱ و ۱۱۸۲.

۴. مناسک محشی، م ۱۱۸۲.

قول دوم: اين اعمال پس از طواف و سعي و تقصير جايز مي شود و منوط به انجام طواف نساء نمي باشد. (آيات عظام خويي، تبريزي، سيستاني و سبحاني).

تذکر: اگرچه شاهد بر عقد شدن و خواستگاري در كلام آيات عظام خويي و تبريزي نيامده است، ولي از طريق اولويت كه عقد كردن را جايز مي شمروند، پس شاهد شدن بر آن و خواستگاري كردن نيز جايز خواهد بود.

نظرات مراجع در مورد حكم اين سه عمل براي محرم به شرح ذيل مي باشد:

۱. عقد كردن زن براي خود يا ديگري (محرم باشد يا محل) بر شخص محرم حرام است و از تروك احرام مي باشد. (اتفاقي)^۱
۲. در شاهد شدن بر اجرائ عقد براي ديگري (محرم باشد يا محل) دو قول است:^۲

قول اول: حرام است. (آيات عظام امام، خامنه اي، صافي، گلپايگاني، فاضل و سبحاني)

قول دوم: بنا بر احتياط واجب حرام است. (آيات عظام خويي، تبريزي، سيستاني و وحيد و هاشمي شاهرودي)

۳. در مورد خواستگاري كردن در حال احرام دو قول است:^۳
- قول اول: جايز است. (آيات عظام امام، خامنه اي، سيستاني، هاشمي شاهرودي، زنجاني و سبحاني: مكروه است)

۱. مناسك محشي: سوم از تروك احرام

۲. مناسك محشي: م ۳۲۵

۳. مناسك محشي: م ۳۲۷

بخش اول: عمره مفرده ﴿۱۲۳﴾

قول دوم: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام اراکی، تبریزی، خویی، فاضل، مکارم، نوری، صافی و گلپایگانی)
تبصره: با توجه به نظر امام در تحریرالوسیله و نیز مسأله ۳۲۷ مناسک که در ذیل می‌آید، مسأله ۱۱۸۲ مناسک با فتوای امام متفاوت است.

«القول في ترك الإحرام... مسألة: تجوز الخطبة في حال الإحرام والأحوط تركها»^۱.

مسأله ۳۲۷: اقوی آن است که خواستگاری کردن در حال احرام جایز است و احتیاط در ترک است.^۲

همانطور که ملاحظه می‌کنید بر اساس این دو مسأله، خواستگاری کردن در حال احرام جایز است و حلیت آن مشروط به انجام طواف نساء نیست، در حالی که در مسأله ۱۱۸۲ چنین آمده است: «... و اگر بجا نیاورد، زن بر او حلال نمی‌شود، بلکه آنچه از زن بر او حرام شده بود؛ مثل عقد کردن و خطبه کردن و شاهد شدن نیز بر او حلال نمی‌شود، بنابر احتیاط واجب» و در نقل فتاوی مختلف از امام، ملاک «تحریرالوسیله» است.

ترک طواف نساء

ترک طواف نساء در دو حالت جهل و نسیان بررسی می‌شود:
حالت اول: ترک طواف نساء جهلاً: اگر کسی جاهل بود به وجوب طواف نساء و آن را به جا نیاورد و ازدواج کرد، در صحت

۱. تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۳۸۵ م.

۲. مناسک محشی، م ۳۲۷.

و بطلان عقد او سه قول است:^۱

قول اول: عقد باطل است و باید طواف نساء را انجام دهد و در صورت تمایل، عقد را تجدید کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، صافی، گلپایگانی، فاضل و نوری)

قول دوم: عقد بنابر احتیاط واجب باطل است. (آیات عظام مکارم و سبحانی)

قول سوم: عقد صحیح است، ولی مادامی که طواف نساء را انجام نداده، جماع حرام است. (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی و هاشمی شاهرودی)

حالت دوم: ترک طواف نساء نسیاناً: اگر در عمره مفرده یا حج تمتع طواف نساء را فراموش کند و بعد از آن آمیزش کرده باشد، چند وظیفه دارد:

وظیفه اول: در صورت امکان خودش باید طواف نساء را انجام دهد و اگر ممکن نبود برای انجام طواف نساء نایب بگیرد. (اتفاقی)

وظیفه دوم: طبق نظر بعضی از مراجع باید كفاره بدهد که در زیر نظرات آورده شده است:

قول اول: باید یک هدی در مکه قربانی کند و احتیاط واجب آن است که شتر باشد. (آیات عظام امام، اراکی، خامنه‌ای، بهجت، صافی، گلپایگانی)

قول دوم: باید یک شتر در مکه نحر کند. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: باید یک هدی قربانی کند و احتیاط مستحب آن است

بخش اول: عمره مفرده ﴿۱۲۵﴾

که شتر باشد. (آیت الله فاضل)

قول چهارم: کفاره ندارد.^۱ (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، مکارم و هاشمی شاهرودی)
تذکر: آیت الله مکارم قربانی کردن گوسفند را احتیاط مستحب می دانند.^۲

شک در انجام طواف نساء

اگر پس از مراجعت از مکه شک کند که طواف نساء را انجام داده یا نه؟ شش نظر در این مسأله است:^۳

قول اول: اگر التفات به وجوب طواف نساء نداشته، باید طواف نساء را انجام دهد، و همچنین اگر التفات داشته علی الاحوط، بلکه خالی از قوت نیست. (پس باید طواف نساء را انجام دهد) (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، فاضل، سیستانی و نوری)

قول دوم: اگر التفات به وجوب نداشته، باید انجام دهد و اگر التفات به وجوب داشته، بعید نیست که انجام آن واجب نباشد، اگر چه احتیاط خوب است. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول سوم: اگر التفات به وجوب نداشته بنابر احتیاط واجب بجا آورد و اگر التفات به وجوب داشته است، طواف نساء لازم نیست. (آیت الله مکارم)

قول چهارم: اگر شک بعد از واقعه با زوجه بوده اعتنا نکند و

۱. مناسک محشی، م ۱۱۸۲ و ۱۲۱۳

۲. مناسک محشی، م ۱۱۸۶ و ۱۱۸۷ و ۱۲۱۳ و ۱۳۲۰.

۳. مناسک محشی، م ۱۲۱۰.

اگر قبل از واقعه بوده واجب است بجا آورد. (آیات عظام خویی، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

قول پنجم: اگر قبل از تمتع از نساء شک کرده، باید طواف نساء را انجام دهد و اگر پس از تمتع از نساء شک کرده در صورتی که احتمال بدهد هنگام استمتاع به جهات شرعیه توجه داشته، به شکش اعتنا نکند والا باید طواف نساء را بجا آورد، مگر بعد از گذشت ماه ذی الحجه که مطلقاً اعتنا نمی کند. (آیت الله زنجانی)

قول ششم: در حالی که ماه ذی الحجه الحرام باقی باشد چنین فردی باید خود و در صورت عدم امکان نائب او طواف نساء و نماز آن را به جا آورد و اگر پس از خروج از ماه ذی الحجه الحرام چنین شکی رخ دهد اعتنا نکند. (آیت الله سبحانی)

تداخل در طواف نساء

سؤال: اگر چندین طواف نساء بر عهده کسی باشد، آیا یک طواف نساء کافی است یا باید به تعداد احرام هایی که بسته، طواف نساء انجام دهد؟

جواب: در این مسأله پنج قول است:

قول اول: یک طواف نساء برای همه احرام ها کافی است. (آیات عظام امام، نوری، گلپایگانی و اراکی)

قول دوم: برای هر احرامی یک طواف نسای مستقل لازم است. (آیات عظام خویی، جوادی، زنجانی و صافی)

قول سوم: بنابر احتیاط واجب برای هر احرامی یک طواف نساء لازم است. (آیات عظام بهجت، فاضل، سیستانی و هاشمی شاهرودی)

بخش اول: عمره مفرده ﴿۱۲۷﴾

قول چهارم: وجوب تعدد، تکلیفی است، ولی از نظر وضعی حلیت زن با یک طواف نساء حاصل می‌شود. (آیت الله خامنه‌ای)

قول پنجم: هر احرام طواف نساء مستقل دارد، ولی بنابر احتیاط واجب تا طواف نساء عمره مفرده یا حج تمتع را انجام نداده، نباید به احرام جدید محرم شود. (آیات عظام تبریزی و سبحانی)

تذکر: آیت الله سیستانی می‌فرماید: اگر خللی در عمره مفرده پیش بیاید که ربطی به طواف نساء نداشته باشد، احرام دوم باطل است، اما اگر طواف نساء عمره مفرده اشکال داشته باشد، می‌تواند مجدداً محرم شود.

ترتیب بین تقصیر و طواف نساء در عمره مفرده

مسأله: در عمره مفرده طواف نساء و نماز آن باید بعد از تقصیر باشد و اگر عمداً و بدون عذر ترتیب را رعایت نکند، مجزی نیست و باید بعد از تقصیر، طواف نساء و نماز آن را تکرار نماید.

البته آیت الله العظمی مکارم اعاده طواف نساء و نماز آن را بنابر احتیاط واجب لازم می‌دانند.^۱

و اگر نسیاناً ترتیب را رعایت نکند، چند قول است:

قول اول: عمره باطل نمی‌شود، لکن باید بعد از تقصیر طواف نساء را اعاده کند و بدون آن حرمت نساء باقی است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، جوادی، تبریزی، خویی، فاضل، زنجانی، صافی و گلپایگانی)

۱. مناسک محشی، م ۹۰۸.

قول دوم: بنا بر احتياط واجب اعاده طواف نساء و نماز آن لازم است. (آيات عظام سيستاني و مكارم)
 قول سوم: مقدم شدن طواف نساء بر تقصير در عمره مفرده در صورت ضرورت يا نسيان يا جهل مجزى است.^۱ (آيات عظام بهجت و هاشمى شاهرودى)

طواف نساء در عمره تمتع

طواف نساء در عمره تمتع واجب نيست و اگر بخواهد احتياط کند، طواف و نماز آن را رجاءاً به جا آورد.^۲ (اتفاقي)
 البته آيات عظام سبحانى و مكارم فرموده‌اند: ضرورتى ندارد طواف نساء را به قصد رجاء به جا آورد؛ و آيت الله فاضل فرموده‌اند: ... اگر بخواهد احتياط کند، محل آن قبل از تقصير است.
 آيت الله خامنه‌اى اضافه کرده‌اند: قبل از تقصير رجاء بجا آورد.

طواف نساء و طواف وداع نزد عامه

هيچ کدام از مذاهب اربعه طواف نساء را نه واجب مى‌دانند و نه مستحب و از نظر ايشان، اعمال عمره مفرده با تقصير تمام مى‌شود و با طواف زيارت در حج همه محرمات احرام حلال مى‌شود.^۳
 اما در حكم طواف وداع بين اهل سنت اختلاف است:^۴

۱. مناسك محشى، م ۸۹۸ و ۹۰۸ و ۱۲۰۹.

۲. مناسك محشى، م ۸۹۲.

۳. فقه مقارن.

۴. فقه مقارن.

بخش اول: عمره مفرده ﴿۱۲۹﴾

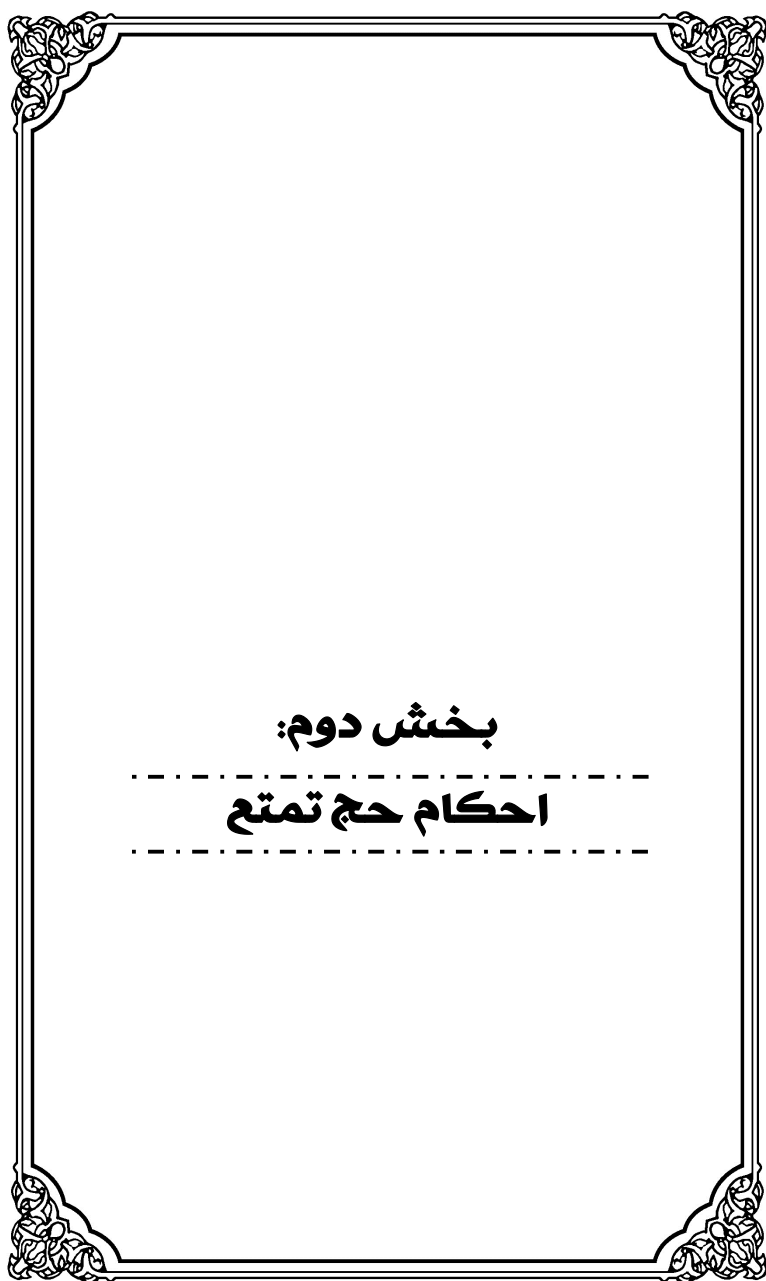
قول اول: طواف وداع مستحب است. (مالکیه و شافعیه طبق قول جدید)

قول دوم: طواف وداع واجب است. (حنفی، حنبلیه و شافعیه طبق قول قدیم)

تذکر: اگر از برادران اهل سنت در کاروان حضور داشتند به آنها گفته شود آیا احتمال وجوب طواف نساء را می دهند یا نه؟ اگر احتمال وجوب طواف نساء وجود داشته باشد، که بی شک احتمال آن را می دهند و هرگز قطع به عدم وجوب آن ندارند، احتیاطاً طواف وداع را به قصد مافی الذمه انجام دهند.

خودآزمایی

۱. آیا طواف نساء جزو اعمال حج تمتع و عمره مفرده هست؟
(آیت الله سیستانی)
۲. آیا طواف نساء از ارکان حج و عمره است؟ (امام خمینی)
۳. اگر نابالغ طواف نساء را ترک کند، حرمت کدامیک از محرمات احرام بعد از بلوغ باقی است؟ (آیت الله تبریزی)
۴. آیا حلیت عقد و شاهد بر عقدشدن و خواستگاری منوط به انجام طواف نساء است؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۵. آیا در حال احرام خواستگاری کردن جایز است؟ (آیت الله مکارم)
۶. در صورت ترک طواف نساء جهلاً و عقدکردن زن، آیا عقد باطل است؟ (آیت الله فاضل)
۷. اگر طواف نساء را نسیاناً ترک نماید و جماع کند آیا کفاره واجب می‌شود؟ (آیت الله صافی)
۸. اگر پس از مراجعت، در انجام طواف نساء شک داشته باشد، وظیفه‌اش چیست؟ (آیت الله نوری)
۹. آیا بین تقصیر و طواف نساء در عمره مفرده، رعایت ترتیب لازم است؟ (آیت الله سیستانی)
۱۰. محل انجام طواف نساء در عمره تمتع کجاست؟ (آیت الله فاضل)
۱۱. اگر چند طواف نساء بر عهده او باشد، آیا یک طواف نساء کافی است؟ (آیت الله زنجانی)
۱۲. حکم طواف وداع چیست؟ (شافعیه)

بخش دوم:

احکام حج تمتع

درس هشتم:

اعمال حج تمتع

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با صورت اجمالی اعمال حج تمتع.
۲. آشنایی با تفاوت بین عمره تمتع و عمره مفرده.
۳. آشنایی با اعمالی که بین عمره تمتع و احرام حج ممنوع است.

حج تمتع مرکب است از دو عمل: یکی عمره تمتع، و دیگری «حج تمتع» و عمره تمتع بر حج تمتع مقدم است.

و عمره تمتع مرکب از پنج جزء است:

اول: احرام

دوم: طواف کعبه

سوم: نماز طواف

چهارم: سعی بین صفا و مروه

پنجم: تقصیر

و چون محرم از این اعمال فارغ شد، آنچه بر او به واسطه احرام

بستن حرام شده بود حلال می شود.^۱

بعد از آنكه اعمال عمره تمتع به اتمام رسید، باید برای حج تمتع آماده شود و حج تمتع مركب است از سیزده عمل:

۱. احرام بستن در مكه؛
۲. وقوف در عرفات؛
۳. وقوف در مشعر الحرام؛
۴. رمی جمره عقبه در منا؛
۵. قربانی در منا؛
۶. حلق یا تقصیر در منا؛
۷. طواف زیارت؛
۸. نماز طواف؛
۹. سعی بین صفا و مروه؛
۱۰. طواف نساء؛
۱۱. نماز طواف نساء؛
۱۲. بیتوته در منا، در شب های یازدهم و دوازدهم و شب سیزدهم برای بعضی از اشخاص؛
۱۳. رمی جمرات سه گانه در روزهای یازدهم و دوازدهم.^۲

عمره تمتع و فرق آن با عمره مفرده

عمره تمتع، مانند عمره مفرده است، مگر در چهار مورد كه عبارتند از:

۱. مناسك محشی، ص ۱۳۷، صورت حج تمتع اجمالاً.
۲. مناسك محشی، ص ۱۳۷-۱۳۸، صورت حج تمتع اجمالاً.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۳۵﴾

۱. **میقات:** در عمره مفرده، هیچ انحصاری بین مواقیت وجود نداشته و فرد می‌تواند از هر طرف که وارد مکه می‌شود - حتی از نزدیک‌ترین مکان‌ها به منطقه حرم، مثل مسجد تنعیم و مسجد حدیبیه - احرام ببندد؛ ولی مواقیتِ عمره تمتع، منحصر در پنج مکان (مسجد شجره، قرن المنازل، جحفه، وادی عقیق و یلملم) می‌باشند. البته در عمره مفرده هم اگر از این مواقیت بگذرد واجب است از آنجا محرم شود.

۲. **طواف نساء:** در عمره مفرده، لازم است پس از تقصیر یا حلق، طوافی به نیتِ طواف نساء انجام گیرد، ولی این طواف در عمره تمتع واجب نمی‌باشد.

۳. **تقصیر:** مردها در عمره مفرده، بین تقصیر یا حلق مخیر هستند، ولی در عمره تمتع، وظیفه فقط تقصیر است.

۴. **زمان انجام:** عمره مفرده را در تمام ماه‌های سال می‌توان انجام داد، به خلاف عمره تمتع که حتماً باید در ماه‌های حج یعنی شوال، ذی قعدة و ذی حجه باشد.

احکام بین عمره تمتع و حج تمتع

در فاصله زمانی بین عمره تمتع و حج تمتع، اعمالی وجود دارد که احکام و آثار خاصی دارند و در بعضی موارد، باعث بطلان حج شده و یا حرمت شرعی به دنبال دارند. آن اعمال عبارتند از:

۱. خروج از مکه

۲. کوتاه کردن یا تراشیدن موی سر

۱. خروج از مكه، پس از عمره تمتع و پيش از احرام حج

در اين مسأله، دو فرع فقهی مطرح است:

الف) حكم تكلیفی خروج از مكه

در مورد حكم تكلیفی خروج از مكه چهار نظر وجود دارد:^۱
قول اول: بنابر احتیاط واجب بدون حاجت جایز نیست و در صورت ضرورت بنابر احتیاط واجب باید مُحَرَّم شود به احرام حج. (آیات عظام امام، جوادی، تبریزی، گلپایگانی و صافی)

قول دوم: خروج از مكه، جایز نیست. (آیات عظام خوئی، سبحانی و وحید)

قول سوم: جواز خروج از مكه، به شرط اطمینان از عدم فوت اعمال حج. (آیات عظام خامنه‌ای، بهجت، فاضل، سیستانی، مكارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول چهارم: خروج برای انجام کاری كه نیاز دارد اشكال ندارد، و در این صورت نیز اگر بتواند باید با احرام حج خارج شود. (آیت الله زنجانی)

ب) حكم وضعی خروج از مكه

در این فرع، دو صورت متصور است:

صورت اول: خروج در ماه انجام عمره تمتع

۱. مناسك محشی، م ۹۴۳، ۹۱۰-۹۱۱ و ۹۱۷-۹۱۸.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۳۷﴾

اگر در همان ماهی که عمره تمتع را انجام داده بدون ضرورت و نیاز از مکه خارج شود، در این صورت در رابطه با صحت و بطلان عمره تمتع دو قول است:

قول اول: صحت عمره تمتع. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، خویی، اراکی، بهجت، تبریزی، گلپایگانی، صافی، سیستانی، سبحانی، مکارم، فاضل، وحید، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: عمره تمتع باطل می‌شود و برای صحت حج، باید عمره را اعاده نماید. (آیت الله زنجانی)

صورت دوم: خروج در غیر ماه انجام عمره

اگر در غیر ماهی که عمره تمتع را انجام داده، بدون ضرورت از مکه خارج شود، در رابطه با حکم وضعی آن دو قول است:

قول اول: عمره تمتع او باطل نخواهد شد و حج او با آن عمره صحیح است. (آیات عظام امام، اراکی، بهجت، تبریزی، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول دوم: با خروج از مکه در ماه بعد، عمره تمتع باطل می‌گردد و باید اعاده شود. (آیات عظام خامنه‌ای، خویی، سیستانی، مکارم، سبحانی، فاضل، زنجانی، وحید و هاشمی شاهرودی)

تذکر: طبق فتوای آیت الله مکارم خروج از مکه به طرف عرفات مبطل عمره تمتع نمی‌باشد.

یادآوری: حکم مراجعت به مکه در صورت خروج از آن پس از اعمال حج تمتع.

اگر بعد از اتمام حج تمتع از مکه خارج شود و بخواهد مجدداً به مکه برگردد، در مورد لزوم احرام مجدد و عدم آن شش نظر

مطرح است:

قول اول: عدم لزوم احرام، در صورتی که یک ماه از وقت احرام عمره تمتع، نگذشته باشد. (آیات عظام امام و نوری)

قول دوم: عدم لزوم احرام، در صورتی که مراجعت، در همان ماهی باشد که به احرام حج تمتع، محرم شده است. (آیات عظام تبریزی، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی و مکارم)

قول سوم: عدم لزوم احرام، در صورتی که در همان ماهی که اعمال حج را انجام داده، مراجعت کند. (آیت الله خامنه‌ای)

قول چهارم: عدم لزوم احرام، در صورتی که مراجعت، در همان ماهی باشد که عمره تمتع را انجام داده است. (آیات عظام خویی و سیستانی)

قول پنجم: عدم لزوم احرام، در صورتی که سی روز از احرام حج تمتع نگذشته باشد. (آیات عظام زنجانی و هاشمی شاهرودی)

قول ششم: لزوم احرام علی‌الاحوط، در صورت مغایرت ماه خروج با ماه مراجعت و یا گذشت سی روز با عدم تغایر. (آیت الله بهجت)

۲. تراشیدن یا کوتاه کردن موی سر، بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج

الف) تراشیدن موی سر

در مورد تراشیدن موی سر بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج، چهار قول مطرح است:^۱

قول اول: عدم جواز حلق. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، نوری، سبحانی)

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۳۹﴾

آیت الله سبحانی افزوده‌اند: حرمت تکلیفی دارد و فقط معصیت کرده، ولی کفاره ندارد و به عمره یا حج او ضرر نمی‌زند.

قول دوم: عدم جواز، بنابر احتیاط واجب (آیات عظام اراکی، گلبایگانی، صافی و مکارم)

قول سوم: جواز تراشیدن تا ۳۰ روز بعد از عید فطر و عدم جواز، بنابر احتیاط واجب بعد از این مدت. (آیات عظام خوئی، تبریزی، وحید و هاشمی شاهرودی)

و آیت الله هاشمی شاهرودی فرموده‌اند: این حکم مخصوص ضروره است یعنی کسی که سر تراشیدن در حج بر او واجب است. **قول چهارم:** جواز حلق مطلقاً. (آیات عظام سیستانی، بهجت، جوادی، زنجانی و فاضل)

البته آیت الله زنجانی می‌فرماید: بنابر احتیاط مؤکد استحبابی سر نتراشد.

و آیت الله بهجت فرموده‌اند: ظاهراً عدم حرمت احرامی آن است و حرمت به جهت وجوب توفیر، محل تأمل است. و آیت الله جوادی فرموده‌اند: مگر آنکه حلق در حج بر او واجب باشد و با تراشیدن سر زمینه حلق از بین برود.

ب) کوتاه کردن موی سر

کوتاه کردن موی سر با ماشین‌های معمولی، در صورتی که مثل تیغ نباشد و از ته نتراشد، اشکالی ندارد.^۱ (اتفاقی)

۳. انجام عمره مفرده بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج

در مورد حكم تكلیفی و وضعی عمره مفرده در حد فاصل بین عمره تمتع و احرام حج چند قول وجود دارد:^۱

قول اول: جایز نیست و اگر به جا آورد، صحت عمره مفرده محل اشکال است، ولی برای عمره و حج تمتع اشکالی ایجاد نمی‌کند. (آیات عظام امام، جوادی، مکارم، نوری و صافی)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب جایز نیست و اگر به جا آورد، صحت عمره مفرده محل اشکال است، ولی برای عمره و حج تمتع اشکالی ایجاد نمی‌کند. (آیات عظام خامنه‌ای و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: جایز نیست مگر آنکه در ماه دیگر انجام دهد که در این صورت عمره تمتع او باطل شده و چنانچه تا هشتم ذی حجه در مکه بماند، این عمره مفرده، عمره تمتع محسوب می‌شود. (آیات عظام سبحانی و فاضل)

قول چهارم: مشروع نیست مگر آنکه از حرم خارج شود و در ماه دیگر غیر از ماهی که برای عمره تمتع محرم شده، با احرام عمره مفرده داخل مکه شود که در این صورت عمره مفرده او صحیح است و عمره تمتع او تبدیل به عمره مفرده می‌شود. (آیت الله تبریزی)

قول پنجم: جایز نیست و ظاهر این است که موجب بطلان عمره تمتع خواهد شد و لازم است آن را اعاده نماید. ولی اگر تا روز هشتم ذی حجه در مکه بماند و قصد حج کند، عمره

۱. مناسك محشی، م ۹۰۹.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۴۱﴾

مفرده‌اش، تمتع به حساب می‌آید. (آیت الله سیستانی)

قول ششم: جایز نیست و عمره تمتع را باطل می‌کند. (آیت الله زنجانی)

قول هفتم: جایز نیست. (آیات عظام خویی و گلپایگانی)

تذکر: آیات عظام خویی و گلپایگانی حکم وضعی آن را ذکر نکرده‌اند.

قول هشتم: محتمل است اشکال نداشته باشد. (آیت الله بهجت)

خودآزمایی

۱. عمره مفرده از نظر تقصیر با عمره تمتع چه فرقی دارد؟ (امام خمینی)
۲. از نظر میقات چه فرقی بین عمره مفرده و عمره تمتع وجود دارد؟ (آیت الله نوری)
۳. حکم تکلیفی خروج از مکه بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج چیست؟ (آیت الله شاهرودی)
۴. اگر در ماهی که عمره تمتع را انجام داده، از مکه خارج شود، آیا عمره اش باطل می شود؟ (آیت الله فاضل)
۵. اگر در ماه بعد از اعمال عمره تمتع از مکه خارج شود، آیا لازم است عمره را اعاده کند؟ (آیت الله خامنه ای)
۶. بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج آیا تراشیدن سر جایز است؟ (آیت الله مکارم)
۷. آیا کوتاه کردن موی سر با ماشین های معمولی بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج جایز است؟ (آیت الله سیستانی)
۸. آیا بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج می توان عمره مفرده انجام داد؟ (آیت الله خویی)
۹. اگر بین عمره تمتع و حج تمتع، عمره مفرده انجام دهد، آیا عمره تمتع باطل می شود؟ (آیت الله صافی)

احرام حج تمتع

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با محل احرام حج تمتع.
۲. آشنایی با وظیفه حاجی در صورت ترک احرام حج.
۳. آشنایی با ملاک ضیق وقت احرام حج.

۱. واجب است بر مکلف که بعد از تمام شدن اعمال عمره، برای حج تمتع احرام ببندد.^۱
۲. کیفیت احرام بستن و لبیک گفتن همان نحو است که در احرام عمره ذکر شد.^۲
۳. تمام چیزهایی که در محرمات احرام بیان شد، در این احرام هم حرام است و آنچه کفاره دارد، به همان ترتیب.^۳

محل احرام حج تمتع

محل احرام حج تمتع شهر مکه است که در محدوده آن اختلاف

۱. مناسک محشی، م ۹۳۷.

۲. مناسک محشی، م ۹۴۰.

۳. مناسک محشی، م ۹۴۱.

وجود دارد: ^۱

قول اول: شهر مکه حتی قسمت‌های توسعه یافته آن. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، نوری، فاضل و هاشمی شاهرودی)
قول دوم: شهر مکه حتی قسمت‌های توسعه یافته آن مگر قسمت‌هایی که خارج از حرم است. (آیات عظام جوادی، سیستانی، مکارم و سبحانی).

تذکر: طبق نظر آیات عظام جوادی، سبحانی و مکارم عدم جواز احرام در قسمت‌های خارج از حرم، مبنی بر احتیاط واجب است.
قول سوم: بنابر احتیاط واجب از مکه قدیم محرم شوند. (آیات عظام خویی، تبریزی و بهجت)

قول چهارم: بنابر احتیاط واجب تا می‌تواند از مکه قدیم باشد. (آیت الله صافی)

قول پنجم: واجب است احرام حج در مکه قدیم باشد. (آیت الله سیدمحمد شاهرودی)

تذکر: مستحب است در حجر اسماعیل یا نزد مقام ابراهیم محرم شود.

حكم ترك احرام در حج تمتع، جهلاً یا نسیاناً

اگر فراموش کند و بدون احرام از مکه خارج شود و به طرف عرفات برود، دو صورت دارد: ^۲

صورت اول: امکان بازگشت به مکه وجود دارد:

در این صورت باید برای احرام بستن به مکه برگردد. (اتفاقی)

۱. مناسك محشی، م ۹۴۶.

۲. مناسك محشی، م ۹۴۷ و ۹۵۳.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۴۵﴾

آیت الله زنجانی می‌فرماید: اگر در عرفات یادش بیاید در همان جا محرم شود و باید قبل یا بعد از تلبیه بگوید: «اللهم علی کتابک و سنة نبیک» و احتیاط مستحب است که به مکه برگردد.
صورت دوم: به جهت ضیق وقت یا عذر دیگر بازگشت به مکه امکان ندارد:

در این صورت دو قول است:

قول اول: جواز احرام در همان جایی که متوجه ترک نیت و تلبیه شده است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل، خوئی، وحید، سیستانی، زنجانی، بهجت، تبریزی، هاشمی شاهرودی، سبحانی
آیت الله سبحانی افزوده‌اند: اگر در عرفات یادش آمد، پس از لبیک بگوید «اللهم علی کتابک و سنة نبیک» و اگر در مشعر به خاطر آورد در همان جا محرم شود و خوب است جمله فوق را بگوید. (آیات عظام نوری و مکارم)

قول دوم: احتیاط آن است که هر قدر می‌تواند به سمت مکه برگردد و اگر نتوانست از همان جا محرم شود. (آیات عظام گلپایگانی و صافی)
تذکر: جاهل به مسأله اگر احرام نبندد، در حکم کسی است که به واسطه فراموشی احرام نبسته است.^۱

ملاک ضیق وقت در مسئله ترک تلبیه و نیت در حج تمتع

وقت احرام موسع است و تا وقتی که بتواند بعد از احرام به وقوف عرفه برسد، می‌تواند تأخیر بیندازد.^۲

۱. مناسک محشی، م ۹۴۹.

۲. مناسک محشی، م ۹۴۲.

در ملاك آخر وقت احرام حج تمتع دو قول است:^۱
قول اول: خوف نرسیدن به وقوف اختیاری در عرفه که از ظهر
روز نهم تا غروب شرعی است و لو ده دقیقه. (آیات عظام امام،
خامنه‌ای، اراکی، صافی، گلپایگانی، بهجت، مکارم و نوری)
قول دوم: عدم درک وقوف رکنی عرفات، یعنی مسمای وقوف.
(آیات عظام خوئی، تبریزی، زنجانی، سبحانی، وحید، فاضل و هاشمی
شاهرودی)

خودآزمایی

۱. محل احرام حج تمتع کجاست؟ (آیت الله بهجت)
۲. آیا احرام از قسمت‌هایی از شهر مکه که خارج از حد حرم است، جایز است؟ (آیت الله مکارم)
۳. اگر در عرفات متوجه شود که در مکه محرم نشده است، وظیفه‌اش چیست؟ (آیت الله زنجانی)
۴. اگر به جهت جهل به مسأله، بدون احرام از مکه خارج شود، وظیفه‌اش چیست؟ (آیت الله سیستانی)
۵. در چه صورتی رفتن به مکه جهت تدارک احرام فراموش شده حج به جهت ضیق وقت لازم نیست؟ (آیت الله وحید)

درس دهم:

وقوف به عرفات

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با واژه عرفات.
۲. آشنایی با وقوف به عرفات و انواع آن.
۳. آشنایی با حکم خروج از عرفات.

در حج تمتع، دومین عمل واجب، بعد از احرام، وقوف به عرفات است. پیش از آنکه وارد احکام عرفات شویم، بهتر است درنگی بر واژه شناسی کلمه عرفات داشته باشیم.

واژه‌شناسی کلمه عرفات

عرفات، از «عرفه» مشتق شده است و برای لفظ عرفه، دو معنای اسم مکانی و اسم زمانی وجود دارد. اگر به معنای اسم مکانی استعمال شود، نام کوهی است در سرزمین عرفات،^۱ به نام «جبل الرحمه»، و اگر به معنای اسم زمانی استعمال شود، حاکی از زمانی خاص است که همان روز نهم ذی الحجه می‌باشد.

۱. ر.ک: آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۱۳۱.

واژه عرفات، جمع است ولی معنای افرادی دارد، این واژه، اسمی است برای سرزمینی خاص، به مساحت ۱۸ کیلومتر مربع که در شرق مکه، اندکی متمایل به جنوب قرار گرفته است.

وجه تسمیه عرفات

برای وجه تسمیه این سرزمین به سرزمین عرفات، دو نکته ذکر کرده‌اند:

نکته اول که در خصوص آن روایتی از جانب ائمه معصومین علیهم‌السلام وارد نشده و تنها در کتب واژه‌شناسان مثل کتاب «مجمع البحرین» جناب طریحی مطرح شده، عبارت است از اینکه چون حضرت آدم و حوا علیهم‌السلام، در این سرزمین همدیگر را شناختند؛ لذا این سرزمین، به سرزمین عرفات معروف شد؛ یعنی سرزمین معارفه و شناخت.

نکته دوم که برای وجه تسمیه آن ذکر شده است، مستند به روایتی می‌باشد که مرحوم صدوق رحمته‌الله در «علل الشرایع»، نقل کرده است:

قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ عَرَفَاتٍ: لِمَ سُمِّيَتْ عَرَفَاتٍ؟ فَقَالَ: «إِنَّ جَبْرَيْلَ عليه السلام، خَرَجَ يَأْبُرَاهِيمَ عليه السلام يَوْمَ عَرَفَةَ، فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ، قَالَ لَهُ جَبْرَيْلُ: يَا إِبْرَاهِيمُ اعْتَرِفْ بِذَنْبِكَ وَاعْرِفْ مَنَاسِكَكَ، فَسُمِّيَتْ عَرَفَاتٍ لِقَوْلِ جَبْرَيْلَ عليه السلام، اعْتَرِفْ فَأَعْتَرَفَ»^۱؛ راوی می‌گوید: از امام صادق عليه السلام در مورد عرفات پرسیدم که به چه دلیل عرفات خوانده شده است؟

۱. علل الشرایع، ج ۲، ص ۴۳۶، ح ۱.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۵۱﴾

پس ایشان فرمودند: همانا جبرئیل علیه السلام، همراه ابراهیم علیه السلام در روز عرفه بیرون رفتند، پس چون وقت زوال آفتاب رسید، جبرئیل علیه السلام به ایشان فرمودند: ای ابراهیم! به گناهت اعتراف کن و اعمال و مناسک خود را بشناس، پس عرفات به خاطر گفتار جبرئیل علیه السلام که گفت: اعتراف کن و ابراهیم علیه السلام هم اعتراف کرد، به این نام خوانده شده است.

البته ذکر این مطلب خالی از لطف نیست در خطاب جبرئیل علیه السلام به حضرت ابراهیم علیه السلام مبنی بر اعتراف بر گناه، یقیناً گناهان صغیره و کبیره مورد نظر نیستند؛ بلکه ترک اولی منظور بوده است، چرا که ساحت انبیا، ساحت عصمت است.

تأثیر گناه بر انسان‌ها و روش دفع آن

بنابر روایتی که گذشت، راز نامگذاری این مکان به سرزمین عرفات، این است که این سرزمین، سرزمین اعترافات است. در این مطلب نکته‌ای ظریف و دقیق نهفته است که همانا اولین قدم برای سیر و سلوک در این سرزمین مقدس، اعتراف به گناهان می باشد؛ لذا مناسب است که روحانیون محترم، بیانی هر چند کوتاه برای زائران داشته و این دو نکته را به ایشان متذکر شوند.

نکته اول، در خصوص نقش گناه، در ویرانی مادی و معنوی انسان است. همانطور که در گفتار ائمه اطهار علیهم السلام تصریح شده است، عصیان و گناه ربّ جلیل، تا جایی ویرانگر است که در یک کلمه می توان گفت: بزرگ‌ترین مانع انسان برای دریافت فیوضات مادی و معنوی خدای متعال، گناه و جرأت بر خداوند است. در

همین باب، دو روایت از امام صادق علیه السلام نقل شده است و ایشان صراحتاً، گناه را عامل محرومیت از نعمت‌های مادی و معنوی می‌دانند.

امام صادق علیه السلام در روایتی می‌فرماید: «مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ نِعْمَةً فَسَلَبَهَا إِلَّا هُتَّى يُذْنِبَ ذَنْبًا يَسْتَحِقُّ بِذَلِكَ السَّلْبُ»^۱؛ خدای متعال، هیچ نعمتی را به بنده‌ای عنایت نمی‌فرماید تا آن را از او بگیرد، مگر اینکه بنده گناهی انجام می‌دهد که این گناه، موجب سلب نعمت از او می‌شود.

و همچنین در روایتی دیگر می‌فرمایند: «إِنَّ الرَّجُلَ يُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيَحْرُمُ صَلَاةَ اللَّيْلِ وَ إِنَّ الْعَمَلَ السَّيِّئَ أَسْرَعُ فِي صَاحِبِهِ مِنَ السَّكِينِ فِي اللَّحْمِ»^۲؛ یعنی، همانا انسان، مرتکب گناهی می‌شود پس به خاطر این گناه از نماز شب محروم می‌گردد و همانا تأثیر گناه در گناهکار، سریع‌تر از تأثیر چاقو بر گوشت است.

نکته دوم، در مورد اعتراف به گناه و اهمیت و نقش سازنده آن، در پالایش نفس و جان است. باید توجه داشت که اولین قدم برای سیر و سلوک حاجی، برداشتن مانع است و این مانع چیزی جز گناه نیست و کلید رفع آن، اعتراف به گناه می‌باشد؛ زیرا اعتراف به گناه، حاکی از دو مطلب گران بهاست، یکی پشیمانی و دیگری توجه به خطا و لغزش و عصیان در برابر خدای متعال.

در این باره هم به بیان دو حدیث بسنده می‌کنیم: امام باقر علیه السلام در روایتی می‌فرماید:

۱. وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۳۰۴، ح ۱۸.

۲. همان، ص ۳۰۲، ح ۱۴.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۵۳﴾

«وَاللَّهُ مَا يَنْجُو مِنَ الذَّنْبِ إِلَّا مَنْ أَقَرَّ بِهِ»^۱؛ به خدا سوگند، گناهکار از گناه خود نجات پیدا نمی‌کند مگر آنکه در پیشگاه خدا به آن اعتراف کند.

و در روایتی دیگر ایشان می‌فرماید: «لَا وَاللَّهِ مَا أَرَادَ اللَّهُ مِنَ النَّاسِ إِلَّا خَصْلَتَيْنِ: أَنْ يُقَرُّوا لَهُ بِالنِّعَمِ فَيَزِيدَهُمْ وَبِالذُّنُوبِ فَيَغْفِرَهَا لَهُمْ»^۲؛ به خدا سوگند، خداوند هرگز از مردم چیزی را نخواسته است جز دو خصلت: یکی اینکه اقرار کنند به نعمت‌هایش پس (بواسطه این اقرار) خداوند نعمت ایشان را افزایش دهد، و دیگر (اینکه اقرار کنند) به گناهانشان پس (به واسطه این اعتراف) خداوند گناهان ایشان را بیامرزد.

ارکان توبه

- در توبه چند رکن وجود دارد:
۱. پشیمانی نسبت به آنچه انجام داده است.
 ۲. تصمیم بر ترک گناه و عدم تکرار آن.
 ۳. اعتراف به گناه و طلب مغفرت از خدای متعال.
 ۴. جبران حق الله یا حق الناسی که به واسطه گناه بر ذمه فرد آمده است.

وجوب وقوف به عرفات

واجب است وقوف به عرفات - که محلی است معروف و محدود است به حدود معروفه - به قصد قربت و خالص مثل سایر

۱. همان، ج ۱۶، ص ۵۹، ح ۱.

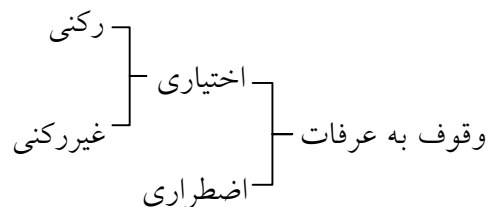
۲. همان، ج ۱۶، ص ۵۹، ح ۲.

عبادات.^۱

منظور از وقوف

مراد از وقوف، بودن در آن مكان است؛ چه سواره و چه پیاده یا نشسته یا خوابیده یا در حال راه رفتن، به هر حال كه باشد كافی است.^۲

انواع وقوف به عرفات

وقوف اختیاری عرفات

برای این وقوف، پنج نظر وجود دارد:^۳

قول اول: لزوم وقوف بنابر احتیاط واجب، از بعد از زوال روز نهم ذی الحجه تا غروب شرعی (وقت نماز مغرب). (آیات عظام امام، بهجت، جوادی، گلپایگانی، فاضل، صافی، مکارم و نوری)

قول دوم: لزوم وقوف بنابر احتیاط واجب، از بعد از زوال روز نهم ذی الحجه و اظهر، جواز تأخیر تا یک ساعت بعد از ظهر. (آیات عظام خوئی، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

۱. مناسك محشی، م ۹۵۶.

۲. مناسك محشی، م ۹۵۷.

۳. مناسك محشی، م ۹۵۹.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۵۵﴾

قول سوم: لزوم وقوف بنابر احتیاط واجب، از اول ظهر و جواز تأخیر به مقدار ادای نماز ظهر و عصر - پشت سر هم - و مقدمات آنها. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و سبحانی): به مقدار ادای نماز ظهر و عصر در منطقه نمره که فعلاً مسجد نمره در آنجاست و خارج از عرفات می‌باشد).

آیت الله سیستانی افزوده‌اند: ... یا به اندازه انجام یک غسل و خواندن متعاقب نماز ظهر و عصر می‌تواند تأخیر بیاندازد.

قول چهارم: لزوم وقوف بنابر احتیاط واجب، از اول ظهر روز نهم تا غروب و جواز تأخیر به مقدار انجام غسل و خواندن نماز ظهر و عصر پشت سر هم - با یک اذان و دو اقامه، به شرط اشتغال به این اعمال. (آیت الله وحید)

قول پنجم: تأخیر وقوف از اول زوال به مقدار ادای نماز ظهر و عصر بدون تردید جایز است، بلکه تأخیر آن تا قبل از غروب، به مقدار مسمای عرفی وقوف جایز می‌باشد، هرچند خلاف احتیاط استحبابی است و منظور از غروب در این مسأله، زوال حمرة مشرقیه است. (آیت الله زنجانی)

وقوف رکنی عرفات

وقوف رکنی عبارت است از: مسمای وقوف به این معنا که گفته شود در عرفات بوده هرچند خیلی کم باشد، مثل یک دقیقه و دو دقیقه.^۱

۱. مناسک محشی، م ۹۶۲.

ترك عمدى وقوف ركنى عرفات

ترك عمدى وقوف ركنى، به اين معنا كه در هيچ جزء از بعد از ظهر تا مغرب در عرفات نباشد، مبطل حج است، هر چند وقوف اضطرارى عرفات را هم درك كند. (اتفاقى)^۱

وقوف اضطرارى عرفات

وقوف اضطرارى: عبارت است از وقوف مقدارى از شب دهم براى كسى كه به واسطه عذرى، مثل فراموشى و تنگى وقت^۲ و مانند آن،^۳ از ظهر روز نهم تا غروب شرعى در عرفات نباشد و هيچ جزئى از آن زمان را درك نكند، كافى است كه مقدارى از شب عيد (مغرب تا اذان صبح) را هر چند اندك باشد در عرفات باشد.^۴

احكام عرفات

۱. واجب: وقوف به عرفات.
۲. حرام: خروج غير ضرورى از عرفات، قبل از غروب روز نهم.
۳. مكروه: بالا رفتن از جبل الرحمه در زمان وقوف.
۴. مستحبات مكانى: با طهارت بودن؛ انجام غسل؛ توجه كامل به خدا؛ وقوف در پايين كوه؛ اقامه نماز ظهر و عصر در اول وقت به يك اذان و دو اقامه؛ قلب خود را به حق جلّ جلاله متوجه

۱. مناسك محشى، م ۹۶۳.

۲. آيت الله سيستانى: و همچنين جاهل قاصر.

۳. آيت الله فاضل: مثل جهل به موضوع يا حكم يا مريضى يا شدت گرما و سرما.

۴. مناسك محشى، م ۹۶۸.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۵۷﴾

ساخته و حمد الهی و تهلیل و تمجید نموده و ثنای حضرت حق را به جا آورد، پس از آن صد مرتبه الله اکبر و صد مرتبه سوره توحید را بخواند و آنچه خواهد دعا نماید و از شیطان رجیم به خدا پناه ببرد و ادعیه وارده را بخواند.

۵. مستحبات زمانی:

۱. زیارت سیدالشهداء علیه السلام

۲. دو رکعت نماز پس از نماز عصر و قبل از دعای عرفه در زیر آسمان بدین صورت که در رکعت اول بعد از حمد، سوره توحید و در رکعت دوم سوره کافرون خوانده شود.

۳. نماز حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام که چهار رکعت بوده و در هر رکعت بعد از حمد پنجاه مرتبه سوره توحید خوانده شود.

۴. خواندن سلسله ادعیه‌ای که در کتب ادعیه مثل مفاتیح الجنان آمده از آن جمله دعای ملکوتی سیدالشهداء علیه السلام که به دعای عرفه معروف است.

خروج غیر ضروری از عرفات و کفاره آن

کوچ عمدی از عرفات پیش از غروب شرعی و عدم بازگشت و عدم پشیمانی، علاوه بر حرمت، کفاره نیز دارد و کفاره آن یک شتر است که در صورت عدم توانایی، باید هجده روز روزه بگیرد.^۱

در مورد وجوب کفاره، در صورت بازگشت به عرفات پس از خروج غیر ضروری از آن، دو نظر مطرح شده است:^۲

۱. مناسک محشی، م ۹۶۵.

۲. مناسک محشی، م ۹۶۴.

قول اول: عدم ثبوت كفاره؛ اگر چه احتياط در پرداخت آن است. (آيات عظام امام، خامنه‌اي، خوئي، تبريزي، وحيد، زنجاني، سيستاني، فاضل، سبحاني، صافي، گلپايگاني، هاشمي شاهرودي و مكارم)
تذكر: اين احتياط در فتواي آيت الله سبحاني نيامده است.
قول دوم: ثبوت كفاره بنابر احتياط واجب. (آيات عظام اراكي، بهجت و نوري)

خودآزمایی

۱. زمان وقوف اختیاری عرفات چقدر است؟ (امام خمینی)
۲. تأخیر از زوال روز نهم تا چه مقدار جایز است؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۳. منظور از وقوف رکنی عرفات چیست؟ (آیت الله مکارم)
۴. زمان وقوف اضطراری عرفات را مشخص کنید. (آیت الله زنجانی)
۵. آیا جاهل قاصر به حکم وجوب وقوف، معذور شمرده می‌شود؟ (آیت الله سیستانی)
۶. حکم خروج از عرفات قبل از غروب شرعی چیست؟ (آیت الله تبریزی)
۷. كفاره کوچ عمدی از عرفات قبل از غروب در صورتی که به عرفات برنگردد چیست؟ (آیت الله مکارم)
۸. اگر از عرفات بدون ضرورت خارج شود و قبل از غروب برگردد، آیا كفاره واجب است؟ (آیت الله نوری)

درس یازدهم:

وقوف به مشعر الحرام

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با نام‌های مشعر الحرام.
۲. آشنایی با انواع وقوف به مشعر.
۳. آشنایی با کسانی که می‌توانند شبانه از مشعر خارج شوند.
۴. آشنایی با حکم وقوف در مشعر در حال خواب، بیهوشی و حرکت.

نام‌های مشعر الحرام

برای مشعر سه نام وجود دارد: مشعر الحرام، جمع (جُمَعَاء یا جُمَعَاء) و مزدلفه.

مشعر الحرام

مشعر به معنای مَعْلَم یعنی علامت و نشانه است.
وجه تسمیه: این سرزمین مَعْلَمُ الْعِبَادَةِ یعنی علامت و نشانه عبادت است.
تذکر: اینکه برخی مشعر را به شعور و درک معنی می‌کنند، ریشه لغوی و روایی صحیحی ندارد.

وصف مشعر به حرام:

۱. اشاره به حرمت و احترام این مکان دارد؛ یعنی محل عبادتی که از حرمت خاصی برخوردار است.
۲. به جهت آنکه در منطقه حرم قرار گرفته است. موصوف به «الحرام» شده است.^۱

جمع ، جَمْعَاء ، جُمَعَاء

در میان این سه لفظ، جمع معروف تر می باشد.

وجه تسمیه:

۱. محل تجمع حاجیان و زائرین در شب دهم ذی حجه است.
۲. اجتماع حضرت آدم و حوا عليهما السلام، در آن سرزمین است.^۲
۳. جمع خواندن نماز مغرب و عشاء در این مکان، توسط حضرت آدم عليه السلام.^۳

مزدلفه

ریشه لغوی مزدلفه، «ازدلاف» است از ماده «زُلف» که به معنای قرب می باشد.

ازدلاف به معنای قرب یا اجتماع است.

وجه تسمیه بنا بر معنای قرب: طبق روایت امام صادق عليه السلام،

۱. مجمع البحرين، ج ۳، ص ۳۴۹.

۲. همان، ج ۵، ص ۶۸.

۳. قال الصادق عليه السلام: «سُمِّيَتِ الْمَزْدَلِفَةُ جَمْعاً، لِأَنَّ آدَمَ جَمَعَ فِيهَا بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ.» (علل الشرائع، ج ۲، ص ۴۳۷).

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۶۳﴾

جبرئیل علیه السلام به حضرت ابراهیم علیه السلام گفت: «از دلف^۱ إلى المشعر الحرام؛ به مشعر نزدیک شو.^۱

وجه تسمیه بنا بر معنای اجتماع: به جهت اجتماع حجّاج است در این مکان.^۲

نکته: وجوه مختلفی که برای وجه تسمیه واژگان مذکور گفته شد، قابل جمع است؛ چرا که ممکن است همه این نکات در نامگذاری لحاظ شده و هر یک از این وجوه به نکته خاصی اشاره دارد.

اعمال مشعر الحرام

دو عمل برای مشعر الحرام ذکر شده است: بیتوته و وقوف
۱. بیتوته در مشعر: در مورد حکم بیتوته در مشعر و مقدار آن چهار نظر مطرح شده است:^۳

قول اول: بنا بر احتیاط واجب، شب دهم تا طلوع صبح به نیت اطاعت خدا، در مشعر به سر ببرد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، فاضل، جوادی، مکارم و نوری)

قول دوم: وجوب بیتوته شب دهم ثابت نیست، ولی احتیاط مؤکد مستحب است. (آیات عظام خویی، تبریزی، زنجانی، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: بیتوته در مشعر تا طلوع فجر واجب است. (آیات

۱. علل الشرائع، ج ۲، ص ۴۳۶.

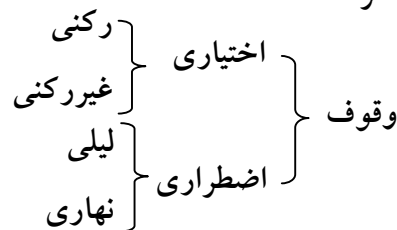
۲. مجمع البحرين، ج ۵، ص ۶۸.

۳. مناسک محشی، م ۹۷۹.

عظام سبحانی، گلپایگانی و صافی)

قول چهارم: بیتوته مقداری از شب عید تا صبح در مشعر واجب است. (آیت الله سیستانی)

۲. وقوف در مشعر

در مورد وقوف اختیاری و رکنی سه قول وجود دارد:^۱

قول اول: مقدار واجب وقوف از طلوع صبح تا طلوع آفتاب و مقدار رکنی آن، تنها مقداری از بین الطلوعین است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، گلپایگانی، تبریزی، خوئی، صافی، وحید، بهجت، فاضل، سبحانی، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی) و آیت الله هاشمی شاهرودی افزوده است: «و قبل از طلوع آفتاب و روشن شدن کامل هوا کافی است و اگر عالماً عامداً آن را ترک کند ولی وقوف در مشعر را ولو در شب انجام داده و یا از مشعر عبور کرده باشد حج او صحیح است لکن باید کفاره بدهد.»

قول دوم: مقدار واجب وقوف، مسمای وقوف - و لو یک یا دو دقیقه - از اذان صبح تا طلوع آفتاب و مقدار رکنی آن، مسمای

۱. مناسك محشی، م ۹۸۲.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۶۵﴾

وقوف از غروب (زوال حمره مشرقیه) روز نهم تا طلوع آفتاب روز عید است. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: مقدار واجب وقوف، قسمتی از شب است تا طلوع آفتاب و مقدار رکنی آن، وقوف فی الجمله در آن است. (آیت الله سیستانی)

حکم تعدد نیت در بیتوته و وقوف مشعر الحرام

در مورد تعدد نیت در بیتوته و وقوف در مشعر سه نظر مطرح شده است:^۱

قول اول: وجوب تعدد نیت، به احتیاط واجب یعنی برای بیتوته تا طلوع فجر یک نیت، و برای وقوف بین الطلوعین نیت دوم. (آیات عظام امام و فاضل)

قول دوم: وجوب تعدد نیت. (آیات عظام صافی و سبحانی)

قول سوم: کفایت یک نیت. (آیت الله مکارم)

تذکر: از میان فقهایی که بیتوته را به احتیاط واجب لازم می دانستند، فقط حضرت امام و آیت الله فاضل، قائل به تعدد نیت بنابر احتیاط واجب شده اند.

آیت الله سبحانی فتوا داده اند برای بیتوته، نه احتیاط واجب.

حکم بانوان، معذورین و همراهانشان در مشعر

به اتفاق همه مراجع تقلید، معذورین (زنها، بچه ها، بیماران،

۱. مناسک محشی، م ۹۷۹؛ تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۴۶۷؛ القول فی الوقوف بالمشعر الحرام.

پيرمردها، اشخاص ضعيف و پرستاران و راهنمايان ايشان) مي توانند مقداري از شب را در مشعرالحرام مانده و سپس به منا كوچ كنند و احتياط مستحب آن است كه اگر توقف مشكل نباشد، تخلف نکنند.^۱

تذکر: درك مقداري از شب، براي وقوف اختياري بانوان كافي مي باشد، لذا درك وقوف بين الطلوعين حتي براي بانواني كه حج نيابتي انجام مي دهند واجب نيست؛ به خلاف مردی كه حج او حج نيابي است كه در آن اختلاف نظر وجود دارد.

خروج معذورين از مشعرالحرام قبل از نيمه شب

در اين مسأله سه نظر وجود دارد:^۲

قول اول: عدم جواز خروج پيش از نصف شب. مگر اينكه مانعي پيش آيد مثلاً پليس اجازه توقف اتومبيلهاي آنها را ندهد. (آيات عظام جوادي و سبحاني)

قول دوم: عدم جواز خروج پيش از نصف شب، بنابر احتياط واجب. (امام خميني)

قول سوم: جواز خروج پيش از نيمه شب. (آيات عظام خامنه‌اي، خوئي، تبريزي، وحيد، صافي، گلپايگاني، سيستاني، بهجت، نوري، زنجاني، مكارم و هاشمي شاهرودي)

تذکر: آيات عظام زنجاني و مكارم مي فرمايند: احتياط مستحب آن است كه پيش از نصف شب خارج نشوند.

۱. مناسك محشي، م ۹۸۳.

۲. مناسك محشي، م ۹۸۳.

حکم وقوف در مشعر، در حال خواب یا بیهوشی

در این مسأله دو صورت وجود دارد:

صورت اول: بیداری در ابتدای وقوف و خوابیدن یا بیهوش شدن بعد از نیت: در این صورت وقوف صحیح است.^۱ (اتفاقی)

صورت دوم: خواب یا بیهوشی در تمام مدت وقوف

در این صورت سه نظر مطرح شده است:^۲

قول اول: بطلان وقوف. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، خویی، فاضل، سبحانی و وحید) البته آیت الله وحید این مطلب را در وقوف به عرفات فرموده ولی ظاهراً فرقی با وقوف به مشعر ندارد.

قول دوم: بطلان وقوف، بر سیل فتوا در صورت عدم قصد وقوف قبل از وقت، اما اگر قبل از وقت قصد وقوف کرد و تمام مدت وقوف خواب یا بیهوش باشد، کفایت این وقوف محل اشکال است. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: صحت وقوف، در صورت قصد وقوف قبل از خواب یا بیهوشی. (آیات عظام اراکی، بهجت، تبریزی، زنجانی، صافی، گلپایگانی، هاشمی شاهرودی، نوری و مکارم)

وقوف در حال عبور از مشعر

مراد از وقوف، بودن در آن مکان است چه سواره و چه پیاده یا

۱. مناسک محشی، م ۹۵۸.

۲. مناسک محشی، م ۹۵۸.

نشسته يا خوابيده يا در حال راه رفتن، به هر حال كه باشد
كافى است.^۱

پس در حال عبور از مشعر اگر نيت وقوف نمايد مجزى است. (اتفاقى)
همچنين بانوان و ساير معذورين لازم نيست هنگام رسيدن به
مشعر الحرام از اتوبوس پياده شده و توقف كنند، ولى بايد توجه
شود كه حتماً بيدار باشند و قصد وقوف نمايند.

وظيفه همراهان، بعد از استقرار معذورين در منا

اگر همراه معذورين، بانو باشد، مانند معينه، بازگشت به مشعر
براي درك وقوف بين الطلوعين واجب نيست. (اتفاقى)
اگر همراه، مرد باشد، چهار نظر مطرح شده است:^۲

قول اول: عدم وجوب بازگشت در صورت نياز. (آيات عظام
امام، خامنه‌اى، زنجانى، هاشمى شاهرودى، سيستانى، مكارم و نورى)
قول دوم: وجوب بازگشت، در صورت امكان. (آيات عظام
بهجت، خوئى، تبريزى، صافى، فاضل و وحيد)

قول سوم: وجوب بازگشت در صورتى كه نياز به حضور ايشان
نباشد، بنابر احتياط واجب در حج غير نيايى، و بر سبيل فتوا در
حج نيايى. (آيت الله سبحانى)

قول چهارم: اگر اصل وقوف به مشعر را هر چند اندك درك
كرده باشند، لازم نيست بازگردند. (آيت الله جوادى)

۱. مناسك محشى، م ۹۵۷.

۲. مناسك محشى، م ۹۸۳.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۶۹﴾

حکم نیابت همراه معذورین

اگر حج همراه معذورین نیابتی باشد، دو حالت برای او متصور است:

حالت اول: همراه، بعد از استقرار معذورین، خود را به وقوف اختیاری بین الطلوعین برساند، در این صورت حج نیابتی او صحیح است.^۱ (اتفاقی)

حالت دوم: همراه، بعد از استقرار معذورین، خود را به وقوف اختیاری بین الطلوعین نرساند: در این حالت سه نظر مطرح شده است:^۲

قول اول: عدم صحت نیابت. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، فاضل، وحید و نوری) آیت الله سبحانی: لازم است به مشعر برگردند و وقوف رکنی را درک کنند.

قول دوم: عدم صحت نیابت، بنابر احتیاط واجب. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خویی، صافی و گلپایگانی)

قول سوم: صحت نیابت. (آیات عظام جوادی، زنجانی، سیستانی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

نیابت معذورین از وقوف اختیاری مشعر

اگر نایب یکی از معذورین از وقوف اختیاری مشعر باشد، دو صورت وجود دارد:

۱. مناسک محشی، م ۹۹۲.

۲. مناسک محشی، م ۱۳۵، ۱۳۹ و ۱۶۱.

صورت اول: نائب جزو بانوان است: در این صورت نیابت او صحیح است. (اتفاقی)

صورت دوم: نائب معذور، مریض، پیرمرد یا ضعیف است. در این صورت چهار نظر مطرح است:^۱

قول اول: عدم صحت نیابت. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، نوری و وحید)

قول دوم: عدم صحت نیابت، در عذر طاری بنا بر احتیاط واجب. (آیات عظام بهجت، سبحانی، صافی و گلپایگانی).

قول سوم: صحت نیابت، در عذر طاری و عدم صحت در عذر غیر طاری. (آیات عظام خویی، تبریزی، جوادی، فاضل و نوری)

قول چهارم: صحت نیابت. (آیات عظام زنجانی، سیستانی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

زمان وقوف اختیاری و اضطراری مشعر

در مورد زمان وقوف اختیاری و اضطراری مشعر دو نظر مطرح است:^۲

قول اول: زمان وقوف اختیاری مشعر، از اذان صبح تا طلوع آفتاب، و زمان وقوف اضطراری لیلی مشعر، از شب عید تا اذان صبح، و زمان وقوف اضطراری نهاری مشعر، از طلوع آفتاب تا اذان ظهر می‌باشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، خویی، تبریزی، وحید، بهجت، صافی، گلپایگانی، سبحانی، فاضل، هاشمی شاهرودی، نوری و مکارم)

۱. مناسك محشی، م ۱۰۷، شرط ۷، م ۹۹۲.

۲. مناسك محشی، م ۹۸۶.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۷۱﴾

قول دوم: زمان وقوف اختیاری مشعر، از مغرب شب عید تا طلوع آفتاب است؛ و زمان وقوف اضطراری، مقداری از زمان طلوع آفتاب است تا ظهر روز عید. (آیات عظام سیستانی و زنجانی)

وقوف در غیر مشعر، با اعتقاد مشعر

سه صورت وجود دارد:^۱

صورت اول: در بین راه متوجه می‌شود که تازه وارد مشعر شده: باید در همان حال حرکت، نیت وقوف کند.

صورت دوم: در منا قبل از اذان ظهر روز عید متوجه شود: باید برای درک وقوف اضطراری نهاری به مشعر رود.

صورت سوم: بعد از ظهر روز عید متوجه می‌شود و یا قبل از ظهر متوجه شده، ولی به وقوف اضطراری نهاری در مشعر نمی‌رود، برای این صورت چند نظر مطرح شده است:

قول اول: احتیاطاً اتمام حج و انجام عمره مفرده و اعاده حج در سال بعد در صورت استقرار حج یا بقای استطاعت. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل، سبحانی و نوری)

قول دوم: بطلان حج و تبدیل به عمره مفرده. (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، زنجانی، وحید و هاشمی شاهرودی)

البته به نظر آیات عظام زنجانی، سیستانی و هاشمی شاهرودی یک صورت مستثنا شده است و آن اینکه هنگام عبور از مشعر در وقت اختیاری (از شب تا طلوع آفتاب) ذکر خدا را گفته باشد که در این

۱. مناسک محشی، م ۹۹۰.

صورت حج او صحيح است هرچند از روى جهل به مسأله قصد وقوف نكرده باشد.

قول سوم: در صورت درك وقوف اختيارى عرفات، احتياطاً انجام اعمال به قصد ما فى الذمه از عمره و حج و اعاده حج در سال بعد، در صورت استقرار حج يا بقاى استطاعت. (آيت الله صافى)
قول چهارم: صحت حج، در صورت درك وقوف اختيارى عرفات. (آيات عظام گلبايجانى، بهجت و مكارم)

خروج از مشعر قبل از اذان صبح

اگر غير معذورين قبل از اذان صبح از مشعر خارج شوند، سه وظيفه دارند:

۱. در صورت امكان، بازگشت به مشعر، براى بيتوته؛ از شب عيد تا طلوع فجر كه به نظر آيات عظام صافى و گلبايجانى واجب و به فتواى امام و آيات عظام خامنه‌اى، بهجت، جوادى، سبحانى، مكارم، فاضل و نورى بنابر احتياط واجب لازم است.

۲. در صورت امكان، بازگشت به مشعر، براى درك وقوف بين الطلوعين؛

۳. اعاده رمى جمره عقبه در روز، اگر شبانه رمى را انجام داده باشد. در صورتى كه برنگردد و وقوف اختيارى بين الطلوعين را درك نكند، نسبت به صحت و بطلان حج او چند نظر مطرح است:^۱
قول اول: اتمام حج و اعاده آن در سال بعد، بنابر احتياط

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۷۳﴾

واجب، در صورت خروج عمدی از مشعر. (آیات عظام امام، اراکی و نوری)

قول دوم: اتمام حج و اعاده آن در سال بعد، بنابر اقوی، در صورت خروج عمدی از مشعر. (آیت الله فاضل)
قول سوم: بطلان حج، در صورت عدم توقف عمدی، به اندازه مسمای وقوف. (آیت الله خامنه‌ای)

قول چهارم: صحت حج و وجوب كفاره یک گوسفند. (آیات عظام بهجت، جوادی، سیستانی، صافی، گلپایگانی) مکارم و هاشمی شاهرودی: یک شتر.

قول پنجم: صحت حج و كفاره یک شتر، در صورت کوچ قبل از نیمه شب، یا یک گوسفند، در صورت کوچ بین نصف شب و طلوع فجر، و چنانچه بعد از طلوع فجر کوچ کند یا جاهل و یا ناسی باشد و یا قبل از طلوع آفتاب برگردد، كفاره ندارد. (آیت الله زنجانی)

قول ششم: صحت حج و كفاره یک گوسفند، در صورتی که از روی جهل از مشعر خارج شده باشد؛ و لزوم اتمام حج و اعاده آن در سال بعد، بنابر احتیاط واجب، در صورت خروج عمدی و بدون عذر از مشعر و عدم بازگشت تا طلوع آفتاب. (آیت الله سبحانی)

قول هفتم: بطلان حج و تبدیل به عمره مفرده، در صورت علم به حکم؛ و صحت حج و كفاره یک گوسفند، در صورت جهل و عدم امکان بازگشت به مشعر، پس از علم به حکم شرعی، تا قبل از ظهر روز عید. (آیات عظام خویی و تبریزی)

قول هشتم: کسی که شب عید در مزدلفه وقوف کرده، ولی پیش از طلوع فجر، از روی جهل به حکم، به منا کوچ کرده است، حش صحیح است و باید یک گوسفند كفاره دهد. (آیت الله وحید)

کوچ از مشعر در روز عید پیش از طلوع آفتاب

تذکر اول: حضرت امام راحل در مناسك محشی فرموده‌اند: «اقوی جواز کوچ کردن، بلکه استحباب آن است کمی قبل از طلوع آفتاب. مقصود ایشان از استحباب کوچ کردن، به راه افتادن و حرکت از محل وقوف در مشعر است، نه خارج شدن از مشعر؛ چرا که در ادامه چنین بیان کرده‌اند: «به نحوی که قبل از طلوع آفتاب از وادی محسر تجاوز نکند و اگر تجاوز کرد گناهکار می‌باشد، ولی كفاره بر او واجب نیست و احتیاط آن است که.... قبل از طلوع آفتاب وارد وادی محسر نشود.»^۱

تذکر دوم: وقوف در مشعر به معنی ماندن در یک نقطه خاص نمی‌باشد و راه رفتن در مشعر - و لو فردی از اول شب تا طلوع آفتاب دائماً در حرکت باشد - هیچ آسیبی به وقوف نمی‌رساند.

در جمع بندی مسائل این محور، به چند نکته پی می‌بریم :

نکته اول: حرکت کردن قبل از طلوع آفتاب در داخل مشعر و راه افتادن قبل از طلوع آفتاب به طرف منا، به طوری که قبل از طلوع آفتاب وارد وادی محسر نشود، جایز است (اتفاقی) بلکه به نظر جمعی از مراجع، استحباب هم دارد.

۱. مناسك حج، ص ۵۴۴، مسئله ۹۸۱.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۷۵﴾

نکته دوم: خروج از مشعر قبل از طلوع آفتاب جایز نیست. (به نظر همه مراجع عظام به جز آیت الله هاشمی شاهرودی که فرموده است: خروج از مشعر پس از روشن شدن کامل هوا و قبل از طلوع آفتاب جایز است).

نکته سوم: اگر کسی عمداً قبل از طلوع آفتاب از مشعر خارج شود، معصیت کرده، ولی حج او صحیح است؛ چرا که وقوف رکنی را درک کرده است. (اتفاقی)

نکته چهارم: اگر کسی عمداً قبل از طلوع آفتاب از مشعر الحرام خارج شود، در وجوب كفاره و عدم آن دو نظر است.

قول اول: باید گوسفند كفاره بدهد. (آیات عظام زنجانی و مکارم)
قول دوم: كفاره ندارد. (سایر مراجع)

ذکر خداوند در مشعر

غیر از مسئله وقوف در مشعر، عمل دیگری برای مشعر وجود دارد که در کلمات برخی از مراجع عظام، واجب شمرده شده است. این عمل که در بین مراجع تقلید، در عبارات آیات عظام، زنجانی و صافی، صریحاً به وجوب آن تأکید شده است، ذکر خداوند متعال می باشد. قرآن کریم، در رابطه با ذکر خداوند در مشعر می فرماید: ﴿فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ﴾^۱.

آیت الله زنجانی، در مناسک خود، تصریح کرده اند که ذکر خدای متعال در مشعر واجب است و لو در حد صدقِ مسمای ذکر باشد.

۱. بقره (۲): ۱۹۸.

ایشان در حاشیه مناسك محشی، فرموده‌اند: دومین واجب مشعر، «گفتن ذکر خداوند متعال» است و ذکر قلبی، کافی نیست، بلکه باید آن را به زبان آورد و لازم نیست که ذکر را به قصد ذکر مشعر الحرام بگوید و به هر صورت (نماز، دعا، تهلیل، تسبیح و...) خداوند متعال را به زبان یاد کند کافی است و در هر حال ترک آن وقوف را باطل نمی‌کند.^۱

آیت الله صافی نیز بنابر احتیاط واجب، ذکر خدا و صلوات را واجب شمرده‌اند. ایشان در مناسك عربی خود، صفحه ۱۴۶ می‌فرماید: «بل الأحوط أن لا يترك الذكر و الصلوة علي النبي و آله.»

مستحبات وقوف در مشعر^۲

مستحبات مشعر ۱۸ مورد می‌باشد:

۱. با وقار و سکینه، از عرفات به سمت مشعر همراه با استغفار خارج شده و با آن حالت وارد مشعر شود. وقار حالت آرامش ظاهری است و سکینه آرامش قلبی است. به هنگام ورود به سرزمین مشعر، این دعا را بخواند: «اللهم لا تجعله آخر العهد من هذا الموقف و ارزقنيه من قابلٍ أبداً ما أبقيتني...»^۳

۲. نماز عشا را تا مشعر به تأخیر بیاندازد، حتی اگر ثلث شب هم گذشته باشد.

۱. مناسك محشی، م ۹۸۲، حاشیه ۲.

۲. مناسك محشی، م ۹۹۵.

۳. مناسك محشی، م ۹۷۷، ص ۵۴۲، مورد ۱۰.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۷۷﴾

۳. هر دو نماز مغرب و عشا را به یک اذان و دو اقامه جمع کرده و نوافل مغرب را هم بعد از نماز عشا انجام دهد.

۴. این دعا را در مشعر زیاد بخواند: اللهم اَعْتِقْنِي مِنَ النَّارِ.

۵. با وضو باشد.

۶. به هر مقداری از شب که ممکن است، به عبادت به سر ببرد.

۷. این دعا را بخواند: اللهم هذه جُمُعُ، اللهم إني أسئلك أن تجمع لي فيها جوامع الخير، اللهم لا تويسني من الخير الذي سألتك أن تجمععه لي في قلبي و أطلب إليك، أن تعرفني ما عرفت أوليائك في منزلي هذا و ان تقيني جوامع الشر.

۸. صد مرتبه الله اكبر، صد مرتبه الحمد لله و صد مرتبه سبحان الله، بگوید.

۹. شهادتین را گفته و بر محمد و آل محمد صلوات بفرستد؛

البته آیت الله صافی، بنابر احتیاط واجب، صلوات را واجب کرده‌اند.

۱۰. اسامی ائمه را به زبان آورده و برای ایشان دعا کند، به

خصوص برای ظهور حضرت بقیت الله الاعظم (ارواحنا فداه) دعا کند.

۱۱. برای پدر و مادر و خانواده و فرزندان و مومنین و مومنات

دعا کند.

۱۲. در زمان طلوع آفتاب، هفت مرتبه در پیشگاه حضرت حق،

به گناهان خودش اعتراف کند.

۱۳. اگر سروره است و اولین بار به سفر حج آمده، بر زمین

مشعر الحرام قدم بگذارد؛ البته برخی از فقها، مثل آیت الله زنجانی و

علامه مجلسی، مشعر را در روایت مربوط به استحباب قدم گذاردن

در مشعر، حمل بر يك نقطه خاصى از مشعر، به نام كوه قزح كرده‌اند، ولى طبق عبارات اعظم ديگر، مقصود، همه مشعر الحرام است نه خصوص آن كوه.

۱۴. در وسط وادى، از طرف راست راه نزول كرده و پياده شود.

۱۵. بعد از نماز صبح روز عيد، با طهارت، حمد و ثناى الهى را به جا آورده و به هر مقدارى كه ممكن است از نعم و تفضلات حضرت حق مثل: نعمت وجود و آفرينش، نعمت حضور در همين سرزمين مقدس و تشريف به حج، نعمت ولايت اهل بيت و... ذكر كند.

امام صادق عليه السلام فرموده‌اند: «وَلَا يَتِي لِعَلِيٍّ بَنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام، أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ وَلَادَتِي مِنْهُ؛ لِأَنَّ وَلَا يَتِي لِعَلِيٍّ بَنِ أَبِي طَالِبٍ فَرَضٌ وَ وَلَادَتِي مِنْهُ فَضْلٌ»^۱.

فرق ولايت با محبت در اين است كه محبت، مطلق دوست داشتن است، ولى ولايت، محبت با اطاعت و تبعيت است.

و بعد بر محمد و آل محمد صلوات فرستاده و اين دعا را بخواند: «اللهم رب المشعر الحرام، فك رقيتي من النار و أوسع علي من رزقك الحلال و ادرأ عني شر فسقه الجن و الانس، اللهم أنت خير مطلوب إليه و خير مدعو و خير مستول و لكل وافد جائزه، فاجعل جائرتي في موطني هذا أن تقبلني عشري و تقبل معذرتي وأن تُجاوز عن خطيئتي ثم اجعل التقوي من الدنيا زادي».

۱۶. سنگريزه‌هاى را كه در منا براى رمى لازم دارد، از مزدلفه بردارد.

۱. بحار الأنوار، ج ۳۹، ص ۲۹۹، باب ۸۷.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۷۹﴾

۱۷. در راه حرکت از مشعر به سوی منا، زمانی که به وادی محسر رسید، به مقدار صد قدم مانند شتر تند حرکت کرده و لکه لکه برود و اگر سواره هست، مرکبش را حرکت داده و بگوید: «اللهم سلّم لي عهدي واقبل توبتي وأجب دعوتي واخلفني بخير في من تركت بعدي»^۱.

۱۸. این دعای پر محتوا را بخواند: «اللهم اهديني من الضلالة وأنقذني من الجهالة و اجمع لي خير الدنيا والآخرة و خذ بناصيتي الي هداك و انقلني الي رضاك، فقد تري مقامي بهذا المشعر الذي انخفض لك فرعته و ذلّ لك فأكرمته وجعلته علماً للناس فبلغني فيه مناي و نيل رجائي. اللهم اني اسئلك بحق المشعر الحرام ان تحرم شعري و بشري علي النار و ان ترزقني حياة في طاعتك و بصيرة في دينك و عملاً بفرائضك و اتباعاً لأوامرك و خير الدارين، و أن تحفظني في نفسي و والدي و ولدي و أهلي و إخواني و جيراني برحمتك».

۱. ر.ک: مناسک محشی، م ۹۹۵.

خودآزمایی

۱. مقدار واجب بیتوته در مشعر چقدر می‌باشد؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۲. آیا بیتوته شب دهم در مشعر واجب است؟ (آیت الله وحید)
۳. وقوف اختیاری مشعر چه زمانی است؟ (آیت الله بهجت)
۴. وقوف رکنی مشعر چه زمانی است؟ (آیت الله زنجانی)
۵. آیا برای بیتوته و وقوف مشعر یک نیت کافی است؟ (آیت الله صافی)
۶. آیا معذورین می‌توانند قبل از نصف شب از مشعر خارج شوند؟ (آیت الله سبحانی)
۷. اگر در تمام مدت وقوف به مشعر خواب یا بیهوش باشد، آیا وقوف باطل می‌شود؟ (آیت الله تبریزی)
۸. اگر همراه معذورین، مرد باشد و به نیابت از طرف دیگری به حج آمده، و برای وقوف بین الطوعین برگردد، حج نیایی او چه صورتی دارد؟ (آیت الله خویی)
۹. خانمی که حج نیایی انجام می‌دهد، آیا لازم است برای درک وقوف بین الطوعین به مشعر برگردد؟ (آیت الله سیستانی)
۱۰. وقوف اضطراری روزانه مشعر چه زمانی است؟ (آیت الله زنجانی)

درس دوازدهم:

صور درک وقوفات عرفات و مشعر و احکام آن

هدف‌های آموزشی

۱. وقوفات عرفات و مشعر.
۲. آشنای با حکم هر صورت و وظیفه حاجی نسبت به آن.

صور درک وقوفات

چون معلوم شد که وقوف به عرفات و مشعر اختیاری و اضطراری دارند، پس به ملاحظه ادراک هر دو موقف یا یکی از آنها در وقت اختیاری یا اضطراری، مفرداً و مرکباً، و به ملاحظه ترک عمدی یا جهلی یا نسیانی، اقسام زیادی دارد، که دوازده مورد آن ممکن است مورد ابتلا باشد که عبارتند از:

۱. درک وقوف اختیاری عرفات و مشعر.
۲. عدم درک وقوف عرفات و مشعر.
۳. درک وقوف اختیاری عرفات و اضطراری لیلی مشعر.
۴. درک وقوف اختیاری عرفات و اضطراری نهاری مشعر.

۵. درك وقوف اضطرارى عرفات و اختيارى مشعر.
۶. درك وقوف اضطرارى عرفات و اضطرارى لیلی مشعر.
۷. درك وقوف اضطرارى عرفات و اضطرارى نهاری مشعر.
۸. درك وقوف اختيارى عرفات.
۹. درك وقوف اضطرارى عرفات.
۱۰. درك وقوف اختيارى مشعر.
۱۱. درك وقوف اضطرارى لیلی مشعر.
۱۲. درك وقوف اضطرارى نهاری مشعر.^۱

احكام صور دوازده گانه وقوفات عرفات و مشعر^۲

- صورت اول:** درك اختيارى عرفات و مشعر
 پس اشكالى در صحت حج او نیست. (اتفاقی)
- صورت دوم:** عدم درك هیچ يك از اقسام وقوف ها
 در این صورت حج باطل و انجام سه وظیفه، لازم است:
۱. تبدیل حج تمتع به عمره مفرده، با همان احرام؛
 ۲. وجوب انجام حج در سال آینده، در صورت کوتاهی در درك وقوفات یا استقرار حج مطلقاً و یا با بقای استطاعت در صورتی که عدم درك وقوفات از روی عذر بوده باشد؛
 ۳. وجوب قربانی گوسفندی که همراه خود دارد، (به فتوا: آیات عظام گلپایگانی و صافی و بنابر احتیاط واجب: سایر مراجع)^۳

۱. مناسك محشی، م ۹۸۷.

۲. مناسك محشی، م ۹۸۷.

۳. مناسك محشی، م ۹۸۸-۹۸۹.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۸۳﴾

صورت سوم: درک وقوف اختیاری عرفات و اضطراری نهاری

مشعر

در این صورت دو نظر بین مراجع عظام مطرح است:

قول اول: چون اختیاری مشعر بخشی از شب است تا طلوع آفتاب، اگر بین الطلوعین را عمداً هم ترک کند حجتش صحیح است، ولی در صورت علم یک گوسفند کفاره واجب است. (آیات عظام زنجانی و سیستانی)

قول دوم: بطلان حج در صورت ترک عمدی وقوف اختیاری مشعر. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، خوئی، تبریزی، بهجت، صافی، گلپایگانی، سبحانی، فاضل، هاشمی شاهرودی، نوری، مکارم و وحید: استفتاء شفاهی)

صورت چهارم: درک وقوف اختیاری مشعر و اضطراری عرفات

در این صورت، دو نظر بین مراجع عظام مطرح است:^۱

قول اول: بطلان حج در صورت ترک عمدی وقوف اختیاری عرفات (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، خوئی، تبریزی، بهجت، صافی، گلپایگانی، سبحانی، فاضل، سیستانی، زنجانی، نوری، مکارم و وحید: استفتاء شفاهی)

قول دوم: صحت حج. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

آیت الله شاهرودی اضافه کرده‌اند: حتی اگر وقوف اختیاری عرفه را عمداً ترک کرده باشد، و لکن اضطراری عرفه را درک کرده باشد حجتش صحیح است.^۲

۱. مناسک محشی، م ۹۸۹، صورت چهارم.

۲. مناسک حج (شاهرودی)، ص ۱۸۱.

صورت پنجم: درك وقوف اختياري عرفات و وقوف اضطراري
ليلي مشعر

در اين مسأله دو فرض متصور است:

فرض اول: ترك عذري وقوف اختياري مشعر (معذورين): در
اين فرض حج صحيح است و كفاره هم ندارد. (اتفاقي)

فرض دوم: ترك غير عذري وقوف اختياري مشعر: در اين
فرض پنج نظر مطرح است:

قول اول: بطلان حج، به احتياط واجب. (آيات عظام امام، اراكي و
نوري)

قول دوم: بطلان حج، بنا بر اقوي (آيات عظام خامنه‌اي، سبحاني و
فاضل)

قول سوم: بطلان حج و تبديل به عمره مفرده، در صورت علم
به حكم، و صحت حج و ثبوت كفاره گوسفند، در صورت جهل به
حكم و عدم امكان بازگشت به مشعر تا قبل از اذان ظهر روز عيد
پس از علم. (آيات عظام خويي، تبريزي)

قول چهارم: صحت حج و كفاره يك گوسفند. (آيات عظام
بهجت، صافي، گلپايگاني، زنجاني، وحيد، سيستاني و مكارم) و آيت الله
هاشمي شاهرودي افزوده‌اند: يك شتر كفاره بدهد.

صورت ششم: درك وقوف اضطراري عرفات و وقوف
اضطراري ليلي مشعر

در اين صورت، چهار فرض متصور است:

فرض اول: ترك عذري وقوف اختياري در هر دو سرزمين: در

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۸۵﴾

این فرض حج صحیح است. (اتفاقی)

فرض دوم: ترک عمدی وقوف اختیاری عرفات: در این فرض، دو نظر وجود دارد:

قول اول: بطلان حج. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، خوئی، تبریزی، بهجت، صافی، گلپایگانی، سبحانی، فاضل، زنجانی، سیستانی، نوری و مکارم)

قول دوم: صحت حج. (آیت الله هاشمی شاهرودی)
فرض سوم: ترک عمدی وقوف اختیاری مشعر: در این فرض، چهار نظر وجود دارد:

قول اول: بطلان حج، بنابر احتیاط واجب. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، خوئی، بهجت و تبریزی)

قول دوم: بطلان حج، بنابر اقوی. (آیات عظام فاضل و سبحانی)
قول سوم: صحت حج. (آیات عظام سیستانی و زنجانی)
قول چهارم: صحت حج و ثبوت کفاره یک گوسفند (آیات عظام صافی، گلپایگانی، هاشمی شاهرودی و مکارم)

فرض چهارم: ترک وقوف اختیاری عرفات و مشعر از روی عذر و غیر عمدی، در این فرض، چهار نظر مطرح است:

قول اول: بطلان حج، به احتیاط واجب (آیات عظام امام، اراکی، خوئی، بهجت، صافی، گلپایگانی، زنجانی، فاضل، نوری و مکارم)

البته آیت الله مکارم نسبت به عذر جهلی نظرشان این است، نه مطلق اعدار.

قول دوم: بطلان حج، بنابر احتیاط واجب، مگر آنکه از روی جهل به مسأله، قبل از طلوع فجر از مشعر کوچ کند و تا ظهر روز عید نتواند برگردد که در این صورت حج او صحیح است و باید

يك گوسفند كفاره بدهد. (آيات عظام تبریزی و سبحانی)
قول سوم: بطلان حج، در جهل تقصیری، و صحت حج، در
 جهل قصوری یا فراموشی یا هر عذر دیگری. (آیت الله سیستانی)
قول چهارم: صحت حج. (آیات عظام وحید و هاشمی شاهرودی)
صورت هفتم: درک وقوف اضطراری عرفات و وقوف
 اضطراری نهاری مشعر

در این صورت دو نظر مطرح است:

قول اول: بطلان حج، در صورت ترک عمدی یکی از دو وقوف
 اختیاری؛ و الا حشش صحیح است، اگرچه با حاصل بودن شرایط
 وجوب، احتیاط [استحبایی]، اعاده حج در سال بعد است. (آیات
 عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، خویی، تبریزی، بهجت، صافی، گلپایگانی،
 سبحانی، فاضل، زنجانی، سیستانی، نوری، مکارم و وحید)
قول دوم: بطلان حج، در صورت ترک عمدی اختیاری مشعر و
 عدم عبور از مشعر در شب عید و الا حشش صحیح است، اگرچه
 با حاصل بودن شرایط وجوب، احتیاط مستحب، اعاده حج در سال
 بعد است. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

صورت هشتم: درک وقوف اختیاری عرفات

فقط دو فرض برای این صورت وجود دارد:

فرض اول: وقوف اختیاری مشعر را عمداً ترک کرده باشد: در
 این فرض حشش باطل است. (اتفاقی)
فرض دوم: وقوف اختیاری مشعر را عمداً ترک نکرده است: در
 این فرض سه نظر مطرح شده است:

قول اول: به احتیاط واجب، حج را تمام کرده و در سال بعد آن

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۸۷﴾

را اعاده می‌کند (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، صافی، فاضل، زنجانی و نوری)

قول دوم: حجّش باطل است و به عمره مفرده مبدل می‌شود (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، سبحانی، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: حجش صحیح است. (آیات عظام گلپایگانی، بهجت و مکارم)

صورت نهم: درک وقوف اضطراری عرفات فقط در این صورت حجش باطل است. (اتفاقی)
صورت دهم: درک وقوف اختیاری مشعر فقط در این صورت اگر وقوف عرفات را عمداً ترک کرده، حجش باطل است و اگر عمدی نبوده، حج او صحیح است. (اتفاقی)

صورت یازدهم: درک وقوف اضطراری نهاری مشعر فقط

برای این صورت چهار نظر مطرح شده است:
قول اول: حج او باطل است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، وحید، سیستانی، زنجانی، صافی، گلپایگانی، نوری و مکارم) آیت الله سبحانی: این در صورتی است، که وقوف‌های عرفه را عمداً ترک کرده است ولی اگر عمداً ترک نکرده حج به احتیاط واجب باطل است و حج به عمره بدل شده و در مستقر در سال بعد اعاده می‌کند و در غیر مستقر در صورت بقاء استطاعت حج را اعاده می‌کند.
آیات عظام سیستانی و وحید افزوده‌اند: و حجش به عمره مفرده

مبدل می شود و باید با همان احرام، عمره مفرده به جا آورد و سال بعد حج را اعاده کند.

قول دوم: بنابر احتیاط، اتمام حج، به قصد ما فی الذمه و اعاده آن در سال بعد (آیات عظام بهجت، سبحانی و هاشمی شاهرودی)
تذکره ۱: آیت الله بهجت چنین فرموده اند: «بطلان حج مورد تأمل است». که با توجه به اینکه مقتضای تأمل، لزوم رعایت احتیاط است، باید به ترتیب مذکور عمل شود.

تذکره ۲: آیت الله سبحانی افزوده اند: در صورت عدم ترک عمدی.
قول سوم: حج او صحیح است، ولی بنابر احتیاط، باقی اعمالی را به قصد ما فی الذمه به جای آورده و در سال بعد، حج را اعاده کند (آیات عظام خویی، تبریزی و فاضل)

صورت دوازدهم: درک وقوف اضطراری لیلی مشعر فقط در این صورت پنج نظر مطرح شده است:
قول اول: اگر وقوف به عرفات را عمداً ترک نکرده و جزو صاحبان عذر است، ظاهراً حجتش صحیح است و الا باطل. (آیات عظام امام، خامنه ای، خویی، تبریزی، بهجت، زنجانی، صافی، گلپایگانی، سبحانی و نوری)

عبارت: «و الا باطل» شامل دو مورد می شود:
 یکی آنکه وقوف به عرفات را عمداً ترک کرده باشد.
 دوم اینکه ترک وقوف، غیر عمدی بوده، ولی از صاحبان عذر (بیماران، پیرمردان و ...) نبوده است.

قول دوم: اگر وقوف به عرفات را عمداً ترک نکرده، هر چند از صاحبان عذر نباشد ظاهراً حجتش صحیح است و الا باطل. (آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی)

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۸۹﴾

قول سوم: بطلان حج، در صورت ترک عمدی وقوف به عرفات و الا بنا بر احتیاط، حج باطل است اگرچه از ذوی الاعذار نباشد.
(آیت الله فاضل)

قول چهارم: حتی اگر ترک وقوف به عرفات از روی عمد نباشد و از صاحبان عذر باشد، صحت حج، خالی از اشکال نیست.
(آیت الله مکارم)

قول پنجم: بطلان حج و انجام عمره مفرده با همان احرامی که برای حج بسته است و اعاده حج در سال بعد. (آیت الله وحید)

خودآزمایی

۱. وظیفه کسی که هیچ کدام از اقسام وقوفین را درک نکرده است، چیست؟ (امام خمینی)
۲. در صورت درک اختیاری عرفات و اضطراری نهاری مشعر وظیفه چیست؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۳. در صورت درک وقوف اختیاری مشعر و اضطراری عرفات وظیفه چیست؟ (آیت الله شاهرودی)
۴. اگر یکی از غیر معذورین وقوف اختیاری عرفات و اضطراری شبانه مشعر را درک کند، حکم حج او چیست؟ (آیت الله نوری)
۵. اگر عمداً وقوف اختیاری عرفات را ترک کند، ولی اضطراری عرفات و اضطراری لیلی مشعر را درک کند، حج او چه حکمی دارد؟ (آیت الله وحید)
۶. در صورت درک وقوف اضطراری عرفات و وقوف اضطراری لیلی مشعر با ترک عمدی وقوف اختیاری مشعر، وظیفه چیست؟ (آیت الله تبریزی)
۷. اگر فقط وقوف اختیاری عرفات را درک کند، در حالی که اختیاری مشعر را از روی عمد ترک نکرده باشد، وظیفه چیست؟ (آیت الله سیستانی)
۸. اگر فقط وقوف اضطراری نهاری مشعر را درک کند، چه وظیفه‌ای دارد؟ (آیت الله زنجانی)
۹. اگر صاحب عذری فقط اضطراری لیلی مشعر را درک کند آیا حج او صحیح است؟ (آیت الله وحید)

درس سیزدهم:

اعمال منا در روز عید قربان

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با واجبات منا و حکم تکلیفی ترتیب بین اعمال منا.
۲. آشنایی با شرایط سنگریزه جهت رمی.
۳. آشنایی با زمان رمی جمره عقبه.
۴. آشنایی با کیفیت رمی.

بعد از وقوف به مشعر الحرام، در روز عید قربان حجاج باید در منا حاضر شوند برای انجام اعمال آن که عبارت است از:

۱. رمی جمره عقبه
۲. قربانی
۳. حلق یا تقصیر

رعایت ترتیب بین واجبات منا تکلیفاً

۱. رعایت نکردن ترتیب چنانچه از روی غفلت، سهو یا جهل باشد، نیاز به اعاده ندارد.

۲. حكم رعايت ترتيب بين رمي جمره عقبه و ذبح تكليفاً:
 قول اول: واجب است. (آيات عظام خامنه‌اي، تبريزي، خويي،
 زنجاني و سبحاني)
 قول دوم: بنابر احتياط واجب لازم است. (آيات عظام امام،
 سيستاني، بهجت، مكارم، صافي، گلپايگاني و نوري)
 ۳. حكم رعايت ترتيب بين ذبح و حلق تكليفاً:
 قول اول: واجب است. (آيات عظام خامنه‌اي، زنجاني و سبحاني)
 قول دوم: بنابر احتياط واجب ترتيب لازم است. (آيات عظام امام،
 تبريزي، خويي، صافي، فاضل، گلپايگاني و نوري)
 قول سوم: اگر قرباني را تهيه کرده باشد قبل از ذبح مي‌تواند
 حلق يا تقصير کند. (آيت الله سيستاني)

۱- رمي جمره عقبه

اولين واجب در روز عيد قربان در منا، رمي جمره عقبه مي‌باشد
 و رمي اصطلاحاً پرتاب هفت سنگريزه به جمره را مي‌گويند.

شرائط سنگريزه‌هاي رمي

سنگ‌هاي رمي بايد چهار شرط داشته باشد:^۱
 ۱. سنگريزه ها بايد به اندازه‌اي باشد كه به آن **حصاء** (ريگ)
 گفته شود؛ از اين رو اگر ريز (شن) يا خيلي بزرگ باشند، كافي
 نيست.

تذكر: پس به غير از ريگ (مثل: كلوخ و خزف و اقسام

۱. مناسك حج، ص ۵۵۹، مسائل ۹۹۶-۹۹۹.

جواهرات) جایز نیست.

۲. سنگریزه‌ها از حرم باشند؛ لذا جمع کردن سنگریزه از عرفات یا حد فاصل بین مشعر و عرفات که هر دو خارج از حرم هستند، جائز نیست و در منطقه الحرم، برداشتن سنگریزه از هر موضعی که باشد، بلا مانع است مگر مسجد الحرام، مسجد الخیف و سایر مساجد.

۳. سنگریزه‌ها باید بکر باشند، یعنی پیش از این برای رمی صحیح از آنها استفاده نشده باشد. این حکم مورد اتفاق همه مراجع است مگر در صورتی که پس از رمی کردن، سنگریزه‌ها را جمع کرده و در جای دیگری از حرم پخش کنند، که در این صورت بنابر نظر آیت الله زنجانی، رمی کردن با این سنگریزه‌ها کافی می‌باشد؛ البته این کار خلاف احتیاط استحبابی است.

۴. سنگریزه‌ها باید مباح باشد؛ بنابراین رمی کردن با سنگریزه‌های غصبی یا آنچه که دیگری برای خودش حیازت کرده است، کافی نمی‌باشد.^۱

تذکر: شکستن یک سنگ و خورد کردن آن، برای به دست آوردن سنگریزه‌های رمی، اشکالی ندارد، ولی برخی مراجع چنین

۱. مصداق این شرط در دو مورد است: یکی نسبت به سنگریزه‌هایی که از کوه‌های محصور شده برداشته اند و دیگری در جایی است که حاجی، سنگریزه‌های خود را بدون اجازه از کیسه فردی دیگر بردارد؛ البته اگر سنگریزه‌های فرد دیگری را بدون رضایت صاحبش غصب کرده و به فرد سومی داده باشد، در صورتی که فرد سوم نسبت به غصبی بودن آنها، جاهل باشد اشکالی ندارد. چنانچه جمعی از مراجع، مثل: آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی و سبحانی، به این مسأله تصریح کرده‌اند.

کاری را مکروه می دانند.

حكم جمع آوری سنگریزه از کوه های مکه

کوه های مکه دو دسته اند:

دسته اول: کوه هایی که اثری از حيازت مانند حصار و دیوار ندارند.

سنگ برداشتن از این کوه ها جهت رمی اشکالی ندارد. (اتفاقی)
دسته دوم: کوه هایی که حصار و دیوار دارند که آن ها نیز دو حالت دارند:

الف) شواهد و قرائن حاکی از رضایت صاحبان آن ها جهت برداشتن سنگریزه وجود دارد:

در این صورت سنگ برداشتن از آنجا اشکالی ندارد. (اتفاقی)

ب) شواهدی دال بر رضایت وجود ندارد:

در این صورت سه نظر مطرح شده است:

قول اول: اشکال ندارد مطلقاً. (آیات عظام بهجت، تبریزی، صافی و سیستانی) و سبحانی: ریگ های کل حرم حکم یکسان دارد و کوه های مکه از انفال است ولی مستحب است که از وادی مشعر ریگ جمع کنند.

قول دوم: باید احراز اباحه کند و قهراً موارد مشکوک مشکل دارد. (آیت الله فاضل)

قول سوم: برداشتن سنگ، از مناطقی که به عنوان حيازت سیم کشی شده است جایز نیست، مگر در صورتی که علم به رضایت

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۹۵﴾

صاحبش داشته باشیم. (آیت الله مکارم)

زمان رمی

زمان رمی جمره عقبه در روز عید و نیز جمارات ثلاث در روزهای یازدهم و دوازدهم از طلوع آفتاب تا غروب آن است.^۱

قضای رمی جمره عقبه

اگر به علتی نتواند روز عید جمره عقبه را رمی کند، قضای آن را روز بعد بجا آورد، البته قضای رمی روز گذشته مقدم است بر رمی آن روز.^۲

رمی در شب

۱. شب دهم: رمی جمره عقبه در شب دهم برای بانوان مطلقاً جایز است. اما سایر معذورین که شب عید به منا آمده‌اند، در صورتی که از رمی در روز معذور باشند، می‌توانند شب رمی کنند.^۳
۲. شب یازدهم و دوازدهم: رمی شبانه در این شب‌ها فقط برای معذورین از رمی در روز جایز است و فرقی بین بانوان و غیر ایشان نمی‌باشد.^۴

تذکر: طبق فتوای آیت الله سیستانی واجب است رمی جمرات

۱. مناسک محشی، م ۱۰۰۰ و ۱۲۵۶.

۲. مناسک محشی، م ۱۰۰۰ و ۱۲۶۳.

۳. مناسک محشی، م ۱۰۱۸ و ۱۲۸۳.

۴. مناسک محشی، م ۱۲۵۷.

در روز باشد و فقط چوپانان و کسانی که از ماندن روز در منا معذورند استثنا می‌شوند؛ و زنان، ضعفا، مریض‌ها و مثل آنها که در روز به خاطر کثرت جمعیت یا چیز دیگر نمی‌توانند رمی کنند، باید برای رمی در روز نایب بگیرند.

استنباه رمی در شب عید

اگر بانوان که برایشان جایز است رمی جمره را در شب عید انجام دهند، از رمی معذور باشند و لازم باشد که نایب بگیرند، باید نایب رمی را در روز انجام دهد؛ حتی اگر نایب، زن باشد.^۱ البته به نظر آیت الله بهجت نیابت در رمی، در همان شب، اشکال ندارد.

کیفیت و شرایط رمی جمرات

- چند امر در انداختن سنگ‌ها واجب است:^۲
۱. نیت، که باید خالصانه و بدون ریا باشد.
 ۲. سنگ‌ها باید پرتاب شوند.
 ۳. سنگ‌ها باید به واسطه انداختن و پرتاب کردن به جمره برسند نه بواسطه عامل دیگری.
 ۴. سنگ‌ریزه‌ها، باید هفت عدد باشند.
 ۵. باید سنگ‌ریزه‌ها را به تدریج و یکی پس از دیگری بیاندازد.

۱. مناسک محشی، م ۱۲۹۵.

۲. مناسک محشی، م ۱۰۰۱.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۱۹۷﴾

اگر پرتاب کردن تدریجی بود، حتی اگر به طور همزمان به دیوار برسند کفایت می‌کند، ولی در صورت پرتاب همزمان، هر پرتاب، یک سنگ به حساب می‌آید.

مسأله: چنانچه سنگ، پس از اصابت به زمین، کمانه کرده و به دیوار برسد، چهار نظر بین مراجع عظام وجود دارد:

قول اول: ظاهراً کفایت می‌کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، زنجانی، سیستانی، سبحانی و هاشمی شاهرودی).

قول دوم: کفایت نمی‌کند. (آیات عظام اراکی، تبریزی، خویی، وحید، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول سوم: محل اشکال است. (آیت الله فاضل)

قول چهارم: اصابت به ستون لازم نیست، بلکه پرتاب سنگ به حوضچه، به هر کیفیتی که باشد، کافی خواهد بود. (آیات عظام مکارم و سبحانی)

حکم رمی، در جمرات جدید توسعه یافته

جمرات توسعه یافته و اکنون به صورت دیواری به طول تقریبی ۲۵ متر و عرض یک متر ساخته شده است. آیا رمی آن کفایت می‌کند یا باید به محل ستون سابق رمی شود؟ در این مسأله چند نظر است:^۱

قول اول: اگر می‌تواند بدون عسر و مشقت، به آنچه در محل ستون قبلی قرار دارد رمی کند، واجب است به آن رمی نماید و الا به هر نقطه دیوار رمی کند مجزی است. (آیت الله خامنه‌ای)

۱. مناسک محشی، م ۱۴۲۴.

قول دوم: رمی کردن مقدار موازی از دیوار با ستون قدیمی که وسط دیوار و حدود یک متر است، کافی می باشد؛ البته در صورتی که موازی ستون احراز شود، و بنابر احتیاط واجب، رمی جاهای دیگر جایز نیست و در صورت عدم احراز مکان موازی با ستون سابق، به احتیاط واجب باید رمی را تکرار کند تا اطمینان کند که آن را رمی کرده است. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: اگر بر طول جمره افزوده شود، احتیاط واجب آن است که به مقدار اصلی جمره رمی شود و چنانچه متمکن نباشد که مقدار اصلی را رمی کند، باید خودش مقدار افزوده شده را رمی کرده و برای رمی مقدار اصلی هم نائب بگیرد. در این حکم بین عالم و جاهل و ناسی فرقی نیست. (آیت الله وحید)

قول چهارم: اگر مکان سابق معلوم است یا اینکه با سوال معلوم می شود، واجب است که مکان موازی با آن را رمی کنند، در غیر این صورت لازم نیست؛ البته امروزه این امر، امری ممکن است. (آیات عظام بهجت، جوادی و سبحانی: ولی اصابت شرط نمی باشد).

قول پنجم: رمی تمام دیوار مجزی است. (آیات عظام زنجانی، فاضل، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول ششم: پرتاب سنگ به حوضچه - گرچه بزرگ تر از سابق شده باشد - کافی است و اگر بر دیوار مزبور بزنند تا در حوضچه بیفتد آن هم کفایت می کند. (آیت الله مکارم)

رمی جمرات از طبقه دوم

در مورد آن سه نظر مطرح است:^۱

قول اول: رمی در طبقه دوم جایز است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، زنجانی، سبحانی، جوادی، فاضل، نوری، مکارم و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب به ارتفاع افزوده شده رمی جایز نیست و احتیاط واجب آن است مقدار سابق را که به اندازه قامت انسان بوده است رمی نماید. (آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی و وحید)

قول سوم: رمی در طبقه فوقانی خلاف احتیاط است و در طبقه تحتانی جایز است. (آیات عظام گلپایگانی و صافی)

خودآزمایی

۱. سنگ برداشتن از کوه‌های مکه جهت رمی در حالی که شواهدی بر رضایت مالکان آن وجود ندارد، چه حکمی دارد؟
(آیت الله تبریزی)
۲. جمره عقبه در روز عید چه زمانی باید رمی شود؟ (امام خمینی)
۳. اگر به جهتی روز عید، جمره عقبه را رمی نکند، وظیفه‌اش چیست؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۴. کسی که به نیابت از دیگری می‌خواهد جمره عقبه را رمی کند، می‌تواند در شب رمی را انجام دهد؟ (آیت الله خویی)
۵. آیا رمی قسمت‌های توسعه‌یافته جمرات، کفایت می‌کند؟
(آیت الله سیستانی)
۶. آیا رمی از طبقه دوم جایز است؟ (آیت الله وحید)

درس چهاردهم:

قربانی در منا

هدفهای آموزشی

۱. آشنایی با شرایط قربانی.
۲. آشنایی با حکم نیابت در قربانی و شرایط آن.
۳. آشنایی با زمان ذبح و حکم تأخیر آن.
۴. آشنایی با محل مصرف قربانی.
۵. آشنایی با احکام روزه بدل از قربانی.

دومین واجب از واجبات منا، قربانی است که باید در روز عید قربان بعد از رمی جمره عقبه صورت گیرد.

شرایط قربانی

نه شرط برای قربانی روز عید ذکر شده است:

۱. شرط سنی

برحسب موارد قربانی و انواع آن، شرایط و نظرات مختلفی

مطرح است:^۱

۱. شتر: دو نظر در مورد سن آن مطرح است:
قول اول: بنابر احتیاط واجب، وارد سال ششم شده باشد. (آیت الله خامنه‌ای)

قول دوم: باید وارد سال ششم شده باشد. (سایر مراجع عظام)
۲. گاو و بز: پنج نظر در مورد سن آن مطرح است:
قول اول: بنابر احتیاط واجب، وارد سال سوم شده باشد. (آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، وحید، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: باید وارد سال سوم شده باشد. (آیت الله سبحانی)
قول سوم: بنابر احتیاط واجب، سه ساله باشد. (آیت الله خویی)
قول چهارم: حداقل سن، یک سال تمام است. (آیت الله زنجانی)
قول پنجم: باید بیش از یک سال باشد. هرچند بهتر است که کمتر از دو سال نباشد. (آیت الله فاضل)

۳. میش: شش نظر در مورد سن آن مطرح است:
قول اول: بنابر احتیاط واجب، کمتر از یک سال نباشد و داخل در سال دوم شده باشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، گلپایگانی، صافی، مکارم، وحید و نوری)

قول دوم: باید وارد سال دوم شده باشد. (آیت الله سبحانی)
قول سوم: باید هفت ماهش تمام و وارد ماه هشتم شده باشد و احتیاط این است که یک سالش تمام و داخل در سال دوم شده

۱. مناسك محشی، م ۱۰۲۳، اول.

بخش دوم: احکام حج تمتع ۱۴۴۳ هـ

باشد. (آیات عظام خویی، تبریزی و سیستانی)

قول چهارم: حداقل سن گوسفند، شش ماه تمام است و بنابر احتیاط مستحب یک ساله باشد. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: به احتیاط واجب کمتر از ده ماه نباشد. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

قول ششم: کمتر از یک سال هم کفایت می کند؛ ولی به احتیاط مستحب، کمتر از یکسال نباشد. (آیت الله فاضل)

۲. عدم بیماری (صحت و سلامتی)

پنج نظر در آن مطرح است:^۱

قول اول: حیوان مریض کافی نیست؛ حتی مانند کچلی بنابر احتیاط. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، صافی، مکارم و نوری)

قول دوم: احوط اولی این است که مریض نباشد. (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، هاشمی شاهرودی و وحید)

قول سوم: قربانی باید از مرضی که گوشتش را فاسد می کند، سالم باشد. مجرد کچلی حیوان مانعی ندارد. (آیت الله زنجانی)

قول چهارم: بنابر احتیاط واجب باید صحیح باشد. (آیت الله فاضل)

قول پنجم: قربانی کردن حیوان بیمار که گوشت آن فاسد و خوردن آن موجب بیماری می شود مجزی نیست. (آیت الله سبحانی)

۱. مناسک محشی، م ۱۰۲۳، دوم.

۳. خیلی پیر نباشد

سه نظر در آن مطرح است:^۱

قول اول: قربانی باید خیلی پیر نباشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، زنجانی، صافی، گلپایگانی، نوری و هاشمی شاهرودی)
قول دوم: احوط اولی آن است که پیر نباشد، یعنی مغز استخوانش آب نشده باشد. (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، سبحانی و وحید)
قول سوم: بنا بر احتیاط واجب، خیلی پیر نباشد. (آیات عظام فاضل و مکارم)

۴. تام الاجزا بودن^۲

قربانی باید تام الاجزا باشد و ناقص کافی نیست؛ پس اگر واضح باشد کوری یا لنگی آن بنابر اقوی کافی نیست و اگر واضح نباشد به احتیاط واجب کافی نیست^۳ و احتیاط واجب آن است که چشمش سفید نشده باشد و باید گوش بریده^۴ و دم بریده و شاخ داخل آن شکسته یا بریده نباشد.^۵

۵. لاغر نبودن

قربانی باید لاغر نباشد و اگر در گرده او پیه باشد کافی است و

۱. مناسك محشی، م ۱۰۲۳، سوم.

۲. مناسك محشی، م ۱۰۲۳، چهارم.

۳. آیت الله زنجانی: این احتیاط مستحب است. آیت الله مکارم: لنگی مختصر عیب ندارد.

۴. آیت الله زنجانی: اگر قسمتی از گوش حیوان بریده باشد، اشکال ندارد.

۵. آیت الله سبحانی: سرشاخ شکسته باشد، اشکالی ندارد.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۰۵﴾

احتیاط آن است که آن را در عرف لاغر نگویند.^۱
در مورد صدق مفهوم لاغر بودن، دو نظر در بین مراجع عظام مطرح است:
قول اول: باید عرفاً لاغر نباشد. (آیات عظام خویی، خامنه‌ای، سیستانی و سبحانی)
قول دوم: به احتیاط واجب عرفاً به آن لاغر نگویند. (سایر مراجع عظام)

۶. خصی نبودن^۲

در این مسأله دو قول است:^۳
قول اول: بنابر احوط قربانی نباید خصی باشد. (آیات عظام تبریزی و فاضل)
قول دوم: قربانی نباید خصی باشد. (سایر مراجع عظام)

۷. نکوبیده بودن بیضه‌ها^۴

در این مسأله دو قول است:
قول اول: به احتیاط واجب بیضه آن را نکوبیده باشند. (آیات عظام امام و نوری)
قول دوم: به احتیاط مستحب بیضه آن را نکوبیده باشند؛ لذا

۱. مناسک محشی، م ۱۰۲۳، پنجم.

۲. حیوان خصی، حیوانی است که خصیتین او را کشیده باشند که به آن اخته نیز می‌گویند.

۳. مناسک محشی، م ۱۰۲۳، ششم.

۴. مناسک محشی م ۱۰۲۳.

قربانی کردن حیوانی که بیضه آن را کوبیده‌اند جایز است. (آیات عظام خامنه‌ای، بهجت، تبریزی، خویی، سیستانی، سبحانی، گلپایگانی، مکارم، فاضل، زنجانی، وحید و هاشمی شاهرودی)

۸. در اصل خلقت، بی دم و بی گوش و بی شاخ نباشد^۱

در این مسأله سه قول است:

قول اول: به احتیاط واجب باید در اصل خلقت بی دم نباشد، ولی اگر گوش یا شاخ در خلقت اصلی نداشته باشد بعید نیست که کافی باشد، اگرچه خلاف احتیاط است. (آیات عظام امام، گلپایگانی، صافی و نوری)

قول دوم: احوط و اولی این است که قربانی طوری نباشد که از اصل خلقت شاخ و دم نداشته باشد. (آیات عظام بهجت، تبریزی، سیستانی، مکارم، خویی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: ذبح حیوانی که در اصل خلقت دم ندارد کافی نیست. (آیات عظام خامنه‌ای، زنجانی و سبحانی)

آیت الله سبحانی اضافه کرده‌اند اگر برخی از نژادهای گوسفند ذاتاً بی دم هستند قربانی کردن آن صحیح است.

۹. در اصل خلقت بدون بیضه نباشد

در مسأله دو نظر مطرح است:^۲

قول اول: بنابر احتیاط واجب در اصل خلقت بی بیضه نباشد.

۱. مناسك محشی، م ۱۰۲۳، هشتم.

۲. مناسك محشی، م ۱۰۲۳، نهم.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۰۷﴾

(آیت الله مکارم)

قول دوم: در اصل خلقت بی بیضه نباشد. (سایر مراجع عظام)

نیابت در قربانی

مباشرت در ذبح شرط نیست و قربانی نیابت بردار است.^۱ (اتفاقی)

نیت در قربانی

در اینکه آیا نیت باید توسط نائب انجام بگیرد یا توسط منوب عنه، چند نظر مطرح گردیده است:^۲

قول اول: باید نائب نیت کرده و احتیاطاً منوب عنه نیز نیت کند. (آیات عظام امام، بهجت، سیستانی، صافی و هاشمی شاهرودی: این احتیاط واجب نیست)

قول دوم: باید منوب عنه نیت کند و نیت نائب اعتباری ندارد؛ اگرچه احوط و اولی این است که نائب نیز نیت کند. (آیات عظام خویی، تبریزی، وحید و مکارم)

قول سوم: اگر نائب، فقط نیابت در اصل ذبح را دارد، باید خود منوب عنه هم نیت کند، ولی اگر اصل مسئولیت قربانی به او واگذار شده، نیت نائب کافی می باشد و نیت منوب عنه لازم نیست. (آیات عظام خامنه ای، فاضل، سبحانی و نوری)

قول چهارم: علاوه بر خود منوب عنه، ذابح نیز باید نیت کند. (آیت الله گلپایگانی)

۱. مناسک محشی، م ۱۰۴۱.

۲. مناسک محشی م ۱۰۴۱.

ایمان ذابح

در مورد شیعه بودن نایب در ذبح سه نظر مطرح است^۱:
قول اول: بنا بر احتیاط واجب ذابح باید شیعه باشد؛ بلکه خالی از قوت نیست^۲. (امام خمینی)

قول دوم: ذابح باید مسلمان باشد و اگر شیعه نباشد مانعی ندارد. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خویی، گلپایگانی، سیستانی، صافی، وحید و مکارم، سبحانی، زنجانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: اگر ذابح نایب در اصل مسئولیت قربانی است، به احتیاط واجب باید شیعه اثنی عشری باشد؛ اما اگر ذابح فقط نایب در ذبح است و نیت قربانی را خود حاجی انجام می‌دهد، شیعه بودن نایب لازم نیست. (آیات عظام خامنه‌ای، جوادی، فاضل و نوری)

حكم تكلیفی زمان ذبح

در مورد زمان قربانی چهار نظر مطرح است^۳:
قول اول: احتیاط واجب آن است ذبح هدی را از روز عید تأخیر نیندازد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، خویی، تبریزی، سبحانی، فاضل و نوری)

قول دوم: احتیاط مستحب است که در روز عید قربانی را انجام دهند و تأخیر آن تا آخرین روزهای ایام تشریق یعنی یازدهم و

۱. مناسك محشی، م ۱۰۴۲.

۲. مراد از «خالی از قوت نیست» ترقی از احتیاط واجب به فتوا است. لذا به نظر حضرت امام (ره) ذابح باید شیعه باشد.

۳. مناسك محشی، م ۱۰۳۲.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۰۹﴾

دوازدهم و سیزدهم ذی الحجه جایز است. (آیات عظام جوادی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، وحید و هاشمی شاهرودی)
قول سوم: تأخیر قربانی تا روز دوازدهم اختیاراً جایز است، اگرچه احتیاط مستحب آن است که در روز عید قربانی کند. (آیت الله العظمی زنجانی)

قول چهارم: احتیاط مستحب آن است که در روز عید قربانی انجام شود و تأخیر آن تا آخر ماه ذی الحجه جایز است، و احوط آن است هرچه ممکن است زودتر قربانی کند.^۱ (آیت عظام صافی و گلپایگانی)

تأخیر قربانی از روز عید وضعاً

اگر ذبح را در روز عید انجام ندهد در مورد وظیفه او شش نظر است:^۲
قول اول: اگر عمدأ و یا بواسطه عذری مثل فراموشی یا غیر آن، در روز عید ذبح نکرد، بنابر احتیاط واجب (آیات عظام خویی و تبریزی: واجب است) آن را در ایام تشریق^۳ ذبح کند و اگر در این ایام هم انجام نداد، در باقی روزهای ماه ذی الحجه قربانی کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، خویی، تبریزی، فاضل، سبحانی، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: تأخیر قربانی، تا آخر ایام تشریق جایز است و در صورت عذر تأخیر تا آخر ذی الحجه اشکال ندارد. (آیات عظام

۱. آراء المراجع فی الحج و العمرة، ص ۵۴۵ - ۵۴۶.

۲. مناسک محشی، م ۱۰۳۳.

۳. روزهای یازدهم، دوازدهم و سیزدهم ذی الحجه.

جوادى، مكارم و وحيد)

قول سوم: در حال اختيار، ذبح قربانى را مى‌تواند تا روز دوازدهم به تاخير بياندازد و در صورت عذر، تاخير آن تا آخر ذى‌الحجه مانعى ندارد. (آيت الله العظمى زنجانى)

قول چهارم: ذبح قربانى در روز عيد، واجب است و اما بعد از عيد نيز در باقى ماه ذى‌الحجه مجزى است؛ اگر چه تكليفاً، تاخير آن بدون عذر، خلاف احتياط است، خصوصاً تاخير از ايام تشريق سه‌گانه. (آيت الله بهجت)

قول پنجم: تا آخر ايام تشريق بلكه تا آخر ماه ذى‌الحجه مجزى است. (آيات عظام صافى و گلپايگانى)

قول ششم: تاخير قربانى از ايام تشريق اگر به صورت عمدى و بدون عذر باشد موجب بطلان حج است، و در مورد جاهل مقصر به احتياط واجب موجب بطلان حج است، و در مورد جاهل قاصر و ناسى به احتياط واجب بايد بين قربانى در مكه در بقيه ذى‌الحجه و بين صوم ده روز بدل هدى جمع كند و حج او صحيح است و اگر بعد از ذى‌الحجه متذكر شد و يا به حكم علم پيدا كرد، بعيد نيست حج او صحيح باشد، ولى بايد در سال بعد در منا قربانى كند. (آيت الله سيستانى^۱)

مقدم كردن قربانى بر روى جمره عقبه عمداً

اگر قبل از روى جمره عقبه در روز عيد، عمداً قربانى نمايد، در

۱. مناسك الحج و ملحقاتها، الذبح أو النحر فى منى.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۱۱﴾

اعاده قربانی بعد از رمی سه نظر است:^۱

قول اول: در صورت امکان به احتیاط واجب باید اعاده شود.

(آیات عظام امام، جوادی، صافی، سیستانی، گلپایگانی، فاضل و نوری)

قول دوم: واجب است پس از رمی جمره عقبه ذبح را اعاده

کند. باشد، ولی اگر از روی جهل یا فراموشی پیش از رمی قربانی

کند، صحیح است. (آیات عظام تبریزی، خویی، زنجانی و سبحانی)

قول سوم: معصیت کرده، ولی عملش صحیح است و اعاده لازم

نیست. (آیات عظام خامنه‌ای^۲، بهجت، مکارم^۳ و هاشمی شاهرودی)

ذبح قربانی در شب

در این مسئله سه نظر مطرح است:^۴

قول اول: تأخیر عمدی ذبح از روز عید جایز نیست علی

الاحوط، لکن اگر تأخیر شد عمداً یا جهلاً یا نسیاناً ذبح در شب

کفایت می‌کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، مکارم، نوری و

هاشمی شاهرودی)

قول دوم: ذبح در شب، جز برای خائف^۵ کفایت نمی‌کند. (آیات

عظام خوئی، زنجانی و فاضل)

۱. مناسک محشی، م ۱۰۲۸.

۲. مناسک الحج، ص ۱۳۷، م ۳۶۰؛ مناسک فارسی، م ۴۰۵.

۳. مناسک جامع حج، ص ۳۲۰، م ۱۱۲۳.

۴. مناسک محشی، م ۱۰۸۰.

۵. خائف در این مسئله، کسی است که خوف این را دارد که اگر انجام ندهد نتواند بعد قربانی را انجام دهد.

قول سوم: به احتياط واجب، ذبح در شب، جز برای خائف
کفایت نمی کند. (آیات عظام تبریزی، سیستانی، سبحانی، جوادی، صافی
و گلپایگانی)

تثلیث قربانی و مصرف آن

تثلیث قربانی یعنی اینکه قربانی را به سه قسمت تقسیم کرده و
بخشی را به مؤمن هدیه دهد و بخشی را صدقه و بخشی را خودش
بخورد، که در لزوم و عدم لزوم آن شش نظر مطرح است:
قول اول: تثلیث واجب نیست اگرچه احتياط مستحب است.^۱
(آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل، جوادی، نوری و هاشمی شاهرودی)
قول دوم: تثلیث قربانی بنابر احتياط واجب، لازم است. (آیات
عظام بهجت، خوئی، تبریزی^۲ و وحید)
تذکر: به نظر آیت الله وحید، قسمت صدقه به مؤمن فقیر، به
صورت فتوا واجب است.

قول سوم: هدیه دادن قسمتی از قربانی و نیز خوردن قسمتی از
آن احتياط مستحب است، ولی صدقه دادن به فقیر مسلمان، بنابر
احتياط واجب لازم است. (آیات عظام سیستانی و سبحانی) آیت الله
سبحانی افزوده‌اند: و برای عمل کردن به آن اگر در آنجا ممکن

۱. مناسك محشی، م ۱۰۴۰.

۲. نسبت به صدقه، انسان می‌تواند از فقیر مؤمن و نسبت به هدیه از مؤمن دیگری ولو
از شهر خودش وکالت در قبول و اعراض بگیرد و بعد از ذبح از طرف آنها قبول و
قبض کرده و بعد اعراض نماید و در صورتی که در مناطقی از تقسیم نیست اخذ
وکالت مذکور لازم است و اگر این عمل را با فرض تمکن انجام ندهد بنابر احتياط
واجب، ضامن است.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۱۳﴾

نیست می‌تواند از فقیری در شهر خود یا نقطه دیگر وکالت بگیرد که در غیاب او به وی تملیک کند و سپس آن را رها کند و اگر این کار را نتواند بکند اذن فقیر ساقط است.

قول چهارم: صدقه دادن ثلث قربانی به فقیری که در حرم حضور دارد هرچند زائر باشد، واجب است، ولی هدیه و خوردن قسمتی از آن احتیاط مستحب است. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: تثلیث واجب است و احتیاط آن است که هدیه را به مؤمن دهد و هر یک از صدقه و هدیه کمتر از ثلث قربانی نباشد. در هدیه نیز، فقر شرط نیست. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول ششم: تقسیم ذبیحه به سه قسمت واجب است.^۱ (آیت الله مکارم)

روزه بدل از قربانی

اگر حاجی - به هر جهتی - قادر بر قربانی نباشد، موظف است ده روز روزه بگیرد؛ سه روز در حج و هفت روز پس از مراجعت از حج. (اتفاقی)^۲

ملاک عدم تمکن از قربانی

ملاک عدم تمکن و قادر نبودن بر ذبح، این است که حاجی نه

۱. طبق نظر آیت الله مکارم فقیر اعم از شیعه و سنی است. بنابراین اگر به شیعه داده شود بهتر است، ولی اگر فقیر شیعه نبود، به فقیر سنی هم داده شود کفایت می‌کند. البته ایشان در نظر قبلی خود قائل بر این بودند که قربانی در ایران انجام بگیرد؛ زیرا در سال‌های گذشته نحوه قربانی به شکل فعلی نبود و قربانی‌ها حیف و میل می‌شد.

۲. مناسک محشی، م ۱۰۵۱.

هدی را داشته باشد و نه پولش را. (اتفاقی)^۱

البته آیت الله فاضل، این قید را نیز افزوده‌اند که قدرت اقتراض یا فروش زائد از مؤونه سفر را هم نداشته باشد. و آیت الله سبحانی فرموده‌اند: ... یا اینکه نتواند بدون زحمت و مشقت قرض کند یا اینکه ما به ازای قرض را جهت ادا نداشته باشد.

اقتراض برای قربانی

اگر حاجی بتواند بدون زحمت و مشقت پول قربانی را قرض کند و قدرت ادای آن را داشته باشد، در وجوب و عدم آن دو نظر است:^۲

قول اول: قرض کردن پول قربانی واجب نیست، ولی در صورت قرض کردن، خرید قربانی واجب است. (آیت الله زنجانی)

قول دوم: قرض کردن واجب است. (سایر مراجع عظام)

فروش لوازم زائد بر مؤونه سفر جهت تهیه هدی

اگر می‌تواند بدون مشقت چیزی که زائد از مؤونه سفر است بفروشد، باید بفروشد و هدی بخرد. (اتفاقی)^۳

تذکر: در لزوم فروش لباس اختلاف وجود دارد. در لباسی که بر آن حاجت دارد اگر بفروشد و قربانی تهیه کند احتیاط آن است که روزه هم بگیرد. (آیت الله سبحانی)

۱. مناسك محشی، م ۱۰۵۲.

۲. مناسك محشی، م ۱۰۵۳.

۳. مناسك محشی، م ۱۰۵۴.

کسب برای تهیه هدی

در این که برای تهیه پول هدی لازم است کار کند یا نه، دو نظر وجود دارد:

قول اول: اگر مناسب باشد و عسر و حرج نباشد، لازم است کسب نماید. (آیت الله بهجت)
قول دوم: کسب کردن لازم نیست. (سایر مراجع)^۱

زمان روزه‌های بدل از قربانی

زمان سه روز روزه:

در مورد زمان سه روز روزه، سه نظر مطرح شده است:^۲
قول اول: بنابر احتیاط واجب از هفتم تا نهم بگیرد و جلوتر نگیرد. اگر در چنین موقعیتی هم نگرفت تا آخر ماه ذی الحجه وقت دارد بگیرد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، زنجانی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: می‌تواند پس از شروع به اعمال عمره تمتع از اول ذی حجه بگیرد. (آیات عظام بهجت، تبریزی، خوئی و سبحانی)
آیت الله سبحانی افزوده‌اند: احتیاطاً روزه‌های هفتم و هشتم و نهم ذی الحجه باشد لیکن اگر قبل از ایام منا یعنی روز هشتم و نهم را روزه گرفت می‌تواند یک روز دیگر را بعد از ایام تشریق روزه بگیرد.

۱. مناسک محشی، م ۱۰۵۵.

۲. مناسک محشی، م ۱۰۵۷ و ۱۰۵۹.

قول سوم: باید این سه روز را یا کاملاً قبل از عید قربان بگیرد، یعنی هفتم و هشتم و نهم ذی حجه. و یا پس از بازگشت از منا تا آخر ذی حجه روزه بگیرد. (آیات عظام گلیپاگانی و صافی)

زمان هفت روز روزه

هفت روز را باید بعد از مراجعت از سفر حج، روزه بگیرد.^۱ (اتفانی)
جایز نیست این هفت روز را در بین راه روزه بگیرد و همچنین در مکه جایز نیست مگر آنکه بنای اقامت در آنجا را داشته باشد، که در این صورت اگر مدتی بگذرد که می‌توانست به وطن خود مراجعت کند جایز است روزه بگیرد.^۲

توالی در روزه‌ها

سه روز روزه باید پشت سر هم باشد؛ اما در مورد توالی هفت روز روزه سه نظر وجود دارد:^۳
قول اول: توالی بنابر احتیاط واجب لازم است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، تبریزی، هاشمی شاهرودی، خوئی، سبحانی و نوری).
قول دوم: توالی واجب نیست اگرچه احتیاط مستحب است. (آیات عظام بهجت، سیستانی، صافی، فاضل، گلیپاگانی و مکارم)
قول سوم: توالی واجب است. (آیت الله زنجانی)

۱. مناسك محشی، م ۱۰۶۸.

۲. مناسك محشی، م ۱۰۷۰.

۳. مناسك محشی، م ۱۰۵۸ و ۱۰۶۹.

خودآزمایی

۱. اگر «بز» را جهت قربانی اختیار کند، سن آن چقدر باید باشد؟
(امام خمینی)
۲. سن گوسفند قربانی چقدر باید باشد؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۳. آیا سالم بودن قربانی شرط هدی است؟ (آیت الله شاهرودی)
۴. اگر قربانی پیر باشد، کفایت می‌کند؟ (آیت الله سیستانی)
۵. اگر گوش و دم حیوان بریده شده باشد، جهت قربانی مجزی است؟ (آیت الله نوری)
۶. در قربانی توسط نایب، چه کسی باید نیت کند؟ (آیت الله بهجت)
۷. آیا ذابح باید مؤمن باشد؟ (آیت الله وحید)
۸. تا چه زمانی می‌توان قربانی را تأخیر انداخت؟ (آیت الله زنجانی)
۹. اگر قربانی را از روز عید تأخیر انداخت، وظیفه‌اش چیست؟
(آیت الله خامنه‌ای)
۱۰. اگر عمداً قبل از رمی جمره عقبه، قربانی نماید، آیا اعاده قربانی لازم است؟ (آیت الله مکارم)
۱۱. آیا ذبح قربانی در شب جایز است؟ (آیت الله فاضل)
۱۲. آیا تثلیث قربانی واجب است؟ (آیت الله سبحانی)
۱۳. سه روز روزه بدل هدی چه زمانی باید باشد؟ (آیت الله گلپایگانی)
۱۴. آیا توالی در هفت روز روزه بدل هدی واجب است؟ (آیت الله صافی)

درس پانزدهم:

حلق و تقصیر

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با وظیفه حجاج نسبت به حلق و تقصیر در روز عید.
۲. آشنایی با زمان حلق و تقصیر.
۳. آشنایی با حکم حلق و تقصیر.
۴. آشنایی با اثر حلق و تقصیر.
۵. آشنایی با مستحبات حلق و تقصیر.

حلق و تقصیر

سومین واجب از واجبات روز عید، حلق و تقصیر است، که از عبادات می‌باشد.^۱

وظیفه بانوان در حلق و تقصیر

حلق برای بانوان حاجیه، اعم از صروره یا غیر صروره، کافی نیست و منحصرأ باید تقصیر کنند. (اتفاقی)

۱. مناسک حج، م ۱۱۲۰.

وظیفه مردان در حلق و تقصیر

۱. ضروره: ^۱ در مورد وظیفه ضروره چهار نظر مطرح شده است:
قول اول: بنابر احتیاط واجب باید سر را بتراشد و تقصیر کافی نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، جوادی، سیستانی، صافی، گلپایگانی و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: مخیر است بین حلق و تقصیر و احتیاط مستحب این است که سر را بتراشد. (آیات عظام بهجت، خوئی، تبریزی، فاضل، مکارم، نوری و وحید)

قول سوم: واجب است سر را بتراشد. (آیت الله العظمی سبحانی)
قول چهارم: مردها مخیرند بین حلق و تقصیر مگر کسانی که حجة الاسلام خود را به جا می‌آورند که وظیفه ایشان حلق است، هر چند حج اول او نباشد. (آیت الله زنجانی)

۲. غیر ضروره: در رابطه با وظیفه غیر ضروره دو نظر مطرح است:

قول اول: اگر حجة الاسلام خود را به جا می‌آورد، باید حلق نماید هر چند حج اول او نباشد. (آیات عظام زنجانی و سبحانی)
قول دوم: مخیر است بین حلق و تقصیر اگر چه حلق افضل از تقصیر می‌باشد. (سایر مراجع عظام)

۱. ضروره یعنی کسی که برای اولین بار به حج مشرف شده است. الا در نظر آیت الله زنجانی که می‌فرماید: ضروره کسی است که حجة الاسلام خودش را بجا می‌آورد هر چند حج اول او نباشد.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۲۱﴾

تذکر ۱: در تقصیر، سه نظر مختلف مطرح شده است:^۱
قول اول: بنابر احتیاط واجب کوتاه کردن ناخن به تنهایی در تقصیر کافی نیست. (آیات عظام سیستانی و مکارم)
قول دوم: کافی است که مقداری از موی شارب و یا ریش و یا سر را کوتاه کند و اگر بخواهد ناخن هم بگیرد قبلاً باید موی خود را بزند (تقصیر کند) و آنگاه ناخن بگیرد. (آیت الله سبحانی)
قول سوم: در تقصیر مخیرند قدری از مو یا ناخن خود را بگیرند. (سایر مراجع عظام)
تذکر ۲: چیدن مقدار کمی از موی سر یا ریش یا شارب، به هر نحو و به هر وسیله‌ای که باشد، کفایت از تقصیر می‌کند.

وظیفه کسی که مو ندارد

برای کسی که وظیفه‌اش حلق است و سر او مو ندارد، سه نظر مطرح شده است:^۲
قول اول: باید تیغ را بر سر بکشد و همین مقدار کافی است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سبحانی و هاشمی شاهرودی).
قول دوم: بنابر احتیاط واجب، علاوه بر کشیدن تیغ بر سر، تقصیر هم بکند. (آیات عظام اراکی، سیستانی و زنجانی)
قول سوم: در این صورت، تقصیر، متعین است و بنابر احتیاط

۱. مناسک محشی، م ۱۱۲۰.

۲. مناسک محشی، م ۱۱۲۶.

تیغ را هم بر سر بکشد و در صروره این احتیاط ترك نشود. (آیات عظام گلیاگانی و صافی)

تراشیدن سر با ماشین ته زن به جای تیغ^۱

قول اول: تراشیدن سر با ماشین‌های ته زن که مانند تیغ مو را می‌تراشد کافی است. (آیات عظام زنجانی، سیستانی، جوادی، سبحانی و هاشمی شاهرودی).

قول دوم: بنابر احتیاط واجب باید با تیغ باشد و با ماشین ته زن کافی نیست. (آیات عظام خامنه‌ای و صافی)

حلق و تقصیر در شب یازدهم

کسانی که قربانی آنها در ساعت‌های پایانی روز عید انجام گرفته، آیا حلق و تقصیر در شب برای ایشان مجزی است؟ در این مسأله سه نظر است:

قول اول: حلق در شب کافی و صحیح است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، سیستانی، زنجانی، فاضل و نوری)

قول دوم: به احتیاط واجب حلق و تقصیر در شب انجام نشود.

۱. این مسئله، به نظر آن دسته از مراجعی قابل طرح است که حلق را لازم می‌دانند - به فتوا یا احتیاط واجب - اما به نظر آن دسته از مراجعی که تقصیر را کافی می‌دانند، استفاده از ماشین ته زن قطعاً کافی است؛ چرا که اگر این امر مجزی از حلق با تیغ باشد، فرد عمل بهتر و افضل انجام داده و اگر در حکم تقصیر باشد، باز اشکالی به وجود نمی‌آید.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۲۳﴾

(آیات عظام تبریزی، صافی، گلپایگانی، جوادی، مکارم و هاشمی
شاهرودی)

قول سوم: حلق و تقصیر در شب مجزی نیست. (آیت الله سبحانی)

انجام حلق یا تقصیر به اعتقاد وقوع قربانی

اگر با اعتقاد به اینکه وکیل او برای او قربانی کرده، حلق کرد و بعد معلوم شد که وکیل او هنوز قربانی نکرده، حلق مذکور کافی است و اگر بعد از حلق، اعمال مکه را انجام داده باشد کفایت می‌کند و اعاده آنها لازم نیست.^۱ (اتفاقی)

تذکر: به نظر آیات عظام سیستانی و سبحانی، تا یقین به ذبح قربانی نکرده است، هنوز محرم است و باید لباس دوخته را بیرون آورد و از سایر محرمات احرام اجتناب کند.

اثر حلق و تقصیر در حلیت محرمات

بعد از حلق یا تقصیر، تمام چیزهایی که بر اثر احرام بر حاجی حرام شده بود، به جز بوی خوش و زن، بر وی حلال می‌شود.^۲ (اتفاقی)

تذکر: آیات عظام سیستانی و زنجانی می‌فرمایند: همه استمتاعات جنسی پس از حلق یا تقصیر بر حرمت خود باقی است، ولی عقد کردن چه برای خود، چه برای دیگران و همچنین شهادت بر عقد

۱. مناسک محشی، م ۱۱۴۴.

۲. البته باید توجه داشت که صید و کندن گیاه حرم، اختصاص به محرم ندارد و بر هر کسی که در منطقه حرم باشد حرام است؛ لذا این دو با حلق و تقصیر حلال نمی‌شوند.

پس از حلق يا تقصير جايز است.

مستحبات حلق

۱. از جانب راست جلوى سر ابتدا كند و اين دعا را بخواند:
«اللهم أعطني بكلّ شعرةٍ نوراً يوم القيامة»
۲. موى سر خود را در منا در خيمه دفن كند و اولى اين است كه بعد از حلق از اطراف ريش و شارب خود گرفته و همچنين ناخن‌ها را بگيرد.^۱
۴. در صورت عدم رعايت ترتيب بين ذبح و حلق عمداً
قول اول: بايد اعاده شود. (آيات عظام زنجانى و سبحانى)
قول دوم: در صورت امكان بنا بر احتياط واجب اعاده شود.
(آيات عظام امام، تبريزى، خويى، صافى، فاضل، گلپايگانى و نورى)
قول سوم: گناه كرده ولى عملش صحيح است. (آيات عظام
خامنه‌اى، بهجت و مكارم)

۱. مناسك محشى، م ۱۱۷۱.

خودآزمایی

۱. وظیفه سروره نسبت به حلق و تقصیر در منا چیست؟ (آیت الله سبحانی)
۲. مردی که بعد از انجام چند حج، می‌خواهد حجة الاسلام به جا آورد، وظیفه او نسبت به حلق و تقصیر چیست؟ (آیت الله زنجانی)
۳. کسی که وظیفه‌اش حلق است و سر او مو ندارد، چه وظیفه‌ای دارد؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۴. در حلق آیا تراشیدن با ماشینی که مثل تیغ از ته می‌تراشد، کافی است؟ (آیت الله صافی)
۵. آیا حلق و تقصیر در شب مجزی است؟ (آیت الله شاهرودی)
۶. آیا با حلق و تقصیر در روز عید، عقد کردن برای خود یا دیگری جایز می‌شود؟ (آیت الله سیستانی)
۷. اگر عمداً قبل از ذبح، حلق نماید، وظیفه اش چیست؟ (آیت الله مکارم)

درس شانزدهم:

بیتوته در منا

هدفهای آموزشی

۱. آشنایی با حکم بیتوته در منا و زمان آن.
۲. آشنایی با معیار محاسبه نصف شب.
۳. آشنایی با راههای شناخت کسانی که بیتوته بر آنها واجب نیست.
۴. آشنایی با مقدار عبادت در مکه بدل بیتوته.
۵. آشنایی با حکم ترک بیتوته و كفاره آن.
۶. آشنایی با راه شناخت کسانی که بیتوته شب سیزدهم بر آنها واجب است.

حجاج مکلفند در شبهای یازدهم، دوازدهم و برای برخی شب سیزدهم در سرزمین منا بمانند، که در اصطلاح به آن بیتوته می‌گویند.

بیتوته در شبهای مذکور از واجبات حج است که باید با قصد قربت انجام شود.

مقدار و زمان بیتوته

در مورد زمان و مقدار بیتوته سه نظر وجود دارد:^۱

قول اول: بیتوته از غروب آفتاب است تا نصف شب. (آیات عظام امام، بهجت، گلپایگانی، صافی و نوری)

تذکر: تعبیر آیت الله بهجت این است: «تا مابعد نصف شب» و این از باب مقدمه علمی است. برای اینکه علم پیدا کند مجموعه نصف اول شب را درک کرده است.

قول دوم: مخیر است بین نیمه اول شب یا نیمه دوم شب تا طلوع فجر. (آیات عظام خامنه‌ای، جوادی، خوئی، تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: مخیر است بین بیتوته «نیمه اول شب» و بین «اصباح»^۲. (آیات الله عظام زنجانی و سبحانی)

معیار محاسبه نیمه شب

برای محاسبه نصف شب، آیا غروب آفتاب تا اذان صبح ملاک است یا تا طلوع آفتاب؟ در این مسأله سه نظر مطرح است:^۳

قول اول: به احتیاط واجب نیمه شب را باید از اول غروب آفتاب (ایت الله نوری: از غروب شرعی) تا طلوع آفتاب فردا حساب کرد و احتیاط مستحب است که از مغرب شرعی حساب

۱. مناسك محشی، م ۱۲۲۰ و ۱۲۲۴.

۲. اصباح، به معنی، صبح کردن و وارد شدن در اذان صبح است، یعنی هنگام طلوع فجر (قبل از اذان صبح) در منا حضور داشته باشد.

۳. مناسك محشی، م ۱۲۲۶.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۲۹﴾

کنند. (آیات عظام امام و نوری)

قول دوم: نیمه شب از غروب آفتاب تا طلوع فجر است. (آیات عظام خامنه‌ای، جوادی، بهجت، خوئی، تبریزی، سیستانی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: اگر نیمه اول شب را در منا می‌ماند، احتیاط این است که از مغرب شرعی تا طلوع خورشید حساب کند. و اگر نیمه دوم شب را می‌ماند احتیاط این است که از غروب خورشید تا طلوع فجر را محاسبه کند. (آیت الله العظمی زنجانی)

تذکر: قول اول و سوم که مبتنی بر احتیاط است، قابل رجوع به نظر دوم می‌باشد.

کسانی که بیتوته در منا بر آنها واجب نیست

پنج گروه هستند که واجب نیست در شب‌های یازدهم و دوازدهم و سیزدهم در منا بمانند:^۱

گروه اول: بیماران و پرستاران آنها و دیگر کسانی که برای آنها مشقت داشته باشد ماندن در منا به هر عذری که باشد. (اتفاقی)

گروه دوم: کسانی که ترس آن دارند که اگر شب در منا بمانند مال اینها در مکه از بین می‌رود، به شرط اینکه مال معتدّ به و قابل توجه باشد. (اتفاقی)

آیت الله سیستانی خوف بر جان و خوف بر آبرو را نیز اضافه کرده‌اند.

گروه سوم: شبانهایی که حیوانات آنها احتیاج دارد به چرانیدن در شب.

۱. مناسک محشی، م ۱۲۲۲.

گروه چهارم: کسانی که متکفل آب دادن به حجاج هستند در مکه.

کسانی که برای تدارک نیازهای حجاج ناچارند در مکه بمانند
(آیت الله سبحانی)

تذکر: آیات عظام خوئی، خامنه‌ای و سیستانی مورد سوم و چهارم را استثناء نکرده‌اند و قبول ندارند. و آیت الله هاشمی شاهرودی فرموده در استثناء گروه چهارم تأمل است.

گروه پنجم: کسانی که شب را در مکه (آیت الله سبحانی: در مسجد الحرام) بیدار، و تا صبح به عبادت مشغول باشند و کار دیگری جز آن نکنند مگر کارهای ضروری از قبیل خوردن و آشامیدن به قدر احتیاج و تجدید وضو.

تذکر: آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی گروه ششمی را نیز اضافه کرده‌اند.

آیت الله سیستانی می‌فرماید: طائفه دیگر کسی است که از مکه به قصد منا خارج شده و از عقبه مدینین گذشته باشد که در این صورت می‌تواند در راه پیش از رسیدن به منا بخوابد. ولی اگر منزل او بعد از عقبه مدینین باشد نمی‌تواند در منزلش بخوابد.

آیات عظام تبریزی و خوئی و هاشمی شاهرودی فرموده‌اند: کسی که طواف خانه خدا را نموده و به عبادت خود باقی مانده و سپس از مکه خارج شده و از عقبه مدینین گذشته باشد، چنین شخصی می‌تواند در راه بیتوته کند و به منا نیاید.^۱

مقدار و کیفیت عبادت در مکه بدل بیتوته در منا

کسی که بجای بیتوته در منا می‌خواهد در مکه به عبادت مشغول شود، چه مقدار عبادت کند و کیفیت آن چگونه باید باشد؟ در این مسأله چهار نظر مطرح است:^۱

قول اول: از مغرب تا طلوع فجر در مکه بیدار، و به عبادت مشغول باشند، و کار دیگری جز آن نکنند مگر کارهای ضروری از قبیل خوردن و آشامیدن به قدر احتیاج و تجدید وضو. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سبحانی، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: کسی که در مکه تمام شب یا باقی مانده از شب، اگر بعد از دخول در شب از منا خارج شده و مشغول به عبادت بوده، به جز حاجت ضروری، مانند خوردن و آشامیدن و تطهیر و امثال آنها کار دیگری نداشته باشد. (آیات عظام خوئی، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: کسی که از منا اول شب یا پیش از آن بیرون رفته و در مکه در تمام مدت نیمه دوم شب تا طلوع فجر، به جز اندک زمانی که برای حوائج ضروری مانند خوردن و آشامیدن و امثال آن لازم است، مشغول به عبادت شده و اشتغال به آن، او را از برگشتن به منا باز داشته است بیتوته بر او واجب نیست. (آیت الله سیستانی)

تذکر: عبادت در کلام آیت الله سیستانی مطلق است و شامل مستحبات مثل طواف مستحب، تلاوت قرآن و نگاه به کعبه می‌شود؛ چنانکه در مناسک الحج ایشان آمده است.

السؤال ٦: الاشتغال بالعبادة في النصف الثاني من الليل الذي يعوض عن المبيت بمنى هل يكفي فيه النظر إلى الكعبة و قراءة القرآن و إطافة الحجيج و الإجابة إلى الأسئلة الدينية.

در پاسخ فرمودند: تكفي مع الإتيان بما بقصد القرية لصدق كونه في طاعة الله و هو العنوان المذكور في النص.^١

چیزی که در نص ذکر شده این است که به طاعت خدا مشغول باشد و همه اینها با قصد قربت طاعت خدا محسوب می شود.

قول چهارم: کسانی که شب را در مکه بیدار باشند و به اعمال مکه، یعنی طواف زیارت و نماز طواف و سعی و طواف نساء و نمازش مشغول باشند. ولی انجام عبادات مستحب مانند طواف مستحبی و دعا و نگاه به کعبه مجوز ترک بیتوته نمی باشد. (آیت الله زنجانی)

كفاره ترك بيتوته

در صورتی که بیتوته را ترک کند، چند صورت دارد و در بعضی از موارد كفاره لازم است:

صورت اول: ترك بيتوته از روی علم و عمد باشد و شخص جزو هیچ یک از موارد استثنا شده نباشد.

در این صورت سه قول است:^٢

قول اول: بنابر احتیاط واجب برای هر شب یک گوسفند كفاره بدهد. (آیت الله مکارم)

١ . مناسك الحج و ملحقاتها، ص ٢٨٢.

٢ . مناسك محشی، م ١٢٢٩.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۳۳﴾

قول دوم: برای شب اول یک گوسفند قربانی کند و برای شب دوم و سوم بنابر احتیاط واجب برای هر کدام یک گوسفند. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: برای هر شبی باید یک گوسفند قربانی کند. (سایر مراجع عظام)

صورت دوم: ترک بیتوته از روی نسیان یا جهل در اینجا سه نظر است:^۱

قول اول: در وجوب كفاره بین علم و عمد و جهل و نسیان فرقی نیست. (آیات عظام امام، زنجانی و نوری)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب یک گوسفند كفاره بدهد. (آیات عظام خامنه‌ای، خوئی، تبریزی، سبحانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، فاضل و مکارم)

قول سوم: اگر ترک بیتوته از روی فراموشی یا جهل قصوری^۲ به حکم باشد نه جهل تقصیری^۳، اقوی آن است که كفاره واجب نیست اگرچه احتیاط مستحب آن است که كفاره بدهد. (آیت الله وحید)

قول چهارم: در فرض نسیان و جهل كفاره نیست. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

صورت سوم: بیتوته در منا را ترک کرده، و بدل آن شب را در

۱. مناسک محشی، م ۱۲۳۰.

۲. جهل قصوری عبارت است از آن ندانستن و ناآگاهی به حکمی که مکلف در جهل خودش کوتاهی نکرده باشد، مثل اینکه کلاً غافل از این موضوع بوده است.

۳. جهل تقصیری: جهلی که بر اثر کوتاهی مکلف باشد، مثلاً در جلسات آموزشی شرکت نکرده است.

مكه مشغول عبادت بوده است.

در اين صورت كفاره ندارد.^۱ (اتفاقي)

آيات عظام سيستاني و هاشمي شاهرودي افزوده‌اند: و همچنين كسي كه در همان شب طواف كرده و سپس از مكه خارج شده و از عقبه مدنيين گذشته باشد و در راه بيتوته كند ولي اگر منزل او بعد از عقبه مدنيين باشد نمي‌تواند در منزلش بخوابد.^۲

صورت چهارم: اين كه بيتوته در منا را ترك كرده، ولي جزو آن چهار گروه بوده‌اند كه بيتوته در منا بر آنها واجب نبوده است، يعني: ۱. بيماران و پرستاران آنها و كساني كه براي آنها مشقت داشته باشد ماندن در منا به هر عذري كه باشد.

۲. كساني كه ترس دارند كه اگر شب در منا بمانند مال معتدّ به آنها در مكه از بين برود.

۳. شباني كه احتياج دارد گوسفندان خودش را در شب به چرا ببرد و از منا خارج شود.

۴. كساني كه متكفل آب دادن حجاج (آيت الله سبحاني: مايحتاج حجاج) در مكه هستند.

در اين مسئله چند نظر مطرح است:^۳

قول اول: دسته اول و دوم بايد كفاره بدهند و دسته سوم و چهارم بنابر احتياط واجب كفاره بدهند. (آيات عظام امام، فاضل و مكارم)

۱. مناسك محشي، م ۱۲۳۱.

۲. مناسك محشي م ۱۲۲۲

۳. مناسك محشي، م ۱۲۳۲.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۳۵﴾

قول دوم: دسته اول و دوم بنابر احتیاط واجب باید کفاره بدهند.
(آیات عظام خامنه‌ای، خوئی و تبریزی)
البته آیات عظام خامنه‌ای، خوئی و تبریزی مورد سوم و چهارم را متعرض نشده‌اند.

قول سوم: در هر چهار مورد بنابر احتیاط واجب باید کفاره بدهند. (آیات عظام بهجت، صافی، گلپایگانی و سبحانی)

قول چهارم: دسته اول و دوم بنابر احتیاط واجب باید کفاره بدهند، و بر بقیه کفاره واجب نیست. (آیت الله سیستانی)

قول پنجم: بر دسته اول و دوم کفاره واجب نیست. (آیت الله هاشمی شاهرودی).^۱

آیت الله هاشمی شاهرودی نیز مورد سوم و چهارم را متعرض نشده‌اند.

ترک بیتوته قسمتی از اول شب

کسی که مطابق با فتوای مرجعش وظیفه‌اش بیتوته در نیمه اول شب است،^۲ اگر عمداً یا از روی عذر قسمتی از اول شب در منا نباشد، آیا کفاره دارد؟
در این مسأله سه نظر است:^۳

قول اول: بنابر احتیاط واجب یک گوسفند قربانی کند و فرقی بین صورت عذر و عدم عذر نیست. (آیات عظام امام و نوری)

۱. مناسک عربی، ص ۱۶۰.

۲. یعنی از آیات عظام امام، بهجت، صافی، گلپایگانی و نوری تقلید می‌کند، که این مراجع بیتوته نیمه اول شب را واجب می‌دانند.

۳. مناسک محشی، م ۱۲۲۵، ۱۲۳۵ و ۱۲۴۲.

این احتیاط قابل رجوع است.

قول دوم: اگر برای انجام اعمال به مکه آمده و نتوانسته خود را تا گذشت قسمتی از شب به منا برساند بر او كفاره واجب نیست، اگرچه بعد از نیمه شب به منا رسیده باشد، اما اگر بدون عذر بیتوته قسمتی از اول شب را ترک کرد، احتیاط در پرداخت كفاره ترک نشود. (آیات عظام گلیپایگانی و صافی)

قول سوم: اگر حاجی از اوائل شب بیتوته را درک نکند كفاره ندارد، ولی احتیاطاً قسمت دوم را در منا بماند. (آیت الله بهجت)

محل ذبح كفاره ترک بیتوته

در این مسأله دو نظر است:^۱

قول اول: محل معینی ندارد حتی می تواند پس از مراجعت به محل خود قربانی کند.^۲ (آیات عظام امام، خوئی، تبریزی، زنجانی، سبحانی، صافی، گلیپایگانی، فاضل و وحید)

قول دوم: به احتیاط واجب باید در منا قربانی کند، اما اگر در منا قربانی نکرد هر جا که قربانی کند مجزی است. (آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی و هاشمی شاهرودی)

وجوب بیتوته شب سیزدهم

بیتوته شب سیزدهم بر چه کسانی واجب است؟

۱. مناسك محشی، م ۱۲۳۴.

۲. تمام اجزای قربانی باید به فقیر داده شود حتی کله و پاچه و پوست آن.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۳۷﴾

بیتوته شب سیزدهم بر سه طائفه واجب است:^۱

اول: کسی که در حال احرام صید کرده است. (اتفاقی)

دوم: کسی که در روز دوازدهم بعد از اذان ظهر از منا کوچ

نکرده و غروب شب سیزدهم را درک کرده است. (اتفاقی)

سوم: کسی که در حال احرام با زن نزدیکی کرده باشد؛ چه قبلاً و

چه دبراً، چه با همسر خود یا اجنبیه. ولی کارهای دیگر غیر از آمیزش

مثل بوسیدن و لمس و غیر آن را اگر اجتناب نکرده، اگرچه حرام

است ولی بنابر نظر اکثر مراجع بیتوته شب سیزدهم واجب نمی‌شود.

در این گروه، سه نظر است:

قول اول: مطلق تمتعات از زن موجب وجوب بیتوته شب

سیزدهم می‌شود. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول دوم: نزدیکی با زن در حال احرام بنابر احتیاط واجب

باعث وجوب بیتوته است. (آیات عظام تبریزی، خویی و سیستانی)

قول سوم: در صورت نزدیکی با زن در حال احرام، باید شب

سیزدهم نیز در منا بیتوته نماید. (سایر مراجع عظام)

تذکر: علامه حسن زاده آملی می‌فرمایند: بیتوته شب سیزدهم

مطلقاً واجب است و مقید به این سه مورد نمی‌باشد و برخی از

فقه‌های کهن و از قدمای اصحاب نیز قائل بودند.

خودآزمایی

۱. مقدار و زمان بیتوته در منا چقدر است؟ (امام خمینی)
۲. آیا در بیتوته بین شب یازدهم و دوازدهم تفاوت وجود؟ (آیت الله زنجانی)
۳. برای محاسبه نیمه شب جهت بیتوته، شب را از چه زمان تا چه زمانی باید محاسبه کرد؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۴. کسی به جای بیتوته در منا، می‌خواهد در مکه عبادت کند، آیا می‌تواند به عنوان عبادت، طواف مستحبی و نگاه به کعبه که مستحب است، انجام دهد؟ (آیت الله زنجانی)
۵. کفارہ ترک بیتوته در منا از روی علم و عمد برای کسی که جزو هیچ کدام از موارد استثنا نباشد، چیست؟ (آیت الله مکارم)
۶. اگر بیتوته به منا را از روی جهل یا نسیان ترک کند، آیا کفارہ واجب می‌شود؟ (آیت الله وحید)
۷. شبان و بیماری که بیتوته در منا بر آنها واجب نیست، در صورت ترک بیتوته، آیا کفارہ بر آنها واجب می‌شود؟ (آیت الله سیستانی)
۸. کسی که وظیفه‌اش بیتوته در نیمه اول شب است، اگر عمداً یا از روی عذر قسمتی از اول شب در منا نباشد، آیا کفارہ دارد؟ (امام خمینی)
۹. کفارہ ترک بیتوته در منا را در چه محلی باید ذبح کند؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۱۰. آیا مطلق تمتعات موجب وجوب بیتوته شب سیزدهم می‌شود یا خصوص جماع؟ (آیت الله صافی)

رمی جمرات سه گانه

هدفهای آموزشی

۱. آشنایی با وظیفه حجاج نسبت به رمی جمرات.
۲. آشنایی با حکم دوران امر بین رمی شبانه و نایب گرفتن در روز.
۳. آشنایی با حکم رمی روز یازدهم قبل از ذبح یا حلق و تقصیر.
۴. آشنایی با احکام نایب گرفتن جهت رمی.
۵. آشنایی با حکم استنابه برای معذور.
۶. آشنایی با شکیات رمی.
۷. آشنایی با حکم رمی از طبقه دوم.
۸. آشنایی با زمان کوچ از عرفات.

رمی روزهای یازدهم و دوازدهم

در روزهای یازدهم و دوازدهم حجاج باید جمرات سه گانه را رمی کنند. عدد سنگریزه ها شرایط و واجبات آن و کیفیت انداختن به همان نحو است که در رمی جمره عقبه گفته شد.^۱

۱. مناسک محشی، م ۱۲۵۵.

ترك رمى جمرات عمدأ

اكر رمى جمرات را ترك كند به حج او ضرر نمى رساند و حج صحيح است، گرچه در صورت عمد معصيت كار است. (اتفاقي)^۱

رمى روز سيزدهم

سه گروهى كه بيتوته شب سيزدهم بر آنها واجب بود، آيا بايد در روز سيزدهم جمرات سه گانه را رمى كنند؟
در اين مسأله دو نظر مطرح است:^۲
قول اول: اكر بيتوته كنند، واجب است بنا بر احتياط روز سيزدهم رمى جمرات كنند. (آيات عظام تبريزى، خوئى و سيستانى)
قول دوم: بايد در روز سيزدهم رمى جمرات را انجام دهد. (ساير مراجع)
تذكر: آيت الله زنجانى فرموده اند: اكر بيتوته كند، رمى روز سيزدهم واجب است.

رمى جمرات سه گانه در شب

براى كسانى كه از رمى در روز معذورند، و طبق نظر مرجعشان مى خواهند در شب رمى كنند، آيا شب قبل يا شب بعد بايد رمى را انجام دهند؟

در اين مورد سه نظر است:^۳

۱. مناسك محشى، م ۱۲۵۳.

۲. مناسك محشى، م ۱۲۵۴.

۳. مناسك محشى، م ۱۲۵۷، ۱۲۸۳ و ۱۲۸۵.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۴۱﴾

قول اول: می‌توانند شب قبل یا شب بعد رمی را انجام دهند.
(آیات عظام امام، خامنه‌ای، صافی، جوادی، فاضل، مکارم و نوری)
قول دوم: باید شب قبل رمی را انجام دهد. (آیات عظام بهجت، خوئی، تبریزی، زنجانی، سبحانی و هاشمی شاهرودی)
قول سوم: فقط چوپانان و کسانی که از ماندن روز در منا معذورند می‌توانند شبانه رمی کنند، ولی زنان، ضعفا، مریض‌ها و مثل آنان که در روز به خاطر کثرت جمعیت یا جهت دیگر نمی‌توانند رمی کنند، باید برای رمی در روز نایب بگیرند. (آیت الله سیستانی)

جواز رمی روز یازدهم قبل از ذبح و قبل از حلق یا تقصیر

اگر به جهتی روز عید موفق به قربانی یا حلق و تقصیر نشود، آیا جایز است که رمی جمرات سه‌گانه را در روز یازدهم قبل از قربانی یا حلق و تقصیر انجام دهد؟
آری، جایز است.^۱ (اتفاقی)

حکم دوران امر بین رمی مباشری در شب و نیابی در روز

در این مسئله پنج نظر مطرح است:^۲
قول اول: مخیرند بین رمی شبانه مباشری و نایب گرفتن برای رمی در روز. (آیات عظام امام، هاشمی شاهرودی و نوری)
قول دوم: باید شب رمی نمایند. و نایب گرفتن جایز نیست.
(آیات عظام اراکی، خامنه‌ای، بهجت، تبریزی، سبحانی، صافی و گلپایگانی)

۱. مناسک محشی، م ۱۳۰۳.

۲. مناسک محشی، م ۱۲۵۷ و ۱۲۸۶.

قول سوم: بنابر احتياط واجب شب رمى كنند. (آيات عظام مكارم و فاضل)

قول چهارم: بايد نائب بگيرد در روز و نمى تواند در شب انجام دهد مگر چوپانان و كسانى كه از ماندن در روز در منا معذروند. (آيت الله سيستانى)

تذكر ۱: طبق فتواى آيت الله سيستانى رعايت زمان مقدم است بر مباشرت.

تذكر ۲: در جمع بندى اين نظرات تمام مراجع عظام غير از چهار نفر،^۱ رمى شبانه مباشرى را بر رمى نيابى در روز مقدم دانسته اند.

قول پنجم: اگر معذورين است بايد در شب رمى كند و اگر غير از آنها باشد احتياطاً جمع كند ميان رمى در شب و نائب گرفتن براى رمى در روز. (آيت الله هاشمى شاهرودى)

نائب گرفتن جهت رمى

كسانى كه از رمى در روز و شب معذور هستند دو صورت دارد:^۲
صورت اول: مأیوس از رفع عذر هستند، در اين صورت بايد نائب بگيرند كه در روز از طرف ايشان رمى كند. (اتفاقى)
صورت دوم: از رفع عذر مأیوس نيستند، در اين صورت دو قول است:

۱. يعنى آيات عظام امام و نورى كه به سبيل تخيير فرموده اند مى توانند در روز نائب بگيرد، و آيت الله سيستانى كه فرموده اند: بايد در روز نائب بگيرد.

۲ مناسك محشى، م ۱۲۷۰ و ۱۲۷۲.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۴۳﴾

قول اول: احتیاطاً تا زمان یأس صبر کنند. (آیات عظام صافی و مکارم)

قول دوم: می‌توانند نایب بگیرند، لیکن اگر عذر رفع شد احتیاط آن است که خودش اعاده کند. (سایر مراجع عظام)

رمی جمرات به طور مباشری و نیابی

اگر در اثنای رمی عاجز شود وظیفه چیست؟
دو صورت دارد:

صورت اول: مأیوس از قدرت پیدا کردن بر رمی در زمان خلوت و در شب و حتی در روز بعد است، در این صورت باید نایب بگیرد که در همان روز رمی او را تکمیل کند. (اتفاقی)

صورت دوم: می‌داند که می‌تواند در زمان خلوت یا در شب یا در روز بعد رمی را تکمیل کند، در این صورت باید صبر کند و نمی‌تواند برای تکمیل رمی نایب بگیرد. (اتفاقی)

استتابة از طرف معذور بدون اذن او

اگر دیگران از رفع عذر معذور از رمی مأیوس باشند، آیا می‌توان از طرف او رمی جمرات کند؟
این مسأله دو صورت دارد:^۱

صورت اول: معذور نمی‌تواند اذن دهد، مانند شخص بیهوش و طفل؛ در این صورت اذن معتبر نیست. (اتفاقی)

صورت دوم: معذور می‌تواند اذن دهد، مانند شخصی مریض و

عليل.

در اين صورت چهار قول است:

قول اول: لازم نيست از او اذن بگيرند اگرچه احوط است.

(آيات عظام امام، خامنه‌اي و زنجاني)

قول دوم: وظيفه عاجز نايب گرفتن است و استنباه بدون اذن

تحقق پيدا نمي‌کند. (آيات عظام تبريزي، خوئي، سيستاني، صافي،

گلپايگاني، سبحاني و هاشمي شاهرودي)

قول سوم: اگر قطع به رضاييت دارد اذن لازم نيست. (آيت الله

بهجت)

قول چهارم: بنا بر احتياط واجب اذن لازم است. (آيت الله مكارم)

رفع عذر پس از رمي جمرات توسط نايب

اگر از رمي معذور باشد و نايب بگيرد و بعد از عمل نايب،

متمکن از رمي گردد، آيا لازم است رمي را اعاده کند؟

در اين مورد چند نظر است:^۱

قول اول: اعاده رمي واجب نيست اگرچه احوط است. (آيات

عظام امام، صافي، گلپايگاني و نوري)

قول دوم: اگر قبل از گذشتن زمان رمي متمکن از رمي شود،

بايد خودش رمي را اعاده کند. (آيات عظام سيستاني و زنجاني)

قول سوم: بنا بر احتياط واجب بايد خودش نيز رمي کند. (آيات

عظام خويي، تبريزي، مكارم و هاشمي شاهرودي)

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۴۵﴾

قول چهارم: اگر قبل از یأس نایب گرفته و بعد متمکن از رمی شده، باید خودش اعاده کند و چنانچه بعد از یأس نایب گرفته، با رفع عذر اعاده لازم نیست. (آیات عظام خامنه‌ای و سبحانی)

تقدم قضای رمی روز قبل بر اداء

اگر به جهتی رمی را در روز خودش انجام ندهد، باید روز بعد قضای آن را به جا آورد. در این صورت در مورد مقدم داشتن قضای رمی روز قبل، دو نظر مطرح است:^۱

قول اول: تقدیم قضا بر ادا واجب نیست، بلکه افضل است مگر در صورت ترک عمدی رمی که احتیاط رعایت ترتیب است. (آیت‌الله مکارم)

قول دوم: واجب است قضا را بر اداء مقدم بدارد (سایر مراجع عظام)

فاصله انداختن بین قضای رمی روز قبل و ادای روز حاضر

در این مسأله سه نظر مطرح است است:^۲

قول اول: فاصله انداختن لازم نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سبحانی، صافی، گلپایگانی، فاضل، مکارم و نوری)

آیت‌الله سبحانی افزوده‌اند: فاصله انداختن مستحب است، قضای روز قبل طرف صبح و اداء هنگام ظهر باشد.

قول دوم: بنابر احتیاط واجب فاصله بیندازد. (آیات عظام تبریزی، خویی و سیستانی)

۱. مناسک محشی، م ۱۲۶۳.

۲. همان.

قول سوم: بايد بين قضا و اداء و همچنين بين قضای دو روز فاصله بيندازد. (آيات عظام زنجانی و هاشمی شاهرودی)

مقدار فاصله

بنابر نظر کسانی که فاصله انداختن بين قضا و ادا را لازم می دانند، در مقدار فاصله سه نظر است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب قضای روز قبل را صبح و ادای همان روز هنگام زوال باشد. (آيات عظام تبریزی و خویی)

قول دوم: به مقدار یک دوازدهم روزی که می خواهد رمی کند فاصله بيندازد. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: لا اقل یک ساعت فاصله بيندازد. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

شک در صحت رمی

اگر پس از رمی شک کند که رمی را صحیح انجام داده یا نه، اعتنا نکند و بنابر صحت بگذارد.^۱ (اتفاقی)

البته آیت الله زنجانی فرموده اند: چنانچه احتمال بدهد هنگام رمی به رعایت شرایط آن توجه داشته، اعتنا نکند.

شک در انجام رمی جمرات

اگر در انجام رمی جمرات شک کند، دو صورت دارد:^۲

۱. مناسك محشی، م ۱۲۷۵.

۲. مناسك محشی، م ۱۲۷۴.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۴۷﴾

صورت اول: بعد از گذشت روز رمی، شک می‌کند: در این صورت به شک خود اعتنا نکند. (اتفاقی)

صورت دوم: در همان روز شک می‌کند: باید رمی را بجا آورد. (اتفاقی)

شک در رمی جمره اولی یا وسطی حین رمی جمره عقبه

اگر در هنگام رمی جمره عقبه، شک کند جمره اولی یا وسطی و یا هر دو را رمی کرده یا نه یا شک کند صحیح انجام داده یا نه؟

قول اول: اعتنا نکند.^۱ (تمام مراجع عظام بجز آیت الله سبحانی)

قول دوم: اگر در ظرف هر روزی نسبت به رمی جمرات شک کند که آیا جمره‌ای را رمی کرده است یا نه هر چند از محیط رمی خارج شده باشد باید برگردد جوری رمی کند که ترتیب رعایت شده و یقین هم حاصل گردد، ولی اگر شب و یا روز بعد شک کرد به شک خود اعتنا نکند. (آیت الله سبحانی)

شک در تعداد سنگ‌ها

اگر در هر یک از جمرات نسبت به عدد ریگ‌های زده شده شک کند چند صورت دارد:

صورت اول: در حین رمی در تعداد سنگ‌ها شک کند، که در این صورت باید بنابر کمتر بگذارد و رمی را تکمیل کند.^۲ (اتفاقی)

صورت دوم: بعد از شروع در رمی جمره بعدی، در تعداد

۱. مناسک محشی، م ۱۲۷۶.

۲. مناسک محشی، م ۱۲۷۷.

سنگ‌های جمره قبلې یا در صحت رمی آن شك كند، كه در این صورت دو قول است:

قول اول: اعتنا نكند ^۱ (تمام مراجع عظام بجز آیت الله سبحانی)

قول دوم: اگر قبل از اینکه مشغول رمی جمره بعدی شود در عدد قبلې شك كند كه آیا هفت عدد زده یا كمتر باید به شك خود اعتنا كند و برگردد و آنچه را احتمال نقصان می‌دهد بیاورد تا یقین حاصل شود و اگر بعد از رمی یکی از جمرات نیز این شك ایجاد شود باید برگردد و عدد را تكمیل كند.

این در موردی است كه شك به بالاتر از ۴ تا ۷ باشد، ولی اگر یک طرف شك او در عدد سنگ‌ها به كمتر از چهار تعلق گرفت رمی آن جمره را باید از سربگیرد و اكتفا به تكمیل خلاف احتیاط است و سپس به ترتیب بقیه را از اول اعاده كند. (آیت الله سبحانی)

صورت سوم: بعد از انصراف از رمی و مشغول شدن به کارهای دیگر غیر از رمی جمره بعدی شك كند، در این صورت چند نظر مطرح است: ^۲

قول اول: به احتیاط واجب بنابر اقل بگذارد و رمی را تكمیل كند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، صافی، گلپایگانی، فاضل و نوری)

قول دوم: باید بنابر اقل بگذارد و تكمیل كند. (آیات عظام تبریزی، خویی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: به شك خود اعتنا نكند. اگر شك بعد از انصراف و

۱. مناسك محشی، م ۱۲۷۹.

۲. مناسك محشی، م ۱۲۷۷.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۴۹﴾

صدق فراغ باشد عرفاً. (آیات عظام سیستانی و زنجانی)
تذکر: آیت الله زنجانی فرموده‌اند: چنانچه احتمال بدهد هنگام
رمی متوجه تعداد آن بوده اعتنا نکند.
قول چهارم: به احتیاط مستحب مقدار مشکوک را انجام دهد.
(آیت الله مکارم)

وقت جبران رمی جمرات

اگر از روی سهو یا جهل و یا عمداً رمی جمرات را ترک کند و
از منا خارج شود، دو صورت دارد:^۱
صورت اول: در ایام تشریق یادش آمده، در این صورت باید
برگردد و بجا آورد و اگر متمکن نیست باید نایب بگیرد.
صورت دوم: بعد از ایام تشریق یادش آمده که در این صورت
هفت نظر مطرح است:
قول اول: بنابر احتیاط واجب خودش یا نایبش به منا رفته و
رمی را انجام دهد و در سال بعد هم در ایامی که فوت شده خودش
یا نایبش قضا کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، نوری و فاضل)
قول دوم: اگر تا آخر ایام تشریق انجام نداد، در سال بعد
خودش یا نایبش قضا کند. (آیات عظام صافی، گلپایگانی و مکارم)
قول سوم: باید به منا برگردد و انجام دهد و اگر برنگشت و از
مکه خارج شد، بنابر احتیاط واجب باید در سال بعد، در ایام
تشریق، خودش یا نایبش قضا کند. (آیات عظام تبریزی و خویی)

۱. مناسک محشی، م ۱۲۶۷.

قول چهارم: در صورت فراموشی یا جهل به مسأله اگر در مکه یادش بیاید یا حکم آن را یاد بگیرد، واجب است به منا آمده و رمی نماید و اگر بعد از خروج از مکه متوجه شود واجب نیست جهت تدارک آن برگردد. و احتیاط مستحب آن است که خودش اگر به مکه می‌آید و الا نایبش در سال بعد قضا کند. (آیات عظام سیستانی و زنجانی)

قول پنجم: اگر در مکه باشد، بنابر احتیاط واجب تدارک کند، اگر از مکه خارج شده، واجب نیست برگردد و احتیاط واجب آن است که در سال بعد خودش یا نایبش قضا نماید. (آیت الله وحید)

قول ششم: اگر در مکه باشد، باید هر وقت متوجه شد، رمی را اعاده کند، و اگر از مکه خارج شده است، باید خودش و در صورت عدم توانایی، نایبش آن را بجا آورد. (آیت الله العظمی هاشمی شاهرودی)

قول هفتم: اگر در مکه باشد تا آخر ذی الحجه خودش تدارک کند و در سال بعد نیز خودش یا نایبش به احتیاط واجب اعاده کند، و اگر از مکه خارج شده، احتیاطاً در سال بعد خودش یا نایبش در ایام تشریق قضا کند. (آیت الله سبحانی)^۱

تذکر: طبق نظر بعضی از مراجع بین قضای هر روز و روز بعد باید مقداری فاصله بیندازد.

نَفَر از منا در روز دوازدهم

در روز یازدهم غیر از رمی جمرات سه‌گانه وظیفه‌ای ندارد و

۱. مناسك معظم له، م ۱۰۵۵ و ۸۶۵.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۵۱﴾

خروج از منا - چه قبل از ظهر و چه بعد از ظهر - اشکالی ندارد.
(اتفاقی)

اما در روز دوازدهم خروج از منا پیش از ظهر برای افرادی که از ماندن در منا معذورند جایز است.^۱ (اتفاقی)

ولی در مورد غیر معذورین از ماندن در منا سه قول است:^۲

قول اول: اگر در منا متعلقاتی دارد از قبیل رحل و اثاث که مستلزم برگشتن باشد، می‌تواند پس از رمی و پیش از ظهر از منا بیرون رود و در این صورت باید به منا برگردد. (آیت الله سیستانی)

قول دوم: اگر به عنوان کوچ نباشد، و بخواهد دوباره برگردد و سپس کوچ کند، جایز است. (آیت الله هاشمی شاهرودی)

قول سوم: جایز نیست. (سایر مراجع عظام)

خارج شدن از منا قبل از ظهر و لزوم بازگشت

اگر قبل از ظهر روز دوازدهم از منا کوچ کند، آیا لازم است به منا برگردد؟

در این مسأله چند نظر است:^۳

قول اول: برگشتن به منا جهت نفر بعد از ظهر واجب نیست، و اگر چه رفتن او به مکه قبل از ظهر جایز نبوده است. (آیات عظام

امام، خامنه‌ای، زنجانی و نوری)

۱. مناسک محشی، م ۱۲۳۶.

۲. مناسک محشی، حاشیه م ۱۲۳۷.

۳. مناسک محشی، م ۱۲۳۷.

آيت الله زنجاني افزوده‌اند: اگر وسايل خود را در منا گذاشته بايد به منا برگردد.

قول دوم: بايد قبل از ظهر جهت تحقق نفر بعد از ظهر به منا برگردد. (آيات عظام تبريزي، خوئي، صافي، گلپايگاني، سبحاني و هاشمي شاهرودي)

قول سوم: بنابر احتياط واجب بايد برگردد. (آيات عظام بهجت، جوادى، سيستاني، فاضل و مكارم)

قول چهارم: اگر در منا متعلقاتي از قبيل رحل و اثاث بجا گذارد كه مستلزم برگشتن باشد، مي‌تواند پس از رمي پيش از ظهر از منا بيرون رود و در اين صورت بايد به منا برگردد - چه پيش از ظهر و چه بعد از ظهر - و قبل از غروب يا روز بعد كوچ كند. و اگر متعلقاتي ندارد، بنابر احتياط جايز نيست پيش از ظهر خارج شود، گرچه نيت برگشتن داشته باشد. و اگر خارج شد به احتياط واجب بايد براي نفر بازگردد، چه پيش از ظهر، چه بعد از آن. (آيت الله سيستاني)

خروج معذورين از رمي در روز دوازدهم بعد از بيتوته

كساني كه از رمي در روز دوازدهم معذورند و براي رمي نايب گرفته‌اند يا شبانه رمي روز دوازدهم را انجام داده‌اند، آيا جايز است بعد از بيتوته شب دوازدهم از منا خارج شوند و روز دوازدهم برنگردند؟

اگر مانند افراد مسن و مريض و ضعيف در منا روز دوازدهم حرجي باشد يا از مانند در منا معذور باشند، جايز است پس از

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۵۳﴾

بیتوته شب دوازدهم قبل از طلوع فجر از منا خارج شوند.^۱ (اتفاقی)
تذکر ۱: خائف و مریضی که در شب رمی می کنند می توانند قبل از ظهر کوچ کنند و در این حکم فرقی بین زن و مرد نیست، ولی اگر جزء این دو دسته حساب نمی شوند چه زن و چه مرد باید بعد از ظهر روز دوازدهم کوچ کنند. موارد دیگر نیز استثنا شده که مبتلا به نیست. (آیت الله سبحانی)

تذکر ۲: آیت الله سیستانی نسبت به کسانی که بر اثر ازدحام جمعیت، کوچ بعد از ظهر برای آنها حرجی است و مشقت شدید دارد، در صورتی کوچ کردن قبل از ظهر را جایز دانسته است که بیتوته شب سیزدهم نیز برایشان حرجی باشد:

السؤال: من يشق عليه البقاء في منا إلى الزوال في اليوم الثاني عشر أو كان النفر بعد الزوال شاقاً عليه، هل يجوز له أن ينفر قبل الزوال؟
الجواب: إذا كان البقاء حرجياً بحد لا يتحمل عادة جاز له النفر، وإذا كان النفر بعد الزوال حرجياً كذلك، فإن لم يكن المبيت في الليلة الثالثة عشر حرجياً فعليه المبيت، وإلا جاز له النفر أيضاً.^۲

آیت الله وحید می فرماید: برای غیر از کسی که ترس از ماندن در منا دارد، جایز نیست که شب دوازدهم بعد از رمی از منا کوچ کند مگر بعد از زوال شمس روز دوازدهم.^۳

نکته قابل توجه: در مناسک استفتایی ذکر شده که با مسأله ۱۲۳۸ مناسک محشی تهافت دارد.

۱. مناسک محشی، م ۱۲۳۸.

۲. مناسک الحج و ملحقاتها، ص ۲۷۸، سوال ۱۰.

۳. مناسک حج (آیت الله وحید)، ص ۲۲۱، م ۱۲۷۴.

متن استفتاء و پاسخ آن چنین است:

سؤال: آیا کسانی که عذر دارند از رمی در روز، می‌توانند شب دوازدهم برای روز دوازدهم رمی کنند و از منا به مکه بیایند و دیگر برنگردند به منا، یا باید صبر کنند و بعد از ظهر با مردم کوچ کنند؟
جواب: می‌توانند بعد از مبیت واجب خارج شوند و لازم نیست صبر کنند.^۱

ولی در مسأله ۱۲۳۸ چنین آمده است: در کوچ کردن بعد از ظهر روز دوازدهم زن‌ها هم حکم مردان را دارند، بنابراین اگر با عذر از رمی در روز، شب دوازدهم رمی کردند نمی‌توانند قبل از ظهر از منا کوچ کنند مگر از ماندن تا بعد از ظهر معذور باشند. ظاهراً یک قید در جواب استفتاء مذکور باید ذکر شود و آن اینکه: «در صورتی که از ماندن در روز معذورند لازم نیست صبر کنند»، تا اختلاف برطرف گردد.

جهت تکمیل بحث به استفتاء زیر توجه شود:

[۱۲۴۸] س - قبلاً سؤال شده است که آیا کسانی که خوف مشقت دارند می‌توانند شب دوازدهم رمی جمره نموده به مکه رفته و دیگر به منا برنگردند؛ و حضرتعالی جواب فرموده‌اید در صورت عذر اشکال ندارد، ولی قبل از نصف شب نباید بیرون بروند. با توجه به مسأله فوق این سؤال مطرح می‌شود که آیا خدمه کاروان‌ها نیز برای پذیرایی از این قبیل زائرین می‌توانند به همراه آنان در شب رمی نموده و به مکه بروند و برای وقوف تا وقت شرعی روز دوازدهم دیگر به منا برنگردند؟

۱. مناسك محشی، م ۱۲۴۷.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۵۵﴾

ج- وقوف در روز دوازدهم واجب نیست و آنچه واجب است کوچ نکردن قبل از زوال است و اشخاص ذکر شده می‌توانند بعد از نصف شب از منا بروند و روز دوازدهم برای رمی به منا برگردند ولو بعد از ظهر و اگر قبل از ظهر آمدند بعد از ظهر بیرون بروند. و رمی شب برای آنها کافی نیست.^۱

خروج غیر معذورین از منا پس از نیمه شب دوازدهم

برخی از زائرین در شب دوازدهم پس از بیتوته تا نصف شب، قبل از اذان صبح از منا خارج شده، به هتل می‌روند و بعد از ظهر دوازدهم جهت انجام رمی جمرات، به منا برمی‌گردند، آیا واجب است قبل از ظهر به منا برگردند؟

در این باره چند نظر است:

قول اول: لازم نیست قبل از ظهر به منا بیایند هرچند اگر قبل از ظهر به منا بیایند، نمی‌توانند قبل از ظهر کوچ کنند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و نوری)^۲

قول دوم: برای تحقق نفر بعد از ظهر، باید قبل از ظهر به منا برگردند. (آقای عظام خوئی، تبریزی، صافی، گلپایگانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: بنابر احتیاط واجب باید برای نفر برگردد به منا. (آیات عظام بهجت، جوادی، فاضل و مکارم)

قول چهارم: باید در منا می‌ماند ولی حالا که کوچ کرده لازم

۱. مناسک محشی، م ۱۲۴۸.

۲. مناسک محشی، م ۱۲۴۹ و ۱۲۳۷ و ۱۲۳۸.

نیست قبل از ظهر به منا برگردد، البته حاجی می‌تواند اثاثیه و وسایل خود را در منا گذاشته، قبل از ظهر دوازدهم به طور موقت از منا خارج شود، لکن باید به منا برگردد تا بعد از ظهر یا روز بعد کوچ کند و بدون عذر جایز نیست وسایل خود را جمع کرده پیش از ظهر از منا کوچ کند، هرچند اگر کوچ کرد، لازم نیست برگردد. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: اگر در منا متعلقاتی از قبیل رحل و اثاث به جا گذارد که مستلزم برگشتن باشد، می‌تواند پس از رمی و پیش از ظهر از منا بیرون رود و در این صورت باید به منا برگردد، چه پیش از ظهر و چه بعد از ظهر و قبل از غروب یا روز بعد کوچ کند و اگر متعلقاتی ندارد، بنابر احتیاط جایز نیست پیش از ظهر خارج شود، گرچه نیت برگشتن داشته باشد و اگر خارج شد، به احتیاط واجب باید برای نفر بازگردد چه پیش از ظهر و چه بعد از آن. (آیت الله سیستانی)^۱

قول ششم: در صورت امکان باید قبل از ظهر به منا برگردند تا فریضه نفر را بعد از ظهر انجام دهند، وگرنه بعد از ظهر برگردند مگر در صورت اضطرار. (آیت الله سبحانی)

مستحبات منا

۱. مستحب است روزهای یازدهم و دوازدهم و سیزدهم در منا بماند و حتی به جهت طواف مستحب از منا خارج نشود.

۱. مناسك محشی، م ۱۲۳۷.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۵۷﴾

۲. گفتن تکبیرات در منا بعد از پانزده نماز، از نماز ظهر عید قربان و بهتر است بگوید:

الله أكبر، الله أكبر، لا إله إلا الله و الله أكبر، الله أكبر و لله الحمد، الله أكبر علي ما هدانا، الله أكبر علي ما رزقنا من بحيمة الأنعام، و الحمد لله علي ما أبلانا.

۳. خواندن نمازهای واجب و مستحب در مسجد خیف (صد رکعت نماز در مسجد خیف برابر است با عبادت هفتاد سال).

۴. ذکر گفتن در مسجد خیف: هر کس صد مرتبه سبحان الله بگوید، ثواب آن برابر است با ثواب بنده آزاد کردن.

و هر کس صد مرتبه لا إله إلا الله بگوید، ثواب آن برابر است با کسی که احیای نفس کرده باشد.

و هر کس صد مرتبه الحمد لله بگوید، ثواب آن برابر است با ثواب خراج عراقین که در راه خدا تصدق نماید.^۱

۱. مناسک محشی، م ۱۳۰۹.

خودآزمایی

۱. آیا ترك رمی جمرات ثلاث مبطل حج است؟ (امام خمینی)
۲. سه گروهی كه بیتوته شب سیزدهم بر آنها واجب است، آیا رمی جمرات نیز بر آنها واجب می‌شود؟ (آیت الله تبریزی)
۳. کسانی كه از رمی در روز معذورند، آیا رمی شبانه مقدم است یا نایب گرفتن در روز؟ (آیت الله سیستانی)
۴. آیا استنابه رمی از طرف معذوری كه می‌تواند اذن دهد، بدون اذن او جایز است؟ (آیت الله مكارم)
۵. اگر از رمی معذور باشد و پس از رمی نایب، عذر بر طرف شود آیا لازم است رمی را خودش انجام دهد؟ (آیت الله زنجانی)
۶. آیا قضای رمی روز قبل بر اداء مقدم است؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۷. آیا فاصله انداختن بین رمی قضایی و رمی اداء لازم است؟ (آیت الله خویی)
۸. بین رمی قضایی و رمی اداء چقدر باید فاصله شود؟ (آیت الله زنجانی)
۹. بعد از انصراف از رمی، اگر در تعداد سنگ‌های زده شده شك كند، وظیفه‌اش چیست؟ (آیت الله گلپایگانی)
۱۰. اگر رمی را فراموش كند و بعد از ایام تشریق یادش بیاید، چه وظیفه‌ای دارد؟ (آیت الله فاضل)
۱۱. خروج از منا قبل از ظهر روز دوازدهم جایز است؟ (آیت الله شاهرودی)
۱۲. اگر کسی قبل از ظهر روز دوازدهم از منا خارج شود، آیا لازم است به منا برگردد؟ (آیت الله نوری)

درس هجدهم:

اعمال مکه

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با اعمال مکه.
۲. آشنایی با زمان انجام اعمال مکه.
۳. آشنایی با چهار گروهی که می‌توانند اعمال مکه را وقوفین مقدم کنند.
۴. آشنایی با حکم تقدیم اعمال مکه در صورت کشف خلاف.

اعمال مکه عبارتند از:

۱. طواف زیارت؛ ۲. نماز طواف زیارت؛ ۳. سعی بین صفا و مروه؛ ۴. طواف نساء؛ ۵. نماز طواف نساء.
- کیفیت انجام این اعمال به همان نحو است که در اعمال عمره گفته شد و تفاوت فقط در نیت است.

زمان انجام اعمال مکه

- در مورد زمان انجام اعمال مکه چند مطلب مورد وفاق است:
۱. مستحب است روز عید بعد از فارغ شدن از اعمال منا، اعمال مکه انجام بگیرد.

۲. جاز است تأخیر اعمال مکه تا روز یازدهم و بعید نیست که تأخیر تا آخر ذی حجه جاز باشد.^۱
از لحاظ حکم تکلیفی برخی مانند آیات عظام گلپایگانی و صافی فرموده‌اند: اگرچه احوط آن است که تأخیر نیندازد.

تقدیم اعمال مکه بر وقوفین

برای چهار گروه تقدیم اعمال مکه بر وقوفین — بعد از این که محرم به احرام حج شدند — جاز است:^۲
۱. خائفین حیض و نفاس به طوری که بترسند بعد از برگشت پاک نشوند و نتوانند بمانند تا پاک شوند.
۲. پیرمردها و پیرزنهایی که به جهت ازدحام در موقع مراجعت عاجز از طواف باشند.
۳. اشخاص مریضی که بترسند در وقت ازدحام طواف کنند یا از طواف عاجز باشند.
۴. کسانی که می‌دانند تا آخر ذی حجه، به جهتی امکان طواف و سعی نیست.
هر کس دیگری که عذر عرف پسند داشته باشد از اینکه اعمال را بعد از برگشتن از منا تا آخر ذی الحجه و یا تا زمانی که در مکه هست خود انجام دهد. (آیت الله سبحانی)

خائفین ازدحام و تقدیم اعمال مکه بر وقوفین

کسانی که صرفاً به خاطر ترس از ازدحام، می‌ترسند که بعد از

۱. مناسک محشی، م ۱۱۷۲.

۲. مناسک محشی، م ۱۱۷۶.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۶۱﴾

مراجعت از منا نتوانند طواف را انجام دهند یا به مشقت می‌افتند، آیا جایز است اعمال مکه را مقدم بدارند؛ با اینکه جزء چهار گروه مذکور نیستند؟

در این مسأله چند نظر است:^۱

قول اول: تقدیم اعمال جایز نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، اراکی، خویی، صافی، گلپایگانی، سبحانی، فاضل و نوری)

آیت الله سبحانی فرموده‌اند: افرادی که دارای روحیه ضعیف هستند و یا حالت وسواس و ترس از جمعیت دارند این حالات صرفاً مجوز تقدیم اعمال مکه بر وقوفین نمی‌شود.

قول دوم: تقدیم جایز است، ولی احتیاطاً بعد از برگشت از منا اعمال را تکرار کند و در صورت عدم امکان تکرار اعمال، نایب بگیرد. (آیت الله بهجت)

قول سوم: احتیاط آن است که مقدم دارد و بعداً اگر نتوانست طواف را اعاده کند، برای طواف نایب بگیرد. (آیات عظام تبریزی و مکارم)

قول چهارم: در مورد اول (ترس از انجام ندادن)، تقدیم طواف زیارت و سعی واجب و مجزی است، و در مورد دوم (ترس از به مشقت افتادن) می‌توانند رجاء مقدم کنند، ولی اگر کشف خلاف شد مجزی نیست. و تقدیم طواف نساء در هیچ یک از دو مورد جایز نیست. (آیت الله زنجانی)

قول پنجم: کسانی که بازگشت به مکه برای آنها مشکل است و

يا طواف نمودن بعد از بازگشت از منا به علت ازدحام شديد جمعيت يا غير آن براي آنها مشكل است، مي توانند مقدم دارند. (آيت الله سيستاني)

قول ششم: اگر خوف داشته باشد كه در اثر ازدحام دچار مشكل جسمي شود و يا اذاء شود مي تواند مقدم بدارد. (آيت الله هاشمي شاهرودي)

تقديم طواف نساء بر وقوفين

براي آن چهار گروه تقديم طواف زيارت و نماز آن و سعي بر وقوفين جايز است.^۱ (اتفاقي)

اما نسبت به تقديم طواف نساء، اختلاف وجود دارد:

قول اول: تقديم طواف نساء جايز است. (آيات عظام امام، خامنه اي، سيستاني، فاضل، مكارم، نوري و هاشمي شاهرودي).
قول دوم: تقديم طواف نساء جايز نيست، مگر براي كسي كه مي ترسد نتواند از منا به مكه بازگردد. (آيات عظام زنجاني، خويي و تبريزي)

قول سوم: احتياطاً طواف نساء و نماز آن را رجاء مقدم بدارد و اگر بعداً ممكن بود آن را اعاده نمايد وگرنه براي اعاده آن نايب بگيرد. (آيت الله گلپايگاني)

تقديم اعمال مكه و كشف خلاف

كساني كه اعمال مكه را بر وقوفين مقدم كردند، اگر كشف

۱. مناسك محشي، م ۱۱۷۶.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۶۳﴾

خلاف شد یعنی خائف حیض و نفاس، حائض و نفسا نشد...
وظیفه چیست؟

در این مسأله چهار نظر وجود دارد:^۱

قول اول: سه طایفه اول، اعمالی که مقدم داشتند کفایت می‌کند، اگرچه اعاده احوط است؛ اما طایفه چهارم که عقیده داشت نمی‌تواند اعمال را به جهتی مثل سیل یا مزاحمت پلیس انجام دهد، بعد کشف خلاف شد، باید اعاده کند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، تبریزی، فاضل، سبحانی، سیستانی، نوری و هاشمی شاهرودی: ایشان در خصوص طایفه چهارم فرموده «بنابر احتیاط اعاده کند»)

قول دوم: به احتیاط واجب بعد از برگشت از منا در ایام تشریق اگر ممکن شود والا تا آخر ذی حجه طواف و سعی را به جا آورد. (آیات عظام بهجت، مکارم، صافی و گلپایگانی)
آیت الله بهجت اضافه کرده‌اند: اگر در باقیمانده ذی حجه اعاده ممکن نشد، علی‌الاحوط استنابه نماید.

آیت الله مکارم، احتیاط به اعاده در صورت امکان ترک نشود.

قول سوم: تقدیم طواف زیارت و نماز و سعی اشکال ندارد، ولی احوط آن است که پس از بازگشت در صورت امکان اعاده کنند، ولی طواف نساء را فقط کسی می‌تواند مقدم بدارد که بر جان خود بترسد و اعاده ندارد. و غیر از این مورد تقدیم طواف نساء جایز نیست حتی بر خائف حیض و مریض. (آیات عظام تبریزی و خویی)

قول چهارم: کشف خلاف در سه مورد مخلّ به اجزاء نمی‌باشد:

۱. مناسک محشی، م ۱۱۷۷ و ۱۱۷۸.

۱. كسانى كه به خاطر ترس از اينكه نتوانند به مكه بازگردند اعمال مكه را مقدم داشته‌اند.

۲. كسانى كه به جهت حيض يا پيرى زياد يا بيمارى نمى‌توانند يا ترس دارند كه نتوانند اعمال مكه را پس از مراجعت از مناجام دهند.

۳. كسانى كه طواف و سعى در زمان خودش بر آنها حرجى است. ولى در يك مورد با كشف خلاف، بايد اعمال مكه را اعاده كنند و آن مربوط به كسانى است كه خوف دارند كه به مشقت پيافتنند، كه در اين صورت طواف حج و سعى را رجاء مقدم كنند و در صورت كشف خلاف اعاده نمايند. (آيت الله زنجانى)

چند مسأله

مسأله اول: كسانى كه به واسطه عذر، مثل پيرى و خوف حيض، طواف زيارت و طواف نساء را مقدم داشتند، بوى خوش و زن بر آنها حلال نمى‌شود و تمام محرمات بعد از تقصير يا حلق حلال خواهد شد.^۱ (اتفاقي)

مسأله دوم: س: كسانى كه اعمال حج را مقدم بر وقوفين مى‌نمايند، آيا بايد اقرب زمان به موقوفين را رعايت كنند؟
ج: لازم نيست.^۲

مسأله سوم: س: آيا تقديم اعمال مكه براى معذورين واجب

۱. مناسك محشى، م ۱۱۸۰.

۲. مناسك محشى، م ۱۱۹۴.

است؟

ج: در این مسأله چند نظر است.^۱

قول اول: تقدیم جایز است و لازم نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، مکارم و نوری)

قول دوم: تقدیم اعمال واجب نیست، مگر آنکه اطمینان داشته باشند که بعد از برگشتن از منا امکان انجام آن را ندارند. (آیات عظام خویی، تبریزی، صافی و گلپایگانی، هاشمی شاهرودی و سبحانی)
آیت الله سبحانی افزوده‌اند: و مجبور به استنابه می‌شوند.

قول سوم: تقدیم اعمال برای ذوی الاعذار واجب است جز در مواردی که مجوز آن حرجی بودن طواف و سعی یا خوف مشقت داشتن آنها است، که در این دو صورت تقدیم جایز است. (آیت الله زنجانی)

مسأله چهارم: س: تشخیص عذر با کیست؟

ج: تشخیص عذر با خود مکلف است.^۲ (اتفاقی)

آیت الله سبحانی: و علاوه بر آن آنجایی که عرف متشرع هم تأیید کند عذر احراز می‌گردد.

آیت الله زنجانی: حاجی باید ببیند معمول مردم، وضعیت وی را عذر می‌دانند یا خیر، و علم و سواس و علم کسی که کمترین دشواری را عذر می‌داند، ملاک نیست و باید به متعارف رجوع کند.

مسأله پنجم: س: کسی که او را به وسیله تخت طواف می‌دهند،

۱. مناسک محشی، م ۱۱۹۳.

۲. مناسک محشی، م ۱۱۹۵.

آيا مى تواند اعمال حج خود را بر وقوفين مقدم بدارد؟

ج: اگر در هر صورت بايد او را طواف دهند و عذر ديگرى نيست، نمى تواند مقدم بدارد.^۱ (به اتفاق مراجع عظام بجز آيت الله سبحانى) مگر اينكه بعد از برگشتن از منا طواف با چرخ و تخت و امثال آن نيز براى آنها مشكل باشد و يا اينكه خوف داشته باشند بعد از ايام تشريق توان نشستن بر چرخ را پيدا نكند كه در اين صورت اگر مقدم داشت در طبقه بالا طواف كردند و نماز خواندند نائب آنها نيز در همان زمان در پايين طواف كند و نماز بخواند كفايت مى كند.

مسأله ششم: س: آيا نايب هم، اگر خوف حيض يا مرض داشته باشد، مى تواند اعمال مكه را بر وقوفين مقدم بدارد؟

ج: مانع ندارد.^۲ (تمام مراجع عظام به جز آيت الله زنجانى) آيت الله زنجانى: اگر هنگام احرام، اطمينان به عدم عذر داشته باشد، حج و نيابتش صحيح است.

آيت الله سبحانى: احكام گروه هاى چهارگانه درباره اصيل و نائب يكسان است و فرقى ندارد، لكن در هر چهار گروه چنانچه شخصى نائب مقدم داشت و كشف خلاف شد بايد اعاده كنند.

مسأله هفتم: آيا تقديم اعمال مكه براى اين چهار گروه بايد با احرام حج باشد يا بدون احرام هم جايز است؟ بايد بعد از احرام حج باشد و اگر بدون احرام انجام دهند،

۱. مناسك محشى، م ۱۱۹۶.

۲. مناسك محشى، م ۱۱۹۱.

بخش دوم: احکام حج تمتع ﴿۲۶۷﴾

مجزی نیست.^۱

مسأله هشتم: اگر از روی جهل و بدون احرام، اعمال مکه را
مقدم داشتند، در این مسأله دو قول است:^۲

قول اول: بنابر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند. (آیات عظام بهجت
و مکارم)

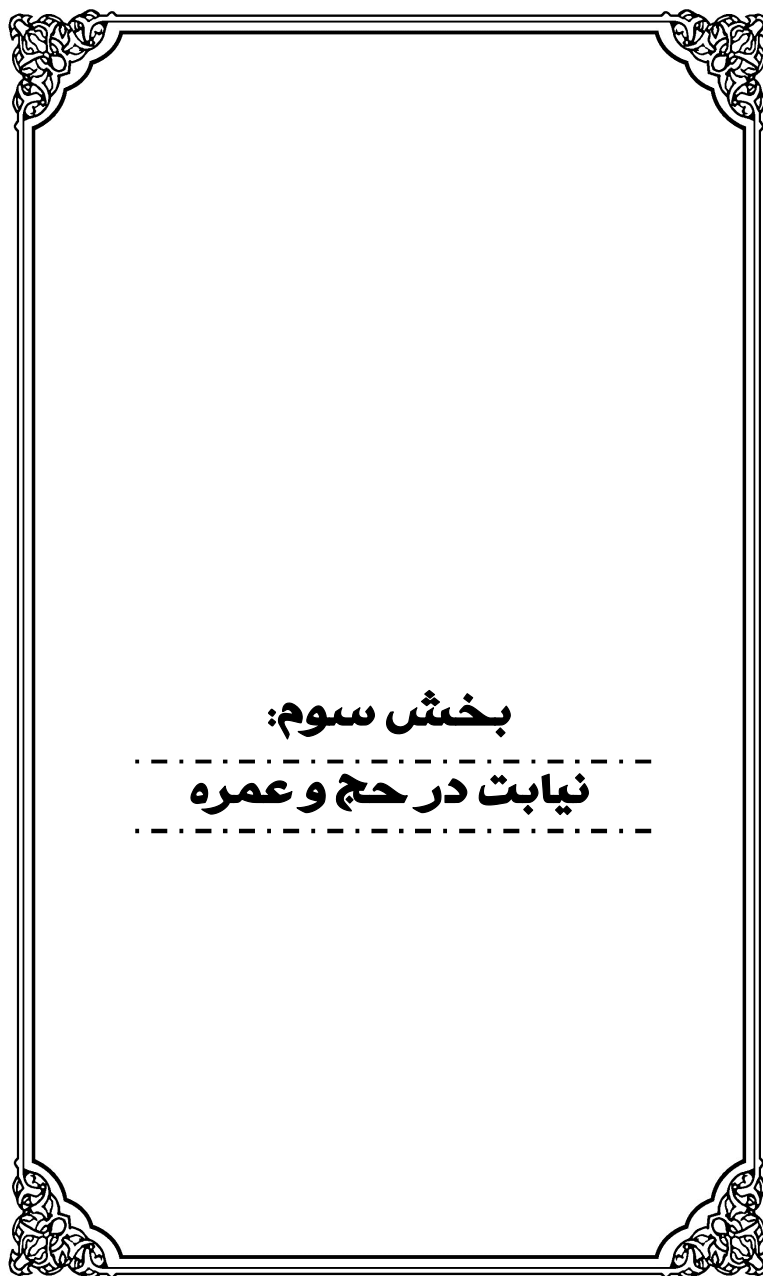
قول دوم: کفایت نمی‌کند و باید یا قبل از وقوفین آن را با احرام
اعاده کند، و یا بعد از وقوفین و اعمال منا، آن را بجا آورند. (سایر
مراجع عظام)

۱. مناسک محشی، م ۱۱۷۶.

۲. مناسک محشی، م ۱۱۹۸.

خودآزمایی

۱. تقدیم اعمال مکه بر وقوفین برای چه کسانی جایز است؟ (امام خمینی)
۲. کسی که به جهت ازدحام، می‌ترسد که نتواند طواف را انجام دهد، آیا می‌تواند اعمال مکه را بر وقوفین مقدم بدارد؟ (آیت‌الله فاضل)
۳. آیا خائفین از ازدحام می‌توانند اعمال مکه را بر وقوفین مقدم بدارند؟ (آیت‌الله مکارم)
۴. آیا پیرمردها و پیرزن‌هایی که در اثر ازدحام عاجز از طواف هستند، می‌توانند طواف نساء را ضمن اعمال مکه مقدم بدارند؟ (آیت‌الله زنجانی)
۵. اگر اعمال مکه را مقدم داشتند و کشف خلاف شد، آیا اعاده لازم است؟ (آیت‌الله بهجت)
۶. کسانی که اعمال مکه را بر وقوفین مقدم کرده‌اند، کدامیک از محرمات احرام بر ایشان حلال می‌شود؟ (آیت‌الله خامنه‌ای)
۷. آیا تقدیم اعمال مکه بر وقوفین برای معذورین واجب است؟ (آیت‌الله خویی)

بخش سوم:

نیابت در حج و عمره

درس نوزدهم:

شرایط نایب

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با شرایط نایب.
۲. آشنایی با حکم نیابت معذورین.
۳. آشنایی با وظیفه نایب در تقلید.
۴. آشنایی با شرایط منوب عنه.

در نایب اموری شرط است:

۱- عقل؛

۲- ایمان؛

۳- بلوغ.

در نیابت غیر بالغ در حج واجب چند قول است:^۱
قول اول: اگر ممیز باشد مجزی است. (آیات عظام بهجت، زنجانی و سبحانی).

قول دوم: مجزی نیست مطلقاً. (آیات عظام تبریزی، خویی، مکارم

۱. مناسک محشی، م ۱۰۷.

و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: بنا بر احتیاط واجب مجزی نیست. (آیات عظام امام، سیستانی، خامنه‌ای و فاضل)

قول چهارم: در غیر ممیز صحیح نیست و در صبی ممیز بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست. (آیت الله وحید)

اما در نیابت غیر بالغ در حج مستحبی دو قول است:

قول اول: نیابت صبی ممیز صحیح است. (آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی، بهجت، زنجانی، هاشمی شاهرودی و وحید: با اذن ولی) آیت الله سبحانی: نایب اگر نابالغ ممیز بود می‌تواند حج ندبی به جا آورد و ثواب آن را به کسی هدیه کند.

قول دوم: بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و مکارم)

۴- وثوق؛

در مورد این شرط پنج قول مطرح است.

قول اول: وثوق و اطمینان به انجام حج کافی است و پس از عمل اطمینان به صحت آن لازم نیست. (آیات عظام امام، اراکی، خامنه‌ای، فاضل، صافی، گلپایگانی، نوری و سبحانی).

قول دوم: اگر نایب ثقه باشد اخبار او کافی است ولو عادل نباشد. (اخبار ثقه در موضوعات حجت است). (آیات عظام خوئی، تبریزی و هاشمی شاهرودی).

قول سوم: اگر خبر داد که از طرف او انجام داده و از خبرش وثوق و اطمینان حاصل نشد، در این صورت اکتفا به خبر دادن او

بخش سوم: نیابت در حج و عمره ﴿۲۷۳﴾

اشکال دارد. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: زمانی ذمه منوب عنه فارغ می شود که یقین حاصل شود نایب عمل را به طور صحیح انجام داده است یا اماره معتبره داشته باشیم. (آیت الله بهجت)

قول پنجم: وثوق شرط در استنباه است نه شرط صحت نیابت. (آیت الله فاضل)

۵- معرفت به احکام و افعال حج ولو با ارشاد دیگری.

۶- ذمه نایب به حج واجبی در آن سال مشغول نباشد.

دو بحث در اینجا مطرح است:

الف: حکم تکلیفی: نیابت شخصی که واجب الحج است جایز نیست و حرام می باشد مگر در دو صورت:

صورت اول: جاهل به استطاعت خود باشد؛ یعنی کسی نیابت را پذیرفته در حالی که به حسب واقع مستطیع بوده، ولی نمی دانسته است.

صورت دوم: کسی که غافل از استطاعت خودش بوده است؛ یعنی مسأله استطاعت به ذهن او خطور نکرده است.

در این دو صورت پذیرش نیابت کار حرامی نخواهد بود.

ب: حکم وضعی پذیرش نیابت شخص مستطیع

بر فرض انجام، آیا این حج نیابی صحیح واقع شده است یا نه؟ در آن سه قول است:^۱

قول اول: حج نیابی شخص مستطیع باطل است، حتی در

۱. مناسک محشی، م ۱۱۸ و ۱۰۷.

صورت جهل و غفلت (نه برای خودش واقع می‌شود، نه برای منوب عنه). (آیات عظام امام، اراکی، نوری)

قول دوم: حج نیابی شخص مستطیع باطل است، بلکه بنابر احتیاط واجب در صورت جهل و غفلت از استطاعت خودش نیز باطل است. (آیات عظام گلپایگانی و صافی)

قول سوم: اگرچه قبول نیابت کار حرامی بوده است، ولی عمل نیابی او صحیح است و ذمه منوب عنه بری می‌شود. (آیات عظام وحید، سیستانی، تبریزی، بهجت، خوئی، فاضل، سبحانی، مکارم و هاشمی شاهرودی).

قول چهارم: حج نیابی شخص مستطیع باطل است، مگر اینکه نایب از واجب بودن حج بر خود بی‌خبر باشد که در این صورت بعید نیست که حج نیابی او صحیح باشد. (آیت الله خامنه‌ای)

۷- عدم معذوریت نایب در بعضی از اعمال

مقدمه اول: عذر دو نوع است:

۱. **عذر طاری:** مثل آن که در اثر ترافیک شدید به وقوف

اختیاری مشعر نرسد.

۲. **عذر غیر طاری:** مثل خدمه‌ای که می‌دانند شب دهم باید با

زن‌ها و معذورین از مشعر به منا بروند و وقوف اختیاری مشعر را درک نمی‌کنند؛ یعنی وظیفه ایشان وقوف اضطراری لیلی است.

مقدمه دوم: ترک بعضی از اعمال حج مبطل حج است؛ مثل

طواف زیارت، و ترک بعضی از اعمال، مبطل نیست؛ مثل طواف نساء و رمی جمره عقبه.

بخش سوم: نیابت در حج و عمره ﴿۲۷۵﴾

پس از بیان این دو مقدمه اقوال شش گانه در این مسأله را بیان می‌کنیم:^۱

قول اول: نیابت معذور از بعضی اعمال حج، باطل است و اگر تبرعاً نیز حج را به جا آورد اشکال دارد. (آیات عظام امام و فاضل) نظر این دو بزرگوار از هر جهت مطلق است؛ یعنی چه عذر طاری باشد یا نباشد، ترک عمل مبطل باشد یا نباشد.

قول دوم: تفصیل بین عذر طاری و غیر طاری. (آیات عظام جوادی، گلپایگانی، نوری، مکارم، تبریزی و خوئی) در مورد عذرهای طاری که در خود حج پیش می‌آید، نیابت اشکال ندارد، ولی اگر از ابتدا می‌داند که از اتیان حج اختیاری عاجز است، اشکال دارد.

قول سوم: بنابر احتیاط واجب نیابت معذور در عذر غیر طاری صحیح نیست حتی تبرعاً، ولی در عذر طاری حکم نایب مثل حکم منوب عنه است که در بعضی موارد حج صحیح و گاهی باطل است و نیابت کسی که در انجام بعضی از واجبات حج که ترک عمدی آن موجب بطلان نیست، مانند طواف نساء و بیتوته و رمی روز یازدهم و دوازدهم اشکال ندارد. (آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم در واقع دو تفصیل دارد:

۱. تفصیل بین عذر طاری و عذر غیر طاری

۲. تفصیل بین عذر طاری مبطل و غیر مبطل

۱. مناسک محشی، م ۱۰۷، شرط ۷ و م ۱۲۴ و ۱۲۵.

قول چهارم: نایبی که در وقت قبول نیابت برای حج معذور نبوده است، لکن بعد از عقد اجاره در موقع عمل یا قبل از محرم شدن جزو معذورین شده، اگر عذر او منجر به نقص بعضی از اعمال نشود، نیابت او صحیح است، مثل اینکه در ارتکاب بعضی از تروک معذور شود، ولی اگر عذر او منجر به نقص در اعمال حج شود، در این صورت بطلان اجاره بعید نیست. و احوط مصالحه بین نایب و منوب عنه در اجرت و اعاده عمره و حج برای منوب عنه می باشد. (آیت الله خامنه ای)

پس در عذر طاری اگر منجر به نقص اعمال نشود، نیابت صحیح است و ذمه منوب عنه بری می شود.

قول پنجم: بنابر احتیاط واجب با تمکن از استیجار غیر معذور نمی توان معذور را اجیر کرد. بلکه اگر معذور تبرعاً هم انجام دهد اکثفا کردن به عملش مشکل است. (آیت الله بهجت)

قول ششم: نیابت کسی که از اتیان بعض اعمال عمره و حج معذور است، اگر ترک عمدی آن عمل از غیر معذور موجب بطلان حج یا عمره نباشد به اینکه ترک آن عمل یا فقط حرمت تکلیفی دارد و یا علاوه بر آن موجب کفاره هم هست ولی ترک آن موجب بطلان عمل عمره یا حج نیست اشکال ندارد و حتی با علم به اینکه اجیر برخی از اعمال را که ترک عمدی آن موجب بطلان حج و عمره نیست، عمداً بدون عذر ترک می کند، استیجار او مانعی ندارد و مبرئ ذمه منوب عنه می شود...» (آیت الله صافی)

قول هفتم: کسی که از انجام عمل اختیاری حج در اعمالی که

بخش سوم: نیابت در حج و عمره ﴿۲۷۷﴾

ترک عمدی آنها موجب بطلان حج است معذور می‌باشد او نمی‌تواند نیابت از حجه الاسلام را بپذیرد؛ بنابراین شخص معذور از رمی روز یازدهم و دوازدهم و طواف نساء و بیتوته های منا می‌تواند نائب شود؛ زیرا می‌تواند به جای رمی در روز، در شب رمی کند و یا به جای بیتوته در منا در مکه و مسجدالحرام، به عبادت پردازد و در طواف نساء دیگری را نائب بگیرد و همچنین در عدم مباشرت در ذبح قربانی می‌تواند ذابح اختیار کند و در همان مواردی هم که اگر معذور بود ابتداءً نمی‌توانست نائب شود اگر در اثنای اعمال عمره و حج برای او عذری پیش آمد که در اصطلاح به آن عذر طاری می‌گویند هرگاه به وظیفه معذور عمل کند حج او مقبول است. (آیت الله سبحانی)

نیابت معذورین از وقوف اختیاری مشعر

کسانی که معذورند از درک وقوف اختیاری مشعرالحرام - مثل بانوان، بیماران، پیرمردان و اشخاص ضعیف و نیز همراهان آنها- اگر برای خودشان حج انجام می‌دهند می‌توانند مقداری از شب را در مشعر وقوف کنند و شبانه به منا بروند، ولی اگر حج آنها نیایی باشد آیا نیابت آنها صحیح است؟

اگر نائب زن باشد با توجه به اینکه بانوان در حالت اختیار و تمکن هم می‌توانند مقداری از شب دهم را در مشعر وقوف کنند و لازم نیست تا طلوع آفتاب بمانند، از این رو نیابت آنها صحیح است،^۱ ولی در صورتی که نائب غیر زن از معذورین مذکور باشد،

۱. مناسک محشی، م ۱۳۸ و ۱۲۹۳.

چند نظر وجود دارد:^۱

قول اول: با توجه به اینکه از معذورین هستند و نمی‌توانند وقوف اختیاری در مشعر را درک کنند نیابت آنها صحیح نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سبحانی، فاضل، وحید و نوری)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب نیابت آنها صحیح نیست. (آیات عظام بهجت، گلپایگانی و صافی)

قول سوم: نیابت آنها محل اشکال است مگر اینکه بتوانند برای درک مسمای وقوف اختیاری به مشعر برگردند. (آیات عظام خوئی و تبریزی)

قول چهارم: نیابت آنها صحیح است. (آیات عظام جوادی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، مکارم و هاشمی شاهرودی)

نیابت معذورین از قرائت صحیح در حج واجب

سؤال: کسانی که از قرائت صحیح معذور هستند و نمی‌توانند نماز خود را تصحیح کنند آیا می‌توانند در حج واجب نایب شوند؟
جواب: در این مسأله سه قول است:^۲

قول اول: نیابت صحیح نیست ولو تبرعاً، مگر آن که بتواند نمازش را تصحیح نماید. (آیات عظام امام، اراکی، تبریزی، خوئی، آیت الله خامنه‌ای، فاضل و نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب نیابتش صحیح نیست. (آیات عظام، سیستانی، سبحانی، صافی، گلپایگانی و مکارم) سبحانی افزوده‌اند: مگر

۱. مناسك محشی، م ۱۲۶، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۳۹ و ۹۹۲.

۲. مناسك محشی، م ۸۰۱.

بخش سوم: نیابت در حج و عمره ﴿۲۷۹﴾

اینکه قرائت خود را قبل از عمل تصحیح کند، و اگر گمان می‌کرد می‌تواند تصحیح کند ولی موفق نشد ولو با تلاش زیاد علاوه بر نماز خود، استنابه کند هر چند نباید از اول نائب می‌شد و مستحق اجرة المثل است.

قول سوم: اگر هنگام نایب شدن به صحت قرائت خود غافل بوده و توجه نداشته است و در اثنای اعمال متوجه شده است احتیاطاً در موارد عذر نایب بگیرد و خودش نیز عمل را انجام دهد، ولی اگر از اول متوجه بوده نمی‌تواند نایب شود. (آیت الله بهجت)
نتیجه بحث: مقلدین غیر آیت الله بهجت اگر در قرائت جزو معذورین هستند نیابتشان اشکال دارد و صحیح نیست.

نیابت معذورین از قرائت صحیح در حج و عمره مستحبی

سؤال: کسانی که از قرائت صحیح معذورند، آیا می‌توانند در حج و عمره مستحبی نایب شوند؟

جواب: در این مسأله دو قول است:^۱

قول اول: نیابت او صحیح نیست و اگر نایب شود اصلاً احرام صحیح واقع نمی‌شود. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و مکارم)
تذکر: اگر به عنوان رجاء ثواب انجام بدهد اشکال ندارد.

قول دوم: نیابت او در حج و عمره مستحبی صحیح است. (آیات عظام تبریزی، سیستانی، زنجانی، صافی، گلپایگانی، فاضل و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: آنچه در حج و عمره واجب گفتیم، در حج و عمره

۱. مناسک محشی، م ۸۰۲.

مستحبی نیز جاری است. (آیت الله سبحانی)

مماثلت

مماثلت بین نایب و منوب عنه شرط نیست.^۱ (اتفاقی)
البته آیت الله بهجت فرموده‌اند: اگرچه نیابت زن از مرد مرجوح است.^۲ و آیات عظام تبریزی و خویی نظری دارند که در تذکر عنوان بعدی آمده است.

نیابت ضروره

جایز است کسی که تاکنون به حج نرفته و مستطیع نیست، برای دیگری نایب شود.^۳ (اتفاقی)
تذکر ۱: آیات عظام تبریزی و خویی اضافه کرده‌اند: بلکه اگر منوب عنه مرد و زنده باشد که به خاطر عدم تمکن نمی‌تواند حجه الاسلام را به جا آورد، احتیاط لزومی آن است که مردی را که تاکنون به حج نرفته به نیابت خود به حج بفرستد.
تذکر ۲: نایب گرفتن ضروره مکروه است به خصوص در صورتی که نایب زن و منوب عنه مرد باشد. (آیت الله بهجت)

وظیفه نایب در تقلید

در این مسأله سه قول است:^۴

-
۱. مناسك محشی، م ۱۰۸.
 ۲. مناسك (آیت الله بهجت)، ص ۳۹، م ۱۰۴.
 ۳. مناسك محشی، م ۱۰۸.
 ۴. مناسك محشی، م ۱۴۸.

بخش سوم: نیابت در حج و عمره ﴿۲۸۱﴾

قول اول: نایب طبق وظیفه خودش عمل کند. ولی اگر اجیر شده به کیفیت خاصی باید طوری عمل کند که مراعات وظیفه خودش و کیفیت ذکر شده بشود (آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی، اراکی، صافی، گلپایگانی، مکارم، فاضل، نوری، هاشمی شاهرودی و سبحانی).

تذکر: آیت الله سیستانی یک مورد را استثناء کرده‌اند و فرموده‌اند: ولی اگر اجیر شده باشد که طبق نظر منوب عنه یا مستأجر عمل کنند، باید به همان نحو عمل کند مگر در صورت یقین به فساد عمل. **قول دوم:** در نیابت از میت به وظیفه‌ی خودش عمل کند و در نیابت از حی فی‌الجمله احتیاط کند. (آیت الله بهجت)

قول سوم: در نیابت از حی طبق تقلید منوب عنه عمل کند و نیز در نیابت از میت اگر وصیت کرده طبق تقلید منوب عنه و در نیابت از میت اگر وصیت نکرده طبق نظر خودش. (آیات عظام خوئی و تبریزی) آیت الله تبریزی اضافه می‌کند: بنابر احتیاط واجب عمل بنابر تقلید وصی و ورثه نیز صحیح باشد.

تذکر: سزاوار است که نایب احتیاط کند و طبق نظر مرجع تقلید خودش و مرجع تقلید منوب عنه عمل کند.

شرایط منوب عنه

در منوب عنه اموری شرط است:^۱

۱. اسلام.

تذکر: آیت الله بهجت فرموده‌اند: نیابت از کافر به احتمال

۱. مناسک محشی، م ۱۰۸.

حصول تخفیف عذاب، محل تأمل است.^۱
 ۲. متوفی بودن منوب عنه یا اگر زنده است، حج بر او مستقر شده باشد و به جهت پیری یا مریضی‌ای که امید خوب شدن ندارد، نمی‌تواند به حج برود.
 تذکر: در حج استحبابی مورد دوم شرط نیست.

بلوغ منوب عنه

در صحت نیابت از غیر بالغ چند نظر است:^۲
 قول اول: در صبی غیر ممیز مشکل است. (آیت الله بهجت)
 قول دوم: نیابت از بچه خالی از اشکال نیست. (آیت الله مکارم)
 قول سوم: در مورد غیر بالغ در حج مستحبی اشکال ندارد که استنباه شود به شرط آنکه منوب عنه در ایام حج در مکه نباشد. (آیت الله سبحانی)
 قول چهارم: در منوب عنه بلوغ شرط نیست. (سایر مراجع عظام)

ایمان در منوب عنه

در صحت نیابت از مسلمان غیر مؤمن چند نظر است:^۳
 قول اول: در منوب عنه ایمان شرط است، پس حج به نیابت از مخالف صحیح نیست. (آیات عظام فاضل و نوری)
 قول دوم: منوب عنه باید ناصبی نباشد، مگر آنکه منوب عنه

۱. مناسك محشی، م ۱۰۶.

۲. مناسك محشی، م ۱۰۸.

۳. مناسك محشی، م ۱۰۸.

بخش سوم: نیابت در حج و عمره ﴿۲۸۳﴾

پدر نایب باشد که در این صورت مسلمان بودن کافی است. (آیت الله زنجانی)

قول سوم: در منوب عنه ایمان شرط نیست. (سایر مراجع عظام)

خودآزمایی

۱. آیا نیابت بچه ممیز در حج صحیح است؟ (آیت الله وحید)
۲. اگر شخص مستطیع حج را به نیابت از دیگری انجام دهد آیا مجزی است؟ (آیت الله مکارم)
۳. در صورت صحت حج نیابی شخص مستطیع، آیا نایب مستحق اجرة المسمى می باشد یا مستحق اجرة المثل است؟ (آیت الله سیستانی)
۴. اگر نایب از وقوف اختیاری مشعر معذور باشد آیا نیابتش صحیح است؟ (آیت الله مکارم)
۵. اگر خانمی نایب شود و پس از درک مسمای وقوف در شب عید به منی برود و برای وقوف بین الطلوعین برنگردد آیا از منوب عنه مجزی است؟ (آیت الله خامنه ای)
۶. کسی که از قرائت صحیح معذور است، آیا جایز است از طرف دیگری نایب شود؟ (حضرت امام)
۷. کسی که قرائت نمازش صحیح نیست و به نیابت از دیگری محرم شده و نتوانسته نماز را تصحیح کند چه وظیفه ای دارد؟ (حضرت امام)
۸. آیا در منوب عنه بلوغ شرط است؟ (آیت الله بهجت)
۹. در چه صورتی در منوب عنه، ایمان شرط نیست؟ (آیت الله زنجانی)
۱۰. در چه صورتی لازم است که مردی که صوره است نایب شود؟ (آیت الله تبریزی)
۱۱. آیا در منوب عنه، عقل شرط است؟ (آیت الله فاضل)
۱۲. آیا نایب طبق فتوای مرجع تقلید خودش عمل کند یا بر اساس فتوای مرجع تقلید منوب عنه؟ (آیت الله خویی)

بخش چهارم:

**فقه عمومی و احکام مرتبط با
حج و عمره**

درس بیستم:

احکام تقلید

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با وظیفه کسی که اعمال خود را بدون تقلید انجام داده است.
۲. آشنایی با شرایط تغییر مرجع تقلید.
۳. آشنایی با حکم بقاء بر تقلید میت.
۴. آشنایی با وظیفه کسی که می‌خواهد به حج برود نسبت به یادگیری مناسک.
۵. حکم رجوع قهری «احتیاط واجب» بدون نیت رجوع.

عمل بدون تقلید

کسی که اعمال خود از جمله حج و عمره را بدون تقلید انجام داده باشد، در موارد زیر اعمال گذشته او صحیح است:^۱

۱. اعمالش مطابق با فتوای کسی باشد که در حال حاضر وظیفه دارد از او تقلید کند. (اتفاقی)

۱. مناسک محشی، م ۱۳۴۵؛ رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱.

۲. اعمال مطابق باشد با فتوای کسی که در زمان عمل باید از او تقلید می‌کرد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و نوری)
۳. اعمالش مطابق با احتیاط باشد. (اتفاقی)
۴. طبق فتوای آیت الله سیستانی اگر جاهل قاصر باشد و اخلاص به چیزی شده باشد که با جهل قصوری ضرر ندارد، یا جاهل مقصر بوده و نقص عمل از جهتی بوده است که در صورت جهل صحیح است؛ مثل جهر و اخفات، اعمالش صحیح است.

تغییر مرجع تقلید

در مورد تغییر مرجع تقلید، دو حالت متصور است:

حالت اول: عدول از غیر اعلم به اعلم

اگر از کسی تقلید کند و اعلمیت مرجع دیگر نسبت به مرجعی که از او تقلید می‌کند برایش محرز شود، در مورد عدول به مجتهد اعلم دو نظر است:

- قول اول: عدول بنابر احتیاط واجب لازم است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، صافی و گلپایگانی)
- قول دوم: عدول واجب است. (آیات عظام بهجت، جوادی، فاضل، سیستانی، سبحانی، مکارم، نوری، وحید، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

حالت دوم: عدول از مرجع مساوی به مساوی

- قول اول: عدول جایز است. (آیات عظام امام، سبحانی و فاضل)
- قول دوم: بنابر احتیاط واجب عدول جایز نیست. (آیات عظام خامنه‌ای و هاشمی شاهرودی)

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۲۸۹﴾

قول سوم: در خصوص مسائلی که یادگرفته عدول جایز نیست.
(آیت الله تبریزی)

قول چهارم: در خصوص مسائلی که عمل کرده، رجوع به مساوی جایز نیست. (آیات عظام مکارم و نوری)

قول پنجم: در خصوص مسائلی که یاد گرفته بنابر احتیاط واجب عدول جایز نیست. (آیت الله صافی)

قول ششم: رجوع به مساوی در غیر موارد علم اجمالی به مخالفت قطعی، جایز است. (آیات عظام بهجت و سیستانی)

قول هفتم: اگر دو مجتهد مساوی باشند باید به فتوایی عمل شود که مطابق با احتیاط است و اگر احتیاط ممکن نبود یا مشقت داشت، می‌تواند به فتوای دیگری عمل کند. (آیت الله وحید)

بقاء بر تقلید میت

اگر مجتهدی که از او تقلید می‌کند، از دنیا برود، در مورد بقاء بر تقلید میت چند صورت وجود دارد:

صورت اول: حکم بقاء با فرض اعلی‌ت مجتهد فوت شده

در این صورت چند قول است:

قول اول: بقاء جایز است مطلقاً. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، نوری، گلپایگانی و سبحانی: در مسائلی که یاد گرفته است اگر چه عمل نکرده باشد بقاء جایز است)

قول دوم: در مسائلی که عمل کرده بقاء واجب است. (آیت الله بهجت)

قول سوم: بقاء واجب است، هم در مسائلى كه عمل كرده و هم در مسائلى كه عمل نكرده. (آيات عظام سيستانى، فاضل، زنجانى، هاشمى شاهرودى و وحيد)

قول چهارم: بقاء واجب است، به شرط آنكه به فتواى او عمل كرده باشد يا حداقل فتواى او را براى عمل ياد گرفته باشد. (آيت الله مكارم)

قول پنجم: بنابر احتياط واجب بقاء لازم است. (آيات عظام جوادى و صافى)^۱

صورت دوم: حكم بقاء در صورت تساوى يا شك در اعلميت حى

در اين صورت چند قول است:

قول اول: بقاء جايز است. (آيات عظام امام، خامنه‌اى، بهجت، جوادى، سبحانى، صافى، فاضل، نورى و مكارم)

قول دوم: مخير است از هر كدام بخواهد تقليد كند مگر در موارد علم اجمالى يا قيام حجت اجمالى كه بنابر احتياط واجب بايد رعايت هر دو فتوا را نمايد. (آيت الله سيستانى)

قول سوم: بقاء واجب است، مطلقاً. (آيات عظام وحيد: مادامى كه اعلم بودن مجتهد زنده برايش ثابت نشده؛ هاشمى شاهرودى: در صورت تساوى يا محتمل الاعلميه بودن مجتهد فوت شده)

قول چهارم: در صورت تساوى، اگر به فتواى مجتهد فوت شده - هر چند در برخى از مسائل - عمل كرده، لازم است در تمام

۱. در مسئله ۹ از بخش احكام تقليد رساله توضيح المسائل آيت الله صافى، بقاء، واجب دانسته شده، ولى در توضيح المسائل مراجع، قيد «احتياط واجب» آمده است.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۲۹۱﴾

مسایل به فتوای او باقی بماند؛ و اگر به فتوای او اصلاً عمل نکرده، از هر کدام که بخواهد می‌تواند تقلید کند؛ و اگر مجتهد زنده اعلم باشد، باید از او تقلید کند. (آیت الله شبیری زنجانی)

یادگیری احکام عمره و حج

یادگیری و دانستن اعمال حج هرچند اجمالاً، قبل از سفر لازم نیست و کافی است که عمره تمتع و حج تمتع را به عنوان عبادتی که خداوند متعال بر او واجب کرده، نیت کند و کیفیت هر یک را در وقت عمل یاد بگیرد و عمل کند؛ هرچند یاد گرفتن اعمال، بهتر و موافق احتیاط است. (اتفاقی)

رجوع قهری «احتیاط واجب» بدون نیت رجوع

در احتیاط واجب، مقلد می‌تواند به آن عمل کند یا با رعایت الاعلم فالاعلم به مجتهد دیگر رجوع کرده و طبق فتوای او عمل نماید. حال سؤال این است که آیا در این رجوع به «فالاعلم» نیت، لازم است یا اینکه اگر عمل او مطابق با فتوای فالاعلم باشد، کافی است؟ مثلاً اگر مجتهد اعلم، احرام حج را از مکه قدیم بنابر احتیاط واجب لازم بداند و مجتهد فالاعلم، احرام را از قسمت‌های توسعه یافته مکه جایز بداند و مقلد از مکه جدید محرم شده و بعد از اعمال حج یا در اثنای آن متوجه شده که مجتهد اعلم چنین احتیاطی داشته است، آیا احرامش از مکه صحیح است؟ ولو به فتوای فالاعلم رجوع نکند.

در این مسأله دو نظر مطرح است:

قول اول: اگر عمل او در هنگام صدور از وی، مطابق با فتوای کسی بوده که می‌توانست شرعاً از او تقلید کند، صحیح و مجزی است. (آیات عظام خامنه‌ای، زنجانی (معلوم شود مطابق فتوای فالاعلم بوده)، سبحانی: هر چند نداند مطابق فتوای فالاعلم است)

قول دوم: برای تصحیح عمل، می‌تواند به او رجوع کند و به فتوای وی استناد نماید، ولو پس از عمل. (آیات عظام بهجت، تبریزی، مکارم، سیستانی، صافی، فاضل و هاشمی شاهرودی)

تذکر: آیت الله صافی اضافه فرموده‌اند: ... البته مشروط به اینکه هنگام عمل عبادی قصد قربت از او متمشی شده باشد.

خودآزمایی

۱. اگر مدتی اعمالش بدون تقلید بوده، در چه صورتی اعمال گذشته او صحیح است؟ (امام خمینی)
۲. حکم عدول از غیر اعلم به اعلم بعد از تحقق تقلید چیست؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۳. حکم عدول از مرجع مساوی به مساوی دیگر را مشخص کنید. (آیت الله شاهرودی)
۴. اگر دو مجتهد مساوی باشند، وظیفه مکلف چیست؟ (آیت الله وحید)
۵. حکم بقاء بر تقلید میت در فرضی که مجتهد فوت شده نسبت به زنده‌ها اعلم باشد، چیست؟ (آیت الله بهجت)
۶. حکم بقاء بر تقلید میت در صورت شک در اعلمیت حی چیست؟ (آیت الله وحید)
۷. حکم بقاء بر تقلید میت در فرض تساوی مجتهد فوت‌شده با مجتهد زنده چیست؟ (آیت الله زنجانی)
۸. آیا یادگیری احکام حج و عمره قبل از سفر برای کسی که می‌خواهد به حج برود، واجب است؟ (امام خمینی)
۹. در احتیاط واجب، اگر عمل مکلف مطابق با فتوای فالاعلم باشد کافی است یا باید قصد رجوع به فالاعلم داشته باشد؟ (آیت الله خامنه‌ای)

درس بیست و یکم:

احکام طهارت (وضو، غسل و...)

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با مقدار مسح پا در وضو.
۲. آشنایی با حکم وضوی بانوان در انتظار نامحرم.
۳. آشنایی با حکم وضو با آب زمزم.
۴. آشنایی با انواع غسل‌ها.
۵. آشنایی با حکم غسل و صحت عبادات.
۶. آشنایی با غسل‌های مستحب.
۷. آشنایی با غسل‌های جایگزین وضو.

مسح پا در وضو

در خصوص حدّ مسح پا سه قول وجود دارد:

قول اول: مسح از سر یکی از انگشت‌های پا تا برآمدگی روی پا واجب است، اگرچه تا مفصل بهتر است. (آیات عظام امام، فاضل، مکارم، وحید و زنجانی)

قول دوم: مسح پا باید تا مفصل باشد. (آیات عظام خامنه‌ای و سبحانی).

قول سوم: مسح پا بنابر احتیاط واجب باید تا مفصل باشد.
(آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، اراکی و هاشمی
شاهرودی)

ضمناً نظر سابق آیت الله سیستانی همان قول دوم بود، ولی اخیراً
به احتیاط واجب تبدل یافته است.
تذکر: منشأ این اختلاف، معنای کلمه «الکعبین» است.

وضو گرفتن بانوان در مسجدالحرام

۱. وضو در معرض دید نامحرم
در عروة الوثقی چنین آمده است:
م ۳۰ — إذا توضأت المرأة في مكان يراها الأجنبي، لا يبطل وضؤها و
إن كان من قصدتها ذلك.^۱

آیت الله خویی در اینجا حاشیه دارند و می فرمایند: إلا إذا انحصر
مكان الوضوء به، فيتعين حينئذ التيمم في مكان لا يراها الاجنبي، نعم إذا
توضأت و الحال هذه صح وضؤها.

وضو گرفتن بانوان در انظار نامحرم حرام است و طبق نظر
آیت الله خویی اگر محل منحصر به آن باشد وظیفه تیمم است، ولی
در هر صورت اگر وضو گرفت وضویش صحیح است، اگرچه کار
حرامی انجام داده است.^۲ (اتفاقی)

۱. العروة الوثقی مع تعالیق الامام الخمينی، ص ۱۱۹، م ۳۰.

۲. یکی از شرایط صحت وضو، مباح بودن آب وضو است؛ پس اگر کسی عالماً عامداً با
آب غصبی وضو بگیرد، وضویش باطل است، ولی اگر جاهل باشد یا غصبی بودن آن
را فراموش کرده باشد، وضوی او صحیح است.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۲۹۷﴾

۲. حکم وضو با آب زمزم

قبلاً با آب اصلی زمزم وضو گرفتن و غسل کردن معمول بوده است، ولی الآن که روی این آب عملیاتی انجام شده است، این شبهه وجود دارد که وضو با آب آشامیدنی صحیح است یا نه؟ مسئولین انتظامی مسجدالحرام می‌گفتند که در مواقع اضطراری اشکالی ندارد، ولی اگر کسی بخواهد احتیاط کند یا به وضوخانه‌ها برود یا بطری آب همراه خودش بیاورد.

اغسال

غسل یا واجب است یا مستحب که به بررسی آن می‌پردازیم:

غسل‌های واجب

غسل‌های واجب دو دسته‌اند:

دسته اول: واجب کفایی: غسل میت واجب کفایی است که باید میت را سه غسل بدهند. (غسل با آب سدر، غسل با آب کافور و غسل با آب خالص).

دسته دوم: واجب عینی که یا مشترک بین زن و مرد است و یا اختصاصی بانوان است.

غسل‌های مشترک بین زن و مرد عبارت است از:

۱. غسل جنابت؛
 ۲. غسل مس میت؛
 ۳. غسل‌هایی که به واسطه عهد و نذر و قسم واجب می‌شود.
- غسل‌های اختصاصی بانوان عبارت است از:**

۱. غسل حیض؛
۲. غسل نفاس؛
۳. غسل استحاضه.^۱

آیات عظام زنجانی و سیستانی علاوه بر اغسال ذکر شده، غسل دیگری را به عنوان احتیاط واجب ذکر کرده و فرموده‌اند:

کسی که در موقع گرفتن خورشید و ماه نماز آیات را عمداً نخوانده باشد، در صورتی که تمام ماه و خورشید گرفته باشد، بنابر احتیاط واجب برای قضای نماز آیات باید غسل کند و قضای نماز بدون غسل باطل است.

غسل‌های واجب و صحت عبادات

غسل مسّ میت: «يجب هذا الغسل لكلّ واجب مشروط بالطهارة من الحدث الأصغر، و يشترط فيما يشترط فيه الطهارة».^۲

غسل مسّ میت برای هر واجبی که طهارت از حدث اصغر در آن شرط است، واجب می‌باشد.

بنابراین غسل مسّ میت برای طواف و نماز شرط است و کسی که غسل مسّ میت بر عهده اوست، اگر بدون غسل طواف و نماز را انجام دهد، باطل است. مگر اینکه بعد از مسّ میت غسل جنابت انجام داده که مجزی از تمام غسل‌ها و از آن جمله غسل مسّ میت است. ولی تعمّد بقا تا اذان صبح بدون غسل مسّ میت باعث بطلان روزه نمی‌شود.

۱. ر.ک: رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۲۲۱.

۲. العروه الوثقی مع تعالیک الامام الخمینی، ص ۱۸۰، م ۱۶.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۲۹۹﴾

غسل جنابت و حیض و نفاس در صحت نماز و طواف واجب شرط واقعی است. و همچنین در روزه ماه رمضان و قضای آن شرط است و اگر جنب و حائض و نفساء تا اذان صبح عمداً غسل نکنند، روزه آنها باطل است.^۱

ولی بقاء عمدی بر جنابت و حیض و نفاس تا اذان صبح باعث بطلان روزه مستحبی نمی شود مگر طبق فتوای آیت الله سبحانی که فرموده اند: «... و اگر بخواهد روزه مستحب ... بگیرد ... نمی تواند با تیمم روزه بگیرد».^۲

اما در روزه واجب غیر ماه رمضان و قضای آن اختلاف وجود دارد:^۳
قول اول: در روزه واجب غیر رمضان و قضای آن، بنابر احتیاط واجب بقاء بر جنابت و حیض و نفاس مبطل است. (آیات عظام اراکی و بهجت)

قول دوم: باعث بطلان روزه است مگر اینکه در ضیق وقت تیمم کند. (آیت الله سبحانی)

قول سوم: بقاء بر جنابت و حیض و نفاس باعث بطلان روزه واجب غیر ماه رمضان و قضای آن نمی شود. (سایر مراجع عظام)

غسل های مستحبی

غسل های مستحب در شرع مقدس اسلام بسیار است^۴ و آنها

۱. رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۹۴۳، م ۱۶۱۹.

۲. رساله توضیح المسائل آیت الله سبحانی، م ۱۳۰۲.

۳. رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۹۴۴، م ۱۶۲۰ و ۱۶۴۵.

۴. رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۳۷۹، م ۶۴۴.

سه دسته‌اند:

دسته اول: غسل‌های مستحبی زمانی: مانند غسل جمعه و غسل شب‌های فرد ماه رمضان.

دسته دوم: غسل‌های مستحبی مکانی: که برای ورود به اماکن خاص مستحب است، مانند غسل برای داخل شدن به شهر مکه.
دسته سوم: غسل‌های مستحبی فعلی: مانند غسل زیارت ائمه علیهم‌السلام و غسل زنی که برای غیر شوهرش بوی خوش استعمال کرده است.^۱
آنچه از غسل‌های مستحبی مربوط به شهر مکه و اعمال حج و عمره است را در اینجا بیان می‌کنیم:

۱- **غسل احرام:** به نظر همه مستحب است، البته آیت الله زنجانی قبلاً بنا بر احتیاط واجب لازم می‌دانستند، ولی از این نظر عدول کرده‌اند.

۲- **غسل زیارت کعبه:** مورد وفاق همه است.

۳- **غسل دخول در کعبه**

۴- **غسل ورود به منطقه حرم:** توضیح اینکه از چهار طرف مسجدالحرام تا یک فاصله خاصی منطقه حرم است و نزدیک‌ترین این‌ها مسجد تنعیم است که با تابلوهای بدایة الحرم و نهاية الحرم مشخص شده است.

۵- **غسل ورود به شهر مکه**

۶- **غسل طواف:** اختلافی است و در استحباب آن دو قول است:^۲
قول اول: استحباب آن ثابت نیست. (آیات عظام صافی، مکارم،

۱. رساله مراجع، م ۶۴۴ - ۶۴۵.

۲. مناسك محشی، م ۱۴۱۳.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۰۱﴾

نوری و سیستانی)

قول دوم: غسل طواف مستحب است. (آیات عظام خامنه‌ای، فاضل، تبریزی و هاشمی شاهرودی) برای زیارت بیت الله غسل مستحب است، و طواف، زیارت بیت الله است)

غسل‌های جایگزین وضو

سؤال: چه غسل‌هایی مجزی از وضو است؟

جواب: در این مسأله دو قول است:^۱

قول اول: هیچ غسلی غیر از غسل جنابت مجزی از وضو و اغسال دیگر نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، جوادی، گلپایگانی، بهجت، صافی، سبحانی، فاضل در نظر اخیرشان)

قول دوم: تمام اغسال (چه واجب و چه مستحب) مجزی از وضو است (غیر از استحاضه متوسطه). (آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی، نوری، وحید، مکارم، زنجانی و هاشمی شاهرودی)

البته غسل‌های مستحبی‌ای که استحباب آن ثابت شده است، مثل غسل جمعه، اما غسل‌هایی که استحباب آن ثابت نیست و رجاء به جا آورده می‌شود از وضو کفایت نمی‌کند.

۱. رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۲۴۲، م ۳۹۱ و ص ۳۷۹، م ۶۴۴.

خودآزمایی

۱. انتهای محل مسح پا کجاست؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۲. اگر محل وضوی بانوان منحصر باشد به جایی که نامحرم ایشان را می‌بیند وظیفه چیست؟ (آیت الله خویی)
۳. اگر بانویی در معرض دید نامحرم وضو بگیرد آیا صحیح است؟ (آیت الله سیستانی)
۴. اگر کسی غسل مسّ میت را فراموش کند و در آن حال نماز بخواند و روزه هم بگیرد آیا صحیح است؟ (حضرت امام)
۵. حکم جنبی که می‌خواهد روزه بگیرد، اگر عمداً غسل و تیمم نکند چیست؟ (آیت الله فاضل)
۶. اگر بانویی غسل حیض را فراموش کند و روزه مستحبی بگیرد آیا صحیح است؟ (آیت الله بهجت)
۷. حکم غسل طواف چیست؟ (آیت الله سیستانی)
۸. کسی که برای طواف و زیارت کعبه غسل کرده، ولی وضو نگرفته آیا طوافش صحیح است؟ (آیت الله تبریزی)
۹. کدامیک از اغسال مجزی از وضو است؟ (آیت الله فاضل)

درس بیست و دوم:

احکام بانوان در حج و عمره

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با شرایط حیض.
۲. شناخت معیار یائسگی.
۳. آشنایی با حکم تجاوز خون از ده روز.
۴. آشنایی با حکم نقاء متخلل.
۵. آشنایی با حکم ورود حائض و مستحاضه به مسجد الحرام و مسجد النبی.

احکام حیض

در صورتی خون حکم حیض را دارد که شرایط زیر را داشته باشد:

۱. خون بعد از ۹ سالگی^۱
۲. از سه روز کمتر نباشد
۳. از ده روز بیشتر نباشد.
۴. توالی سه روز: در این شرط سه قول است:

۱. مناسک محشی، م ۱۴۱۸.

قول اول: توالی در سه روز اول شرط است. (آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، خوئی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، وحید، نوری و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: اگر دو روز خون ببیند و بعد نبیند و مجدداً خون ببیند احتیاط کند. (آیات عظام صافی، گلپایگانی و سبحانی: به این صورت که هم اعمال مستحاضه را انجام دهد و هم از محرمات حائض اجتناب کند)

قول سوم: سه روز در یک دهه باشد، کافی است. (آیت الله شبیری)

۵. استمرار خون در سه روز ولو در فضای داخل فرج؛ البته استمرار عرفی خون به نظر اکثر مراجع کافی است و قطع خون به صورت مختصر مخلّ به استمرار نیست، ولی مرحوم آیت الله گلپایگانی فرموده: هرگاه در بین سه روز مختصری پاک شود که در باطن خون نباشد، حکم به حیض مشکل است.

۶. بین دو حیض اقل طهر (۱۰ روز) فاصله شده باشد.

۷. خون قبل از یائسگی.

معیار یائسگی

قول اول: سن یائسگی در سیده، تمام شدن ۶۰ سال، و در غیر سیده، تمام شدن ۵۰ سال قمری است. (آیات عظام امام، زنجانی، صافی، گلپایگانی، سبحانی و فاضل)

قول دوم: پس از ۶۰ سال قمری خونی که دیده‌اند استحاضه است و در فاصله بین ۵۰ تا ۶۰ سال اگر خون صفات حیض را

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۰۵﴾

داشت یا در ایام عادت بود بین تروک حائض و عبادات مستحاضه جمع کند علی‌الاحوط. (آیات عظام خوئی، تبریزی، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: با اتمام ۶۰ سالگی در سیده و غیر سیده یائسگی نسبت به حیض تحقق می‌یابد، و احتیاط مستحب در زنان غیر سیده در فاصله ۵۰ تا ۶۰ سالگی آن است که اگر خصوصیات حیض را داشت بین تروک حائض و عبادات مستحاضه جمع کند. حکم یائسگی در عده که موجب سقوط عده است بنابر اظهر محدود به پنجاه سال است. (آیت الله سیستانی)

قول چهارم: سیده با اتمام ۶۰ سالگی یائسه می‌شود و غیر سیده در فاصله ۵۰ تا ۶۰ سالگی اگر اطمینان دارد که خونی که می‌بیند حیض است، احکام حیض را بار نماید. (آیت الله بهجت (نظر اخیر))

قول پنجم: در تعیین حدّ دقیق سن یائسگی تأمل و احتیاط لازم است. بانوان می‌توانند در این مسأله به مجتهد جامع‌الشرایطی که فتوای مشخصی در این زمینه دارد رجوع کند. (آیت الله خامنه‌ای)

قول ششم: یائسگی محدود به سن نیست، پس اگر خونی دید که صفات حیض را داشت حیض است، حتی در ۷۰ سالگی. (آیت الله مکارم (نظر اخیر ایشان))

۵۰ سال قمری = ۴۸ سال و ۶ ماه شمسی

۶۰ سال قمری = ۵۸ سال و ۷۷ روز منهای ۱۲ ساعت.

خروج خون از مهبل

۱. اگر خون از مهبل خارج شود با سایر شرایط بدون اشکال

حيض تحقق مي يابد.

۲. اگر خون داخل فضاي فرج شود، ولي از مهبل خارج نشود، در اين صورت دو قول است:

قول اول: حيض تحقق نيافته است. (آيات عظام خويي، تبريزي، سيستاني، زنجاني، فاضل، وحيد و هاشمي شاهرودي)

قول دوم: بنابر احتياط واجب جمع كند بين تروك حائض و عبادات مستحاضه (آيات عظام امام، صافي، گلپايگاني)

البته طبق نظر آيت الله صافي براي تحقق حيض بايد خون به خودي خود بيرون بيابد، ولي طبق نظر امام و آيت الله گلپايگاني اگر خون را با انگشت يا وسيله ديگر خارج كند، حيض قطعي مي گردد.

قول سوم: لازم نيست در تمام سه روز خون بيرون بيابد، بلكه اگر در فرج خون باشد كافي است و چنانچه در بين سه روز مختصري پاك شود و مدت پاك شدن به قدرى كم باشد كه بگويند در تمام سه روز در فرج خون بوده باز هم حيض است. (آيت الله سبحاني)

تجاوز خون از ده روز

اگر خون از ده روز تجاوز نكند، تمام ايامي كه زن خون ديده حيض حساب مي شود، اگرچه خلاف عدد عادتش باشد و چنانچه خون از ده روز تجاوز كند دو حالت دارد:

حالت اول: داراي عادت است:

۱. عادت وقتيه عدديه: خوني كه در ايام عادت ديده اگرچه نشانه هاي حيض را نداشته باشد، حيض است و مابقي استحاضه، اگرچه نشانه هاي حيض را داشته باشد.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۰۷﴾

۲. عادت وقتی فقط که در اینجا دو قول است:

قول اول: این خانم یا ذات تمیز است یا غیر ذات تمیز:

۱. ذات تمیز: وظیفه او رجوع به صفات است؛ یعنی اگر خونی که دیده در بعضی از روزها صفات حیض را داشته و در بعضی از روزها صفات استحاضه را داشته است، روزهایی که صفات حیض را داشته (با وجود سایر شرایط) حیض قرار می‌دهد و مابقی را استحاضه.

۲. غیر ذات تمیز: اگر اقارب او در ایام حیض متفقه العادات باشند، وظیفه‌اش رجوع به اقارب است.

و اگر اقارب او متفقه العادات نباشند: وظیفه‌اش رجوع به روایات است؛ یعنی هفت روز را حیض قرار دهد و مابقی را استحاضه. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل، سبحانی و نوری)

قول دوم: این خانم یا در غیر وقت عادتش خون دیده یا در وقت عادت خون دیده است.

۱. در غیر وقت عادتش خون دیده که در این صورت یا ذات تمیز است که وظیفه‌اش رجوع به صفات است، و یا غیر ذات تمیز است که شش یا هفت روز را حیض قرار می‌دهد.

۲. در وقت عادتش خون دیده که در این صورت اگرچه خون نشانه‌های حیض را نداشته باشد حیض است، به شرط آنکه از سه روز کمتر و از ده روز بیشتر نباشد. (آیات عظام خویی، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

۳. عادت عددیه فقط: که دو حالت دارد:

حالت اول: ذات تمیز است که در این صورت دو قول است:

قول اول: فقط خون‌هایی که صفات حیض را دارد حیض قرار می‌دهد و عددش ملاک نیست. (آیات عظام خویی، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: آنچه صفات حیض را دارد سه صورت دارد:

۱. به اندازه ایام عادتش است: در این صورت همه آن حیض است.
۲. کمتر از ایام عادتش است: در این صورت آن مقدار به علاوه چند روز بعد که به اندازه عادتش تکمیل شود حیض است.
۳. بیشتر از ایام عادتش بوده: به اندازه ایام عادتش حیض است و مابقی استحاضه (عدد ملاک است). (آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم، گلپایگانی و صافی)

حالت دوم: غیر ذات تمییز است، که در این صورت چهار قول است:
قول اول: باید از اول خون بینی به اندازه روزهای عادتش را حیض و مابقی را استحاضه قرار دهد. (آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، سیستانی، مکارم و نوری)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب به اندازه روزهای عادتش حیض قرار دهد. (آیت الله فاضل)

قول سوم: مخیر است از اول یا وسط به مقدار عدد ایامش حیض قرار دهد. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

قول چهارم: اگر خونی که دیده صفات حیض را داشته، از اول حیض قرار می‌دهد. (آیات عظام خویی، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

نقاء متخلّل (پاکی وسط در ایام حیض)

سؤال: اگر سه روز یا بیشتر خون ببیند و پاک شود و مجدداً

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ۳۰۹

خون ببیند و قبل از ۱۰ روز پاک شود، آیا پاکی وسط حکم حیض را دارد یا نه؟

جواب: در این مسأله چهار قول است.

قول اول: مجموع پاکی وسط به علاوه دو خون طرفین آن اگر از ده روز تجاوز نکند، حیض است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل، سبحانی و بهجت)

مسأله: اگر سه روز پشت سر هم خون ببیند و پاک شود، چنانچه دوباره خون ببیند و روزهایی که خون دیده و در وسط پاک بوده روی هم از ده روز بیشتر نشود، روزهایی هم که در وسط پاک بوده حیض است.

قول دوم: با وجود یکی از دو شرط حکم به حیض بودن نقاء متخلل می‌شود:

۱. خون دوم صفات خون حیض را داشته باشد.

۲. خون دوم در ایام عادتش واقع شود.

و اگر این دو شرط متفی باشد، نقاء متخلل، حکم پاکی را دارد.

(آیات عظام تبریزی، خوئی، وحید و هاشمی شاهرودی)

مسأله: اگر سه روز پشت سر هم با نشانه‌های حیض یا در روزهای عادت، خون ببیند و پاک شود، چنانچه دوباره خونی که دارای نشانه‌های حیض است یا در روزهای عادت است ببیند و روزهایی که خون دیده و در وسط پاک بوده روی هم از ده روز بیشتر نشود، روزهایی که در وسط پاک بوده حیض است.

نظر سوم: نقاء متخلل، حکم حیض را ندارد و عبادات در آن صحیح واقع می‌شود. (آیات عظام مکارم و شبیری زنجانی)

مسأله: روزهایی که در بین ده روز پاک بوده و خون او قطع شده حکم حیض را ندارد، بلکه حکم زنان پاک را دارد.

نظر چهارم: در ایام پاکی وسط بنا بر احتیاط واجب بین تروک حائض و عبادات مستحاضه جمع کند^۱. (آیات عظام صافی، گلپایگانی و سیستانی)

حکم لکه‌بینی بانوان

لکه بینی بانوان سه حالت دارد:

حالت اول: اگر در ابتدای شروع خون‌بینی، خون ببیند و از درون قطع شود، در این صورت حکم استحاضه را دارد.

حالت دوم: اگر در ابتدای شروع خون‌بینی، خون موجود در مهبل به صورت لکه‌بینی خارج می‌شود، که در این صورت اگر داخل خون باشد و تا سه روز ادامه پیدا کند، حیض است.

حالت سوم: اگر بعد از سه روز خون دیدن، تا قبل از ده روز لکه‌بینی داشته است که در این صورت اقوال چهارگانه مسأله قبلی جاری است.

ورود حائض و جنب به مسجدین

توقف جنب و حائض در مسجدالحرام و مسجدالنبی و همچنین سایر مساجد حرام است و عبور کردن از سایر مساجد یعنی از یک در وارد و از دیگر خارج شدن جایز است؛ ولی در رابطه با عبور و اجتياز حائض و جنب از مسجدالحرام و مسجدالنبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ سه قول است:

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۴۴۴.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۱۱﴾

قول اول: قسمت‌های توسعه یافته مسجدین حکم سایر مساجد را دارد پس اجتناب جایز است. (آیت الله بهجت)

قول دوم: نسبت به قسمت‌های قدیمی بنا بر فتوا و نسبت به قسمت‌های جدید بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. (آیت الله تبریزی)

قول سوم: عبور و اجتناب حائض و جنب در مسجدین حرام است مطلقاً، حتی در قسمت‌های توسعه یافته آن. (سایر مراجع عظام)

ورود مستحاضه به مسجدین

در رابطه با توقف مستحاضه متوسطه و کثیره در مسجدالحرام و مسجدالنبی ﷺ سه قول است:^۱

قول اول: ورود و توقف در مسجدالحرام و مسجدالنبی برای مستحاضه جایز است، اگر چه غسل‌های واجبش را انجام نداده باشد، گرچه خلاف احتیاط استحبابی است. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل، خوئی، سیستانی، تبریزی و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: ورود و توقف در مسجدین بدون غسل‌های واجب نماز جایز نیست. (آیات عظام بهجت، مکارم و زنجانی: در مستحاضه کثیره)

قول سوم: بدون انجام غسل‌هایی که بر او واجب است بنا بر احتیاط واجب نمی‌تواند وارد شود. (آیات عظام صافی و گلپایگانی)

حکم آمیزش در ایام استحاضه

مسأله: در استحاضه متوسطه و کثیره، چنانچه غسل‌های واجب

۱. مناسک محشی، م ۵۶۱.

خود را انجام داده، آمیزش اشكالی ندارد، (اتفاقی) ولی اگر غسل‌های واجب صلاتی را انجام نداده باشد، در جواز آمیزش دو نظر وجود دارد:

قول اول: آمیزش جایز است. (آیت الله فاضل)

قول دوم: بنابر احتیاط واجب، آمیزش جایز نیست. (سایر مراجع عظام)

خودآزمایی

۱. آیا توالی در سه روز اول خون بینی لازم است؟ (آیت الله زنجانی)
۲. کسی که عادت عددیه داشته و بیش از عدد عادتش خون دیده، آیا تمام آن حیض است؟ (حضرت امام)
۳. آیا خروج خون از مهبل برای ابتدای حیض شرط است؟ (آیت الله صافی)
۴. اگر خون صاحب عادت عددیه از ده روز تجاوز کند و ذات تمییز باشد وظیفه اش چیست؟ (آیت الله تبریزی)
۵. خانمی که پس از پاک شدن از حیض، طواف و نماز آن را انجام داده و مجدداً قبل از ۱۰ روز لکه‌بینی داشته آیا طوافش صحیح است؟ (آیت الله سیستانی)
۶. آیا زن مستحاضه بدون انجام غسل‌های واجب صلاتی می‌تواند در مسجدین توقف کند؟ (آیت الله بهجت)
۷. اگر خانمی پس از ۶۰ سالگی خونی ببیند که دارای صفات حیض است، وظیفه اش چیست؟ (آیت الله مکارم)
۸. انجام طواف و نماز در نقاء متخلل اگر با ایامی که خون دیده از ده روز تجاوز نکند آیا صحیح است؟ (آیت الله زنجانی)
۹. سن یائسگی برای بانوان چه زمانی است؟ (آیت الله تبریزی)
۱۰. حکم عبور از قسمت‌های توسعه یافته مسجد النبی برای جنب و حائض چیست؟ (آیت الله تبریزی)
۱۱. آیا حائض و نفساء می‌توانند در مسجد النبی توقف یا تردد نمایند؟ (آیت الله بهجت)
۱۲. وظیفه مستحاضه متوسطه و کثیره برای ورود و توقف در مسجدالحرام چیست؟ (آیت الله سیستانی)
۱۳. حکم آمیزش با مستحاضه کثیره در صورتی که غسل‌های واجب صلاتی را به جا نیاورده است، چیست؟ (آیت الله فاضل)
۱۴. آیا مستحاضه کثیره برای ورود به مسجدالحرام باید غسل کند؟ (آیت الله صافی)

درس بیست و سوم:

احکام نماز (۱)

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با وظیفه کسی که قرائتش باطل است.
۲. آشنایی با حکم جزئیت بسم الله الرحمن الرحيم و ثمرات آن.
۳. آشنایی با معیار صحت قرائت.
۴. آشنایی با حکم مدّ در نماز.
۵. آشنایی با حکم وقف به حرکت و وصل به سکون.

قرائت

حکم نمازی که با قرائت باطل خوانده شده است

این مسأله سه حالت دارد:

حالت اول: هنگام نماز اطمینان به صحت قرائت داشته است که در این صورت چهار قول است:^۱

قول اول: اعاده نماز لازم نیست. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، بهجت، تبریزی، خویی، زنجانی، سیستانی، مکارم، فاضل و هاشمی

۱. رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۱۰۰۱.

شاهرودی) آیت الله سبحانی افزوده‌اند: احتیاط مستحب آن است که دوباره نماز را بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید.

قول دوم: باید نماز را دوباره بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید. (آیات عظام اراکی، صافی و گلپایگانی)

قول سوم: در صورتی که در اعتقاد به صحت قاصر بوده (مثل آنکه نزد کسی خوانده و او صحت نمازش را تأیید کرده است) نمازش صحیح است اگرچه احتیاط مستحب در اعاده است و در صورتی که مقصر بوده؛ باید دوباره بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید. (آیت الله وحید)

قول چهارم: بنابر احتیاط واجب باید دوباره بخواند و اگر وقت گذشته قضا نماید. (آیت الله نوری)

حالت دوم: نسبت به صحت قرائت شک داشته یا به عدم صحت اطمینان داشته و متمکن از تصحیح بوده است:

در این صورت نماز باطل است و باید اعاده کند. (اتفاقی)

حالت سوم: مثل حالت دوم، ولی غیر متمکن از تصحیح: که در این حالت بین نماز طواف و غیر آن تفصیل قائل شده‌اند.

در خصوص نماز طواف پنج قول است که در در چهارم مبحث نماز طواف بیان شد.^۱

اما نسبت به نمازهای یومیه، دو قول است:^۲

قول اول: احتیاط واجب آن است که نماز را به جماعت بخواند مگر آنکه بر او حرج باشد. (آیات عظام سبحانی، صافی و گلپایگانی)

۱. ر.ک: صفحه ۷۶ - ۷۸.

۲. رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۹۹۷.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۱۷﴾

قول دوم: هر طوری که می‌تواند بخواند و احتیاط مستحب آن است که نماز را به جماعت به جا آورد. (سایر مراجع عظام)

غلط بودن قرائت و لزوم شرکت در نماز جماعت

اگر کسی بداند که قرائتش صحیح نیست و متمکن از تصحیح نباشد، طبق نظر همه مراجع شرکت در نماز جماعت واجب نیست و احتیاط واجب آیات عظام صافی و گلپایگانی نیز قابل رجوع به بقیه است.^۱

ولی اگر متمکن بر تصحیح باشد، در وسعت وقت باید یاد بگیرد و در ضیق وقت چند قول است:^۲

قول اول: در صورت امکان بنابر احتیاط واجب باید نماز را به جماعت بخواند. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل، مکارم، سبحانی، صافی، گلپایگانی و زنجانی)

قول دوم: در صورت امکان باید نماز را به جماعت بخواند. (آیات عظام خویی، تبریزی، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: اگر در یادگیری کوتاهی کرده است در صورتی که عسر و حرج نباشد بنابر ظاهر باید نماز را به جماعت بخواند و اگر کوتاهی نکرده بنابر احتیاط مستحب به جماعت بخواند. (آیت الله بهجت)

قول چهارم: چنانچه نماز را به طوری که در مسأله پیش گفته شده (که اگر مقداری را که صحیح می‌خواند معتنی به باشد به آن

۱. همان.

۲. رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۹۹۸.

اكفا كند و الا بنابر احتياط واجب مقداری از بقیه قرآن را به آن
ضمیمه کند...) بخواند نمازش صحیح است، ولی در صورتی که در
یادگرفتن کوتاهی کرده باشد، اگر ممکن باشد برای فرار از عقوبت،
نمازش را به جماعت بخواند. (آیت الله سیستانی)

جزئیت «بسم الله الرحمن الرحيم» برای سوره

در رابطه با بسم الله الرحمن الرحيم اول سورة حمد و غیر حمد
که در نماز خوانده می شود، سه حکم مطرح است:

۱. گفتن بسم الله در ابتدای هر سوره ای (غیر از توبه) اعم از
حمد و غیر آن واجب است. (اتفاقی)

۲. بسم الله سورة حمد جزء سوره است. (اتفاقی)

۳. در جزئیت بسم الله برای غیر سورة حمد سه قول وجود
دارد:^۱

قول اول: بسم الله الرحمن الرحيم در غیر حمد جزء سوره
نیست.^۲ (آیت الله خامنه ای)

قول دوم: در جزء بودن بسم الله در غیر سوره حمد اشکال
است. (آیات عظام سیستانی و هاشمی شاهرودی)

تجب قراءة بسم الله في كل سورة غير سورة توبة و لكن في كونها جزءاً
منها فيما عدا سورة الفاتحه اشكال، فالأحوط عدم ترتب آثار الجزئية
عليها، كالاقتصار علي قرائتها في صلاة الآيات.^۳

۱. رساله توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۸۴۸، م ۱۵۰۷.

۲. رساله اجوبه الاستفادات (ترجمه فارسی)، ص ۱۰۰، م ۴۶۶.

۳. منهاج الصالحين، م ۶۰۳.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۱۹﴾

قول سوم: بسم الله جزء همه سوره‌ها غیر سوره توبه است.
(سایر مراجع عظام)

ثمرات جزئیت «بسم الله الرحمن الرحيم»

ثمره جزء بودن یا نبودن بسم الله در دو مورد مشخص می‌شود:
۱. نماز آیات که طبق نظر آیت الله خامنه‌ای نمی‌تواند بسم الله الرحمن الرحيم را بگوید و به رکوع رود، بلکه باید علاوه بر آن، یک آیه یا جمله کاملی بعد از آن بخواند، و طبق نظر آیت الله سیستانی اکتفا کردن به آن اشکال دارد و بنابر احتیاط واجب باید آیه یا جمله کاملی به آن ضمیمه کند.

۲. اگر به قصد خواندن سوره معینی بعد از حمد، بسم الله را بگوید و بخواهد سوره را عوض کند، طبق نظر آیت الله خامنه‌ای، تکرار بسم الله لازم نیست بخلاف نظر بقیه که باید بسم الله را تکرار کند.

معیار صحت قرائت

رعایت تمام قواعد تجویدی و تلفظ حروف از مخارجی که علمای تجوید فرموده‌اند، لازم نیست، بلکه اگر الفاظ را به گونه‌ای تلفظ کند که از نظر عرف اهل لسان صحیح باشد، کافی است.
البته رعایت تلفظ حروف مشترکی که معنا را تغییر می‌دهد، مانند (ص و س و ث) لازم است، ولی ضابطه صحت آن اهل لسان است.

چنانچه صاحب عروه فرموده:

«لا یجب أن يعرف مخارج الحروف علی طبق ما ذکره علماء التجوید،

بل يكفي إخراجها منها و إن لم يلتفت إليها، بل لا يلزم إخراج الحرف من تلك المخارج، بل المدار صدق التلفظ بذلك الحرف و إن خرج من غير المخرج الذي عينوه؛ مثلاً إذا نطق بالضاد أو الظاء علي القاعدة، لكن لا بما ذكره من وجوب جعل طرف اللسان من الجانب الأيمن أو الأيسر علي الأضراس العليا، صحّ، فالمناط الصدق في عرف العرب، و هكذا في سائر الحروف، فما ذكره علماء التجويد مبني علي الغالب.^۱

رعایت مدّ در قرائت

حروف مدّ سه تا است؛ واو ماقبل مضموم و الف ماقبل مفتوح و ياء ماقبل مكسور، و سبب مدّ دو چیز است: اول: همزه واقع پس از الف و واو و ياء، مانند جاء، سوء، جىء؛ دوم: حرف ساكن واقع پس از اين سه حرف، مانند الضالين.

حكم تكلیفی رعایت مدّ

در رابطه با حكم تكلیفی مدّ چهار قول است:^۲
قول اول: رعایت مدّ در موارد مذکور بهتر است؛ یعنی بهتر است واو و الف و ياء را بكشد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای و زنجانی و هاشمی شاهرودی)

ناگفته نماند كه در عبارت آیت الله زنجانی به جای تعبیر «بهتر است»، تعبیر «احتیاط مستحب» آمده است.

قول دوم: در این موارد رعایت مدّ واجب است. (آیات عظام اراکی، بهجت، خویی، سیستانی، صافی، گلپایگانی و نوری)

۱. العروه الوثقی مع تعالیک الامام الخمینی، ص ۳۵۲، م ۴۱.

۲. رساله توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۰۳.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۲۱﴾

قول سوم: در مورد چهارم، (الضالین) مد واجب و در سه مورد اول (سوء، جاء، جیء) بنابر احتیاط واجب رعایت مد لازم است. (آیت الله تبریزی)

قول چهارم: در مورد چهارم (الضالین) رعایت مد واجب است، ولی در سه مورد اول (سوء، جاء، جیء) احتیاط مستحب است. (آیت الله وحید)

حکم وضعی عدم رعایت مد در نماز

سؤال: اگر در موارد لزوم مد، رعایت نکند، وظیفه چیست؟ در این مسأله نیز چند قول است:^۱

قول اول: نماز صحیح است و اعاده ندارد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، تبریزی، سیستانی، زنجانی و هاشمی شاهرودی)
البته آیت الله زنجانی فرموده‌اند: بنابر احتیاط مستحب نماز را تمام کند و دوباره بخواند.

قول دوم: بنابر احتیاط واجب نماز را تمام کنند و دوباره بخوانند. (آیات عظام خویی، نوری، صافی و گلپایگانی)

قول سوم: در مورد چهارم (الضالین) با ترک مد نماز باطل می‌شود و در سه مورد اول صحیح است. (آیت الله وحید)^۲

قول چهارم: در موارد لزوم مد اگر در محل خود در قرائت نماز اصلاح کرد نماز صحیح است و الا باید نماز را اعاده کند. (آیت الله سبحانی)

۱. توضیح المسائل، م ۱۰۰۳.

۲. توضیح المسائل، م ۱۰۱۲.

وقف به حركت

سؤال: آیا در قرائت وقف به حركت جایز است؟

جواب: در این مسأله دو قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام اراکی،

خویی، صافی، گلپایگانی، مکارم، نوری، بهجت و وحید)

قول دوم: جایز است، ولی خلاف احتیاط مستحبی است. (آیات

عظام امام، خامنه‌ای، تبریزی، زنجانی، فاضل، سبحانی، سیستانی و هاشمی

شاهرودی)

وصل به سکون

سؤال: آیا در قرائت وصل به سکون جایز است؟

جواب: در این مسأله نیز دو قول است:

قول اول: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام اراکی،

خویی، صافی، گلپایگانی و نوری)

قول دوم: جایز است، ولی خلاف احتیاط مستحبی است. (آیات

عظام امام، خامنه‌ای، تبریزی، زنجانی، فاضل، سبحانی، سیستانی، بهجت،

مکارم، وحید و هاشمی شاهرودی)

تبصره: با توجه به عدم فتوای صریح به عدم جواز وقف به

حركت و وصل به سکون، پس از ارجاع احتیاط واجب‌ها، در نتیجه

وصل به سکون و وقف به حركت در قرائت برای مقلدین مراجعی

که احتیاط واجب دارند، قابل تصحیح است بدین صورت که به

مراجع‌ی که رعایت آن را لازم نمی‌دانند رجوع کنند.

خودآزمایی

۱. اگر با اطمینان به صحت قرائت نماز خوانده و بعد از نماز بفهمد غلط بوده است، وظیفه چیست؟ (آیت الله وحید)
۲. اگر بسم الله را به قصد سوره‌ای بگوید، آیا می‌تواند بدون گفتن بسم الله جدید سوره دیگر بخواند؟ (آیت الله سیستانی)
۳. اگر متمکن بر تصحیح نماز باشد، ولی وقت ضیق باشد آیا شرکت در نماز جماعت واجب است؟ (آیت الله خویی)
۴. آیا بسم الله الرحمن الرحیم جزء سوره است یا نه؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۵. اگر نسبت به صحت قرائت مشکوک بوده و با آن حال نماز را خوانده بعد فهمید که غلط بوده وظیفه‌اش چیست؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۶. حکم تکلیفی و وضعی رعایت مد در قرائت را بیان کنید. (آیت الله تبریزی)
۷. در قرائت، وقف به حرکت و وصل به سکون چه حکمی دارد؟ (آیت الله بهجت)

درس بیست و چهارم:

احکام نماز (۲)

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با حکم اذان و اقامه.
۲. آشنایی با حکم رکوع و قراردادن دست‌ها روی زانوها.
۳. آشنایی با حکم سجده بر فرش.
۴. آشنایی با حکم دعا به غیر عربی در نماز.
۵. آشنایی با حکم شرکت در نماز جماعت اهل سنت.
۶. آشنایی با حکم نماز در اماکن تخییر.

اذان و اقامه

هیچ نمازی غیر از نمازهای یومیه و قضای آن، اذان و اقامه ندارد و طبق نظر همه مراجع، «اذان» مستحب است و اکثر مراجع «اقامه» را مستحب می‌دانند، ولی برخی از مراجع قدیم مثل صاحب عروه در «اقامه» قائل به احتیاط وجوبی بوده‌اند و فرموده‌اند:

«والأقوي استحباب الأذان مطلقاً والأحوط عدم ترك الإقامة للرجال»

في غير موارد السقوط، و غير حال الاستعجال و السفر وضيق الوقت». حضرت امام در اینجا حاشیه دارند و می فرمایند: «والأقوي استحبابها، ولكن في تركها، بل في ترك الأذان أيضاً حرمان من ثواب جزيل»^۱.

در غیر نمازهای یومیه، در نماز عید فطر و قربان مستحب است سه مرتبه «الصلاة» گفته شود و در غیر نماز عیدین مانند نماز آیات و طواف، الصلاة را به قصد رجا بگوید.^۲

ركوع

حدّ ركوع آن است که به قدری خم شود که بتواند دست را به زانو بگذارد. البته بعضی از مراجع مثل آیت الله سیستانی فرموده اند: به قدری خم شود که سر انگشتان به سر زانو برسد.^۳

قرار دادن دستها روی زانوها

سؤال: آیا قرار دادن دستها بر روی زانوها لازم است یا نه؟

جواب: در این مسأله دو قول است:

قول اول: بنا بر احتیاط واجب در حال ركوع دستها را روی زانوها بگذارد. (آیات عظام خامنه‌ای، فاضل و مکارم)

قول دوم: قرار دادن دستها روی زانو لازم نیست. (بقیه مراجع)

آیت الله سبحانی افزوده اند: احتیاط مستحب است.

کیفیت نماز معذورین از ركوع و سجده: در نماز نشسته

۱. عروۃ الوثقی مع تعلیق الامام الخمینی، ص ۳۲۱، فصل فی الأذان و الإقامه.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۹۱۶.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۲۲.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۲۷﴾

معذورین چند دسته‌اند:

دسته اول: کسانی که به هیچ وجه نمی‌توانند خم شوند، که جهت رکوع و سجده اشاره با سر کافی است و بنا بر احتیاط واجب مهر و مانند آن را بالا بیاورند و پیشانی را روی آن بگذارند.^۱

دسته دوم: امکان خم شدن برای ایشان وجود دارد: که در این صورت در مقدار خم شدن برای رکوع پنج قول است:

قول اول: باید به قدری خم شود که صورتش مقابل زانوهای برسد. (آیات عظام امام، اراکی، خامنه‌ای، تبریزی، خویی، سبحانی، فاضل، صافی، گلپایگانی و هاشمی شاهرودی) آیت الله سبحانی افزوده‌اند: بهتر است به قدری خم شود که صورت نزدیک جای سجده برسد.

قول دوم: باید به قدری خم شود که صورت مقابل جای سجده باشد. (آیت الله سیستانی)

قول سوم: باید به قدری خم شود که اگر ایستاده بود برای رکوع کمر خود را خم می‌کرد. (آیت الله زنجانی)

قول چهارم: باید به قدری خم شود که صورتش مقابل زانوهای برسد و احوط آن است که به قدری که اگر ایستاده بود کمرش را خم می‌کرد، خم شود. (آیت الله وحید)

قول پنجم: باید به قدری خم شود که بگویند رکوع است. (آیت الله مکارم)

سجده بر فرش

در رابطه با سجده کردن بر فرش در مسجدالنبی و مسجدالحرام

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۶۹.

در مجموع چهار قول است^۱:

قول اول: سجده بر فرش در مسجد النبی ﷺ و شبستان‌های مسجدالحرام مانع ندارد، حتی اگر بتواند در جایی که سنگ است برود، لازم نیست و سجده بر فرش صحیح است. (آیات عظام امام، نوری، جوادی، مکارم، فاضل و هاشمی شاهرودی) آیات عظام جوادی و مکارم افزوده‌اند: ولی هرگاه به سهولت بتواند روی سنگ‌های مسجد نماز بخواند، آن را ترک نکند.

قول دوم: در صورتی که حرجی نیست و می‌تواند به راحتی در جایی که سنگ هست سجده کنند، لازم است آنجا را انتخاب کند و بر فرش سجده کردن جایز نیست، مگر آنکه تقیه ایجاب کند که بر فرش سجده کند. (آیات عظام خامنه‌ای، بهجت، صافی، گلپایگانی، خوئی، تبریزی و سیستانی)

قول سوم: در مسجدالحرام که محل سنگ فرش برای نماز وجود دارد نباید در هر حال روی فرش نماز بخواند. (آیت الله سبحانی)

قول چهارم: سجده بر فرش و مانند آن کفایت نمی‌کند، بلکه اگر در صورت ناچاری سجده کند باید نماز را اعاده نماید. (آیات عظام زنجانی و وحید)

دعا کردن در نماز به غیر عربی

دعا کردن به عربی در حال سجده و قنوت، چه مأثور و چه غیر مأثور جایز است. (اتفاقی)

اما در دعا کردن به غیر عربی دو قول وجود دارد:

۱. مناسك محشی، م ۱۳۳۴، ۱۳۳۵ و ۱۳۳۷.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۲۹﴾

قول اول: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. (آیات عظام فاضل و مکارم)
قول دوم: اشکال ندارد. (بقیه مراجع)

حکم شرکت در نماز جماعت اهل سنت

مسأله: در وقتی که در مسجدالحرام یا مسجدالنبی نماز جماعت منعقد شد، مؤمنین نباید از آنجا خارج شوند و باید از جماعت تخلف نکنند و با سایر مسلمین به جماعت نماز بخوانند.^۱
در مورد اقتدا به امام جماعت اهل سنت در مسجدالحرام و مسجدالنبی ﷺ سه قول است:

قول اول: اقتداء به اهل سنت مثل نماز جماعت خودمان است؛ یعنی نه نیازی به اعاده دارد و نه عمل به وظیفه منفرد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، جوادی، هاشمی شاهرودی، مکارم، نوری و فاضل)
قول دوم: جماعت صوری است و باید حمد و سوره را بخواند ولو به صورت حدیث نفس. و در نماز جمعه بعد از فراغ از آن، نماز ظهر را اعاده کند. (آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی و وحید)
قول سوم: مخیر است اقتداء کند و اعاده نماید، یا به وظیفه منفرد عمل کند بدون قصد جماعت. (آیات عظام بهجت، گلپایگانی، زنجانی، سبحانی و صافی)

چند سؤال:

سؤال اول: آیا اقتداء نماز قضاء به اهل سنت جایز است یا نه؟
جواب: به نظر آن دسته از مراجع عظام که اقتداء در نماز ادائی را صحیح نمی‌دانند، بلکه اعاده نماز یا خواندن حمد و سوره را ولو

۱. مناسک محشی، م ۱۳۱۳.

به صورت حدیث نفس لازم می‌دانند، پاسخ روشن است که در قضاء نماز هم اقتدا جایز نیست.

اما به نظر آن دسته از مراجع عظام که اقتدا را در نماز اداء جایز می‌دانند نسبت به اقتداء در نماز قضاء دو قول است:

قول اول: اقتدا به اهل سنت در نماز قضاء هم جایز است. (آیات عظام فاضل، مکارم و هاشمی شاهرودی)

قول دوم: قدر متیقن جواز اقتداء در نماز اداست و صحت اقتداء در نماز قضا محل اشکال، بل منع است. (آیت الله خامنه‌ای)

سؤال دوم: طبق نظر مراجعی که در جماعت اهل سنت باید به وظیفه منفرد عمل کند، بعد از تمام شدن حمد و سوره تا رفتن به رکوع چه کار کند؟

جواب: می‌تواند قرآن بخواند، البته نه به قصد جزئیت، و می‌تواند به قصد مطلق ذکر، ذکر بگوید.

سؤال سوم: در حالی که طبق نظر بعضی از مراجع باید به وظیفه منفرد عمل کرد یا نماز را اعاده نمود، فائده نماز جماعت چیست؟

جواب: شرکت در نماز جماعت اهل سنت هم آثار معنوی دارد و هم آثار سیاسی.

یکی از آثار معنوی آن از بُعد ثواب اخروی آن است که از امام صادق علیه السلام نقل شده که چنین فرمودند:

«من صلی معهم فی الصفّ الأوّل کان کمن صلی خلف رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فی الصفّ الأوّل»^۱.

۱. وسائل الشیعه، ج ۸، ص ۲۹۹، ح ۱.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۳۱﴾

و درباره همزیستی مسالمت‌آمیز با اهل سنت چنین دستور داده‌اند: «عودوا مرضاهم، واشهدوا جنائزهم... و صلّوا معهم في مساجدهم»^۱. امام صادق علیه السلام فرمودند: «إِذَا صَلَّيْتَ مَعَهُمْ غُفِرَ لَكَ بَعْدُكَ مِنْ خَالَفِكَ»^۲. و از آثار سیاسی آن، تجلی قدرت و وحدت مسلمانان است که استعمارگران در طی سال‌های متمادی تلاش در ایجاد اختلاف بین مسلمین داشته‌اند.

اهتمام به مستحبات

در خصوص اعمال مستحب گرچه ترک آن عقابی ندارد و فقط محرومیت از ثواب است، ولی اگر کسی به ترک مستحبات عادت کند و ترک آن ناشی از استخفاف به مستحبات باشد، به نظر همه مراجع جایز نیست؛ چنانچه در بعضی از مستحبات تصریح کرده‌اند: **مسأله ۱۴۰۱:** حاضر نشدن به نماز جماعت از روی بی‌اعتنایی جایز نیست و سزاوار نیست که بدون عذر نماز جماعت را ترک کند. استخفاف به احکام الهی حرام است ولو مستحبات، گرچه نسبت به مستحبات وظیفه الزامی نداریم، ولی ترک آن از روی بی‌اعتنایی و استخفاف جایز نیست.

بسیاری از مستحبات است که انسان را بالا می‌برد و اوج می‌دهد، مثل نماز شب و تهجد که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «أَشْرَافُ أُمَّتِي حَمَلَةُ الْقُرْآنِ وَأَصْحَابُ اللَّيْلِ».

مفضل بن عمر خدمت امام صادق علیه السلام عرض می‌کند: «جعلت فداك،

۱. همان، ص ۳۰۱، ح ۸.

۲. همان، ص ۲۹۹، ح ۲.

تفوتني صلاة الليل فأصلي الفجر فلي أن اصلي بعد صلاة الفجر ما فاتني من الصلاة و أنا في مصلاي قبل طلوع الشمس؟ فقال: نعم، و لكن لا تعلم به أهلك فتخذه سنة، فيبطل قول الله عز وجل: «والمستغفرين بالأسحار»؛ گاهی اوقات موفق به نماز شب نمی شوم، آیا بعد از نماز صبح قبل از طلوع خورشید در حالی که در جای نماز خود هستم می توانم آن را قضا کنم؟ حضرت فرمودند: بله ولیکن به خانوادهات اعلام نکن که آن را عادت خود قرار دهند و قول پروردگار که در توصیف مؤمنان سحرخیز فرمود: «والمستغفرين بالأسحار» باطل شود.^۱

نماز در اماکن تخییر

مسأله: مسافر می تواند در مسجد الحرام و مسجد پیغمبر ﷺ و مسجد کوفه نمازش را تمام بخواند، ولی اگر بخواند در جایی که اول جزء این مساجد نبوده و بعد به این مساجد اضافه شده نماز بخواند، احتیاط مستحب آن است که شکسته بخواند اگر چه اقوی صحت تمام است و نیز مسافر می تواند در حرم و رواق حضرت سید الشهداء علیه السلام بلکه در مسجد متصل به حرم نماز را تمام بخواند.^۲

محدوده تخییر

در مورد محدوده تخییر در مکه و مدینه پنج قول است:
قول اول: در مسجد النبی و مسجد الحرام قدیم مخیر است بین قصر و تمام، و در قسمت های توسعه یافته بنابر احتیاط واجب قصر

۱. مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۱۵۸، ح ۲.

۲. رساله توضیح المسائل مراجع، م ۱۳۵۶.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۳۳﴾

بخواند. (آیت الله بهجت)

قول دوم: در مسجدالحرام و مسجدالنبی حتی قسمت‌های توسعه یافته آن، مخیر است بین قصر و تمام. (آیات عظام امام خمینی، سبحانی و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: در قسمت‌های قدیمی شهر مکه و مدینه. (آیات عظام خوئی، تبریزی و وحید)

قول چهارم: در شهر مکه و مدینه حتی قسمت‌های توسعه یافته آن. (آیات عظام خامنه‌ای، جوادی، سیستانی، نوری، مکارم، فاضل، صافی و گلپایگانی)

قول پنجم: در هیچ جا مسافر مخیر نخواهد بود و باید نماز را شکسته به جا آورد. (آیت الله شبیری زنجانی)

محدوده قدیم مسجد نبوی: بیت پیامبر تا ستونی که بالای آن نوشته شده «منتهی حد المسجد النبوی». حداکثرش تا جایی است که در زمان فتح خیبر توسط پیامبر ﷺ توسعه یافته است.

محدوده قدیم شهر مکه: از عقبه مدنیین (قبرستان ابوطالب و پل حجون) تا ذی طوی.

«دخل من ألي مكة من عقبة المدنیین و خرج من أسفل مكة من ذی طوی».

خودآزمایی

آیا قرار دادن دست‌ها روی زانوها در رکوع واجب است؟ (آیت الله مکارم)

۱. کسی که نشسته نماز می‌خواند، برای رکوع چقدر باید خم شود؟
(حضرت امام)

۲. آیا سجده بر فرش‌های مسجد النبی جایز است؟ (آیت الله نوری همدانی)

۳. آیا سجده بر غیر مایصح السجود علیه در مسجد النبی جایز است؟ (آیت الله خامنه‌ای)

۴. آیا دعا کردن در نماز به غیر عربی جایز است؟ (آیت الله فاضل)
۵. در نماز جماعت اهل سنت در مسجدین، آیا قرائت حمد و سوره واجب است؟ (آیت الله تبریزی)

۶. حکم اقتداء در جماعت اهل سنت چیست؟ (آیت الله زنجانی)
۷. آیا در اقتدا به جماعت اهل سنت بین نماز اداء و قضاء فرقی وجود دارد؟ (آیت الله خامنه‌ای)

۸. محدوده تخییر در مکه و مدینه کجاست؟ (آیت الله بهجت)
۹. در مکه و مدینه در چه محدوده‌ای مسافر می‌تواند نماز را کامل بخواند؟ (آیت الله زنجانی)

۱۰. نماز در قسمت‌های توسعه یافته شهر مکه و مدینه، قصر است یا تمام؟ (آیت الله خویی)

درس بیست و پنجم:

اهمیت تخمیس اموال و خمس سپرده‌های حج عمره

هدف‌های آموزشی

۱. آشنایی با اهمیت تخمیس اموال.
۲. آشنایی با حکم تصرف در اموال متعلق به خمس.
۳. آشنایی با طریقه تعیین مبدأ سال خمسی.
۴. آشنایی با حکم خمس سپرده‌های حج و عمره.

موثقہ ابن بکیر عن أبي عبد الله عليه السلام قال:

«إِنِّي لَأَتَّخِذُ مِنْ أَحَدِكُمُ الدَّرْهَمَ وَ إِنِّي لَمِنْ أَكْثَرِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَالاً، مَا أُرِيدُ بِذَلِكَ إِلَّا أَنْ تُطَهَّرُوا»؛ من با این که غنی‌ترین مردم مدینه هستم، از شما درهمی را به عنوان خمس می‌گیرم و غرضم جز پاک شدن شما نیست.^۱

غرض از دریافت خمس توسط ائمه: دو چیز است:

۱- تطهیر اموال؛

۱. وسائل الشیعه، ج ۶، ص ۳۳۷، ح ۳.

۲- پالایش قلوب از علاقه به دنیا.

مسأله اول: عدم جواز تصرف در مال متعلق خمس

به اتفاق فقهاء و مراجع عظام، تصرف در مالی که متعلق خمس است هرچند قصد دادن خمس آن را داشته باشد جایز نیست مگر با اذن حاکم شرع.^۱

البته به فتوای آیت الله شبیری زنجانی تصرف در مالی که متعلق خمس است، تا زمانی که مقدار یک پنجم آن باقی است، اشکال ندارد.^۲ و آیت الله سبحانی فرموده‌اند: اگر خمس مال را نداده در صورتی می‌تواند در آن مال تصرف کند که موجب اتلاف حقوق صاحبان خمس نشود و در غیر این صورت تصرف در آن حرام است و در هر حال باید خمس مال را بپردازد.

مسأله دوم: عدم جواز به ذمه گرفتن خمس بدون اذن حاکم شرع

به اتفاق نظر مراجع عظام، به ذمه گرفتن خمس، و خود را بدهکار اهل خمس دانستن بدون مراجعه به مرجع تقلید خود جایز نیست؛ پس اگر محاسبه کند و نپردازد حق تصرف ندارد.

مسأله سوم: مبدأ سال خمسی، قهری است نه انتخابی

تعیین مبدأ سال خمسی یک امر انتخابی نیست، بلکه قهری است و در ضابطه آن سه نظر است:

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۹۰ - ۱۷۹۲.

۲. مسائل الشرعیه، م ۱۷۹۸.

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۳۷﴾

قول اول: تجار و کاسب‌ها اولین روز شروع به کسب و کار، کارمندان، اولین روزی که متمکن از دریافت حقوق‌اند و کشاورزان اولین برداشت. (آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، فاضل و صافی)

قول دوم: مبدأ سال خمسی اولین روزی که درآمد برای او حاصل شده است و فرقی بین تاجر و کارمند و کشاورز نیست. (آیات عظام خوئی، تبریزی، زنجانی، سبحانی، مکارم، نوری، وحید و هاشمی شاهرودی)

قول سوم: مبدأ سال خمسی برای کسی که شغل دارد، اولین روزی است که شروع به کار کرده است. (آیت الله سیستانی)

مسئله چهارم: مبدأ سال خمسی برای معامله اتفاقی

کسی که شغلش کاسبی نیست، اگر اتفاقاً معامله‌ای کند و منفعتی ببرد، بعد از آن که یک سال از موقعی که فایده برده بگذرد، باید خمس مقداری را که از مخارج سالش زیاد آمده بدهد.^۱ (اتفاقی)

مسئله پنجم: سال خمسی چند شغلی‌ها

شخصی که دارای چند شغل و چند منبع درآمد است، آیا می‌تواند برای هر یک از آن‌ها، یک سال خمسی مستقل قرار دهد؟ در این مسئله دو قول است:^۲

قول اول: می‌تواند برای هر کدام سال جداگانه‌ای قرار دهد، ولی

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، م ۱۷۶۵.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲.

چنانچه در يکي از شغل ها زيان ديد، نمي تواند از سود ديگري جبران کند. (آيات عظام امام، خوئي، بهجت، تبريزي، اراکي، فاضل، سيستاني، صافي، نوري، خامنه اي و هاشمي شاهرودي)

قول دوم: بايد براي تمام درآمدها يک سال خمسي قرار دهد.

(آيات عظام مکارم، وحيد و سبحاني)

خمس سپرده هاي حج و عمره

در مورد خمس سپرده هاي ثبت نامي حج و عمره چهار حالت متصور است که به بررسي آن مي پردازيم:

حالت اول: مواردی که طبق نظر همه مراجع خمس به آن تعلق نمي گيرد که سه صورت دارد:

صورت اول: از درآمد بين سال خمسي ثبت نام کرده و در همان سال به حج يا عمره مشرف شده است که اصل و سود آن خمس ندارد. (اتفاقي)

صورت دوم: با قرض يا وام ثبت نام کرده و تا زمان رفتن به حج و عمره قرض را اداء نکرده و هيچ قسطي از وام پرداخت نشده است.

و يا در همان سال تشرف قرض را اداء کرده است که در اين صورت اصل آن خمس ندارد. (اتفاقي)

صورت سوم: پول ثبت نامي از مواردی بوده که خمس به آن تعلق نمي گيرد مثل مهریه که در اين صورت اصل آن خمس ندارد. (اتفاقي)

بخش چهارم: فقه عمومی و احکام مرتبط با حج و عمره ﴿۳۳۹﴾

حالت دوم: موردی که طبق نظر همه مراجع اصل آن خمس دارد:

اگر با پولی که از درآمد پس‌انداز شده و سال بر آن گذشته باشد، بدون پرداخت خمس آن، ثبت‌نام کند، در این صورت باید خمس آن را پرداخت نماید. (اتفاقی)

حالت سوم: موردی که بخشی از آن خمس دارد و بخشی از آن خمس ندارد. اگر وجه ثبت‌نامی تلفیقی از حالت اول و دوم باشد بخش اول خمس ندارد و بخش دوم خمس دارد. (اتفاقی)

حالت چهارم: موردی که در تعلق خمس به آن اختلاف وجود دارد:

اگر از درآمد بین سال ثبت‌نام کند و پس از گذشت سال خمسی، مشرف شود، در تعلق خمس به پول ثبت‌نامی و سود آن اختلاف نظر وجود دارد که به بررسی آن در دو قسمت می‌پردازیم:

خمس اصل پول ثبت‌نامی

قول اول: خمس ندارد. (آیات عظام بهجت، جوادی، سبحانی، مکارم و نوری)

آیت الله نوری افزوده‌اند: ولی اگر در سال قبل از ثبت‌نام مستطیع بوده و تأخیر انداخته و به حساب واریز نکرده خمس دارد.
قول دوم: خمس دارد. (آیات عظام امام، خامنه‌ای، تبریزی، خویی، صافی، گلپایگانی و سیستانی)

آيت الله فاضل و سيستاني افزوده‌اند: مگر حج مستقر شده باشد و راه ديگري براي تشرف نباشد.

قول سوم: در حج واجب يا عمره اگر به وسيله‌اي آن را بر خود واجب کرده (مثل نذر) خمس اصل پول واجب نيست و در حج و عمره مستحب، واجب است. (آيت الله زينجاني).

خمس سود حاصله از طريق يکي از عقود صحيحه شرعيه

قول اول: خمس ندارد. (آيات عظام بهجت و مکارم)
قول دوم: خمس دارد مطلقاً. (آيات عظام تبريزي، خويي، سيستاني، صافي، گلپايگاني، فاضل و وحيد)

قول سوم: اگر قابل دريافت نيست، از درآمد سال وصول محسوب مي‌شود که اگر در همان سال صرف در هزينه حج شود خمس ندارد. (آيات عظام امام، خامنه‌اي، جوادي، سبحاني و نوري)
 امام خميني افزوده‌اند: ... و به حج هم برود.

قول چهارم: در حج واجب يا عمره اگر به وسيله‌اي آن را بر خود واجب کرده (مثل نذر) خمس واجب نيست و در حج و عمره مستحب واجب است. (آيت الله زينجاني)

خودآزمایی

۱. آیا تصرف در مال متعلق خمس بدون پرداخت خمس آن جایز است؟ (آیت الله زنجانی)
۲. کسی که چند منبع درآمد دارد، وظیفه‌اش نسبت به سال خمسی چیست؟ (آیت الله مکارم)
۳. مبدأ سال خمسی قهری است یا انتخابی؟ ملاک آن چیست؟ (آیت الله نوری)
۴. اگر با پول قرضی ثبت‌نام کند و قبل از پرداخت قرض به حج مشرف شود، آیا خمس به آن تعلق می‌گیرد؟ (آیت الله خامنه‌ای)
۵. اگر از درآمد بین سال برای حج و عمره ثبت‌نام کند و در سال اول مشرف نشود، آیا به اصل پول خمس تعلق می‌گیرد؟ (آیت الله وحید)
۶. آیا پول ثبت‌نامی حج و سود آن خمس دارد؟ (آیت الله سیستانی)
۷. اگر از درآمد بین سال برای عمره ثبت‌نام کند و چند سال بعد مشرف شود آیا به اصل و سود آن خمس تعلق می‌گیرد؟ (آیت الله مکارم)

